This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

27888 f. 3

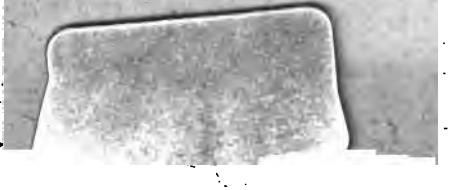

Sneedorffs
ſamtlige
Skrifter.

Tredie Bind.

Kiøbenhavn, 1776.
Trykt paa Gyldendals Forlag.

BODLEIAN LIBRARY
26
JUL
1927
OXFORD

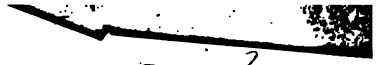

P. Frege 1826.

Kristian Bavn

2/4 1864

104. En Dagreiſe. — En moralſk Fortælling om Tidens rette Brug.
105. Om Lovtaler.
106. Om det Ord Intet.
107. Om den ſande og falſke Roſomhed — Overſættelſe af Horatzes Ode til Grosphum angaaende denne Dyd.
108. Kierlighed til Efterkommerne, ſom en Frugt af Arverettigheden. — Ode til Kronprindſen paa hans Fødſelsdag 1762.
109. Den ſande Ædelmodighed.
110. Sielekræfternes Tilvext ved den Underviisning, ſom faaes i Skolerne og i Verden, af hvilke den ſidſte er den vigtigſte. — Univerſiteternes Mangler.
111. Den Evige. — En Overſættelſe af der Chriſt in der Einſamkeit.
112. Sielens Indflydelſe paa Legemet. — Moralſke Lægemidler mod naturlige Sygdomme, en Opfindelſe af en Philoſoph. — Prøve af hans Recepter.
113. Om Sprogets Dyrkelſe. — Tvende Ufuldkommenheder i det Danſke Sprog.
114. Patrioten, en Overſættelſe.
115. En moralſk Fortælling om Oran, en Indianſk Herre, ſom blev forvandlet efter Døden til et Aſen og en Skiodehund.

116. Adelsmandens Tanker om Adelens Studeremaade. — Præstens Tanker om den almindelige Studeremaade. — Kiøbmandens Svar og Tanker om Statens Forbedring.

117. De adskillige Bemærkelser, det Ord Forstand bliver taget i.

118. Brev fra en Fader om sin Søn, som vil gifte sig med et dydigt Fruentimmer, men som hverken har Midler eller er af Stand.

119. Hvorfor lærde Folk ikke skrive vel? Middel til at rette denne Feil. — Et Digt om Veltalenheds Tempel.

120. Den Lyst, som søges i Mødsigelser. — Sielens Ubegribelighed er et værdigt Formaal for Betragtninger.

121. Brev fra Intet, om de Studerendes Vilkaar, som en vigtig Hindring for Videnskaberne.

122. Et Fruentimmer laster Tilskuerens Alpoerlighed. — Han forsvaret sig, og beraaber sig paa hendes fem Tilbederes Dom: En Lærd, en Rangsperson, en Officeer, en Rig og en Frietænker.

123. Brev om Skuepladsen. — Svar derpaa.

124. Hvorfor Menneskene agte mere paa det Onde, de lide, end paa det Gode, de nyde.

125. Et Syngeſtykke paa Kong Friderich den Femtes Fødſelsdag 1762.
126. Betragtning over det Onde i Verden, iſær det naturlige. — Dets Nytte til at befordre det moraliſke Gode.
127. Recenſion af en Tildragelſe med et ungt Engelſk Fruentimmer, ſom druknede ſig fordi hendes Elſker var bleven utroe. — Betragtninger derover.
128. Om Forſoningen, ſom en af de dybeſte Hemmeligheder for Fornuften, endſkiønt det ikke af Fornuften er ſaa vanſkeligt at indſee dens Nødvendighed.
129. Trende Syſtemer om Sielens Udødelighed, af hvilke den Chriſtelige Lære beholder Fortrinet.
130. Følelſer ved en deilig Aften.
131 og 132. En Chineſiſk Mandarins Critique over Tilſtanden i Europa.
133. Brev om Veltalenheds, Poeſies o. ſ. v. Uberydelighed for Staten. — En laſter Tilſkuerens Alvorlighed. — Et Fruentimmer er misfornøiet med Tilſkuerens Materie. — En Geiſtliges Brev i ſamme Henſigt.
134. Brev, at Tilſkueren vil laſte den Uorden i Henſeende til Spiſetiden, o. ſ. v. Tilſkueren giør en Calender for ſkikkelige Folk i Henſeende til Middagsſtunden.

135. Gjendrivelse af Grev Shafsbury, hans Indvending, at den Christelige Religion gav ingen Opmuntring til at elske Fædrenelandet.

136. Der ere visse Tilfælde i Livet, hvori alene Religionen kan trøste os. — En Oversættelse.

137. Selskabelighed og Forlystelser. — En Oversættelse.

138. Betragtninger over Sielens Virkelighed.

139. Udtog af den Protokol, som indeholder Historien af vores Alder. (see No. 82.) En Bondes Tanker om Øvelse i at bruge Gevær iblant Bønder. — En Nordmands Troeskab i at skyde sin Kamerat, som vilde løbe bort. — Betænkning derover. — En riig Mand vil give sit Sølv til Landets Tieneste, og igien bruge Tin med en forædeles Paaskrift.

140. En fransk Tildragelse med en Skoemager, som af yderste Armod nødtes til at være Stratenrøver. — Betragtning derover.

141. En Adelsmands Levnetshistorie, som Bidrag til vor Alders Historie. (see No. 139.)

142. Forskiel imellem det Skionne og Heslige, som bemerkes snarere i Modersmaalet end i et andet Sprog.

143. Origenis Skrift imod Celsum til den Chriſtelige Religions Forſvar, har ſtore Fortrin. — Nogle Stykker deraf anføres.

144. Grundregler for Opdragelſen.

145. Vore Landsmænds Lyſt til lærde Stridigheder. — En Strid imellem en Provſt og en Student, om nogle Sætninger i Mosheims Skrifter. — Tilſkueren ſeger ved et Forſlag at bielegge denne Strid.

146. De ſleſte Feil i Religionen og Staten ere enten Misbruge af viſſe Indretninger, eller Ufuldkommenheder i at ville rette viſſe Misbruge.

147. Breve om den i No. 134. foreſlagne Calender for ſkikkelige Folk.

148. Brev om et Fruentimmer, ſom ſelv vilde opamme hendes Barn, uagtet de dermed forbundne Ulemper og Smerter.

149. Svar paa forrige, at det uſonlige Fruentimmerſelſkab har tildemt Forfatterindens Søſter Ordenen: For de gode Mødre. En Overſættelſe af Wielands Caracteer af gode Mødre.

150. Anmeldelſe af et franſk Skrift: *Plan d'une Societé des Citoyens*, Plan til et Selſkab af Borgere.

151. Samtale imellem Theages og Philemon, om at vilde det Gode er mere end at ville det.

Sneedorffs patriotiske Tilskuer.

Tredie Bind.

143. Origenis Skrift, imod Celsum til den Christelige Religions Forsvar, har store Fortrin. — Nogle Stykker deraf anføres.
144. Grundregler for Opdragelsen.
145. Vore Landsmænds Lyst til lærde Stridigheder. — En Strid imellem en Provst og en Student, om nogle Sætninger i Mosheims Skrifter. — Tilskueren søger ved et Forslag at bielegge denne Strid.
146. De fleste Feil i Religionen og Staten ere enten Misbruge af visse Indretninger, eller Yderligheder i at ville rette visse Misbruge.
147. Breve om den i No. 134. foreslagne Calender for skikkelige Folk.
148. Brev om et Fruemimmer, som selv vilde opamme hendes Barn, uagtet de dermed forbundne Uleiligheder og Smerter.
149. Svar paa forrige, at det usynlige Fruentimmerselskab har tildemt Forfatterindens Søster Ordenen: For de gode Mødre. En Oversættelse af Wielands Caracteer af gode Mødre.
150. Anmeldelse af et fransk Skrift: *Plan d'une Societé des Citoyens*, Plan til et Selskab af Borgere.
151. Samtale imellem Theages og Philemon, om at vilde det Gode er mere end at vide det.

Den patriotiske Tilskuer.

No. 100.

Fredagen den 1 Jan. 1762.

Jeg har i det sidste Blad givet Læserne Anledning til at vente i dette en Afhandling, som skikker sig til Tiden. For at svare til deres Formodninger, vil jeg tale om nogle af de Feil, ved hvilke vi selv hindre os fra at opnaae det, som vi alle paa denne Tid ønske hinanden: Et glædeligt Nytaar.

Hvor meget end Menneskene i Almindelighed søge at glæde dem i Tiden, lader det dog, som de fleste Betragtninger om Tiden sigtede allene til at formindske den sande Glæde, som de kunne nyde i Livet, og til at forøge deres virkelige Lidelser ved Misbrugen af de Sielekræfter, som ere givne dem just til at formere deres Glæde i det Nærværende, ved skionsomme Erindringer i det

Forbigangne, og en haabefuld Udsigt i det Tilkommende.

Denne Evne, til at forbinde og sammenligne de tre Dele af Tiden, som vore Siele have fremfor Dyrene, hvor meget misbruge vi den ikke til at giøre os det fornuftige Liv mere ubehageligt end det dyriske. Vi beklage, at Menneskene bekymre sig saa meget om det Nærværende, at mange derfor opofre et større og bestandigere Gode i Tiden. Men er det ikke endnu mere forunderligt, at just de samme Mennesker, som synes at sætte saa stor Priis paa det Nærværende, i Gierningen allermindst vide at bruge det. Lad os spørge alle dem, som ere misfornøiede og bekymrede, om Aarsagen til deres Sorg er en Mangel, som de virkelig føle i det Nærværende, og vi skulde befinde, at den største Deel, naar vi handle oprigtig, maae tilstaae, at det enten er en behagelig Erindring af det Forbigangne, eller ligesaa ubehagelig en Forestilling af det Tilkommende, som forspilder den Glæde og Sinds Roelighed, hvortil de ellers skulde finde megen Anledning i Nydelsen af det Nærværende. Om de og virkelig lide noget, er det ikke saa meget den nærværende Lidelse, som Frygt for dens Vedvarenhed og Følger, der forurolige dem.

En ubehagelig Erindring af det Forbigangne fordriver ofte den største Glæde, som vi kunde

kunde finde i det Nærværende, ikke allene naar vi erindre de forbigangne Lidelser, som vi allerede have overvundet, eller og kunde overvinde, dersom vi betragtede deres gode Følger, deres Fornødenhed til at afværge et større Onde, og de nærværende gode Ting, som burde bevæge os til at glemme deres Tab. Det forbigangne spilde og øste vores nærværende Glæde, naar vi maale denne Glæde med en forbigangen Lykſalighed, som enten virkelig har været større, eller som vores Indbildning forſtørrer, fordi vi ere altid saa tilbøielige til at troe, at det Forbigangne har været bedre end det Nærværende.

Clitanter beſidder et af de ſkiønneſte Landgods, det ligger i en frugtbar og fornøielig Egn, og indbringer ham saa meget, at han kunde føre det yndigſte Liv, uden dog at formindſke en Capital, som alene er tilſtrækkelig til at vedligeholde hans Familie. Han er en lykkelig Fader og Ægtemand, og endnu baade ung og friſk nok, til at nyde alle Livets Fornøielſer; Han har aldrig prøvet langvarige Sygdomme, og veed ikke, uden af andres Beſkrivelſe, hvad det er, som man kalder Hypocondrie. Clitanter har Videnſkaber, Smag og en Opdragelſe, som gior ham bequem fremfor mange, til at nyde alle Fornøielſer i den ſelſkabelige Omgang; Han er elſket ligeſaa meget for ſit gode Hierte, som for ſin Forſtand, Vitig-

tighed og behagelige Sæder. Han nedstammer af en gammel Familie, og er æret af alle, ikke allene for sine Fædres, men og for sine egne Fortieneſter. Med faa Ord, han er en Mand, som for mange Egenſkabers Skyld burde være lykkelig, ſom har mange Aarſager til at være det, og om hvilken de fleſte troe, at han virkelig er det. Med alt dette er Clitanter en af de meeſt Misfornoiede, og følgelig det ulykſaligſte Menneſke, ſom jeg kiender. Hvad er Aarſagen? Denne alene, at Clitanter tænker ſaa meget paa det Forbigangne, at det Nærværende ikke rører ham. Naar han betragter ſit Stamtræe, og maaler ſine egne Fortieneſter, med deres, ſom have opnaaet ligeſaa ſtore Værdigheder, ſom hans Hoiadelige Forfædre, fortryder det ham ſaa meget, at han ikke er blevet alt det, ſom han fortiente at blive, at han ingen Fornoielſe finder i det, ſom han virkelig er. Naar han tænker tilbage paa den Tid, da han var til Hove, og giorde ſig ſtore Forhaabninger om en anſeelig Lykke; Betragter han ſin Lyſtgaard, ikke ſaaledes ſom den virkelig er, ſom et Sted, der tilbyder ham alle de Fornoielſer, ſom baade Natur og Konſt kan forſkaffe Menneſkene, men ſom et Fængſel eller en Ørk, hvortil Lykken har fordrevet ham; Han foragter endog de Fortieneſter, ſom giøre ham ſelv en virkelig Ære, alene fordi de ikke har været tilſtrækkelige

nok

nok til at forſkaffe ham de udvortes Æretegn, ſom bæres af mange, der ikke ere nær ſaa meget agtede ſom ham. I Stedet for at benytte ſig af de Anledninger, ſom hans nærværende Tilſtand giver ham, til at giøre ſig ſelv og mange Menneſker lykkelige, til at opdrage ſine Børn, forbedre ſine Bønders Vilkaar, og giøre alt hvad en Mand af hans Formue kan giøre til Videnſkabernes Fremvæxt og Sædernes Forbedring, anvender han al ſin Forſtand alene paa at dadle alt hvad der foretages af dem; ſom han holder ſig berettiget til at misunde, og naar han fortæller alt hvad hans Forfædre i forrige Tider have giort til Fædrenelandets Opkomſt, tilligemed alt hvad han ſelv vilde have giort, derſom han havde opnaaet ligeſaa ſtore Æresposter, ſom de, overtaler han mange til at troe, hvad han ſiger, og diſſe blive derved ligeſaa misfornøiede ved det Nærværende, ſom han ſelv. Saa ulykſalig er en Mand, ſom burde være meget lykkelig, at han, i Stedet for at giøre andre lykſælige med ſig, berøver dem ofte de billigſte Aarſager, ſom de have til at glæde ſig i det Nærværende, og ſaa ulykkelig giør Clitanter ofte ſine beſte Venner, naar han bevæger dem allerbeſt, og naar han fører dem omkring paa et Gods, hvor hele Naturen ſynes at tale lutter Glæde.

Ikke langt fra Clitanter er en Kiøbmand, som er endnu rigere end han. For hans Rigdoms Skyld kunde det gierne være ham tilladt at være ligesaa misfornøiet, som hans Naboe. Men han har alle de samme Aarsager til at være glad, som Clitanter, undtagen den ene, som forurolliger denne saa meget, at være fød til mere end han virkelig er. Lisidor, saaledes hedder Kiøbmanden, er en Bondeſøn, han er ſine Forfædre og ſin Fader intet ſkyldig uden Livet og en ærlig Opdragelſe; Han har ſelv ved ſin Vindſkibelighed forhvervet alle ſine Midler, og diſſe ere ſaa ſtore, at mange fornemme Folk ønſkede at være hans nærmeſte Arvinger. Hvad fattes da Liſidor? Han beklager endnu et Tab, ſom han for nogle Aar ſiden giorde i en Handel, hvorpaa han ventede at vinde ſaa ſtor en Capital, at han kunde kiøbe ſig en Titel, der var anſeelig nok til at faae alle til at glemme, at han var en Bondeſøn. Hans Kone, ſom endnu er et behageligt Fruentimmer, er ligeſaa misfornøiet, ſom han, fordi hun kan merke undertiden i Selſkaber, at Folk ikke finde hende mere ſaa ſmuk, ſom da hun var 16 Aar.

Deme Kiøbmand kommer tilligemed hans Naboe, Herremanden, undertiden i Selſkab med en gammel Præſt, og ligeſaa gammel en Officeer ved Landfolkene; Præſten fortæller meget om

Vi-

Videnſkabernes Flor, og den grundige Læremaade, paa den Tid, da man endnu brugte Ferler i Skolerne, og indviede de unge Studentere med Salt og Viin. Officeren priſer ligeſaa meget de Tider, da Dueller endnu vare tilladte; Naar denne taler om de Klammerier, ſom han har havt i ſin Ungdom, og hiin om alle de Diſputatſer, ſom han har holdt ved Akademiet, ſtaaer Taarerne dem i Øinene, og intet, uden et Par Flaſker Viin, kan forſone dem igien med de fordervede Tider, i hvilke de leve; Endſkiønt Herremanden og Kiøbmanden ikke juſt har megen ſtor Høiagtelſe for diſſe Perſoners Indſigt, er det dem dog ſaa kiert at høre ſaadanne Klagemaal over Tiderne, at de ofte bede dem til Bords, for at have nogle, ſom kunde ſtadfæſte alt, hvad de ſige, til de forbigangne Tiders Roes, og da maae alle andre i Selſkabet, ſom underſtaae ſig at være fornøiede med det Nærværende, frygte for, at blive enten udfordrede eller bandſatte. Herremanden har en *gammel* Kudſk, ſom, endſkiønt han har væltet ſin Herre nogle Gange, dog er i ſtor Maade hos ham, fordi han troer, at Verden bliver gammel, og ſiger hver Vinter, at det aldrig har været ſaa koldt i hans Ungdom.

Derſom uſkiønſomme Betragtninger af det Forbigangne ofte ſpilde vore Fornøielſer i det Nærværende, ſkeer det ſamme endnu oftere ved

en ængstefuld Udsigt i det Tilkommende. Gud ske Lov, det meeste af vor Tid er alt forbi, siger en gammel Mand, for at trøste de andre i Selskabet, naar de klage over Tiderne, og saasnart han selv saaer Hovedpine, er han strax saa bange at det skal blive en farlig Sygdom, at han ofte saaer Feberen af lutter Angest.

Polidor sover ingen Nat rolig, fordi, naar han har sine Penge hiemme, frygter han at Huset skal brænde, eller Tyve brække ind og stiæle dem; og sætter han dem paa Rente, saaer han aldrig saa stor Forsikring, at han jo endnu frygter for at miste Capitalen. Dersom den hele Bye brændte af, sagde han forleden, hvad nyttede det da, at mine Huuspanter ere forsikrede i Brandkassen?. Falder Renterne, saa er det en Virkning af den fordømmelige Politik, som seer allene paa Haandverkernes og Handelens Beste, og som tilsidst maae ødelegge alle Capitalister; Stiger de, saa er det et Tegn paa Pengetrang og Miscredit, som snart skal have den Virkning, at alle hans Skyldnere skal giøre Opbud. Han er den første i Byen, som opsnapper alle Skipper-Tidender, og da han er saa ulykkelig, at han troer ikke andre end dem, som ere onde, saa overtaler han alle sine Venner til at selge deres Actier med Tab. Saasnart han faaer en Bankoseddel, lader han den strax vexle i reducerte Toskillinger; thi disse,

siger

ſiger han, blive ikke nedſatte. Han eier en af de ſtørſte Skove, hvor Træerne ſtaae ſaa tette, at de ikke kunne voxe, men af Frygt for, at Efterkommerne ſkal mangle Brænde, bruger han ikke andet end Tørv, og han har allerede udregnet det Aar, i hvilket der hverken ſkal være Penge eller Brænde mere her i Landet.

Magiſter Petronius, en Metaphyſikus, ſom har beviiſt ganſke mathematiſk, at Sielen, efter den forud beſtemte Harmonie, har en Evne, til at foreſtille ſig alle muelige Ting, uden Legemets og Sandſernes Hielp, og følgelig til at forudſee de tilkommende Ting, arbeider ſaa meget paa at bringe diſſe dunkle Foreſtillinger af det Tilkommende, ſom ligger ſkiult i Sielens Afgrund, til Klarhed, at ingen ſandſelige Ting røre ham. Ved Hielp af denne Kraft mener han, at han allerede har fundet Nøglen til Aabenbaringen. En af mine Venner, ſom havde udvalgt en af de deiligſte Sommerdage, for at betragte de Skiønheder i Naturen, ſom nogle Poeter have taget til Mønſter, for at male Lykſaligheden af Hyrde-Levnet, og af Menneſkets førſte Uſkyldigheds-Stand, mødte Petronius, i det han var nær ved at løbe med Hovedet mod et Træ, og da min Ven ikke kunde begribe, hvilke Tanker der henrykte ham ſaa meget, paa en Tid, da han havde ſaa mange prægtige Ting for Øine, ſagde Petronius:

Nu

Nu i dette Øieblik fandt jeg, hvad det er for en Ild, som skal opbrænde hele Verden. Denne Mand har Hovedet stedse saa fuldt af Muligheder, at han for at tale bestemt, bruger altid vilkaarlige Sætninger, og han lover aldrig noget, uden at legge til: Saafremt ingen mueig Grund, som jeg endnu ikke kan see forud, nøder mig til at forandre min Villie.

Naturen tilbyder alle Mennesker saa megen Fornøielse i det Nærværende, at dersom de tillige betragtede Forsynets Forelser, i Hensende til det Forbigangne, skulde disse give dem saa stor en Sikkerhed for det Tilkommende, at de alle skulle blive lykkalige nok, ved at bruge vel det Nærværende. Denne Lykkalighed, som bør være grundet paa en fornuftig Virksomhed, og Brug af de nærværende Leiligheder, som Forsynet giver enhver til at opfylde sine Pligter, paa en taknemmelig Erindring af det Gode, som vi har nydt, og paa Hengivenhed i Forsynet for det Tilkommende, ønsker jeg alle mine Læsere, men især de ulykkelige Personer, som jeg i dette Blad har beskrevet.

No. 101.

Mandagen den 4 Jan. 1762.

Herr Tilskuer!

Ved at giennemlæse Deres Blade, har jeg fundet saa meget deri, som ikke kunde sigte paa andre end mig allene, at jeg bør troe, at De har paataget Dem dette Arbeide allene for min Skyld. Dersom jeg kunde være Dem bekiendt af Person, og havde Formue til at belønne Deres Arbeide, vilde jeg tænke, at De havde giort det af egennyttige Hensigter; men mere end en Aarsag forbyder mig at have saadanne Tanker om Dem. Jeg lever saa skiult, at endskiønt alle kiende mig af Navn, er jeg dog forsikret paa, at faa kiende mig af Person. Mange, som ikke have mindste Lighed med mig, tillegge Dem mit Navn, og deres Tal er ofte saa stort, at den rette Jeg selv er ingensteds mere ukiendelig end i de store Forsamlinger, hvor enhver giver sig ud for at være mig selv. Om De og kiendte mig, Hr. Tilskuer, thi af uogle Træk i Deres Blade har jeg ofte været nær ved at troe det, saa kunde

Egen-

Egennytte dog ikke forlede Dem til at hykle for mig. Thi hvorfor skulde De vel giere det? For at roses igien? Nei, min Stemme gielder ikke saa meget i de Forsamlinger, hvor man uddeler Ære og Skam til Forfattere; Jeg bliver saa tidt overraabt af den nedrigste Pøbel, og mit Navn saa ofte misbrugt af de uværdigste Personer, at kuns faa holde det Umagen værd at søge mit Bifald. Af det, som De paa nogle Steder har talt om den liden Hob, hvis Domme De agtede høiere end Mængdens, har de vel undertiden sluttet, at De kunde være iblant de faa, hos hvilke min Stemme endnu galdt noget; men om saa var, kan jeg dog ikke troe, at De har villet hykle for mig. Jeg har læst mange Ting i Deres Blade, som angik mig selv, og som vare saa haarde, at Sandheden, hvilken jeg aldrig kan imødstaae, endog naar den vidner allerstærkest mod mig selv, allene kunde undskylde Deres Dristighed. Af alt dette har jeg omsider sluttet, at De var af de faa Mennesker, som gierne vilde tiene andre, endog naar disse hverken forlangte Deres Tieneste, eller havde Evne til at belønne Dem. og hvilken Tieneste kan være mere uegennyttig end den, at søge andre Sandheder, som ikke altid ere Dem behagelige?

Da De altsaa nu i et heelt Aar, uden min Begiering, og ofte mod min Villie har paanødt

mig

mig saadanne Tieneſter, ſom jeg ikke kan anſee for egennyttige, har jeg troet, at jeg i det mindſte burde engang offentlig takke Dem derfor. Jeg anſeer Dem for min Ven, og vil derfor intet ſkiule for Dem af mine Omſtændigheder, endſkiønt jeg ved at beſkrive dem ſaaledes, ſom de virkelig ere, ikke kan giøre min Taksigelſe vigtig, da De ſelv vil befinde, at jeg er en Perſon, ſom i Stedet for at kunne belønne Folkes Tieneſter, virkelig behøver andres Medlidenhed. Alt hvad man læſer i Romaner om ulykkelige Prindſer og Prindſeſſer, ſom ere bortførte af Kiæmper og Vanſkabninger, og fortryllede af Hexemeſtere og Troldmænd, er intet mod de ſelſomme og ulykkelige Hændelſer, ſom have nedſtødt mig fra den høieſte menneſkelige Ære indtil den dybeſte Fornedrelſe, og den Helt, ſom ſkulde redde mig, maatte derfor forene al den Klogſkab og Driſtighed, ſom Verden beundrer i alle vore vandrende Riddere.

Jeg er en Datter af Minerva, og flettede fordum de uforvisnelige Krandſe, med hvilke Gudinden kronede Lovgivere, Helte og Viiſe. Det var mig ſom ſkrev Love for de første Digtere, og ſom kronede deres Tindinger med de ſamme Laurbærkrandſe, ſom vare flettede til Heltene, hvis Dyder de beſang. Jeg lærte Kongerne at elſke Menneſker og agte deres Dømme, og Folkene

kene at belønne deres Velgiørere med Kierlighed og Ære. Naar jeg blev adspurgt i vigtige Ting, vidste jeg at forene alle stridige Meninger saaledes, at hele Folket havde kuns een Stemme, og denne var tillige Kongernes. Naar de uddelte Straffer og Belønninger, var der ingen, ihvtil de Anklagede selv, som jo erkiendte Dommens Billighed, og de, hvis Ansøgninger ikke bleve hørte, glemte strax deres Fortrydelse af Ærbødighed for de Personers Fortieneſter, som bleve dem foredragne. Ved denne Enighed udførtede Folk store Ting, saa længe den sunde Fornuft og Kierlighed til det Almindelige forenede alle Stemmer; Men Egennytte og den falske Vittighed brød siden dette Baand, og der bleve ligesaa mange adskillige Meninger i Verden, som der vare adskillige Tilbøieligheder; Da disse havde undertrykt Kierlighed til det Almindelige, lært Menneskene at misbruge Fornuften til at hykle for Tilbøielighederne. Man adspurgte ikke mere Gudinden for Visdom, uden for at misbruge hendes Navn til at forsvare Dgarligheder og Laster med falske Fornuftslutninger, og besmykke dem med prægtige Ord; Saa mange Hoveder saa mange Sind og Tilbøieligheder. Intet uden Magten allene kunde forene dem; De Mægtige gave Lovene af Egennytte, og Folket adlydede dem af Frygt; En falsk Vittighed forvildede Lovgiveren,

ren, Egenkierlighed forblindede Dommeren, og de faa, som havde Viisdom og Mod nok til at følge det, som den sunde Fornuft og Kierlighed til det Almindelige bød Menneskene, bleve overraabte af den vilde Hob; De arbeidede for Utaknemmelige, og Misundelse lagde dem saa mange Hindringer i Veien, at de sielden havde den Fornøielse at befordre andres Gavn ved det, som de opofrede selv.

Da forlod jeg Gudindens Tempel, og Helligdommen blev igien opfyldt med Bedragere og Troldmænd. Disse gave enhver, som adspurgte dem, saadanne Svar, som de begierede, og ved Troldomskonsten forandrede deres Syn saaledes, at alle Ting foreſtillede sig for dem ikke saaledes som de vare i sig selv, men saaledes, som enhvers Passioner vilde have dem. Denne Fortryllelse havde den Virkning, at endskiønt Meningerne vare lige saa adskillige som Tilbøielighederne, troede enhver dog, at det hele menneskelige Kiøn anſaae Tingene paa samme Maade som han, og de beraabte dem alle paa Gudindens Dom. I Stedet for de Laurbærkrandse, som, endskiønt de kuns vare flettede af grønne Blade, og prydede ligesaa ofte Digternes som Lovgivernes Tindinger, dog vare agtede nok, saa længe de allene vare Belønninger for Dyden, sammensatte man andre af falske Blomster og ægte Stene, som hav-

de ſaa fortryllende en Kraft, at de heſlige Anſigter bleve forvandlede til Skionheder, de dummeſte Indfald bleve beundrede, og de nedrigſte Handlinger anſeet for ſtore Gierninger. Philoſopherne lærte af diſſe Troldmænd at giore de Former, i hvilke de ſiden have ſtøbt ſaa mange Beviis mod den ſunde Fornuft, og Poeterne opfandt ved deres Hielp en Rimekonſt, med hvilken de kildrede Ørerne uden at rore Hiertet. En Sverm af Barbarer, ſom kaldte ſig Gudindens Sønner, ſtormede ind i Templet, og mere begierlige efter Rov end efter Viisdom, ſønderrev de de Krandſe og Ærestegn, ſom de græſke og romerſke Helte have baaret, og ſom jeg havde bevaret alene til Dydens Ære. Stumperne af diſſe Prydelſer, ſom de ſelv havde ſønderrevet, flikkede de ind i deres gamle gothiſke Dragt, og ſtolte af de buntede Klæder, i hvilke de mere lignede Bacchanter end Apollinis Præſter, troede de, at alle, indtil Muſerne ſelv, beundrede deres Pragt. Hoben, ſom alene ved Hielp af den ſunde Fornuft, og de naturlige Følelſer, ofte dommer rigtigere end de Lærde, men ſom tillige er ſaa tilbøielig til at beundre det Selſomme, kunne ikke længe modſtaae ſaa mange Fortryllelſer. De førte deres Bedragere i Triumph, og ſmedede ſelv de Lænker, med hvilke de bleve bundne, for at ofres til den Afgud, ſom kaldtes den Falſke Ære. I Hovedet

af

af denne Vanskabning ere ligesaa mange Tunger, som der ere Begierligheder, den lever af Luft, og dyrkes ved Menneskeoffere. Vankundighed og Stolthed bevarer Indgangen til dens Tempel, som Erobrere have opfyldt med Rov af ødelagte Stæder, og Konstnere prydet med utallige Arbeider af den falske Vittighed. Den helligholder sine Høitider med Udfordringer, og de Lærde selv komme til dens Fester, for at bevise de selsomste Meninger ved Tvekampe. En utallig Sverm af Talere og Digtere synge dens Lov i et Sprog, som dens Tilbedere kalde Guddommeligt, men som taber alle sine Skionheder, saasnart det oversættes i et andet. Jeg behøver ikke at sige mere, siden hele Verden er fuld af store Bøger, i hvilke Historieskriveren har optegnet alle dens Bedrifter.

Denne Afgud var det, som fordrev mig af min Moders Tempel; men mit Navn blev dog i saa stor Anseelse, at den holdt det fornødent at bruge det til at besmykke alle sine Ondskaber. Der er ingen af denne Afgudsdyrkere, fra den største Erobrer af indtil den usleste Poet, som jo giver sig ud for min Yndling, og som jo tør bilde Verden ind at de tale i mit Navn, endog naar de forfølge mig selv, og de faa sande Venner, som jeg endnu har i Verden. Søger en Statsmand at forbedre noget i Lovene, i Videnskaber-

ne, i Sæderne, vil han afſkaffe en ufornuftig og ſkadelig Misbrug, ſtrax hedder det overalt, at jeg er hans Fiende. Endog de Handlinger, ſom ſigte til at redde mig fra den Undertrykkelſe, ſom jeg lider, juſt dem maae jeg taale at man fordeunrer i mit eget Navn. Jeg, ſom altid har været en Ven af den Virkſomhed, ſom ſigter til Menneſkenes Gavn, jeg ſkal nu, hedder det, være en Velynder af de ſovnagtige Siele, ſom forſvare gamle Vaner og Misbruge, for ikke at ſpilde deres egen Roe, og for ikke at mishage den Pøbel, paa hvis Stemmer de bygge deres Ære. Denne Vold, ſom udøves imod mig, gaaer ſaa vidt, at jeg af Medynk ofte ønſker, at mange af mine Venner vare mindre nidkiere for min Ære, og at de ikke af en falſk Tillid til den Beſkyttelſe, ſom jeg nu ikke mere formaaer at give dem, ſkulde opofre dem ſelv uden Nytte, og blive omſider til et Rov for den falſke Ære, ſom har bemægtiget ſig de fleſte Stemmer i de Forſamlinger, hvor jeg tilforn lod mig ſee.

I kunde deraf let ſlutte, min kiere Tilſkuer, at jeg ikke forlanger, at I ſkulde giøre Eder ſaa ulykkelig for min Skyld. Det er nok, om I vil ſige Eders Landsmænd, at de ikke bedrage dem ſelv med den falſke Forhaabning, at finde mig der, hvor Mængden ſøger mig. I

Athe-

Athenen og Rom talede jeg offentlig paa Torvene, men nu har jeg længe været overraabt af en Pøbel, som trænger sig ind paa Skuepladsen, i Skolerne og Selskaber, ja ikke skaaner Kirkerne selv. Naar jeg omsider er bleven tret af at være et stumt Vidne til den Bulder, Klappen, Latter eller Graad, hvormed man beundrer Ting, som jeg anseer med Ligegyldighed eller Afskye, indslutter jeg mig i nogle smaa Forsamlinger, hvor jeg undersøger de menneskelige Verker og Handlinger efter de faa Mønstre, som den sunde Deel af det menneskelige Kiøn til alle Tider har roest. Der læsee jeg Eders Blade, og for at være lige saa oprigtig mod Eder, som I har været mod mig, maae jeg sige, at endskiønt jeg sielden røres af det, som Mængden laster eller roser, har jeg dog fundet mange Ting deri, som fortiente at dadles. I kunde ligesaa frit dadle mig igien. Men vores Partie er paa begge Sider saa svagt, at det er tienligst for os at slutte Fred. Naar I derfor tale ofte om mig, saa glem ikke at skille mig fra den Hob, som misbruger mit Navn, og jeg skal igien giøre Eder den Tieneste, at skiule de virkelige Feil, som mine Venner finde i Eders Blade, og som til Eders store Lykke endnu ikke merkes af dem, der allermeest laste Eder. Skulde I ikke allerede see dem selv, skal jeg sige Eder dem,

naar I engang kommer i diſſe Selſkaber, ſom beſøges undertiden af mig.

Publikum.

No. 102.

Fredagen den 8 Jan. 1762.

Dyrene beſluttede engang i deres Forſamling, at ſende nogle til Byen for at lære Sædelighed af Menneſkene. En af de ſkiønneſte Hunde blev udnævnt til dette Geſandſkab. Phylax, ſaaledes hedde denne Hund, havde af Naturen ſaa net en Skabning, at Malerne toge ham til Mønſter, naar de vilde ſkildre Jagtgudindens Følgeſkab. Han løb raſkere end Hinden, og hans Lugt var ſkarpere end Griffens. Han var troe, aarvaagen og driſtig; den første af ſine Staldbrødre til at angribe, og den ſidſte til at flye; Skrekkelig, naar Ære og Pligt kaldede ham til Striden; men det ſagtmodigſte Dyr, naar han ikke blev opirret, og naar han vilde behage, ſaa venlig ſom en Skiødehund. Med faa Ord: Phylax beſad ſaa mange Dyder, at ham fattedes intet uden det, ſom Menneſkene kalde Politeſſe.

For

For at forſøge ſin Lykke, om han og kunde blive ligeſaa fornuftigt et Dyr, ſom nogle andre Skabninger, der ikke have andet forud for ham, end at de gaae paa to Been, gik han til Staden. Paa Veien mødte han et firbenet Dyr uden Ørene og Hale. En Buſk af lange og ſtive Haar bedekkede Hovedet og den halve Deel af den ellers nøgne Krop. Den forreſte Deel krøb langſom frem paa to Been, og ſlebte to andre efter ſig, ſom laae ſammenfoldede under Bugen, og tiente kuns til at ſkyde Kroppen frem. Paa Hovedet lignede det en Løve, paa Kroppen en Abe, og i Gangen en Frøe. Phylax blev forſkrekket. Er det da ſaa underligt, ſvarede Bæſtet, at et Menneſke gaaer ſom alle andre Dyr, der ikke ere ſkabte til at flyve, ſvømme eller krybe. Jeg har jo fire Been ligeſaavel ſom du, hvorfor maae jeg da ikke bruge dem? Jeg er ikke af dem, ſom troe, at Menneſkene ere ſkabte for at herſke over andre Dyr, og for at kige Stierner med oprakte Halſe. Konſten og ikke Naturen lærte os først at gaae paa to Been, og en ulykſalig Begierlighed til at herſke over andre Kreature, har ſkilt os ved de naturlige Færdigheder, og giort os mere ſkrøbelige og trængende end andre Kreature. Det er ikke nok, at Menneſkene have fordærvet ſig ſelv, de have og fordærvet Dyrene. Derſom de ikke brugte eder til Jagten, ſkulde I ikke ſpiſe

I skulde leve af Jordens Frugter, og der blev nok til os alle, uden at Menneskene behøvede at pløie eller saae, jage eller fiske. Hunde, Katte, Heste og alle de Dyr, som holde sig til Menneskene, ere fordærvede, og den rette naturlige Stand er ikke til uden i Skoven. Der har Philosophien lært mig, at jeg skal finde den Lykksalighed, som jeg forgieves har søgt i Staderne. Farvel, Phylax. Endog du er mig alt for menneskelig en Hund. I det samme hoppede han ind i Skoven, og Hunden fortsatte sit Løb til Staden.

Det er forunderligt, tænkte Phylax paa Veien, jeg er udsendt for at lære Konster af Menneskene, disse Dyr, som man i Skoven holder for at være saa kloge, og paa Veien finder jeg en Mand, som, endskiønt han mener, at han selv er klogere end andre Mennesker, troer dog, at de vilde Dyr ere endnu fuldkomnere Skabninger end han. Men jeg har hørt, at Meningerne ere meget ulige iblant Menneskene, og at der er intet saa galt til, at jo en viis Mand engang har tænkt det. Da han kom til Staden, blev han bekiendt med en anden Philosoph, som var af ganske anden Tanke end den første, han meente, at Dyrene kunde blive ligesaa fornuftige som Menneskene; Han beklagede, at man ikke nok havde forsøgt, hvorvidt de naturlige Kræfter kunde bringes ved Konsten, og ønskede at finde et Dyr af gode

Na-

Naturens Gaver, paa hvilket han kunde anſtille denne Erfaring. Phylax faldt ham ſtrax i Sinene, ſom en Hund der havde Genie, og denne troede, at ingen Leilighed kunde være bequemmere end denne, til at naae Hiemerket af hans Sendelſe. Philoſophen havde allerede giort ſit Syſtem. Hovedgrunden deraf var denne, at det kom fornemmelig an paa at bringe Dyrene til at gaae paa to Been, og at give dem den ſamme Opdragelſe ſom Menneſkene. Hvorfor blive deres Been krumme? ſagde han. Hvorfor henge Hovederne ned til Jorden, uden fordi de ei blive ſvøbte, og opdragne ligeſom vi? Børn krybe jo ligeſom andre Dyr, naar de komme til Verden? Lad os give et Dyr først ſamme Reisning ſom Menneſket, lad os lede det, tale for det, og vi ſkal bringe det til den ſamme Fuldkommenhed, thi Sandſerne og Redſkaberne ere de ſamme. Phylax blev ſvøbt, og da hans Been vare ſtivere end nyefødte Børns, maatte man ſpende ham paa et Bret, for at faae Kroppen lige. I dette Fængſel laae han nogle Uger, og fik imidlertid ikke anden Føde end Melk. Siden fik han Forbenene op, og da Bagbenene vare blevne udſtrakte, begyndte man at lære ham at gaae. For at betage ham den Vane, at ſætte de to første Been til Jorden, bar Philoſophen ham, eller ledte ham i et Baand. Phylax tænkte imidlertid ofte paa

ſin forrige Frihed; men Æren, og det ſtore Haab, ſom han havde for ſig, at blive ligeſaa fornemt et Dyr ſom hans Herre, og beundret af alle Dyrene i Skoven, naar han kom tilbage, giorde ham ſaa taalmodig i alle ſine Lidelſer, at Philoſophen lovede ſig megen Frugt af hans Lærvillighed. For at vænne ham fra at giøe, en Lyd, ſom han efter Philoſophens Mening alene havde lært af de andre Hunde, og ſom ikke var ham naturligere end Talen, bandt man Munden til paa ham, og aabnede den ikke, uden naar han ſkulde ſpiſe. Efter nogle Ugers Øvelſe bragte Phylax det ſaa vidt, at han virkelig gik paa to Been, og giøede ikke mere. Hans Herre lod ham derpaa rage over hele Kroppen, ſkar Neglene og Ørene af ham, og gav ham Klæder. Hidindtil er det gaaet vel, ſagde Philoſophen, Phylax gaaer, ſpiſer og drikker ſom et Menneſke, han har glemt alle ſine Hunde-Vaner; jeg kan tydelig merke, at han har Fornuft, thi Phylax var meget vittig; det kommer nu kuns an paa at lære ham at udtrykke diſſe Begreber, og at ſammenbinde dem i Sætninger og Slutninger.

Men juſt da Philoſophen vilde begynde paa dette vigtige Arbeide, var Phylax allerede bleven ſaa bekiendt i hele Byen, at alle Folk ſtormede til hans Herres Huus, for at ſee ham. Et Fruentimmer, ſom Philoſophen ikke kunde nægte noget,

fik

ſt Lyſt til denne artige Skabning. Hun tog ham med ſig, og Philoſophen beklagede, at denne Hændelſe berøvede ham ſaa haabefuld en Anledning til at komme til en nærmere Kundſkab om Sielenes og Dyrenes Natur, men hemmelig troſtede han ſig dermed, at man nu ikke ſaa let kunde beviſe Urigtigheden af hans Syſtem, ſom om hans Forſøg havde ſlaaet Feil.

Phylax giorde vel i ſin nye Tieneſte ingen Fremgang i Fornuftlæren, men han lærte at danſe, at bære Hatten under Armen, og at bøie ſig ſaa vel, at han beſkiemmede mange unge Folk. Endſkiønt han ikke talede, vidſte han dog at udtrykke ſine Tanker med Gebærder og Diekaſt ſaa vel, at naar han tillige var vel klæd, kunde man neppe kiende ham fra de unge Herrer, ſom beſøgte hans Frue, uden paa hans Næſe. Det er Skade, ſagde et Fruentimmer engang, at ſaa ſmukt et Dyr ſkal have ſaa heſlig en Næſe, kunde man ikke brække den, ſom paa de ſpanſke Hunde? Anſigtet ſkulde derved blive fladere, og faae en menneſkeligere Anſeelſe. Phylax udſtod og villig denne Smerte, og da han lod ſig ſee igien, var han engang ſaa ſmuk ſom tilforn; men hvor meget end dette Bifald fornøiede ham, havde den Ære dog koſtet ham ſaa megen Smerte, at han fra den Tid af altid ſkyede det Fruentimmer, ſom var Aarſag til at han havde faaet ſaa ſmuk en Næſe.

Ved

Ved daglig Omgang og Øvelſe glemte Phylax tilſidſt alle ſine forrige Vaner; han tog til i Menneſkelighed, og aflagde ſaa ganſke alle ſine forrige Tilbøieligheder, og man fandt intet Hundagtigt i hans hele Opførſel. En Egenſkab alene beholdt han, ſom ikke paſſede til den ſlebne Levemaade, nemlig den Troſkab, ſom er ſaa almindelig iblant Dyr af hans Art, og denne Egenſkab ſpildte hans Lykke. Han ſov hos hans Frues Kammerpige, og da en Mandsperſon gik ſagte ind i Kammeret om Natten, paa en Tid da Phylax ventede ingen Beſøgelſe, ſprang han op, greb ham i Halſen, og giøede ſaa forſkrekkelig, at hele Huſet kom i Oprør. Kammerpigen fik neppe Tid til at ſkinle hendes Kiereſte, førend Huusfolkene kom ind. Hun foregav, at Phylax vilde dræbe hende; Hendes Frue, ſom aldrig tilforn havde hørt ham giøe, troede virkelig, at Hunden var bleven gal, og at hans Videnſkaber havde forvirret hans Hierne. I det ſamme Øieblik blev Phylax jaget paa Døren, og denne Hændelſe kom ham ſelv ſaa ubegribelig for, at han beſluttede før at lide alting, end at blive længer i et Selſkab af Kreature, hvor Troſkab blev ſaa ſlet belønnet.

Da han kom tilbage til Skoven, fandt han den nøgne Philoſoph paa fire Been indſluttet i en Kreds af Dyr, ſom vare forfærdede over ſaa ſel-

ſom

som en Skabning, hvilken de betragtede mere med Mødynk end med Foragt; Men saasnart saae de ikke Phylax, førend de med Ærbødighed gik ham i Møde, som den anden Merkurius, der var kommen hiem fra sin lange Reise, for at giøre de menneskelige Konster bekiendte iblant Dyrene. Hans udvortes Skikkelse og Klædedragt tillod dem ikke at tvivle om hans indvortes Forandring. De besaae ham længe med Forundring, og ventede kuns at han skulde aabne sin Mund, for at lære dem det fornustige Sprog, som blev talet blant Menneskene. Phylax taug længe, og lige saa længe beundrede man baade hans Klæder og hans Gestalt; men i det samme sprang en Hare ud af Busken, og Phylax giøede ligesom de andre Hunde, han satte Forbenene ned til Jorden, for at løbe efter Haren, men Phylax kunde hverken løbe eller reise sig igien. I denne Stilling blev han staaende ved Siden af Philosophen, for at tiene alle Dyrene til Spot.

Fælleds Trang forenede siden disse elendige Kreature, Menneskет bygde en Hytte, i hvilken de skiulede dem mod Vinterens Kulde, og Phylax bevarede Indgangen dertil mod vilde Dyr; Da de begge havde faaet deres forrige Skikkelse igien, blev Philosophen en Hyrde, og Phylax vogtede hans Hiord; Saaledes fandt de begge omsider den rette naturlige Stand, som den ene for-

gieves havde ſøgt i Skoven, og den anden i S derne.

Philoſopherne lærte af dette Exempel at i laſte de borgerlige Indretninger, og priſe den turlige Frihed og Enfoldighed ſaa meget, at M neſkene ſkulde faae Lyſt at gaae tilbage til S ven igien; Deres artige Medborgere, ſom allene havde bekymret ſig om det Udvortes, tr de hereſter, at ſmukke Klæder, en rank Krop et artigt Væſen var ikke nok til at giøre dem Menneſker.

No. 103.

Mandagen den 11 Jan. 1762.

De Menneſker, ſom giøre mindſt i Verd arbeide oſte allermeeſt, og af denne Hob deres Antal igien det ſtørſte, ſom uden at udr meget til Menneſkenes ſande Nytte, klage ſte over deres Embeds Beſværligheder, og over M gel af Belønninger. Derſom jeg vilde be diſſe Sandheder ved bekiendte Exempler af Stænder, hvor vidtløftig blev da ikke denne handling? Junker Artig og Herr Sprængla

beſkyldes af alle Folk for at være lade, fordi den første ikke vil lære noget, og fordi den anden tiener intet Menneſke med det, ſom han har lært; Men hvem er mere beſkæftiget end juſt diſſe Folk? Junker Artig har den Taalmodighed at ſidde to Timer hver Morgen førend hans Haar bliver færdigt, og i denne Tid bliver det i det allermindſte ſex Gange omſat, førend det kommer i den rette Form. Enhver Krølle bliver underſøgt efter Reglerne af det Skiønne, og de ſtrengeſte Konſtdommere giøre ſig neppe ſaa megen Umage for at opleve de ſmaa Feil i gode Skrifter, ſom Herr Artig for at domme Haarſkierernes Arbeide. Jeg forbigaaer alle de øvrige Beſkæftigelſer, ſom behøves, for at klæde ſig, og bære ſin Perſon ſaa vel, at den i det første Øiekaſt indtager alle Tilſkuere. Hvor ſtor Overlæg, og hvor fiin en Smag herſker ikke i hver en Kruſe, i hver en Mine, i hver en Bevægelſe, og i hvert et Skrit? Diſſe Ting merkes ſielden af de fleſte Tilſkuere, juſt fordi de ere ſaa vel giorte, at alle holde dem for en Virkning af Naturen allene; men de, ſom kiende Herr Artig, vide bedre hvad Umage det har koſtet ham, førend han lærte at ſtikke Haanden ret i Barmen eller i Lommen: Sandelig ikke mindre Umage, end det koſtede Flechier, at udarbeide de Stykker i hans Tale, ſom vare ſaa naturlige, at enhver Læſer troede, at han kunde have

ſagt

sagt det samme, endskiønt denne berømte Taler forsikrede, at det just var saadanne Steder, som kostede ham meest Eftertanke. Det samme dømme de, som kiende Hr. Artig, om hans hele Opførsel. En Færdighed i de mindste af de Bevægelser, som klæde ham saa vel, og som synes at være ham medfødde, har udkrævet saa betydelig en Deel af hans Liv, og alle tilsammen have kostet ham ligesaa megen Tid, som den Herr Sindig med saa stor Sparsomhed deler imellem Studeringer og Forretninger. Men det, som meest fortiener at beundres i Hr. Artigs Opførsel, er, at en Mand, der er saa beskæftiget, og som aldrig har Tid til at læse i en Bog, kan tale saa meget i alle Selskaber. Især besidder han en stor Styrke i det, som man kalder Legemets Belladenhed, og endda er Folk saa uforskammede at sige, at han intet har lært, og at han fordriver sin Tid i Ørkesløshed. Men Hr. Artig kiender selv bedre sine Fortieneſter, og ellers kunde han umuelig være saa fornøiet i alle Selskaber, og føle Værdien af sin Person saa meget, som han gior. I veed, sagde han forleden, at jeg forsømmer ingen Leilighed til at lade mig see, og at jeg kommer flittig paa de Steder, hvor man kan blive bekiendt. Men hvad har jeg derfor? Ikke andet, end at de Folk, i hvis Selskab jeg har forspildt mine Penge, sige

om

om mig: Hr. Artig er en Person, som veed at leve.

Hr. N. prædiker kuns engang om Ugen, og denne Prædiken koster ham ikke mere end nogle Timers Arbeide, ikke desmindre holde alle ham for en flittigere Mand end Hr. Sprænglærd, som kuns sover fire Timer om Natten, og spiser ved den samme Bogstol, paa hvilken han nu den tiende Gang igiennemlæser de romerske Skribentere, for at bøde paa Ordbegernes Mangel. En Mand, som skriger saa heftig mod alle de Forandringer i Læremaaden, som sigte til at giøre Videnskaberne lettere og behagelige, som fordømmer alle de Forslag, som gives til at forkorte den Tid, som man i Skolegangen anvender paa de første Begyndelser af Sprogene, som troer, at der er intet Spørsmaal i nogen Videnskab saa ringe, at det jo fortiener den nøiagtigste Undersøgning, og som selv engang har igiennemlæst alle Skribentere af den gyldne Alder, alene for at finde om et Ord var ægte Latin; Saadan en Mand bliver i Vindskibelighed ofte sat under en Poet, alene fordi han ikke lader noget af sit Arbeide komme for Lyset? Lad os sige, at Herr Sprænglærds Arbeide ikke er saa opbyggeligt som en eneste Fabel af Æsop; Lad os tilstaae, at hans Sognepræst er en langt nyttigere Mand, at en læser grundigere, en anden skriver nettere

end han, alt dette fortryder ikke Hr. Sprær lærd, fordi han arbeider alene for at arbei han ſtuderer kuns for at ſtudere; og det ene ſom rører ham, er, at Folk vil nægte ham den billig fortiente Roes, at han er arbeidſom. F misunder hverken Taleren eller Digteren de Bifald, men naar deres Arbeide, ſom han kal det, bliver betalt bedre end hans, troer han, det er en Uretfærdighed, og derſom man ſkal tale lærde Folk paa ſamme Fod ſom Daglønn troer jeg, at han har Ret.

Hr. Raadvild og Menneſkeſkræk kom hver Dag ſvedige og ſtønnende hiem, den ene Raadſtuen, den anden fra Paraden. Det før ſom de ſøge i Huſet, er en Lehneſtol. Bor bliver ſtrax dækket, men ingen af dem har Tid at ſpiſe for lutter Angivelſer, Klagemaal og R porter; Hvad de Geiſtlige dog har got frem os, ſagde de forleden til en lærd Mand, ſom ſ ſte med dem: De have viſſe Tider til deres F retninger; de kunne ſige og ſkrive hvad de vil men vi ſkulle giøre Regnſkab for vore Handl ger, og den mindſte Affaire, lagde Hr. Rac vild til, er ſaa fuld af Vanſkeligheder, at nc jeg i nogle Dage hverken har ſpiiſt eller ſovet, jeg ligeſaa raadvild, ſom da jeg førſt begyndte tænke derpaa. Men jeg finder dog gemeenlig af Sagen, og afgior de fleſte Ting kortere e

andre, ſom tage dem deres Embede let. Koldſindighed kan jeg for min Død ikke taale hos en Embedsmand, ſom er ſat for at ſkaffe hver Mand Ret. Hos en Officeer er den endnu laſtværdigere, ſagde Hr. von Menſkenſkræk. Hvorledes forretter da diſſe Folk deres Embede? ſagde jeg engang til den Lærde; ſom Amtmanden i Fabelen, ſvarede denne:

Hr. Doctor, fiel ihm drauf der Amtmann in das Wort,
Wozu ſoll dieſe Sanftmuth dienen?
Ihr, Richter, Schöppen, und ſo fort,
Hört zu! ich will mein Amt verwalten:
Ihr Ochſen, die ihr alle ſeyd!
Euch Flegeln geb ich den Beſcheid:
Ihr ſollt den Herrn zu eurem Pfarrn behalten.
Sagts, wollt ihr, oder nicht? Denn jetzt ſind wir noch da.

Die Bauren lächelten. Ach ja, Hr. Amtmann, ja!

Saa vise Domme, ſagde han videre, ere Frugten af den Amts-Iver, ſom tillader diſſe gode Folk neppe at ſpiſe eller ſove. Imidlertid ere de dog beſkæftigede, og meget mere beſkæftigede end den Feltherre, ſom ſov roelig om Morgenen, naar han Dagen tilforn havde giort Planen færdig til et Slag.

Nogle Menneſker ere altid i Bevægelſe, juſt fordi de have lidet eller intet at giøre, og for-

di de baade have saa liden Lyst og saa slette Gaver til deres Forretninger, at de mindste Ting giøre dem tvivlraadige, og sætter dem i en Bevægelse, som betager dem længe forud baade Eftertanke og Sindsroelighed. For andre derimod er det første Arbeide saa let, og en bestandig Virksomhed saa naturlig, at man ikke merker, at de ere beskæftigede af deres Klagemaal, af deres Uroeligheder, af deres ængstige Bevægelser, men alene af de vigtige Ting, som de udrette; De ere til alle Tider saa meget Herre over dem selv, at de, uden at behøve mange Forberedelser og Bequemmeligheder, kunne, naar de ville, samle deres adspredte Tanker, og endog midt i udvortes Bulder, med et stille Overleg afgiøre de vigtigste Ting. Man finder dem for, i og efter deres Arbeide saa roelige, at de, i Stedet for at klage over deres Embedes Besværligheder, med et forvildet Aasyn og en zittrende Stemme, i Stedet for at raabe idelig paa Belønninger, holder sig selv belønnede nok, ved den Fornøielse, som de finde i at være paa en nyttig Maade beskæftigede. De dele og bruge Tiden saa vel, at de altid have nok tilovers til Legemets fornødne Hvile og Vederqvægelse, og hvor meget de end have at bestille, vide de dog altid at vinde igien den Tid, som en uformodentlig Forhindring berøver dem, uden at standse i deres Forretningers sædvanlige Løb.

De

De kunne uden Forvildelse fortsætte afbrudte Betragtninger, og, naar man undtager den Mangel af Agtsomhed paa smaa Ting, som er en naturlig Følge af deres Beskæftigelse i de Vigtigere, den Kiedsommelighed, som overfalder dem i Selskaber, hvor der ikke tales om andet, finder man dem aldrig saa henrykte, at de jo altid har alle deres Tanker samlede til det, som i den Tid skal forrettes, og ligesom alle de Forretninger, hvorved de kunde gavne, ere dem vigtige, saa ere og alle Tider dem lige bequemme.

Vi maae ikke anſee diſſe Egenſkaber for at være blotte Naturens Gaver; Det kommer vel fornemmelig an paa Forſtandens Bequemhed til at tænke haſtig og let; men hvem veed ikke, at denne Færdighed beroer meget paa Menneſkenes Flid? Villiens og Hiertets Beſkaffenhed gior ligeſaa meget dertil. De, ſom i deres Foretagende have rene Hensigter, og arbeide ikke saa meget for en Belønning og Roes, der ikke beroer paa dem ſelv, ſom for at have den Fornøielſe, at udrette noget Godt. Saadanne Folk prøve først vel deres Kræfter, de udvælge ſaadanne Arbeider, hvortil de ere ſkikkede, de arbeide med Lyſt, og have deres Belønning i den Fornøielſe, ſom følger af Arbeidets Nytte og Fremgang. Dette ſlaaer ſielden feil, naar Forſtanden prøver ligeſaa vel, hvad der er til Menneſkenes ſande Nytte,

som Villien alvorlig foresætter sig at giøre det. De fleste frugtesløse Bestræbelser og ulykkelige Forslag komme af en Overilelse i at dømme, som ofte er forenet med en god Forstand, og ligesaa got et Hierte. Æren forleder de største Siele til at udtrette sig forgieves ved saadanne Arbeider, som man kalder store, ikke fordi de ere saa nyttige, men fordi de ere vanskelige, og til at spilde derpaa de Kræfter, med hvilke de kunde have giort Menneskene en langt større og vissere Nytte. Naar gode Forsætter, som klogeligen iverksættes, undertiden ere ulykkelige, finder den, som tænker ret, saa megen Fornøielse i de Fornuftiges Bifald, som ikke dømme efter Udfaldet, men efter Hensigten, og i disse Hensigters Overeenstemmelse med det Væsens Villie, som bestyrer det Hele, at endog uovervindelige Hindringer ikke forurolige ham. Han anseer dem tvertimod som Virkninger af et høiere Væsens urandsagelige Viisdom; Bestyrelsen af alle de Ting, som ikke beroe paa menneskelig Magt, overlader han villig til dette Væsen, og bekymrer sig kuns om det, som han for den nærværende Tid selv kan giøre til at opfylde sine Pligter. Med denne Sindsforfatning sover han ligesaa roelig ved Begyndelsen af et stort Foretagende, som naar det lykkelig er tilendebragt.

No. 104.

Fredagen den 15 Jan. 1762.

En Dag-Reiſe.

Med ſidſte Morgenrøde opſtod jeg glad ved Tanken om den foreſtaaende Dagreiſe; ſtyrket ved Hvile, helliget ved Bøn, og ſtøttende mig ved Flittigheds Stav, begav jeg mig ſtrax paa Veien; Jeg beſteg modigen de ſteile Høie, og Byerne, ſom jeg ſaae langt borte, ſyntes ſelv at haſte min ilende Fod i Møde.

I næſte Dal mødte mig **Ledighed, Lunkenhed og Selſkablig**; Ledighed, ſom ſlutter af min Mine, at jeg er meget Egenkierlig, ſmigrer først for min Letſindighed, roſer mine ilende Skrit, og da hun ſaae Glæden ſmile af mit Øie, ved hendes hykkelſke Tale, vover hun at ſpørge om mit Navn. Jeg er ſaa uforſigtig at ſige hende, det er **Bielig**; og alt er hun vis paa Seieren. Under forføriſke Lovtaler af egne Betragtninger (thi ſaa kalder hun Phantaſier) leder hun mig rundt om i Dalen; og Morgenen, den gyldne Morgen! da den uttrættede Fod hurtigſt burde

skynde sig frem paa Banen, svandt hen under at betragte alle de smaa Ting, som Ledighed havde at forevise.

Ofte var det mig som en velvillig Skytsengel talede mig saaledes til: „See dog fremad, „ skynd dig, vigtigt, saare vigtigt er Maa- „ let! Veien er lang, og den lysende Soel „ fortsætter sit ilende Løb, uden at bie paa „ din Nølen. „ Vel saae jeg ved disse Paamindelser op for mig, hvor høi det var paa Dagen; dog, hvad kunde jeg vel see staaende der i Dalens Skygge? og spurgte jeg mig for, strax hørte jeg det eenstemmige Vidnesbyrd af alle Munde: Jeg havde Tid nok for mig, det var endnu langt til Middag.

Da Solen nu alt høiere og høiere hævede sig paa den hvælvede Befæstning, førte mine Ledere mig dybere ned i Dalen; der døvgiorde jeg mit Øre mod de sagte Erindringer om Tidens flygtige Fart, indtil Skytsengelen ophørte at paaminde mig. Jeg opholdt mig da roeligen ved enhver Busk; jeg hørte, og svarede hvert Echo; jeg bukkede mig efter hvert Blomster; og jeg veed ikke alle de ubetydelige Beskæftigelser, som jeg gav mig, indtil jeg ved en Hændelse oplostede mine Øine, og med Skræk saae den bebreidende Soel funkle lige over mit Hoved: Nu fornam jeg først, hvorledes jeg var bedraget. Af Mishag

og

og Skamfuldhed ſtod jeg ſtille; jeg giorde mig ſelv de ſtrengeſte Bebreidelſer, og var juſt i Begreb med at hevne mig over mine Bedragere; da min Skytsengel, der vel havde forladt mig, men dog ei endnu aldeles overgivet mig, bød min Fornuft merke paa Underviisning, og i en ſtraffende og ømt Tone tiltalede mig ſaaledes: „Stort „er vel Tabet, der flyder af din Forſeelſe, „dog at fortvivle af Mishaab, er dødeligt; „Det er nu ikke længer Tid at dvæle, og „ſkamfuld Bebreidelſe er ikkun det første „Skrit til Forbedring. Her bør du endnu „ikke blive ſtaaende; den beſte Fortrydelſe „er, at oprette, hvad der er forſømt; Igien„kiøb Tiden, fordoble dine Skrit, ſøg ſaa„ledes at vinde de tabte Øieblikke tilbage, „og vid, at derſom du vil undflye dine li„ſtige Fiender, maae du ſtrax begive dig „paa Veien.„ Jeg ſkyndte mig ſtrax til at iverkſætte Engelens Raad; forgieves ſøgte Ledighed at overtale mig til længere Hvile; Selſkabliig anvendte forgieves al ſin Venlighed paa at holde mig; endelig kom den dorſke Lunkenhed til, (thi hun følgede os ſtedſe paa nogle Skrit nær,) og da hun hørte, jeg var uovertalelig, ønſkede hun mig til Lykke, og bad mig tøve et Øieblik, at hun kunde omfavne mig til Afſkeed; Høflighed bevægede mig, ſkiønt ugierne, til at

skienke hende endnu nogle af de Øieblik, som efter Engelens Raad burde have været mig saa kostbare, og hendes Omsavnelse havde den Virkning, at jeg nu ikke mere kunde flytte de uvillige Fødder af Stedet, saa megen Træghed havde Lunkenheds giftige Aande allerede indblæst mig; Afmagt og Dorskhed giorde alle mine Lemmer stive, og mit af Søvnen betyngede Hoved heldede sig ned, for at søge Hvile i Græsset. Mit Følgeskab benyttede sig af et for deres Hensigter saa bequemt Øieblik, og foreslog: „At jeg først „ burde udhvile mig, for at gaae siden des „ lettere; nu brændte Solen alt for hedt „ til at vandre; Denne Tid, sagde de, var „ givet til at styrke Sind og Legeme ved „ Forlystelse og Hvile, men ikke til at ud„ matte dem ved trættende Arbeide; over„ alt, hvad der ei skede i Dag, kunde skee i „ Morgen. „ Jeg gad ikke engang veiet disse alt for lette Grunde; glad ved at finde en Undskyldning, antog jeg dem ganske uprøvede. „ Kom da, svarede jeg, og lad os sætte os „ bag hine Buske, hvor det tredobbelte Echo „ er, der sidde vi tillige i Skygge for So„ len. „ Vi satte os der, og et andet Selskab samlede sig til os. Iblant disse vare Dumhed, Vittighed, Letsindighed, Stolthed og Levemaade. Vittighed kiendte jeg uvieſt iblant

dem,

dem, og at man kan skille denne Falske fra den Sande, hvis Navn den har, vil jeg anføre nogle af dens ufeilbare Kiendemerker: „Skion er den „ ikke af Ansigt og Skabning, men synes „ dog meget om sig selv; hvad Naturen „ har nægtet den, maae Konsten oprette; „ En Mængde af udvortes og fremmede „ Prydelser, et forstilt Væsen og tvungne „ Efterlignelser, klæde den ligesaa vel, som „ vore unge Herrer, i hvis Selskab man „ finder den; Dumhed og Letsindighed for- „ herlige stedse dens Følge; den har selv kun „ liden Fornuft, men desmere Frekhed, og „ desmindre Undseelse; den snakker meget, „ som oftest alene, og giør sig altid tilgode „ paa de Fraværendes Bekostning.„ Imellem denne og Selskabliig, hvis Carakter er, at giøre alting med, kom jeg just til at sidde; Vittighed bragte mange spillende Indfald og usle Klogter frem, og Dumheds bifaldende Latter lydede den hvergang til Lov; den sagde Frøken Letsindighed mange vittige Tvetydigheder, alle roste dem som sindrige, og hun hørte dem selv uden at blive rød. Hr. Levemaade var ligesaa beskæftiget for at behage hende; hans Omgang var ligesom den falske Vittigheds, skiønt mere forstilt; han iagttog paa det noieste alle tomme Skyldigheder, og dræbte enhver med Ord, som

intet

intet betydede. Hans Boielser vare alle rigtigen afmaalte efter enhvers Stand og Rang; og Stolthed, som nylig havde tilkiøbt sig en Velbyrdighed, fandt ham at være et meget artigt ungt Menneske. I dette Selskab var Tiden mig naturligviis meget lang, ja saa lang, at jeg fik Tid til at erindre Skytsengelens Paamindelse; Dette var just hvad jeg gruede for, og for da at dræbe al Foreſtilling om Dagens Beſtemmelſe, ſtræbte jeg at undflye fra mig ſelv, og tog Deel i Selſkabets Forlyſtelſe. Min Naboe underviſte juſt dette Selſkab i den Konſt at behage, og hans Kiærdomme havde ſaa ſtor Indflydelſe paa mig, at jeg ſelv efterhaanden blev letſindig, dum, vittig, ſtolt og dog tillige nedrig nok til at ville tækkes et Selſkab, ſom baade min Fornuft og mit Hierte ſaa aldeles foragtede. Jeg havde nu glemt baade mig ſelv og Tiden, og ſad drukken af Glæde over det Bifald, ſom jeg vandt ved Indfald og Handlinger, ſom jeg ſelv kort tilforn foragtede, da en Skikkelſe i revne Klæder, med et fortvivlende Aaſyn, ſom røbede en ond Samvittighed, og anklagede ſig ſelv, nærmede ſig til mig; den havde Forglemmelſens Segl i den ene Haand, hvormed de forſeglede deres Hukommelſe, ſom enten af Mangel paa ædle Driſter ikke engang havde ønſket at giøre noget, ſom fortiente Udødelighed, eller kun ſøgt at vinde Udødelig-

heds

heds Løn, ved frugtesløse Opdagelser og en unyttig Flid; Den holdte Vanærens Stempel i den anden Haand, hvormed den brændemerkede deres Hukommelse, som i Vellyst og Ledighed forglemte deres Sieles høiere Bestemmelse, undertrykte Følelsen af deres Naturs Værdighed, med en dorsk Ligegyldighed, og byggede sig et Navn paa den falske Vittigheds og ægte Æres Grund. Jeg kiendte den strax for at være den sammelige Foragt; og hvor forskrækket blev jeg, da Spøgelset søgte lige ind paa mig. Den hele Forsamling, som nys opløftede mig til Skyerne, ansaae mig nu med Foragt; Vittighed spottede mig, Letsindighed loe mig ud, Stolthed fortred selv det Bifald, hvormed den havde æret saa uværdig en Person, Levemaade vendte mig Ryggen, Selskabliig giorde det samme, og alle forlode mig under haanlige Bebreidelser. Dog, dette smertede mig ikke saa meget, men Anklageren inden i mig selv! Skytsengelen fortornet! Tidens Mord! dette qvalte mig med uudsigelig Angest. I denne Angest raabte jeg til Fortvivlelsen, og Furien kom i Følgeskab af Nag og Misbaab, omringet af giftige Plager og martrende Piinsler; Saa pludselig var Ledigheds yndige Dal forvandlet til grumme Bebreidelsers skrækkefulde Afgrund. I denne vilde Furien just styrte mig, da Engelen Ituriel, i en skin-

nen-

nende Vestalt, aabenbarede sig for mig, og forjog Spøgelserne; Han straffede mig for de overtraadte hemmelige Raad; og da jeg nu, uden at vove den mindste Undskyldning, ydmygede mig for hans Ansigt, formanede han mig med en mildere Stemme saaledes:

„ Lad denne Dags forsinkede Reise tiene dig til Undervisning. Visdom er „ Maalet, som du sigter til; den opnaaes „ ved Flid og Lyst, ikke ved Ledighed eller „ Lunkenhed, ikke heller findes den i tomme „ Forsamlinger af menneskelige Figurer, „ skye derfor Selskab, for at søge Vis„ dom! eller bedre, søg saadanne Selska„ ber, hvor Religion, Menneskekierlighed „ og Dyd findes; og de skal lære dig man„ ge Gienveie til Maalet; men i Ungdom„ men maae du tidlig begynde at løbe paa „ Banen. Lad dig ikke forvilde af deres „ Fodspor, som vandre med dig paa Veien; „ thi mange søge Visdom, og kuns faa „ finde den. Nogle søge den med tilbund„ ne Øine, andre løbe vild paa Afveie. „ Disse, fordi enhver troer sig at have „ Indsigt nok til at finde en bedre „ Vei. Hine, fordi de heller ville le„ des af andre, end have den Umage at „ gaae selv. Begge troe sig for tidligen

at

„ at være ved Maalet, men blive ſnart vaer,
„ at de ikkun have grebet efter dets Skyg-
„ ge. Bliv klog af deres Erfaring! Lad
„ dig ikke forlede af Fornuftens Veirlys,
„ til at vandre paa uſikkre Veie, ſom efter
„ en lang og ængſtlig Løben forer dig til
„ den viſſe Fordærvelſe. Fæſt Fornuftens
„ Øie paa Aabenbaringens Soel. Lad
„ denne være din Veiviſer! og gak ſaa dri-
„ ſtig frem paa Dydens Bane til Maalet,
„ uden at vige af til høire eller venſtre.
„ Alt, hvad der forekommer dig paa denne
„ Vei, det giv vel Agt paa! paa den ſkal
„ du finde det menneſkelige Hierte blottet;
„ den ſkal lede dig til Kilden af dets Skrø-
„ beligheder, og aabenbare dig Lægemid-
„ lerne derimod. Der ſkal du lære ikke
„ alene at kiende, men og at beſtride La-
„ ſterne; at ſkille det Sande fra det Fal-
„ ſke; Dyden ſelv fra dens Skin; og kun
„ paa denne Vei kan du ſamle den ypper-
„ lige Kundſkab, at forfremme din og dine
„ Brødres ſande Lykſalighed. Alle Afvi-
„ gelſer derfra er kun Tidsſpilde i Ledig-
„ heds Dal, de forſkaffe dig kuns tomme
„ Indſigter; Indſigter, der ene bebyrde
„ Hukommelſen, uden at være til Nytte i
„ Livet, og ſaadanne ſomme ingen Viis,

der

„ der bør leve for det Almindelige. Følg
„ nu dette mit Raad! og de Godes Høi-
„ agtelse skal krone dig med en sand Ære;
„ Fortvivlelsen skal evig flygte, og Rolig-
„ hed boe i dit Hierte. „

H * *

No. 105.

Mandagen den 18 Jan. 1762.

Dyder og Laster grændse ofte saa nær til hinanden, at man behøver megen Forsigtighed for at adskille dem. Er det sædvanligt i Verden, at ansee Falskhed og Hyklerie for en Virkning af Menneskekierlighed, saa er det paa den anden Side ikke mindre almindeligt, at betragte den billige Roes, som tilkommer Dyden, og den Forsigtighed, med hvilken man foreholder Menneskene deres Pligter, for en feig og egennyttig Smigren. Grovhed ansees ofte for Ærlighed, Bitterhed og Menneskehad for Nidkierhed, og de Opmuntringer, som ere fornødne til at opvække og vedligeholde den sande Ære i Verden, kaldes hykkelske Tilbedelser af dem, som hverken have Vit-

Vittighed eller Hierte til at belønne Dyden, hverken Klogſkab eller Beſkedenhed til at anvendende Sædelæren efter deres Læſeres og Tilhøreres adſkillige Tilſtand og Gemyts Beſkaffenhed.

Derſom alle Lovtaler over dem, ſom kunde gavne eller ſkade os, ſkulde anſees for Hyklerie, fordi de fleſte virkelig ere det; hvad menneſkelig bevægende Grund til Dyden blev da tilovers for dem, ſom ikke kunde haabe anden timelig Belønning end Æren, og ſom i udvortes Fortrin have bragt det ſaa vidt fremfor andre Menneſker, at de ikke kunne ſtige høiere, uden ved Hielp af den ſande Ære, ſom beſtaaer i deres Kierlighed og Høiagtelſe, ſom have Indſigt og Villie til at domme ret om de menneſkelige Handlinger?

Den Lyſt, ſom findes hos Folk, der have at byde over andre, til at ſøge en anden Ære, end den, ſom beſtaaer i de udvortes Bevielſer, i den Lydighed, ſom de kunne afvinge Folk; den Lyſt til at være elſket og agtet af dem, over hvilke de have at befale, og at æres ikke alene med tvungne og ſkyldige, men og med frivillige Handlinger, er allerede og i ſig ſelv ſaa ædel en Drift, ſaa ſtort et Bevis paa en naturlig god Siel, og ſaa ſtærk en bevægende Grund til gode Handlinger, at den fortiener megen Høiagtelſe, ikke alene naar den virkelig har frembragt ſtore Dyder, men endog

naar diſſe endnu ikke ere komne til den fuldkomne Virkſomhed. Bittre Bebreidelſer, eller andre Tegn af en almindelig Misforneielſe, ere ſaa emfindtlige for ſaadanne Sisle, at de ſaare, uden at læge, de forbittre, uden at forbedre, og opfylde det kierligſte Hierte med hadefulde Tilbøieligheder. Endſkiønt Trajan tilſtod, at Plinius ikke havde foreſtillet ham ſaaledes ſom han var, men ſaaledes ſom han burde være, bør man dog ikke anſee dette Mønſter for alle Lovtaler, ſom en hykkelſk Tilbedelſe. Keiſer Trajan fortiente i mange Betragtninger, men iſær for ſit gode Hierte, for den Sikkerhed, Folket nød under hans Regiering, og for den Frihed, med hvilken han opmuntrede Videnſkaberne og alle nyttige Foretagender, ſaa megen Lov, at man ikke har nødig at ligne ham med andre romerſke Keiſere, for at tilgive de Feil, ſom han virkelig havde tilfælles med andre Mennesker. En Lovtale, ſom Plinii, der kan anſees for et Syſtem i Sædelæren og Regieringskonſten, giorde mere til at rette diſſe Feil, end en Straffe-Prædiken, fordi den giorde ham mere villig til at kiende dem, og fordi han ved at ligne ſine Handlinger med ſaa fuldkomment et Mønſter, ſom viſte ham Dyden i al ſin Pragt, blev undſeelig uden at blive beſkæmmet.

Vi maae ikke anſee en Lovtale for at være hykkelſk, fordi den Perſon, ſom man berømmer, har

har virkelige Feil, og fordi disse ikke ligesaavel nævnes, som hans Dyder. Dersom ingen skulde roses, uden de, som vare uden Feil, maatte alle Lovtaler afskaffes, og Virkningen deraf var ikke, at Menneskene bleve bedre, men at Folk ikke mere svede de Dyder, til hvilke Æren før havde bevæget dem. Dersom det ikke var tilladt at rose disse Dyder, uden tillige offentlig at foreholde de samme Personer deres Feil, skulde ingen forlange Lovtaler. Den største Mand skulde aldrig blive saa æret ved de værdigste og meest fortiente Bestrømmelser, at han jo i Mængdens Øine skulde endnu tabe mere ved offentlige Bebreidelser af de mindste Feil.

Ingen maae tænke, at jeg derved vil forringe Hykleries Last. Jeg holder den tvertimod for den nedrigste af alle Laster. Den kan ikke, som andre Feil, undskyldes med en naturlig Tilbøielighed; den er ikke en Virkning af Vellyst eller Frygt. Er det ikke altid tilladt at sige Sandhed, saa er det dog tilladt at tie. Ingen nødes af andre, ingen forføres af sit eget Hierte, til at hykle for fremmede Laster; thi endog dem, som Egenkierlighed undskylder eller besmykker i os selv, dem hade og afskye vi i andre. Æren selv kan ikke forlede Menneskene dertil; thi hvad vandt en Skribent, som for en Titel opofrede den langt større Ære, at have brugt sine Gaver alene til

ſaadanne Handlinger, ſom den fornuftige Deel af det menneſkelige Kiøn til alle Tider har roeſt? Penge-Gierrighed alene kan forføre Menneſkene til at øve med Overlæg og frie Forſæt ſaa nedrig en Handling, ſom den, at krone Laſterne med Dydens høieſte og ædelſte Belønning. Endog Misbrugen af den Ret, ſom Religion og Sandhed giver Lærerne, til at ſtraffe offentlige Feil, er langt mindre laſtværdig end Hyklerie; og naar man har Aarſag til at beklage, at redelige Folk, ved en alt for ſtor Strenghed, mere forbittre end opbygge, mere ſkade ſig ſelv end gavne andre, bør man dog ære deres Frimodighed, fordi man har Aarſag til at troe, at ſaa uegennyttig en Handling kommer af Nidkierhed for Sandhed.

Det er ikke nok, at en Taler eller Forfatter ei undſkylder og beſmykker virkelige Laſter, og at han ikke roſer andre Gierninger end ſaadanne, ſom virkelig fortiene det; han bør og ſige, hvorfor diſſe Gierninger ere roesværdige, og ved at underſøge Grunden til de menneſkelige Handlinger, ved at oplede værdige Mønſtre af Hiſtorien, erindre Menneſkene om den vigtige Sandhed, at, endſkiønt gode Handlinger fortiene Ære, ere de dog Pligter, og at ingen bringer det ſaa vidt i Dydens Øvelſe, at han jo endnu har flere Trin at beſtige, et endnu høiere Maal og ſtørre Mønſtre for ſig. Dette maae han ſige ſaaledes, at det

Haarde

haarde og Strænge, som der er i Pligternes klotte Foreſtilling, formildes ved de bevægende Grunde, ſom tages af andres Kierlighed, Taknemmelighed og Høiagtelſe. Endelig er det ikke nok, at en Taler ikke roſer andre Handlinger, end ſaadanne, ſom virkelig fortiene Roes; han bør giøre det ſaaledes, at man kan ſee, at hans Heuſigt er mere at belønne gode Gierninger, end at blive belønnet ſelv. De Fornuftiges frivillige Biſald, og ikke afthvglede Værdigheder, bør være den Ære, han ſøger, og naar han med Frimodighed har talt Pligternes Sag, maae han være ſaa beſkeden i at tale ſin egen, at han ikke forlanger de Mægtiges Gunſt, uden for at have den Naade at blive læſt.

Intet er ſædvanligere, end at de, ſom ſelv af Egennytte forledes til en dum og nedrig Smigren, beſkylde andre for Hyklerie, enten fordi diſſe ikke ere ligeſaa villige og færdige til at ſælge deres Berømmelſer til den Høiſtbydende, eller og fordi hine misunde diſſe den Ære, ſom de forhverve ſig ſelv og deres Velyndere, ved mere beſkedne og vittige Lovtaler. Hr. Roſiſtengius forſømmer aldrig nogen Leilighed til at opvarte ſin Patron, og han taler aldrig til ham, uden at bruge lutter Superlativer. Han har til hans Roes alene holdt ti offentlige Taler, og i dem alle ikke ſagt os andet, end at den velbaarne Herre er den allerviiſeſte,

den allerlærdeſte, den allerbeſte, den allermildeſte, den allerretſfærdigſte Mand i Landet; at hans Dyder ere utallige, ulignelige og uſkatterlige. Alt dette ſiger han af lutter Troſkab og Underdanighed. Men Ariſte, ſom og har underſtaaet ſig at roſe ſin Velynder, og uden at bruge i ſin hele Tale et eneſte af diſſe ſtore Ord, alene i en pynket, men naturlig Stiil, ſkilderet nogle af de gode Handlinger, ſom han har giort, han er en Hykler. Hvorfor? Fordi hans Tale behagede, og deraf ſlutter man jo rigtig, at han ingen anden Hensigt havde, end at forheerre ſig Yndeſt. Roſſiengius derimod behagede ikke, og har da ikke alle troe ham, naar han saa heldig forſikrer, at det aldrig var hans Hensigt at behage de Store. Vel ſeer man ham alle Dieblik hos diſſe Folk, og hans Uvenner ſige, at han ſiger Titler; men de ſige ikke tilliige, hvor meget han behøver dem, for at pryde Titelbladet af dette prægtige Verk, ſom han med Flid og af bare Heihiertighed ſkrev ſaaledes, at det ikke ſkulde behage.

Enhver veed, at Roſſiengius har ſonet ſine prægtige Lovtaler betalte baade med prægtige Ord og med rede Penge. Ariſte har derimod ikke ſonet andet for ſine Beraummelſer, end ſine Læſeres Bifald, og det ſamme Svar af ſin Velynder, ſom Trajan gav Plinius. Dem ſinde nogle at være ubilligt; men jeg holder for, at man giver dem

dem begge Ret. Roſiſlengius, ſiger han, har tillagt ſin Velynder ſtore Egenſkaber, ſom han ikke beſidder, og han har opofret ſin egen Ære, for at roſe ham paa en nedrig Maade. For begge Dele bør han betales. Titler bør betales med Titler; og den ſande Æres Forliis kan ikke betales uden med Penge. Ariſte derimod har ikke ſagt andet om ſin Velynder, end hvad han virkelig har giort, og denne er ham derfor ingen Tak ſkyldig, uden fordi Hykleres og Misunderes Tal er ſaa ſtort, at det er rart, at der findes nogen, ſom ærer Dyden, uden egennyttige Henſigter. For at fortiene ſaa ſtor en Caracter, ſom denne, bør Ariſte ſelv ikke ønſke ſaadanne Belønninger, ſom kunde giøre ham mistænkt for Hyklerie.

Den ſikkerſte Vei til at blive roeſt, er at giøre Intet. De, ſom forſvare gamle Vaner og Misbrug; ſom uden Prøve forkaſte alt, hvad der er Nyt; ſom giøre Mængdens Domme til deres Liv; ſom kalde Dumhed Godhed, og Grovhed Ærlighed; ſom af Eenfoldighed eller Magelighed troe, at der er Intet at forbedre i Verden, og anſee alle dem, ſom viſe nogen meer end almindelig Midkierhed, for uroelige Hoveder, og den offentlige Freds Forſtyrrere; Saadanne Folk mangle aldrig Berømmelſer; Den uſleſte Taler kan ſige til deres Roes ſaa meget han vil, uden at blive beſkyldt for Hyklerie. Men lad andre

driſte, ſig til at ſige halv ſaa meget til deres Roes, hvis Tænkemaade er for viis og for ædel til at behage Mængden; Han ſkal endog, naar han opofrer ſin egen Yndeſt, for at ære Dyden, anſees for en Hykler.

Ingen beſværer ſig over Satirer, ſiger Rabener, uden de, ſom finde ſig ſelv ſkyldige i de Laſter, ſom foreſtilles. Saaledes gaaer det og med Lovtaler; De, ſom ſelv ikke beſidde de Dyder, ſom man roſer i andre, kalde alle Berømmelſer Hyklerie.

No. 106.

Fredagen den 22 Jan. 1762.

Et ungt Menneſke af et muntert Hemme ſpurgte mig engang til Raads, da han ſkulde ſkrive et lærd Stridsſkrift. Jeg vilde gierne have en Materie, ſagde han, ſom ikke var forſlidt, og ſom ikke heller var af den Vigtighed, at jeg ſkulde frygte for Cenſuren. De almindelige Sætninger af Videnſkaberne ere ſaa ofte afhandlede: At ſige noget Nyt, det er ikke alene vanſkeligt for dem, ſom endnu ikke have tænkt eller læſt meget, men

men det er og farligt. Jeg foreslog ham adskillige Stykker af Philosophien; thi deri var hans Styrke: men disse vare ham enten for nye eller og allerede afhandlede i Stridsskrifter, som han nævnte mig. Jeg forundrede mig i Begyndelsen over denne Rigdom af philosophiske Verker i et Land, hvor man klager saa meget over det Grundiges Forsømmelse, og over Mangel af Skrifter. Men saasnart jeg betænkte, at der i den hele Philosophie ikke kunde være mange hundrede almindelige Sandheder, som vare vigtige, og at der aarlig udkomme henved 200 Disputatser, hvoraf den største Deel ere philosophiske, kunde jeg begribe, at han maatte have Ret, og at de fleste, om ikke alle systematiske Sætninger af denne Videnskab maatte allerede for lang Tid siden være udtømmede. Lad saa være, sagde jeg; den mindste Sandhed er dog saa frugtbar, at man vel kan skrive en Afhandling derom, som er baade nye og nyttig. Ligesom de vigtigste Sandheder ofte tabe deres Styrke ved en indskrænket Tænkemaade og et slet Foredrag; saa er Intet derimod saa ringe, at det jo kan give Anledning til nyttige Betragtninger. Intet? sagde han med Forundring; ja Intet, svarede jeg. Forsøg at bestemme de Begreber, som Menneskene udtrykke med dette Ord, og de skulde see, at Philosophien er rig nok til at finde noget Nyt, endog i dens allerførste Be-

greb. Men i mit Syſtem, ſagde han, finder jeg ikke andet derom, end at Intet er det, ſom er umueligt; ſom ikke kan tænkes eller foreſtilles, og hvad kan man ſige derom? Kuns lidt, ſvarede jeg, naar De bliver ſtaaende ved denne Tanke, men meget, naar De giver Agt paa Folkes Tænkemaade, og paa de Begreber, ſom man i Almindelighed forbinder med dette Ord.

Det er en underlig Philoſophere-Maade, ſagde han; jeg vil imidlertid følge Deres Raad, og anføre i min Tegnebog alt, hvad jeg hører ſige om Intet. Materien er i det mindſte uſkyldig, og jeg ſkal være ſikker nok for Cenſuren.

Efter nogen Tids Forleb bragte han mig ſin Tegnebog, og den var allerede ſaa fuld af Anmerkninger, at han frygtede kuns, at Afhandlingen ſkulde blive alt for ſtor. Jeg kan derfor kuns anføre nogle deraf.

* * *

Jeg har talt med mange Folk paa denne Tid, ſagde en lyſtig Perſon i Selſkabet, men de vide alle Intet. Aldrig har noget Nytaar været ſaa fattigt paa Nyt. Haver I læſt Ugebladet? ſagde han til Verten. I Dag, ſvarede denne, er der Intet i Tilſkueren. De Blade, ſom han gav os til Julen, vare alle geiſtlige, og undertiden bliver han ſaa alvorlig, at han i tre

Uger

lger ikke giver os noget at lee af. I Aviserne
r der og Intet, sagde en anden. Nogle hun-
rede Mand ere blevne i en Træfning ved * * *
Nogle hundrede Mand, sagde den første med en
høi Latter, det er saa meget som Intet.

Ved Spillebordet blev der talt om et Par-
tie, som nyelig var sluttet her i Byen. Man ro-
ste Bruden for hendes Forstand og Dyder * * *
Ja i Sandhed, det er en artig Pige, sagde en
gammel Peberſvend; jeg troer, hun kunde giøre
en Mand lykkelig, men hun har slet Intet;
Hendes Kiereste, sagde han videre, er en fornuftig
og flittig Mand, men han har og Intet, uden
hvad han kan fortiene. At et Fruentimmer tager
n Mand, som har Intet, naar han dog kuns er
noget, sagde en Frue i Selskabet, det kan jeg vel
egribe, men at somme Fruentimmer, som ere
omme af skikkelige Folk, kunne have saa liden
Ambition, og for nogle Penges Skyld gifte sig
ned en Mand, som er Intet; det finder jeg ne-
rigt. Havde jeg været i Froken N. Sted, jeg
avde ikke taget Monsieur N., om han og havde
e Gange saa megen Forstand, og tre Gange saa
ange Penge, som man siger.

Hvormed fordrev De Tiden i det Selskab,
vor De var i Gaar? sagde Froken Eleonore til
unker * * * dansede De? spilte De? Ingen
f Delene, svarede denne. Hvad giorde De da?

spurgte

spurgte Frekenen. Intet, svarede Junk
Hr. von Witz forelæste Selskabet nogle F
som varede i to Timer; og da jeg ikke er va
at sidde saa længe paa et Sted, uden at hav
get at bestille, faldt jeg tilsidst i Søvn. De
me havde jeg giort, svarede Frekenen. Jeg
ikke, hvorledes de Folk kunne leve, som have
tet at giøre. Naar man intet spiller i et
skab, sidder jeg heller ved mit Natbord.

= = = Tienestefolk blive nuomstunder
uforskammede, sagde en Herre forleden. Je
en Tiener, som har tient mig i 10 Aar, og je
ikke sige andet, end at han har tient mig skik
Jeg tænkte, at jeg vilde dog engang lade ha
at jeg var forneiet med ham. Jeg gav ha
Daler til Nyeaar; men meener De, at ha
tilfreds dermed? Naar En gav mig noge
Intet, om det og kuns var en Skilling,
jeg dog, at det var Tak værd. = = = M
Aars troe Tieneste, sagde en anden Mand i
skabet, er det Intet? Det er hans Skyldi
svarede Herren, og naar jeg har betalt ha
Leu, har han Intet at kræve. Forleden k
Mand til mig, som for nogle Aar siden, d
havde noget til Beste, var en af mine gode
ner. Han tiente mig undertiden med et
Raad; men saa vist, som jeg er en ærlig
har han aldrig laant mig en Skilling i P

t jeg har betalt ham den rigtig igien. Ikke
idre kommer han nu, da han er i Trang,
anger, at jeg skal give ham noget for In-
Han snakkede saa meget om vores gamle
idtskab, og forsikkrede, at, endskient han nu
iere var i Stand til at giøre mig nogen
le, skulde han dog stedse ved sine Ønsker
benner vise, at han var min oprigtige Ven.
kkede ham meget derfor, som De vel kan

Jeg ønskede ham det samme igien, og
han da Aarsag til at beklage sig, fordi jeg
v ham noget? Hvem giver mig noget for
? Jeg var forleden hos Hr. M.; han vi-
ig en Mængde af Skrifter, Tegninger,
kker og andre rare Sager, som havde ko-
m mange Penge. Denne gode Mand spa-
i sin egen Mund, for at kiøbe alle disse
ligheder; han har ikke en skikkelig Ret Mad
t Bord, og den sletteste Vogn i hele Bren.
spurgte mig, om jeg ikke og var en Elsker
danne Ting? Nei, sagde jeg, jeg vilde ha-
jet for mine Penge, og jeg giver dem ikke
r Intet.

= = En Magistratsperson er ulykkelig,
Hr. von Bremenfeldt; jeg kan ikke sidde to
i Roe ved mit Spisebord, førend jeg bli-
kaldt for at høre Klagemaal. Det skulde
fortryde mig, dersom Sagen var af nogen

Be-

Betydenhed; men de fleste Gange er det Intet. En Bonde, f. Ex. har faaet et Øresigen, et blaat Øie, eller nogle Stokkeprygl. Hans Nabee har kaldet ham en Sl**, en ***. En anden har stiaalet nogle Høns fra ham: *** over saadanne Lapperier, som ikke indbringe mig noget, er jeg tidt i det beste Selskab gaaet sulten fra Bordet.

En af vore sterste Kiebmænd var forleden i et Selskab med nogle Lærde. Han talede først noget om Handelen, og giorde dem tillige den Compliment, at han troede, at saa nyttig en Videnskab skulde vinde meget, dersom de Lærde vilde bære den med deres Opmerksomhed, og anvende noget af deres Tid paa at undersøge dens Grundregler. De Lærde forsikkrede ham derimod, at Handelen hverken var en Videnskab eller en Deel af de frie Konster; at den efter Aristotelis Begreb hørte til det Slags Indsigter, som man kalder Haandverker, og at af alt det, som en Kiebmand bør vide, er Regnekonsten det eneste, som fortiener at læres paa et Akademie. Han talede siden om de nyeste Beskrivelser, af hvilke man kunde lære at kiende Verdens nærværende Tilstand, og i hvilke han var saa vel bevandret, at der ikke var en Handelsplads i eller uden for Europa, hvis Beskaffenhed han jo kiendte paa det nieste. Han spurgte dem, hvilke af disse mange Beskrivelser de holdte for de beste. De

ere

alle lige gode, ſagde en af de Lærde, for hvem
har Intet andet at beſtille; men kiender J
odorus Siculus og Herodotus, ſagde en an-
? Mig ſynes, at jeg har læſt et Sted, ſa-
e Kiøbmanden, at de ikke ere tilforladelige;
n det er godt Græſk, ſagde den Lærde. Ende-
ſaldt deres Tale paa de ſkienne Videnſkaber.
Lærde ſmilede til hinanden, da Kiøbmanden
ant mange franſke Skrifter, ſom han kiendte,
aa anførte Plutark. Men da han ſiden i at
ue et Par latinſke Ord, ſom han bad, at de
de forklare ham, begik en grov Feil mod Gram-
tika, kunde de ikke længer holde dem fra at lee
høit, at Kiøbmanden gik beſkiæmmet bort.
g kan ærgre mig til Døde, ſagde en af de Lær-
ſom var den eneſte, der af Harme ikke kunde
naar Folk, ſom Intet have lært, ville tale
Videnſkaberne.

* * *

Af diſſe faa Erfaringer havde den unge
iloſoph allerede uddraget følgende vigtige
greber:

Intet er i daglig Tale Mangel af Nyt;
lgeblade det, ſom man ikke kan lee af; J
atstidender alt, hvad der ikke gaaer ud paa at
e Folk ihiel; J Selſkab det, ſom beſtilles
Bordet, naar man ikke danſer eller ſpiller
Kort;

Kort; I Egteſkab, Handel og Vandel tyder det alt, hvad der ikke er Penge, eller kan gjøres i Penge, f. Ex. Skiønhed, Dyd, ſtand, Venſkab, troe Tieneſte, gode Raad, ſker, Skrifter og Konſtſtykker, ſom ikke har beſtandig og almindelig Priis. I en Jur Mening bemerker det alt det Onde, ſom man en Bonde, naar man kuns ikke lemlæſter eller ſlaaer ham ihiel, og i den lærde Ve forſtaaes derved alt, hvad der ikke er Græſk Latinſk.

Jeg forbigaaer en Mængde af Underſø ger, ſom fandtes i ſamme Tegnebog, og ſor viſe aabenbare, at den gamle philoſophiſke Gr ſætning: *ex nihilo nihil fit*, af Intet l mer Intet, er falſk. Intet har meget været Aarſag til ſtore Ting i Verden. I beviſer min Philoſoph udførlig af de Svar, han har faaet paa følgende Spørsmaale: F med Hr. N. har fortient den ſtore Lykke, ha giort? Hvad det er, ſom Hr. N. tænker naar han er ſaa henrykt, og ſeer ſaa dybſi ud? Hvad der har foraarſaget den ſtore Mi ſtaaelſe imellem Hr. N. og hans Naboe? F Indholdet var af den Tale, ſom rørte alle T rerne ſaa meget, at de gik grædende ud af ſamlingen? Hvad Hr. N. beſtiller, ſiden han klager over ſine mange Forretninger? Hvad B

Hr. N. fik for ſin lange og troe Tieneſte?
d Folk ſee efter paa Gaden? Hvad de fleſte
ıf paa Skuepladſen? Hvad der afgiøres ved
ærdes Tviſtigheder? o. ſ. v.

No. 107.

Mandagen den 25 Jan. 1762.

)en Sandhed, at Dyden beſtaaer ikke i Vil-
lien og Gierningen alene, men i Henſigten,
ıa almindelig vis, at de ſtørſte Dyder, ſom
s at have deres Grund alene i Fornuftens
redømme over Paſſionerne, ere ofte Virknin-
alene af menneſkelige Svagheder og udvor-
Nødvendigheder. Iblant hundrede, ſom
ſe Viſomhed, og ſom med deres Levemaade
es at ſtadfæſte Oprigtigheden af det, ſom de
om denne Dyd, ſom er Moder til alle de an-
og Grunden til den ſande Lykſalighed, er der
ve Een, ſom taler af en virkelig Overbeviis-
l, og ſom handler af et frit Valg. Nogle
ıviſomme, fordi de finde en Umuelighed i at
ıae deres Ønſker; andre, fordi de ſkye det
eide og de Lidelſer, ſom ere forbundne med

visse udvortes Fordele i Verden. Hine lign
Fruentimmer, som prise Lyksaligheden af den
lige Stand, enten fordi de ingen Friere have h
eller fordi de allerede ere saa gamle, at de in
flere kunde vente; Disse ere som de Mands
söner, der vise sig ligegyldige imod Kiennet,
af Kydskhed, men fordi det koster dem for m
Umage at behage.

Da Værdigheder endnu ikke vare forb
ne med store Fordele, var det en Skam, at
søge dem; og Lovene tillode ingen Borg
Athenen og Rom at vægre sig ved at modtag
Embede, som blev ham tilbudet. Saa stra
maatte Lovene være paa de Tider, da de, som
te Embeder, maatte underkaste sig offentlige E
furer, da de frygtede for Folkets Klagemaal
Angivelser, og maatte giøre Regnskab, naa
nedlagde dem. Siden, da Embeder førte til R
domme og Begrømmeligheder; da de ikke v
saa meget Byrder som Belønninger, og Be
ninger ikke altid for Tieneste, men for Tilbede
Overtrædninger og Yndest, behøvede man ikke n
saadanne Love. I de første Tider var det
langt fra, at det var en Dyd, ikke at søge V
digheder, at det mærkeligt var en uskiøbar Pr
af Selvsternagtelse, at søge dem. Siden var
gen af Delene for sig betragtet nogen R
Man kunde søge Værdigheder baade af Ridd

og af Egennytte; og naar man ikke søgte
, var det sielden Neisomhed, men enten Ma-
ighed og Vellyst, eller Frygt for Forfølgelser,
a afskrækkede Menneskene fra saadanne Poster,
a Fordele de ønskede sig, naar de kunde ad-
les fra Byrderne.

Man maatte kiende Personernes Carakter,
at domme om Hensigterne af deres Handlin-
. Naar en Mand, som elskede Virksomhed,
som ikke var gierrig eller vellystig, søgte en
rdighed, maatte man troe, at Belønningen ik-
var det eneste, som han havde i Sigte. Jo
re meisommelig, jo mere sarlig saadan en Post
, desmere havde man Aarsag til, at ansee det,
i hos andre var en Virkning af Gierrighed og
ennytte, for at være hos ham en Følge, om
: altid af Virksomhed og Nidkierhed, saa dog
det rette Begreb om Ære, som ikke tillader at
e, at man æres ved en Værdighed, dersom Folk
e tillige troe, at man fortiener den. Søgte
danne Folk ikke Embeder, burde man ikke
, at det skede af Mageligheb, men enten for-
de ikke holdte det anstændigt, at bruge de
me Midler, som andre, til at opnaae Vær-
heder, eller fordi de ikke troede sig stærke nok,
at opfylde Pligterne i en almindelig Forvar-
e.

Saadan en Reisomhed, saadant et frit Valg af et stille og roeligt Liv, som bruges ikke til Ladhed og Vellyst, men til at forbedre sig selv, og opfylde de almindelige Menneskeligheds Pligter, hvortil der findes Leilighed nok i enhver Stand, er en Philosoph anstændig, især naar han lever i Tider, da Værdigheder sielden ere Belønninger for Dyden.

Horatz var en Yndling af August og Mecenas, og naar han derfor i sine Oder forsikrer os, at hans Lyst til Roelighed og et privat Liv kommer af Reisomhed, og af Kierlighed til Videnskaberne, kan man vel troe, at han ikke viser saadan en Ligegyldighed for det, som Menneskene søge allerhestigst, fordi han holdt det urimeligt, at blive andet, end han var. Men, naar en Poet, som har skrevet saa mange Lovtaler til Kierligheds og Vinens Berømmelse, og som konstlede saa meget paa Smagen i alle sandselige Fornøielser, raader Menneskene til at forlade Hoffet, Soen og Krigen, for at søge den Sindsroelighed, som ikke kan kiøbes for Guld eller Perler; naar han siger, at denne Roe vindes, ved at tvinge sine Lyster, og lade sig nøie med et lidet Bord og et lavt Tag, saa beskiemmer han Philosophien mere ved sit Exempel, end han opbygger den ved alle sine Lærdomme. Han taler for Magelighed, og ikke for Reisomhed; og den

Roe,

ſom han priſer, er ikke Hiertets Hvile, men
ıſtens Søvn.
Jore Tiders Vellyſtige misbruge ligeſaa ofte
pperligſte Deel af Sædelæren, til at ſkiule
Ladhed, Kielenſkab og Feighed under Roi-
eds Maſke. Det er ikke nok, at vi allerede
omme ſaa vidt i Koldſindighed mod det Al-
elige, at vi troe, at det er os tilladt at for-
Selſkabet og Republiken, ſaaſnart vi ere
nok til at kunne leve uden Tieneſter; Vi
ste det endog ſom en Heltedyd, og ſom en
ning af en høi Philoſophie. Og en magelig
ſtling, ſom med Glaſſet i Haanden ſynger
nacreontiſk Ode til Vinens Berømmelſe,
: ſig berettiget til at belee baade Helte,
vere og Viiſe; diſſe Daarer, ſom gaae ſaa
og uviſſommelig en Vei, for at nyde om-
den Roe, ſom det koſtede ham ſaa liden Møie
nde.

De Gamle troede, at Verden var ſaa lidet
med ſaadan en Roelighed, at de, ſom i van-
e Tider ikke toge et Partie, bleve efter So-
Love haardere ſtraffede, end andre, ſom toge
Partie. Det første var gemeenlig en Virk-
af Magelighed og Koldſindighed; det ſidſte
ſte en Følge af Nidkierhed. Den ſlette
er forlod Staten, for at redde ſig ſelv, ſaa
det var ham tilladt at flye; men da Lovene

forbød ham at være ligegyldig, skammede de fleste sig ved at forsvare en slet Sag.

Den Roelighed, som sømmer den Viise, bestaaer ikke deri, at han unddrager sig fra de Forretninger, hvorved han kan gavne Menneskene, om de end vare forbundne med store Moisommeligheder og Lidelser; men deri, at han er frie for egennyttige Begierligheder, fra den umættelige Tørst efter Ære, Rigdom og Bequemmeligheder, som bebyrde Menneskene mere end de største Pligter, og at han, uden at bekymre sig om Udfaldet og Belønningen, kan sove roelig, naar han har endt enhver Dags Arbeide, og mættet den naturlige Begierlighed.

Ham alene er det tilladt, at belee Mængdens stolte og daarlige Ønsker, og at prise den Roe, som et Sind, der er fornøiet med lidet, finder i de uskyldige Fornøielser, som nydes efter Pligternes Opfyldelse. Saadan en Roe finder jeg altid hos en af mine Venner, som, naar hans sædvanlige Forretninger ere til Ende, fornøier sig med Poesien, Tegningen og andre Vittighedens Verker; og hvis Oversættelse af følgende Ode af Horatz til Grosphum har givet mig Anledning til disse Betragtninger. Her er den:

Roe

Roe er det Maal, en Soemand driver,
det Haab og Ønske ham oplíver,
Naar midt udi det vilde Hav
am ingen Stierne Veien viser,
g Maanen ikke mere lyser,
Men Mørket dækker Dødens Grav.

for Roe tor Thracen modig figte;
de er, hvad Meden har i Sigte,
Naar han i Krig bevæbnet far:
den, Grosphe! i hvor langt man løber,
kan ei for Guld og Perler kiøber
Den Roe, som Sindet ikke har.

Nei! Skatter Sorg ei giøre mindre,
g Vægterskaren kan ei hindre,
At Sindsuroe jo sniger sig
ørbi dem op til Fyrstens Trone,
g giør hans Scepter og hans Krone
Tidt alt for tung og vanskelig.

Den lever vel, som Lysten bøier,
om ved et lidet Bord sig nøier
Med sine Fædres Kar i Fred;
vis nøisomt Mod af Skræk ei røres;
vis Søvn og Hvile ei forstyrres
Af nogen nye Begierlighed.

Hvi vil vi dog forbeerske Livet
Med Sindsuroe? Det os er givet
En stakket Tid, til Lyst og Fryd?
Hvi vil vi tidt og langt omvandre?
Hvem har ved Hiemmet at forandre
Vel nogen Tid sig selv undstyed?

I Skibet paa de stolte Bølger
Gaaer Uroe med om Bord; den følger
I Feldten Stridsbasunerne,
Snel som for Jagten Hiorten flyer,
Som Vinden driver Damp og Skyer,
Den haster os i Hælene.

Derfor mit Hierte! aldrig sorge!
Hvad hændes skal, ei efterspørge!
Den Livet ret til Sødhed gier,
Som Sorgen kan med Lyst formindre,
Og ved fornuftig Glæde lindre,
Hvad Bittert Livet med sig fer.

Achilles, som til Æren haster,
En tidlig Død til Jorden kaster,
Naar Tithon langsomt segner af;
Den Magt, som give kan og tage,
Ter legge det til mine Dage,
Som han din Alder ikke gav.

)ig mange Hiorde Qvæg omringe,
g Faar i Flokke om dig ſpringe,
Og Heſte vrinſke høit i Skye,
:om langt af Skovens Gienlyd ſvares,
g færdig' ſtaae i Span at parres,
For ſiden ud til Feldts at flye.

)u med den fine Uld Dig klæder
g Glandſen af dit Purpur glæder
Hvert Øie, ſom Dig ſeer, min Ven!
eg ſik udi min lille Stue
n Gniſt udaf den Digter-Lue,
Som brændte fordum i Athen.

)aa faaer enhver, hvad beſt ham gavner;
in Lod blev det, ſom mangen ſavner,
At nøies under lave Tag,
: Lykkens Gunſt ei eftertragte,
t med en ſtille Siel foragte
Den ſtolte Hobes dumme Smag.

No. 108.

Fredagen den 29 Jan. 1762.

Kierlighed til Efterkommerne er en Virkning af ſaa mange gode Tilbøieligheder, og Grunden til ſaa mange ypperlige Handlinger, at det Vigtigſte, baade af Stats- og Sædelæren, er bygt paa denne Driſt. Den almindelige Menneſkekierlighed; den uſkyldige Glæde, ſom giør Ungdommen ſaa elſkværdig, og ſom erindrer os ſelv om den yndigſte Deel af vort Liv; den Lyſt, ſom er tilfælleds for alle dem, der have giort noget til at befordre deres Alders Lykſalighed, at ſee de Ting vedligeholdte, ſom de have begyndt; Efterſlægtens Domme, ſom ere det fornemmeſte Maal for Æren; og endelig den naturlige Kiærlighed, ſom er ſtærkere end alle andre Baand, og den eneſte Tilbøielighed, ſom ikke aftager, men ſtiger med Alderen; alle diſſe Ting giøre, at vi ofte bekymre os mere om Efterkommernes Skiebne, end om vor egen.

Derſom Menneſkene arbeidede for deres Levealder alene, hvor lidet ſkulde de da udrette i en Tilſtand, hvor Kundſkaben ſaa langſom voxer, og

hvor

or de ringeſte Opfindelſer ofte ere Virkninger mange Aarhundredes frugtesloſe Forſøg, i et v, ſom er ſaa indſkrænket, at den, ſom planter Træ, ſielden kan haabe at nyde Frugten deraf? den Høide, til hvilken Videnſkaberne, Konſterne g Bequemmelighederne ere bragte i Europa; de ige Statsforandringer, ſom ere Følger af en den ſamme Plan, hvilken Regentere af et heelt flere Aarhundrede have fulgt; den Omhyggehed, med hvilken enhver, fra Fyrſten af indtil gerdyrkeren, ſøger at forbedre den Deel af Jorn, ſom er hans; denne Virkſomhed, ſom giver es Europa ſaa ſtore Fortrin for de andre Dele Verden, ſom ere baade ſtørre og frugtbarere, eraf kommer den, uden af den Sikkerhed, ſom vene og Statsforfatningen giver Beſidderen, e alene for at beholde ſit, ſaa længe han bruger t, men og for at kunne efterlade det til dem, m han oſte elſker mere end ſig ſelv.

Om der ingen andre Feil vare i Statsforfatngen af de øſtlige Lande, end diſſe, at Tronigen er uvis, og at de faa Eiendomme, ſom fins i diſſe Lande, ikke ere arvelige, vare diſſe dog k til at giøre de frugtbareſte Lande til Uderker, og til at indſkrænke Videnſkaberne, Konſter, Bequemmeligheder, og alle nyttige Foretander til den ringe Grad, i hvilken de maae rblive hos alle de Folk, ſom ikke arbeide for Eſ-

ter-

terkommerne. Ødelagde Skove, hvor man hverken planter eller ompløder: ſtore Sletter, ſom ingen indhegner, beſaaer eller bebygger, og hvor neqle adſpredte Familier, ſom bee i Hytter og Telter, drive om med deres Qvæg; fiſkerige Seer, ſom ere forvandlede til ſtinkende Meradſer; Huſe, ſom falde tilligemed deres Beboere; ſaadanne Syn ere almindelige i de Lande, hvor ingen tænker paa Efterkommerne, og endnu mindre paa det Almindelige; hvor det hverken er tilladt at være Fader eller Borger. Vi kiende i Europa ikke denne bedrøvelige Tilſtand, uden ved Exempler af nogle geiſtlige Stater, i hvilke Regenten ved ingen naturlige Baand forbindes til at tænke videre, end til ſin Levetid, og af de Frie i Landhusholdningen, ſom endnu paa nogle Steder betager Bonden Lyſt at arbeide, fordi han ikke har Sikkerhed nok, for at bevare det, ſom han ſamler, til Efterkommerne.

Der ere uneunſtunder ingen Statskyndige, ſom jo tilſtaae Arverigers Fortrin for Valgriger, ikke alene, fordi hine forene i Regentens Perſon den naturlige Kierlighed med Kierlighed til det Almindelige; men og fordi det altid er en ſtor Fordeel at vide tidlig ſin Beſtemmelſe. Den Stolthed og Haardhed, med hvilken de Mægtige fordum behandlede deres Underhavende, vare Virkninger af de pludſelige og uventede Ophøielſer,

ſer, ſom da vare ſaa ſædvanlige, at en driſtig Gierning, et ſnildt Indfald, og ofte en Lyſt var nok til at ophøie en Underſaat paa Tronen. De Fortrin, fremfor andre Menneſker, ſom glimre allermeeſt i Hobens Øine, føles neppe af dem, ſom fra Ungdommen af ere opvante dertil; og Fyrſten ſelv er ſielden ſaa ſtolt af den Krone, til hvilken han fødes, ſom den ringeſte Underſaat af en nye Titel.

Det var at ønſke, at diſſe Grundregler, ſom have giort ſaa meget til at forbedre Forfatningen af de europæiſke Monarkier, bleve mere almindelige for alle Stænder. Hvor megen Indſigt og Beqvemhed i alle Forretninger, og hvor meget mindre Forſængelighed og Stolthed ſkulde der findes, derſom enhver vidſte tidlig ſin Beſtemmelſe: det er: derſom Stænderne havde mere Beſtandighed, en Beſtandighed, ſom ikke var grundet paa ſaadan en Tvang, ſom den, der nøder Bonden til ikke at forlade ſin Fødeſtavn; men paa ſaadanne Indretninger, ſom forſkaffede enhver Stand en ſand Ære og en ſikker Velſtand. Den almindelige Adgang til Embeder og Værdigheder, ſom Hoben anſeer for en Deel af den borgerlige Lighed og Frihed, tiener ſielden til andet, end til at ødelegge de Familier, ſom ere i Beſiddelſen af viſſe Fortin, og til at forlede de andre til *Ørkesløshed og Forſængelighed*. Det er ikke

den

den sande Ære, men Ladhed og Armod, som fø-
der saadanne Ønsker hos Mængden. Naar
Vindskibeligheden endnu enten er nye eller for-
agtet, tragter Borgeren efter Embeder og Vær-
digheder, ikke af Ære, men for at leve af andres
Arbeide, eller at redde sig fra sine Medborgeres
Foragt. En Bonde derimod, som besidder sin
Eiendom, af hvilken han kan leve som Bonde, og
som han er vis paa, at kunne overlade tilligemed
alt, hvad han forhverver, til sin Søn, han tænker
ikke paa at forlade sin Stand; han søger kuns at
giøre sin Søn til en duelig Bonde; han lærer
ham at kiende den Jord, til hvis Besiddelse han
er bestemt; han meddeler ham sine Erfaringer,
sine Hensigter og Forslag, og lærer ham at ud-
føre, hvad han selv har begyndt. Saadan en
Eiendom forbedres fra Slægt til Slægt. Kunde
man give alle Stænder i et Land denne Bestan-
dighed, hvor mange, som nu bedrage sig ved et
falsk Haab, skulde da blive nyttige Borgere? og
hvor kiendelig skulde Indsigterne i alle Forretnin-
ger stige fra en Alder til en anden, i Stedet for
at de vittigste Folk nu ofte ere nye og uerfarne i
de Ting, til hvilke de blive brugte, og saasnart de
have samlet nogen Erfarenhed, af Ustadighed
igien overlade deres Plads til andre, som ved nye
Forseg ofte nedbryde den Grundvold, som allerede
var lagt.

Det kommer i alle Foretagender saa meget
an paa Bestandighed i at arbeide efter en vis
Plan, at det er bedre at følge et System, hvori
der ere nogle Feil, end at rette disse, naar det
ikke kan skee, uden at forandre det Hele. Det er
saa naturligt for Menneskene at feile, at de, som
ville undgaae alle Feil, ofte begaae den allerstørste
selv, i det de enten lade sig af Frygt for at feile,
afstrække fra vigtige Foretagender, eller for at
rette smaa Forseelser, nedbryde igien hvad der
allerede var opbygt. Alle vigtige Forbedringer i
Staterne; alle de store Perioder, som en Nation
har havt, have været Virkninger af saadan en
Bestandighed i at følge visse Grundregler, af lang-
varige Regieringer eller Ministere, af en besyn-
derlig Høiagtelse for visse store Mænds og Stifte-
res Indkommelse, som har vedvaret, endog længe
efter deres Død; men især af den naturlige Kier-
lighed, som i en uafbrudt Arvefølge forbinder Re-
genterne til at opelske og vedligeholde deres Fæ-
res Stiftelser. Vi have ikke nødig at søge mange
Exempler uden for Riget, i Ludvig den Fior-
tendes og Keiser Peters Historie, i Langvarig-
heden af deres Regiering, i den Bestandighed,
med hvilken man i Frankerige siden har fortsat de
Planer, som vare giorte af Richelieu, af Lud-
vig den Fiortende og Colbert; og endelig i
en Erbadighed, *med hvilken* det Russiske Folk

endnu

endnu betragter alle Peter den Stores Stiftelser. Fædrenelandets Historie giver os Beviis nok. Den Høide, til hvilken Dannemarks Ære og Magt steeg under Valdemar den Første, Knud den Siette, og Valdemar den Anden, var en Følge af en ordentligere og vissere Tronfølge, hvortil Grunden blev lagt under Valdemar den Første, af Overeenstemmelsen af disse store Kongers Tænkemaade, og Langvarigheden af Biskop Absolons Ministere; Ligesom tvertimod de idelige Forandringer i Arvefølgen, som indfaldte efter den Calmarske Forening, giorde det meste til at kuldkaste igien det store System, til hvilket Valdemar den Tredie og Margarethe havde lagt saa god en Grundvold. Naar vi undersøge Oprindelsen til alle vigtige Indretninger i Staten, skulle vi see, at de ere Virkninger af den Bestandighed, med hvilken de sidste Konger af en Stamme, som haver regieret i 300 Aar, have arbeidet paa at vedligeholde og forbedre deres Fædres Stiftelser, og at Grunden til de fleste og vigtigste er lagt under den Konge, som regierede længst, og under hvis Efterfølger Arveretten igien blev indført.

Disse Betragtninger have saa nøiagtig Forbindelse med det, som gior denne Dag saa glædelig for alle Indbyggere i Dannemark og Norge, at jeg behøvede ikke at anføre andre Beviis, end de

Stiftelſer, ſom forherlige Frederik
n Femtes Alder, og hvis Beſtandig-
Efterkommerne ſaa viſt kunne love ſig af
ns Tronfølger, og af de tidlige Indſigter,
n ere en Virkning af den beſte Natur og den
ſeſte Opdragelſe.

Vilde alle Huusfædre betænke, hvor me-
t dette Exempel forbinder dem til at arbeide
a Efterſlægtens ſande Velfærd! Da mit rørte
ierte vilde udbryde i fiere Ønſker, forekom en
en mig med følgende Stropher:

Dyd, Prinds! den Løn for Dyd, at
Gode Dig maae agte;
Thi Godes Kierlighed, o Prinds!
den veier meer
ad Centner hykkelſk Lov, man Dig ſom
Offer bragte;
Ei Tungens, Hiertets Roes kun vær-
dig Lovſang er:
ſk Dyden! ene Vei til Hierterne at binde;
ſk Folket! derved Du vor Kierlighed ſkal
vinde.

den ſande Ære, men Ladhed og Armod, ſom føder ſaadanne Ønſker hos Mængden. Naar Vindſkibeligheden endnu enten er nye eller foragtet, tragter Borgeren efter Embeder og Værdigheder, ikke af Ære, men for at leve af andres Arbeide, eller at redde ſig fra ſine Medborgeres Foragt. En Bonde derimod, ſom beſidder en Eiendom, af hvilken han kan leve ſom Bonde, og ſom han er vis paa, at kunne overlade tilligemed alt, hvad han forhverver, til ſin Søn, han tænker ikke paa at forlade ſin Stand; han ſøger kuns at giøre ſin Søn til en duelig Bonde; han lærer ham at kiende den Jord, til hvis Beſiddelſe han er beſtemt; han meddeler ham ſine Erfaringer, ſine Henſigter og Forſlag, og lærer ham at udføre, hvad han ſelv har begyndt. Saadan en Eiendom forbedres fra Slægt til Slægt. Kunde man give alle Stænder i et Land denne Beſtandighed, hvor mange, ſom nu bedrage ſig ved et falſk Haab, ſkulde da blive nyttige Borgere? og hvor kiendelig ſkulde Indſigterne i alle Forretninger ſtige fra en Alder til en anden, i Stedet for at de vittigſte Folk nu ofte ere nye og uerfarne i de Ting, til hvilke de blive brugte, og ſaaſnart de have ſamlet nogen Erfarenhed, af Uſtadighed igien overlade deres Plads til andre, ſom ved nye Forſøg ofte nedbryde den Grundvold, ſom allerede var lagt.

Det

No. 109.

Mandagen, den 1 Februar. 1762.

Den Efterretning, ſom vi nyelig havde i de offentlige Tidender om den ædelmodige Norſke Bonde Aamund Bue, rørte mig ſaa meget, at jeg fra den Tid af har ønſket mig Rigdom, for at kunde glæde mange af min Overflødighed. Hvor lyksalig, ſukkede jeg ved mig ſelv, er ikke den Rige, der hvert Øieblik kan forſkaffe ſig ved egne Velgierninger den Glæde, ſom du nu føler over en andens! O! hvor er det ſandt ſagt, at Frihed og Tid til at tænke, kan give den nedrigſte Stand en ædelmodig og høi Tænkemaade! — — I det ſamme kom Orgon ind til mig. Hør, ſagde jeg ſtrax, og ſprang imod ham af Glæde, hør ſkal I høre, hvad Bønder dér ere i Norge; Og derpaa læſte jeg Efterretningen for ham. Ikke andet, ſagde Orgon, lænende ſig paa ſin Albue, ikke andet end en Bonde — — Lad ſee, det kan belebe ſig altſammen til 30 eller 40 Rixdaler: Det er vel en Sag at giøre ſaa meget Væſen af — — Jeg blev Skamfuld, og eftertænkte, da han var

gaaet, hvori den sande Ædelmodighed besta
og hvor lidet Verden kiender den.

Jeg merkede, at i mit hele Naboelau
ingen ædelmodig uden Struma, fordi der er i
saa rig og mægtig som han. Hans Ædel
dighed dømmes efter den Magt, han har til
handle slet og nedrig. Han ønsker sig en
den af Fattige og Undertrykte, alene for at
hvad Magt han har til at opreise dem igi
og hans egen Nedrighed forskaffer ham Leili
nok til at vise den. Naar han først har b
sin uskyldige Fiende til Bettelstaven, da le
hans Vrede sig, og hele Byen taler om h
Ædelmodighed.

Men Kleon er fattig og ringe.
kunde faae en Arve-Part, som ellers tilfalde
Faderløse. Han vil ikke have den; Han si
Den kan ikke giøre mig lykkeligere, men
ere uopfødte; Han lader sin Rettighed fare:
ingen i Byen taler om Kleon.

Saaledes er Verden. Den forbinde
fleste Tider et selvgiort Begreb om Heihe
Rigdom med Ædelmodighed; Den bliver i
Dyder vaer, uden de, der skinne for alle;
kiender ikke disse Familie-Fortienester, som
legge Grundvolden til Statens, til Ver
Lyksalighed. En forfængelig Gave, som m
Aars List og Gierrighed samlede paa, og

mod tilsidst, eller Had, en døendes Had skiænkede bort; Et rigt Legat, som nu overlades til Fremmede at uddele; og som, naar det var blevet fornuftig uddelet efterhaanden, som det indsamledes, skulde have sat mange Familier, der nu undertrykkes af Fattigdom og Foragt, i Virksomhed, og skaffet Landet ligesaa mange duelige Borgere, som Velgiøreren taknemmelige Venner; Saadanne Ting, siger jeg, forskaffe sig Verdens Høiagtelse og Lovtaler. Men en ubekiendt Huus-Fader, der opklækkede en talrig Familie til Dyd og Duelighed, døer bort, og bottes af en uskiønsom Hob, som en, om vilken der ei kan siges andet, end at han lede og døde.

Ja, min ædelmodige Ven, Alciphron, han vede ogsaa og døde. Men jeg tør sige, han vede med større Nytte, og blev begrædt efter n Død med mere Oprigtighed, end tusinde af em, hvis Død begrædes med kiøbte Taarer, og prægtige Folianter. Fød i en Stand og til Lykke, som Verden kalder middelmaadig, nød n roelig de Fordele, som følge saadan en Stand; og han kiendte ingen anden Glæde, end n, at kunne giøre vel imod mange, og elskes f alle Dydige.

Alciphron havde Midler nok til at forsørge Familie, og derfor giftede han sig ung, og

Priis skee dig, Himlens GUD! alt Haabet i os gloder;
Vor Prinds er Dydens, og = = o Lykke! = = Folkets Ven,
Han følger Fædre-Spor; = = o hvilken Lyst det føder
I Patriotens Bryst, at see i Tiden hen,
Og see Dig, Prinds! Din, og Vor Fader efterligne! = =
Velsigne Dem! o GUD! o Fader, Dem velsigne!

I Dag for tretten Aar os Himlen Dig tilsendte;
Dens Forsyn over Dig bestandig vare ved!
Tak, Prinds! for Haabets Ild, Du i hvert Bryst optændte,
Nyd hver Dag mere Ret til al vor Kierlighed!
Og Eder ofres Tak, I som Hans Hierte beie
Til kun ved Dyder GUD og Folket at forneie.

H * *.

No.

ham selv havde Børn, og at han aldrig kunde efterlade dem for meget, svarede han: Naar jeg har givet mine Børn en god Opdragelse, og forskaffet dem mange Venner ved mine Velgiernin-ger; saa vil en stor Rigdom ikkun forføre dem til at forlade deres Stand, og derved at tabe de Fordele, som de kunne have af deres Opdragelse, og af mine Venner.

En rig Mand iblant hans Venner forsømmede sine Børns Opdragelse af Gierrighed. Alciphron saae det, og søgte længe ved Forestillinger at forbedre sin Vens Tænkemaade; men da han merkede, at det var forgieves, foreslog han sin Ven tilsidst, at han vilde lade sine Børn opdrage tillige med hans; og udbad sig det som en Tieneste af den Rige, at han maatte faae hans Børn i Huuset, til Selskab for sine egne. Han bebreidede Alciphron denne Opførsel, og sagde, at han kunde anvende det med større Nytte paa fattige Børns Opdragelse, som han her ødede paa en Mands Børn, der havde ligesaa stor Formue, som han selv. Men Alciphron svarede: Det er min Skyldighed, at see til, at Børnene intet lide ved deres Faders slette Tænkemaade, naar jeg kiender den, og kan hindre det; Jo rigere de ere, jo mere Skade kunde de giøre Verden, naar de faae en slet Opdragelse.

Jeg maatte gaae enhver Dag igiennem Alciphrons Levnet, derſom jeg vilde opregne alle hans ædelmodige Gierninger. Thi der gik ingen Dag forbi, at han jo enten talede for en velfortient Mand hos en Mægtig, eller opmuntrede en Fattig, til at blive ſit Fædreneland til Nytte, eller formaaede en Riig til at blive ſine Medborgeres Ven. Men deri var han beſynderlig, at man ikke kunde overtale ham til at ſkiænke noget bort til offentlige Stiftelſer. Det var langt fra, at han laſtede dem, ſom giorde det; men han ſagde: Der ere flere Ting, ſom kunne bevæge os til at blive offentlige Velgiorere, end til at giøre vel imod nogle faa, og i den lille Cirkel af vore Bekiendtere, der trænge til vore Velgierninger; Derſom enhver vilde giøre ſaa meget Godt, ſom han kunde, og i ſin Familie alene, ſaa ſkulde vi ikke behøve mange offentlige Stiftelſer, og Følgerne af vore Velgierninger ſkulde ſtrekke ſig ligeſaa vidt, og blive ligeſaa vedvarende, ſom de, hvilke vi kunne love os af offentlige og beſtandige Stiftelſer.

Jeg var tilſtæde hos Alciphron, da han døde, og ſaae den Frimodighed, hvormed han gik ud af et Liv, der havde været ham en Kilde til ſaa megen ſand Glæde og Fornøielſe. „Hvor „ rolig kan jeg døe, ſagde han, da jeg fører den „ ſøde Overbeviisning med mig i Graven, at

„ jeg har ſtræbt at opfylde et Menneſkes, en „ Chriſtens og en Borgers Pligter. Naar „ mit Legeme er fortæret, da ſkal min Siel „ endnu længe glæde ſig ved at ſee diſſe Fader„ løſe, ſom min Omſorg opelſkede, arbeide paa „ Fædrenelandets Lykſalighed. Jeg døer, uden „ at begrædes af den ſtore Verden, men det „ angrer mig lidet; Den Allerhøieſte kiender „ mig, og han ſkal velſigne min Afkom.“ Med diſſe Ord i Munden døde Alciphron.

B * *

No. 110.

Fredagen, den 5 Februar. 1762.

Vore første Begreber ere ſandſelige; De ſamles ved Erfarenhed, og bringes til Tydelighed ved Tale og Omgang. Naar Fornuften ved en nøiere Agtſomhed har opdaget adſkillige Egenſkaber i Tingene, og uddraget almindelige Sætninger, ſom ere Grunden til det, vi kalde Videnſkaber, beroer deres Nytte og Anvendelſe igien paa Brugen af de første Midler, ved hvis Hielp vi komme til Kundſkaben, paa Sandſerne

og Indbildnings-Kraften, paa Erfarenhed, Tale og Omgang. Vi have derfor en dobbelt Underviisning, og en dobbelt Opdragelse. Den ene er en Virkning af de naturlige Kræfters Brug, ved Erfarenhed og Omgang; den anden af Videnskaberne og deres almindelige Grund-Regler. Skolerne give os den sidste, og Verden den første. Skole-Underviisningen og Opdragelsen har den store Fordeel, at vi lære at udrage af Tingene visse almindelige Begreber og Grund-Regler, som vi ved Erfarenhed og Omgang alene enten meget sildig, eller og aldrig indsaae; men disse Begreber ere tillige ofte saa almindelige, saa adskilte fra de Ting, med hvilke vi daglig omgaaes, at de ikke kunne blive os ret nyttige, dersom vi ikke ved Hielp af Erfaringer og den Historiske Kundskab lære at bestemme dem nøiere. Begge Maader at dyrke Forstanden, have saa store Fordele, at ingen kan undværes uden store Ufuldkommenheder. Men naar det skulde mangle i nogen, er dog den Opdragelse og Underviisning, som vi faae i Verden, langt vigtigere, end den, som gives os i Skolerne.

Ved den Underviisning, som vi faae i Verden, forstaaer jeg her ikke det, som man kalder Levemaade, det, som læres i de almindelige Selskaber. Dette er for sig betragtet saa ringe en Fuldkommenhed af den menneskelige

Ver-

Forſtand, at det meſte deraf hører alene til de udvortes Færdigheder. Jeg forſtaaer derved den Mængde af Begreber, ſom vi ſamle, ved at give noie Agt paa det, ſom vi erfare i og uden for os ſelv, paa de menneſkelige Tankemaader og Handlinger, paa de adſkillige borgerlige Indretninger, og den Kundſkab om alle diſſe Ting, ſom vi ſamle ikke alene ved egen Erfarenhed, ved Omgang, Reiſer o. ſ. v. men og ved Hiſtoriens agtſomme Læsning, og ved ſaadanne Skrifter, ſom gaae videre end til de førſte almindeligſte Grunde, og foreſtille os Tingene ſaaledes, ſom de virke og føles af os. Denne Art af Underviisning har ſaa ſtore og vigtige Fortrin, at det er fornemmelig ved den, at de ſlebne Folk have bragt deres Indſigter til den Høide, hvorved de have fortient andres Beundring.

De, ſom kiende Tilſtanden af Frankerige og Engelland, kunne ikke troe, at det Fortrin, ſom begge Nationer beſidde frem for andre i Europa, den Mængde af fortreffelige Skrifter, ſom ere fremkomne i det ſidſte Aarhundrede, bør tilſkrives Indretningerne af deres høie Skoler. Diſſe ere uden Forandring de ſamme, ſom de vare for nogle hundrede Aar ſiden, og hvem der tvivler derom, de ville kuns læſe deres Beſkrivelſe i adſkillige Blade af den Engelſke Tilſkuer. *Denne Tilvext* i Videnſkaberne er en

Virk-

Virkning af deres videre Udbredelſe ved Sprogets Dyrkelſe, af en almindelig Læſe-Lyſt hos Folk af alle Stænder og Kiøn, af en fornuftigere og vittigere Omgang, af de vidtloftige Forbindelſer ved Handelen, ſom har beriget Nationen med en Mængde af nye Begreber og Erfaringer, og forſkaffet den en ſtørre Formue til at underſtøtte nyttige Forſøg, og til at belønne ſaadanne Verker, ſom kunne gavne andre end de Lærde. De nye Akademier, og de lærde Selſkaber ſelv ere Frugter af ſaadanne udbredede Indſigter og almindelige Erfaringer, hvorved man har udryddet mange af de Fordomme, ſom bleve forplantede og forſvarede i Skolerne, og lært Menneſkene at anvende de almindelige Grunde til nyttige Ting.

De Feil ved de høie Skoler, ſom have givet de nyere Anledning til ſaa mange Klagemaal og Satirer, og ſom undertiden ere gaaede ſaa vidt, at de, i ſtedet for at være Støtter for Videnſkaberne, mere have været Fæſtninger for Vankundighed og Overtroe; Diſſe Feil ere ingenlunde Følger af Videnſkaberne ſelv, eller af den Maade, paa hvilken de foredrages efter Reglerne af den ſande Fornuftlære, endog naar dette ſkeer uden al Zirlighed og Pragt, men af andre Misbruge, ſom ere ſædvanlige ved ſaadanne Stiftelſer, i ſær naar de ere gamle og mangle Opvækkel-

ſe.

Den Lyst til at giøre Videnſkaberne van-
ige og vidtløftige; at ville vide og beviſe Al-
; i Intet tilſtaae ſin Vankundighed eller
vl; den ſtolte Indbildning, at ikke kunne
; den deraf flydende Beſtandighed i ſine
ninger, og Haardnakkenhed i at forfegte gamle
antagne Syſtemer; Lyſt til at have ſig noget
eholden; at tænke og tale anderledes end an-
Menneſker; en ſtolt Foragt for alt, hvad der
les eller ſiges i en anden Methode, eller i et
t Sprog, end det, ſom man er vant til at
e og ſkrive i. Diſſe ere de fornemmeſte Aar-
: til de høie Skolers Fordærvelſe. Men
t har ſkadet Videnſkaberne ſaa meget, ſom
Misbrug af Fornuftlæren og det Latinſke
og, ſom gik ſaa vidt, at lærde Folk giorde
n Ære af offentlig at forfegte ſaadanne Uri-
gheder, ſom de ikke driſtede ſig til at ſige i
de Sprog, og i Overværelſe af andre Folk,
dømte efter den ſunde Fornuft. Vi have
endeligt Exempel deraf i det, ſom tildrog ſig
Reformationens Begyndelſe her i Riget, An-
530, da Kong Frederik I. havde anordnet
fentlig Samtale imellem de Lutherſke og Ca-
ke Lærere. De ſidſte mødte ikke, fordi man
od, at Samtalen ſkulde holdes paa Danſk
alle Stænders Overværelſe.

Naar

Naar vi betænke Videnſkabernes Tilſtand i Europa paa den Tid, da de høie Skoler bleve ſtiftede, hvor mange Forandringer der ſiden ere foregaaede i Videnſkaberne, og hvor meget man ved de fleſte Akademier altid har holt over de gamle Sædvaner, er det ikke Under, om der behøvedes vigtige Forandringer, endog i Henſeende til Grundforfatningen af diſſe gamle Stiftelſer? Kunde man vel af Tænkemaaden i det 8 Aarhundrede vente ſig en fuldkomnere Inddeling af Videnſkaberne, end den, ſom har lagt Grunden til de 4 Faculteter, ſom uden nogen Orden eller Forbindelſe ſammenpakkede i det fierde Facultet alle de Sprog og Videnſkaber, ſom ei kunne henføres til de tre førſte, og udelukte alle dem, ſom ikke nødvendig behøvedes til Kirke- og Skole-Betieninger. Naturens Ret, og alle andre Dele af Lovkyndigheden, naar man undtager alene den Romerſke og Canoniſke Ret; Sædelæren, Statskonſten og dens adſkillige Dele, Naturlæren og dens mangfoldige Grene, Grund-Regletne af de Skionne Videnſkaber og Konſter, og de levende Sprogs Dyrkelſe; alle diſſe Ting vare enten ganſke forglemte, eller meget løſelig overſeete i den fuldkomne og uforbederlige Plan, ſom man i det 8 Aarhundrede lagde til diſſe lærde Selſkaber, ſom indbefattede den hele Omkreds af alle

mue-

melige Videnſkaber under det Stolte Navn af Univerſiteter.

De vigtige Forbedringer, ſom i dette ſidſte Aarhundrede ere ſkeedte i alle Videnſkaber, men ſornemmelig i Lovkyndigheden, Statskonſten, Veltalenheden, Natur- og Sædelæren, have givet Anledning til mange vigtige Forandringer, ſom i Videnſkaberne ſelv, ſaa og i Læremaaden, i ſær i de Lande, hvor Mængden af de høie Skoler, og en Blanding af nye og gamle Stiftelſer opvækker Lærerne til indbyrdes Beſtræbelſer, og hvor den ved Sprogets Dyrkelſe ſig daglig mere og mere udbredende Kundſkab nøder de Lærde til at underkaſte ſig den offentlige Critik, ſom var Grunden til Videnſkabernes Opkomſt i Athenen og Rom. De vigtigſte Følger af diſſe Forandringer ere, at man i de ſildigere Tider har begyndt at lære ved Akademierne adſkillige Videnſkaber, ſom man tilforn ikke kiendte af Navn, og at man har underſtaaet ſig at foredrage dem i Moders-Maalet, ſaavel ved Lære-Bøger, ſom ved mundtlige Underviisninger. Men diſſe Forbedringer ere endnu hverken ſaa almindelige, ſom det var at ønſke, ikke heller tilſtrekkelige. En Mængde af Videnſkaber, ſom fortiente en mere beſynderlig Flid end mange andre, hvori der holdes beſynderlige Lærere, ere enten reent forſømte, eller og forbundne med ſaa mange andre, at de ikke betragtes,

tragtes ſom Hoved-Sager. Jeg henfører
til forneumelig de mange Dele af Naturlæ
ſom, i ſtedet for at være enten et Tillæg af L
Konſten eller Philoſophien, fortiente at have
een alene; men flere offentlige Lærere, blant hv
een kunde have nok at giøre med Agerdyrknin
alene. Det ſamme gielder om Statskonſ
hvis Begreb er ſaa vidtloftigt, at den ikke
bringes til Fuldkommenhed, uden ved mat
forenede Flid. Foruden de almindelige Gru
af Natur- Stats- og Folke-Retten, udkræves
nøiere Kundſkab om de borgerlige Indretnin
i andre Stater, om Regieringsformerne, S
ringsmidlerne, de private Love, og om Sta
nes udvortes Forbindelſe; om hvilke Ting i
nu omſtunder ikke alene kan have en udførlig
ſtoriſk, men og en grundig Kundſkab, da Le
huusholdningen, Manufactur- Handels- og
nantz-Væſenet, tillige med andre Dele af St
Konſten, ere bragte i Form af Videnſkaber,
have mere Indflydelſe paa det Almindelige,
de fleſte andre, ſom læres ved Akademier, og
Verdens nærværende Forfatning, mere Nø
endog i den borgerlige Lovkyndighed, end e
den Romerſke eller Canoniſke Ret. Mod
Maalet tillige med det Franſke og Tydſke, ſk
de ikke være ligeſaa nødvendige for de Studer
nu omſtunder, ſom det Latinſke og andre L

Sp

prog, enten vi betragte dem ſom Nogler til idenſkaber, eller ſom Midler til at bruge dem, r ſom Anledninger til at forſkaffe de Stude- ide Adgang og Befordringer?

Saa mange vigtige Forbedringer ere der, is Nytte og Mueligҳed ingen kan kalde i Tvivl; ad, om vi gik videre til at underſøge de For- dringer, ſom ere muelige i Henſeende til Lære- aaden af andre Videnſkaber, i ſær af ſaadanne, tiene til at giøre Underviisningen ved de høie oler nyttig for andre Folk, end dem, ſom for- e lærde Sprog, for de Stænder, til hvis retninger der udkræves ligeſaa megen Viden- , ſom til Kirke- og Skole-Embeder, og ſom have Tid til at igiennemgaae de ſædvanlige beredelſer i Skolerne? Hvad, om vi giorde lag til et nyt Slags Skoler for dem, ſom rages til Handelen, Konſterne og andre bor- lige Forretninger; ſom ikke behøve de lærde prog, og ſom i deres Sted kunde i Barndom- lære mange Ting, ſom vare dem til Nytte i s tilkommende Forretninger? Hvad, om vi erſøgte alt dette; hvor let var det da ikke at ſe, at der vare mange og vigtige Forbedringer u at giøre i Skole-Væſenet?

I de Lande, hvor Mængden af de høie oler, hvor en i Moders-Maalet udbredet Kund- opmuntrer Lærerne til Flid og Opmerkſom-

hed, blive Feilene af de gamle Indretninger mi
dre kiendelige end paa andre Steder, hvor en
disse Opvækkelser, eller og begge mangle; hv
Kundskaben og Smagen endnu ikke er meget a
mindelig; hvor Moders-Maalet er udyrket el
foragtet; hvor Videnskaberne skiules i dø
Sprog, og indsluttes i Skolerne; hvor disse fo
svare sig mod alle Forbedringer ved deres Mon
poler; hvor nogle Videnskaber ikke læres, og and
kuns af en eneste Mand, hvis Tænkemaade blive
til en Lov for alle dem, som dyrke den Videnskab
hvor Personernes Overhørelse og Prøver, Skri
ters Domme og Censurer alle have deres Opri
delse i den Eenheds Middelpunkt, som var Grun
den til den Romerske Kirkes Ufeilbarhed og My
dighed, men og til al dens Vantroe og Vill
farelse.

Med faa Ord: Monopoler i Videnskabe
ne, og disses Indskrænkninger i Skolerne, har
værre Følger for en Stat, end alle Misbrug ve
Haandverks-Lavene. I et Lav ere dog altid fle
Mestere, og endskiønt de alle tilsammen kun
hindre andre fra at arbeide, og foreskrive Kiøbe
ne Love, saa søger dog den ene at overgaae de
anden i en og den samme Konst. Monopoler
Videnskaberne derimod give en eneste Mand of
Enevolds-Ret over en heel Videnskab; og na
der ikke tillige ere flere lige høie Skoler i et Lan

nes

ar alle Skrifter, ſom henhøre til en Videnſkab, alle Perſoner, ſom dyrke den, ſkal dømmes af eneſte Mand, er ſaadant et Herredømme over nkemaaden ſtørre end den Romerſke Kirkes ndighed.

Der er endnu en Ulejlighed, ſom er denne, t, hvor Videnſkaberne ere monopoliſerte, kan an ikke engang tale om deres Misbrug, eller reſlaae noget til deres Forbedring, uden at de enkelte Perſoner. Jeg behøver vel ikke at ge Læſerne, at, naar jeg taler om Akademier i lmindelighed, forſtaaer jeg alle Univerſiteter i le Verden.

No. III.

Mandagen, den 8 Februar. 1762.

Den Evige.

overſat af

der Chriſt in der Einſamkeit.

Du grundfæſtede fordum Jorden, og Himlene ere Dine Hænders Gierning. De

skulle forgaae, men Du bestaaer. De skulle ældes som et Klædebon, og omskiftes som et Klæde, naar Du omskifter dem. Men Du bliver som Du er, og Dine Aar faae ikke Ende.

* * *

Begrebet om en Skaber, og om et evigt Væsen, ere saa uadskilleligen sammenbundne, at vi umueligen kunde indsee Sandheden i det første, og ei finde os nødte, at tilstaae det andets Rigtighed. Et Væsens Evighed fatter i sig saavel Begrebet om en Tilværelse uden Begyndelse, som og om en Fremvarenhed uden Ende; Begge Begreber tilkomme nødvendigviis alle Tings Skaber. Hver Virkning forudsætter Aarsagen. Alle Tings Skaber maae have været før alle Ting. En Tidspunkt kan ikke tænkes, om hvilken det kunde hedde: I denne begyndte først alle Tings Skaber at være. Saasnart vi antage nogen Tidspunkt, som den første af Hans Tilværelse, maatte vi jo og tilstaae en foregaaende Tidspunkt, i hvilken Han endnu ikke var. Og hvoraf skulde Han da vel have sin Oprindelse? Hvad Kraft kunde have virket Hans Tilværelse? Uden Ham var Intet, ellers var Han ikke alle Tings Skaber. Han skulde altsaa være bleven til uden nogen virkende

Aar-

sag; og Dens Tilværelse, der selv er Grund til alle Tings Virkelighed, skulde have Grund i Intet? Hvor fornuftstridigt er !

Nei! min Skaber er, og er evig. Før le brændte, og Verdener omvæltede sig, og der tænkte, var han alt. Han er ved sig

Hans Virkelighed grunder sig i Hans elighed selv. Han er, fordi Han er; og g selv er Han det, Han er. Han, alle Væs Væsen; Han, hvilken ene tilkommer Væ Navn, er alt hvad Han er, med ret; og alt hvad Han er, uden nogen Forandring.

Tilfældighed og Omskiftelse ere stridige Hans Natur. Han kan ikke tiltage i Stor hvorledes var han ellers uendelig? Hans hed kan ligesaa lidet aftage; da Hans Egen rs Uendelighed grunder sig i Hans Tilvæ , og er ufraskilleligen, og nødvendigen sam foiet med Hans Væsen.

Han bliver i al Evighed, og i al Evighed aa stor og fuldkommen, som Han har været Evighed af. Alt Begreb om Tiden, og rtil bundne Begreb om Forandring, finder sigt til Ham ikke Sted. Han er den Evi g Evighedens Fader. For uendelige Aar rede var Han alt. Han bliver endnu efter lige Aarhundrede: Og dog lader det Be-

greb, som vi gjøre os om Vedvarenhed, sig il
sammenbinde med Hans Tilværelse. Et Tills
af Millioner Aar gior den ei længer, og dra
vi lige saa mange derfra, forkortes den dog ikke.

Hvem taber ikke herved alle Tanker? J
gen skabt Aand kan tænke den Uskabte; Og hv
vil jeg, hvis Dage neppe er en Haandsbre
kunde fatte den Eviges Uendelighed? Jeg tag
det største Tids-Rum, som jeg kan tænke mig
engang; Jeg fordobler det med Millioner,
atter med Millioner; Jeg bringer en Sum
der er mig uendelig. Saa mange Sands-Ko
rummes ei under Himmelens udstrakte Besæ
ning, som jeg tænker mig Æoner og Aarhu
drede: og denne mig utænkelige Sum strek
dog ei til, for ikkun at være en Maalestok, til
afmaale den Eviges Vedvarenhed. Om
alle Aander forenede sig med mig til lige Bes
belse, vi skulde ei udrette mere, til at begri
den Evige.

I stille Beundring vil jeg tilbede Ha
som jeg dog ei kan begribe. Han, den Evi
skal være et Maal for mine Betragtninger; P
Ham skal min Agtsomhed være fæstet; Langt
i den Hensigt at udgrunde Hans Uendeligh
Formastelse, eller Raserie, vilde være de mil
ste Navne, hvormed man kunde benævne saad
et Foretagende. Nei! jeg vil kun føle, hv
uende

uendelig den Evige er; for desmere levende at
ſie, hvor ringe jeg ſelv er!

Med Rædſel hæver jeg Øiet mod Him-
melen; og vorder Hovedſvimmel ved at ſkue en
Hvælving af en ſaa uendelig Omkreds, der er
opført ved den Eviges Hænder, og ſynes bygget
for Evigheden. Min Siel taber ſig i denne
Skabningens ſaa umaalelige Vidde. Jeg ſeer
Sole og Verdener i Mængde for mig, og mit
Øye ſtrekker ei til at ſee Ende derpaa. Hvo
kan ſige mig, i hvor mange Aarhundrede og tu-
ſende diſſe Sole brænde; og hvor mange Millio-
ner deres Lige, der alt for dem havde lyſet og
udbrændte? Hvo veed det, hvor mange Slægter
af Verdener, der alt have været, og ere forſtyr-
rede? Hvo har gienneмſeet Sol-Slægtens
Stamme-Træe, der er tegnet i den Grændſeløſe
Beſæſtning? — — Men alle diſſe Sole, med
alle deres Verdener, i alle deres Slægter, fra
Begyndelſen af indtil nu, med deres hidtilvæ-
rende og tilkommende Vedvarenhed, er imod Din,
Evige Fader! ſom en Tidspunkt at regne. Du
taler! og Sole antænde ſig, og Verdener frem-
bryde. Du taler igien! og Sole udſlukkes, og
Verdener forgaae. Selv uforandret er Du en
roelig Tilſkuer af deres første Opgang, og ſidſte
Nedgang. Ja og de nu værende ſkulle til deres
beſtemte Tid forgaae. Denne Himmel med ſine

Stiernet skal engang aabne Plads for en nye Himmel med andre Stiernet. Men Du Evige, og kun Du ene bliver; naar Sole forældes, og Verdener omskifte sig, saa bliver Du som Du er, og Dine Aar faae ingen Ende. Du evige Fader! skuer fra Din dybe i Evigheden grundfæstede Trone, med uforandret Majestet heer Du Verdeners Udspring og Undergang. Du bød det med et almægtigt Vink, og strax herede Verdener sig af deres Intet, og fremstode! Du vinker atter, og heer dem synke tilbage til deres første Intet! Selv lider Du derved saa liden Forandring, som Selen af Insecterne, hvilke den i de hede Sommerdage heer fødes ved dens Opgang, og igien at hendøe, før den endnu er dalet.

Og hvad maae da mine Dage være for Dig, Du Evige! De Øieblikke, i hvilke jeg har været; og i hvilke jeg maaskee endnu skal være? Som Intet, som aldeles Intet, saa maae de være for dig! Jeg, hvis Liv kuns er et Øieblik; Jeg, hvis fulde Tilværelse ei beløber sig til tiende Delen af den Tid, som en Erg bruger til sin Vert! Jeg, med hvis Bevidsthed, dette Tings Bevidsthed er som en Art af Evighed! Jeg, saa liden jeg er, saa meget jeg maae frygte at tabe mig blant Insecterne! Jeg er alt dette meget dog heer nok til at vække der: At al Verdens Vanighed er som Intet med Dig. — —

Jo

ʒ er, (og det har jeg, evige Fader! Din
e at takke,) Jeg er ſtor nok at ønſke mig
ırighed, ſom Din er, i Tilkommelſen; At
den, og at giøre Paaſtand paa Evigheden.
e Sol vil jeg ſee udbrænde; endnu tuſende
Efterfølgere ſkulle ſildigen fuldende deres
Løb, men dog ei ſaa ſildig, jeg jo endnu
ɔære en Tilſkuer derved. Jeg vil endnu
es Ende, og priſe Dig, Du Evige! Min
ied ſkal opheie Dig! Og denne Tanke ſkal
opløfte mig til Dig. Verdener! fulde
ıgt! fulde af Herlighed! I være for ringe
lekke mig, for ringe, naar I ei kunne være
Endnu langt mindre ſkulle dine Yndighe
ı Jord! min nedrige Bolig! fortrylle mig;
egeme træder dig, og min Siel dine Skat
:d Fodder. Den Evige tilbyder mig ſin
e, og nu ere alle Jordens Skatter Støv i
Øine; Den Evige har beſtemt mig til at
evig, og nu holder jeg alle Ønſker for
ndige, der ikke grunde ſig paa noget evigt.

H * *

No. 112.

Fredagen, den 12 Februar. 1762.

Jeg forkynder mine Læſere i dette Blad den allervigtigſte Opdagelſe, ſom nogenſinde er giort; en ganſke nye baade Sæde-Lære og Læge-Konſt. De kunne let ſlutte, at jeg ikke ſtrax i Begyndelſen talede i ſaa høi en Tone, derſom Sagen ikke var meget vigtig, og ſaa vigtig, at, hvor meget jeg end derved opvækker deres Nysgierrighed, er jeg dog vis paa, at Udfaldet ikke alene ſkal ſvare til deres Forventning, men og overgaae den.

Paa en Tid, da man er bleven ſaa Mechaniſk baade i Natur-Læren og Læge-Konſten, at man er nær ved at udelukke alt det, ſom kaldes Aander, fra Indflydelſe paa Materien, og da man holder den Lærdom om en Siel ſaa lidt nødvendig til at forklare Legemets Forandringer, at man ſnarere troer, at alle Sindets Svagheder, ligeſom andre Sygdomme, kunne fordrives ved Piller og Pulvere; Paa en Tid, da ikke Lægerne alene, men og de fleſte Philoſopher og Moraliſter ere ſaa Mechaniſke, har en Philoſoph,

ſom

endnu ikke vil være ſit Navn bekiendt, opfun-
en Maade, at helbrede alle Legemets Svag-
er ved lutter Moraliſke Lægedomme, og at giøre
ge-Konſten til et med Siele- og Sæde-Læren.

Denne Mand underſtaaer at bekiende ſig
en Sect, der var meget almindelig i Europa,
nd den Mechaniſke Philoſophie, ved Hielp af
forudbeſtemte Harmonie, giorde ſaa ſtor en
ngang. Denne Sect kaldes i Almindelig-
Influxiſter, og i Læge-Konſten ere de bekiendte
er det Navn af Stahlianer. Endſkiønt dette
n vel ikke er de fleſte Læſere bekiendt, uden
e ſaa kaldede røde Pulvere; kunde De dog
iſſes almindelige Brug ſlutte, hvor ſtort et
ærug denne Sect har havt, og at, hvor faa
end ere nu omſtunder, ſom virkelig troe, at
meſket har en Siel, og at denne Siel har
en vigtig Indflydelſe paa Legemet, maae diſſe
ninger dog ikke være ſaa urimelige, ſiden de
le Philoſopher engang tilforn have troet det,
Stahl virkelig har vildet beviſe det af Læge-
ſten.

De, ſom endnu ikke ganſke giøre Men-
et til en Maſkine, have dog meent, at denne
nte Læge er gaaet for vidt i at forklare Syg-
me og andre Legemets Forandringer af Sie-
Indflydelſe. Min Philoſoph derimod be-
, at Stahl og hans Tilhængere ikke vær have

indſeet

indſeet hele Nytten af deres Grund-Sætninger, og at Sindets Indflydelſe paa Legemet er saa ſtor, at man, ved blot Moralſke Lægedomme, kan helbrede alle Sygdomme, uden engang at behøve røde Pulvere.

Hvor vigtig er ikke denne Opfindelſe? Mange Menneſker, ſom tilforn alene have bekymret ſig om Tilſtanden af deres Maver og Lunger, ſkulde hereſter troe, at Sindet fortiente ligeſaa megen Omſorg, og denne Deel af Menneſket, ſom har været saa meget forſømt, ſkulde vinde meget, uden at de andre tabte noget. Men uden engang at regne denne Nytte, ſom mange maaſkee ikke holde for den vigtigſte, hvilken Afgang ſkulde vore Boghandlere ikke have af Philoſophiſke, Moralſke og alle andre Verker, ſom kunde giøre nogen betydelig Virkning paa Sindet, derſom Læſerne troede, at diſſe vare ligeſaa tienlige for Sundheden, ſom Mave-Draaber, Blodrenſende Mixturer, tempererende Pulvere, balſamiſke Piller o. ſ. v. I ſtedet for de koſtbare Lægedomme, ſom nu maae forſkrives fra ſaa mange Steder i Verden, og hvorved der gaae ſtore Summer ud af Landet, kunde man udrette det ſamme med et lille Huus-Bibliothek, naar man alene brugte det ret, og efter Lægens Forſkrift; thi min Philoſoph har beviiſt, at, ligeſom de ringeſte og ofte ſkadeligſte Ting i Naturen hidind-

til

il have havt megen Nytte i Læge-Konſten, ſaa
r og ikke ſaa ſlet en Tanke eller et Skrift til, at
et jo kan bruges til Lægedom, og giøre en ſikker
Virkning i de vanſkeligſte Tilfælde. I Mangel
af Original-Tanker kan man bruge Overſættelſer,
og der er intet Land til i Verden, hvor lidt der
end ſkrives, ſom jo kan have nok i ſine egne Pro-
ducter. Lægerne, ſom efter denne nye Methode
maatte være ligeſaa ſtærke i Sæde-Læren, ſom i
Læge-Konſten, burde have dobbelt Betalning, og
ingen tabte derved uden Apothekerne; men hvad
ville tabte, vandt-Bogtrykkere, Boghandlere,
Papirmagere, Skriftſtøbere; og ſkulde vel noget
Forſlag, ſom er til almindelig Nytte, kunde op-
tænkes, uden at nogle Perſoners Fordele derved
maatte lide?

Nogle Læſere indbilde ſig maaſkee, at de
allerede vide, hvori denne Hemmelighed beſtaaer?
Det er intet andet, tænke de, end det, ſom Phi-
oſopherne og Moraliſterne ſaa tit have foreſagt
s, om Sæde-Lærens og gode Skrifters Nytte,
l at dæmpe ſkadelige Sinds-Bevægelſer, om
Virkningen af en god Samvittighed, af Maa-
elighed, Kyſkhed, og andre Dyder, til at be-
are Legemets Sundhed, og opnaae en høi Al-
er; men, tænke vel de fleſte tillige, ſkulde Sund-
ed og et langt Liv kiøbes ſaa dyrt, da ville vi
eller beholde den gamle Læge-Konſt, og i nogle

faa

faa Dage pines med ilde smagende Medicamenter og en streng Diet, for siden at kunne leve som vi lyste? * * * De, som tænke saaledes, ere endnu langt fra den rette Hemmelighed. Min Adepte kiender den Verden, som vi leve i, alt for vel, til at tilbyde den saa haard og gammeldags en Læge-Konst. Man kan ved Brugen af de Lægedomme, som han har opfundet, leve og spise som man vil. Det er saa langt fra, at han forbyder Passioner, at disse just ere fornødne for at befordre Virkningen af Medicinen. Det eneste, han udkræver, er, at en Patient maae kunde tænke og føle noget ved det, som han tænker; Men Lægedommene ere tillige saaledes indrettede, at de kunde virke endog paa Folk af den allersvageste Tænkekraft; og han lærer tillige at afmaale dem efter Siele-Kræfternes adskillige Grader.

Saa stort og nyt et System er alt for vigtigt, til at kunne give Læseren noget fuldkomment Begreb derom i dette Blad. Opfinderens Hensigt er og kuns alene, at meddele Publicum nogle faa Opdagelser, til en Prøve, i de fornemmeste Classer af Lægedommen.

Formildende, Blodgiorende, Nærende og Hiertestyrkende, for Svindsot, den sorte Galde,

Galde, ſkarpe Vædſker i Blodet, o. ſ. v. Lovuler, Lyksnkninger, Udtoge af Videnſkaberne, iſær naar de ere bragte i Tabeller, gode Ordbøger, Regiſtere, Concordantzer, Formularer til Breve, Taler, og alle Slags Expeditioner. Diſſe ſidſte ere i ſær ypperlige for dem, ſom have ſvage Hoveder, og ſom i deres Forretninger undertiden overfaldes af Beklemmelſer og Hierteklappen, og med en vis Doſis af Superlativer, Exclamationer og Interjectioner, kunde de ſamme Midler bruges i Sove-Syge og Beſvimelſer.

Renſende og løsnende, mod alle Slags Forſtoppelſer i ſær i Hovedet og Hiernen: Bøger i den Mathematiſke Methode, ſom beviſer Alting fra Grund-Sandhederne i lutter Kiæde-Slutninger af den første Figur, uden at bruge Enthymemer; Saavelſom alle andre Skrifter, der ere forfattede i en overflødig og ordrig Stiil, i ſær vidtloftige Afhandlinger over ſmaa Materier, ſaaſom de fleſte Strids-Skrifter, Memorialer og Deductioner i den gamle Cancellie-Stiil.

Opvarmende og fordelende, mod Stivhed i Lemmerne, Vinde, Opblæſelſe, Kolik o. ſ. v. I dette Slags er ingen Lægedom at ligne mod Satyrer, i ſær de af Swifts og Rabeners Compoſition. Men de ere ligeſaa farlige at bruge ſom Campher, Brændevine, og andre ſtærke

ſtærke Spiritus; hvorfore de og, i ſær for ſvage Naturer, maae bruges i en meget ringe Portion, og naar man veed at treffe dem, ſom paſſe til enhvers Temperament, er en Scrupel nok; Patienten, i ſær om han er Choleriſk, ſtaaer ellers Fare for, at falde i hidſige Sygdomme. Swift har med ſtor Lykke forſøgt denne Lægedom paa en Mylord, ſom i lang Tid var plaget med ſaadan en Stivhed i Kroppen, at han ikke kunde bukke ſig.

Conſtringerende, fæſtende, bindende og ſammendragende: Stavelſe-Maal, Riim, Mørke Taler, Logogrypher, Vers af dobbelte Riim, i ſær naar de indeholde Navne eller Aarstal. Lægen forſikrer, at, derſom en af vore lykkelige Digtere kunde finde et Middel til at bringe en Tidsberegning eller Almanak i Riim, ſkulde nogle faa Strophер deraf giøre ſamme Virkning i Febere og Seenernes Svagheder, ſom den Peruvianſke Bark. Men ligeſom denne maae blandes med lidt Rhabarbara, for ei at ſtoppe alt formeget, ſaa er det og fornødent at forbinde en vis Doſis af Tvetydigheder, Ordſpil og Ordſprog i Riimene, i ſær i den meget bundne Poeſie.

Sveddrivende: I Henſeende til diſſe Lægedomme har Forfatteren merket, at Clima giør megen Forſkiel. I de Sydlige Lande have lange Meninger, mange Partikler og Sammenbindel-

ſer

ſæ ſamme Virkning, ſom den korte og ſindrige Stiil i Norden. Begge ere ſveddrivende; men den ſidſte i ſaa høi en Grad, at den mindſte Doſis af Milton eller Young ſætter de fleſte Læſere her i Landet i ſaa ſtærk en Tranſpiration, at den foraarſager Svækkelſe i Seenerne, Tungſindighed og Hypochondrie, og undertiden Raſerie. For at tiene de Patrioter, ſom ikke gierne bruge udenlandſke Vare, har han tilberedt en Mixtur af de høie Steder i vore gamle Poeter, ſom er ſaa ſtærk, at nogle faa Draaber deraf ere nok til at bringe den ſterſte Punche-Drikker i Engelland til at ſvede.

Indſlumrende og Søvnen befordrende: Diſſe Lægedomme ere ſaa almindelige og let at bekomme, at de fleſte Skrifter kunde bruges dertil, i ſær af dem, ſom tænke meget, og der ere kuns faa Bøger, i hvilke der jo i det mindſte findes nogle Blade, ſom med Nytte kunde anvendes i ſlige Tilfælde. I ſær Hiſtorie-Bøger, Romaner, Leiligheds-Vers, Poſtiller, offentlige Tidender, Store og Lærde Verker, ſom Commentarier, Anmerkninger over de gamle Græſke og Romerſke Forfattere, i ſær dem *ad modum Minellii*, med faa Ord: alle Skrifter, hvori Tankerne ikke er høie og ſtærke, Stilen kort, munter og flydende. Dette har jeg ſelv ofte forſøgt, i ſær i en Sygdom, ſom bero-

vede mig Søvnen i nogle Nætter, og da andre Lægedomme ikke kunde hielpe.

Kiølende og Tempererende: Lære-ger og Syſtemer, i ſær de, ſom ere ſkrevne den Tid, da den Ariſtoteliſke og Scholaſ Philoſophie var i Moden, og ſom med m Inddelinger og Beſtemmelſer foredrage Gr Sandhederne; Ligeledes alle andre Bøger, ikke ere rørige. Ved dette Ord, ſom er af Læge-Konſten og Diæten, forſtaaer min loſoph alle ſaadanne Skrifter, ſom bevæge lien eller Hiertet, og ſom ikke kunde læſes at opvække Bevægelſer i Sindet og Blodet, ere ſkadelige for Sundheden, i ſær i diſſe diſke Lande, hvor Folk ere tilbøielige til T ſindighed og Hypochondrie. Folk af ſaada Complexion forbyder han ſtrengelig alle p Skrifter, i ſær dem, ſom henhøre til det Sl der kaldes den Hellige Poeſie.

Vomitiver eller Bræk-Midler: Den turlige og mandige Stiil i vore gamle Pc ſaavelſom det meeſte af det, ſom man em daglig Omgang kalder Skiemt, er nok fø Temperamenter; De andre kunde læſe vore tiſke Verker og Strids-Skrifter, og derſom turen er ſaa haard, at diſſe ikke kunne virk Hernhutiſke Bøger.

No. 113.

Mandagen, den 15 Februar. 1762.

Den noie Forbindelſe, der er imellem en Nations Tankemaade og dens Sprog, grunder ſig paa følgende klare og bekiendte Sandheder: At det er ved Hielp af Sproget, at vi lær at bruge Fornuften, og at giøre os tydelige Begreber om Tingene: At de fleſte Ord i Sproget ikke betegne enkelte Ting, men almindelige Begreber, ſom vi uddrage af Tingene, og ſom kunde beſtemmes paa utallige Maader, ved den Evne, ſom Sielen har til at opløſe og ſammenſætte de ſandſelige Begreber: At diſſe enkelte eller ſammenſatte Begreber, ſom vi udtrykke med Ord, fornemmes i meget forſkiellige Grader, efter det Indtryk, ſom de giøre paa os, og i Forhold til Agtſomheden og til Sindsbevægelſernes Hefftighed, og til det Herredomme, ſom Indbildningen, Vanerne og forudfattede Meninger have over os; Ting, ſom hos adſkillige Folk og til adſkillige Tider ere meget forſkiellige: At den ſtørſte Deel af et Sprog ikke er Philoſophernes, Konſtdommernes og de Lærdes Verk, men en

Virkning af Mængdens Tankemaade; og endelig, at de første Begreber, som vi i Ungdommen lære at forbinde med Ordene, gjøre saa dybe Indtryk i Sindet, at det koster os siden megen Møie, at gjøre os i Videnskaberne andre Begreber om Tingene, end dem, som vi ere vante til at gjøre os i daglig Tale.

Erfarenheden beviser det samme ved de forskiellige Begreber, som flere Nationer forbinde med Hoved-Ordene i deres Sprog; hvilke, naar de end og betegne de samme Arter af Ting, dog betegne dem i saa adskillige Grader, og undet saa forskiellige Tillæg, at et hvert Ord passer sig altid mere paa nogle Ting af den samme Art, end paa andre, og giver os enten et stærkere eller svagere, et høiere eller ringere, et overflødigere eller mere indskrænket Begreb, end de Ord, som i andre Sprog bruges til at udtrykke Ting af den samme Art eller Slags. Denne Forskiel, som i daglig Tale, hvor man ikke agter saa nøie paa Begrebernes Rigtighed, Bestemmelse og Stykke, ofte er ukiendelig, er undertiden saa mærkelig i en Afhandling, som skal være rigtig og skiøn, at det prægtigste Stykke ved en bogstavelig Oversættelse kan vanskeldes saaledes, at det bliver baade falskt og latterligt.

Den største Nytte af Veltalenheden og Sprog-Konsten er, at give os en mere hefruen-

de

ndſkab om Tingene, end den, ſom vi faae
glig Tale, eller ved de ſaa kaldede høie
ſkaber: Diſſe foreſtille os Tingene under
mindelige Begreber, ſom paſſe ſig paa ſaa
Mængde af enkelte Ting, og undertiden
Arter, at et Kreatur, der er ſaa ſandſe-
n Menneſket, ſielden ſatter diſſe Begre-
g endnu mere ſielden bevæges af dem, der-
ikke foreſtilles i enkelte og ſandſelige Ting.
Mathematiker behøvede ellers ikke at tegne
figurer; det var nok at foreſtille ſig dem
elp af de almindelige Begreber. Diſſe
inger, diſſe enkelte Malerier, ſom ere ſaa
ie i de Videnſkaber, hvor Begreberne ere
emte, at Øiet ikke ſeer meget mere paa
t eller Tavlen, end det Forſtanden kan
ſelv ved Hielp af Definitioner eller Sæt-
ere endnu mere nødvendige i andre Ting,
Begreber, ſom Menneſkene forbinde til
, ſielden ere ſaa overeenſtemmende og ſaa
derlige, ſom de Begreber, hvilke de meeſt
Nationer til alle Tider og Steder have
et med en Cirkel, en Firkant eller en
el. Vore Philoſopher have vel ſøgt at
ie de almindelige Begreber i de andre Vi-
er, i Sæde- og Siele-Læren, lige ſaa nøie,
have beſtemt Begreberne om Tingenes
lſer; *men i diſſe Begreber, ſaaledes ſom*

de forklares i Systemerne alene, ere tvende Mangler. Den første er, at de Begreber, som vi i daglig Tale forbinde med Ordene, ere ikke til alle Tider og hos alle Folk saa overeenstemmende med dem, som fastsættes i de andre Videnskaber uden for Mathematiken, som det Begreb, hvilket baade en lærg og lærd Mand af alle Nationer gjøre sig om en Cirkel. Philosopherne selv ere sielden enige i hines Bestemmelse, og naar de end ere det, er Brugen i de adskillige Sprog dog meget forskiellig. Naar alle Philosopher f. Ex. end vare enige i at kalde Viisdom en Færdighed til at forbinde Midlerne med Hiemerket, og Kierlighed den Lyst, som man finder i andres Fuldkommenheder; skulde dette Begreb dog i alle Sprog være utilstrekkeligt til at bestemme endog Ordenes egentlige Bemerkelser, hvilke ofte ere saa forskiellige, at ingen Philosoph kunde bringe dem under et almindeligt Begreb. Det, som vi kalde Kierlighed, er ikke altid hvad de Franske kalde *Amour*, og *Fille sage* er som oftest ikke det, som vi kalde en viis, men en dydig Pige. Kan der være saa stor Forskiel i Bemerkelsen af de Ord, som udtrykke de almindeligste af vore Begreber, hvor stor maae den da være i Henseende til andre, som udtrykke Tingenes forskiellige Egenskaber?

Den

Den anden Mangel i de almindelige Begreber, som indeholdes i Videnskaberne, bestaaer deri, at de ikke føre os til saadan en beskuende Kundskab af Tingene, som den, vore Mathematiker give os ved deres Figurer, en Kundskab, som jeg allerede har viist at være endnu mere fornøden i de Moralske Videnskaber, end i de Mathematiske. Og man kan endnu legge denne Grund til den allerede anførte, at de moralske Begreber ere vanskeligere at frembringe i Sielen, end de, som ere tagne af Tingenes udvortes Forskiel og Størrelser. Det skal altid være lettere at bringe et Barn til at forestille sig en Cirkel, end til at giøre sig et Begreb om en Dyne i Sielen, eller en Sinds-Bevægelse. Behøver Forklaringen i hine, foruden tydelige og bestemte Begreber, Hielp af Tegninger og Beskrivelser, hvor meget behøver den da ikke samme Hielp i Henseende til disse, og hvorledes skulle vi giøre disse Tegninger? Hvorledes skulle disse almindelige Begreber blive klare og levende, uden ved at beskrive Sielen saaledes, som den viser sig i sine enkelte Virkninger? Et hvert Menneske har vel disse Følelser i sig selv, men de ere der ikke til alle Tider, og i lige Grad; de maae opvækkes; og som Mængden sielden er i Stand til at opvække dem selv, saa ere og de almindelige Begreber af vore Systemer for svage til at frembrin-

ge dem. At nægte dette, var at modſige den klareſte Erfarenhed; At paaſtaae, at en Definition af Kierlighed, af Bedrøvelſe, af Forundring, giorde ſamme Virkning, ſom Beſkuelſen af en døende Helt, hans Foreſtilling paa Skuepladſen, i en værdig Hiſtorie eller Helte-Digt, var dette ikke det ſamme, ſom at ſige, at man lige ſaa vel kunde lære andre Mathematiken uden Figurer, uden Syn og Følelſe?

Til ſaadanne Moraliſke Tegninger maae vi bruge Ordene ikke i deres konſtige og beſtemte, men i deres ſædvanlige Bemerkelſe: Det er ikke ved de Begreber, ſom Philoſopherne allene forbinde dermed, men ved dem, ſom enhver Læſer eller Tilhører er vant til at tænke tillige med Ordene, at vi giøre Billedet af Tingen klar og levende. Og da de første Begreber om Tingene, de, ſom vi forbinde med ſaadanne Ord, under hvilke vi oftest og længſt ere vante til at foreſtille os dem, altid ere de klareſte; ſaa har Moders Maalet og et uendeligt Fortrin frem for andre, til at føre os til en levende, klar og beſkuende Kundſkab, naar det bruges vel, det er, naar en Taler ikke alene af daglig Omgang og af Definitionerne i Videnſkaberne kiender Ordenes almindelige og beſtemte Bemerkelſer, men og deres Brug til at betegne Tingenes mangfoldige Forſkieller, og naar han ved en bequem Sammenbindelſe

velse af saadanne Ord kan stille sine Læsere og hørere Tingene for Øine i den Grad og under Bestemmelser, i hvilke de fornemmes og ere. Men Sproget maae komme ham til elp. En Maler blander Farverne med Pen- en, men han skaber dem ikke; og den største ter kan ikke udrette mere med et Sprog, end n Rigdom af Ord, som han finder for sig i roget, og de Begreber, som man er vant til forbinde med disse Ord, tillade.

Dette beroer paa et Sprogs Dyrkelse ved hifter og Omgang, paa Nationens alminde- Indsigt, paa de herskende Følelser, men i derpaa, at man er vant til at adskille fine og Begreber, at man har en Overflødighed af i Sproget til at udtrykke dem, og at disse ere blevne forringede ved en nedrig og uædel ng; hvilket alt fornemmelig kommer an der- , at Folk af den store og lærde Verden have gt saadant et Sprog uden Blanding af frem- de Ord, og at disse ved Hielp af Videnskaber, en god Opdragelse, have lært at giøre dem ige og værdige Begreber om Tingene.

Det Uheld, som det Danske Sprog har t, at blive sielden brugt enten af de Lærde, af de Store, har opfyldt det med adskillige ngler, som ikke have en liden Indflydelse i tionens Tænkemaade. Jeg kan denne gang

kuns nævne tvende deraf. Den ene er, at vi ere blevne vante til at giøre ſaadan en Forſkiel iblant Menneſkene, at de naturlige Handlinger, hvori alle Menneſker ligne hinanden, og hvori andre Folk ingen Forſkiel giøre, fordi Naturen ingen har giort, dem udtrykke vi med andre Ord, naar vi tale om ſtore Folk, end naar vi tale om andre. En Franſos bruger de Ord *Table*, *Mariage* og *Naiſſance* om alle Folk, fra Fyrſten indtil Hyrden; men vi have lært af de Tydſke at giøre ſaadan en Forſkiel imellem Taffel og Bord, mellem Giftermaal eller Bryllup og Bielaager eller Formæling, mellem Fødſels-Dag og Geburts-Dag, ſom om alle Menneſker ikke kom til Verden, ſpiſte og drak paa en Maade.

Den anden Ufuldkommenhed i Sproget er endnu vigtigere. Den beſtaaer deri, at mange af de Ord, ſom udtrykke ſaadanne Begreber, ſom andre Folk holde ædle og vigtige, ere hos os blevne ſaa forringede, at Tingene ſelv derved have tabt deres Priis. Kunne vi undre os over den taabelige Foragt, med hvilken Folk af en vis Titel anſee Konſter, Videnſkaber og Fortieneſter, naar vi betænke, at vi neppe have et værdigt Ord i vort eget Sprog til at betegne diſſe Ting, ſom andre Folk agte høit, og paa hvilke et Folks ſande Ære og et Selſkabs Velſtand er bygt?

Hvil-

n Forſkiel imellem det, ſom de Franſke *Peintre*, og vi Maler? Og var det vel , om ſaa nødrigt et Begreb, ſom det, hvil- forbinde med dette Ord, ſatte nogle ſmaa s-Perſoner i ſaa ſtor en Forundring, da ringen ſøgte at bringe ſaa nyttig en Konſt Anſeelſe hos os, ſom den ſaa længe har os andre ſlebne Folk? De Medlemmer af miet i Paris, ſom under Navn af *Chirur-* have giort Nationen ſaa megen Ære, vilde de tænke om os, derſom de vidſte, at havde andet Navn til dem i det Danſke , end Barberere, og at den Beſte i denne ikke gielder ſaa meget ſom en Magiſter, r *reſponderet* under *Præſidio*, og ſom, gt for at komme i Lav med en Skomager, r kalde ſig Meſter i de boglige Konſter, nt den ſamme Perſon i Frankrig, uden for ſaadan en Fornedrelſe, kalder ſig *Mal- s Arts*. *Precepteur* er i det Franſke g ikke andet end hvad vi kalde Skole- eller eſter; men dette Navn, ſom Biſper og naler af den Franſke Kirke, ſom Fenelon, et og Fleury ikke ſkammede ſig ved at bære, hos os for ringe ikke alene for en Lærer i inſk Skole, men og for en Skolemeſter hos remand paa Landet. Den første har længe Rector, og denne vil være Hofmeſter. Naar

vi

vi undtager de ringeſte Forretninger, ſom Consumptions- og Told-Betientere, er der ingen i Staten, ſom man tør give dette Navn, der svarer til det, ſom de Franſke kalde *Officiers*, og bruges om alle dem, der tiene det Almindelige, fra den ringeſte Betient i Krigsſtanden indtil dem, ſom man kalder *les grands Officiers de la Couronne*. Tiener derimod er ved en besynderlig Hændelſe bleven saa almindeligt og værdigt et Ord i Sproget, at det bruges om alle fra dem, ſom ſtaae bag paa Vognen, indtil den fornemmeſte Mand, uden at vi i vores Sprog kunne udtrykke den Forſkiel, ſom de Franſke giøre imellem *Serviteurs* og *Laquais*. En Franſos, ſom i Breve til alle ſlags Folk kalder ſig *très humble Serviteur*, kaldte ſig ikke *très humble Laquai*, naar han ſkrev til en *Duc* og *Pair* af Riget. Hos os derimod maae en fornemme Mand i Underſkriften af et hvert Brev give ſig en Titel, ſom ſætter ham i Claſſe med dem, der bære hans *Livrée*. Men denne Uleilighed have vi tilfælles med de Tydſke, ſom til Vederlag derfor have forſkaffet os saa mange andre Titler, ved hvilke man baade i Over- og Underſkriften kan iagttage ſin Rang paa en langt fuldkommere Maade end i det Franſke Sprog.

No.

No. 114.

Fredagen, den 19 Februar. 1762.

Patrioten.

En Oversættelse.

Jeg vil afskildre den ærværdige Mand, som fortiener det fornemste Navn, som en Dødelig kan bære; et Navn, der kan forhøie en Konges Ære, og forædle den Vilses Værdie, Patrioten eller den gode Borger.

Du, o guddommelige Dyd, og du uskatterlige Frihed! opvarmer I min Indbildningskraft med eders himmelske Ild. Fører mig selv paa den Bane, som denne Dydige til den menneskelige Naturs Ære betræder. Lader mig forfølge hans roesværdige Drifter og alle hans ædle Følelser, fra hans første Ungdom af indtil et Øieblik, da han omskifter sit mødsommelige men ærefulde Liv med en Evighed, som med endelige Lyksaligheder skal belønne hans her maaskee uerkiendte og uroeste, maaskee forfulgte Dyd.

Allerede

Allerede i Vuggen have hans velsignende Fader og hans Himmelen takkende Moder helliget ham til Fædrenelandet. „Vær velkommen, „ du allerkiereste Himmelens Gave, du, som „ er givet os til den sødeste Glæde, og til den „ ømmeste Omsorg. Dig skulle vi berede til „ en værdig Jordens, Statens og Himmelens „ Borger. Dette skal herefter være vores for„ nemste Bestræbelse. Vær Himmelen og Fæ„ drenelandet helliget. Den Almægtige selv „ legge sin Velsignelse dertil.“

Med den kierligste Omhue blev hans endnu unge Hierte dannet til denne høie Bestemmelse. En ærbødig Lydighed mod hans Forældre var den første Dyd, som de indprægtede ham. De giorde den i hans til andre bevægende Grunde endnu alt for svage Sind til en Grund for alle de øvrige, og troede, at det er den første Dyd hos en Borger, vel at adlyde. De vidste, at den, som ikke er bleven vant til nøiagtig at adlyde sine Forældres Befalninger, ikke heller vil adlyde Lovene.

Ved deres Exempel og ved deres kloge Underviisning blev han tilig anført til Beskedenhed, Maadelighed, Fromhed og alle de øvrige Dyder, som ikke alene udgiøre et retskaffent Menneske, men og en god Borger. Men i Særdeleshed blev ham indplantet en levende Overbe-

viisning

ing om Ligheden imellem den Høieſte og La-
blandt Menneſkene. Derved blev i hans
opvagt en høi Tanke om ſig ſelv, ſom op-
e ham til den Fornemſte af ſine Medborgere,
n høiere Ydmyghed, ſom giorde den ringeſte
borger lige ſaa ſtor i hans Øine, ſom den
mſte, og lige ſaa vigtig ſom han ſelv.
ved anſaae han ſig hverken for ſtor til at ad-
, eller for liden til at befale.

Af denne reene Kilde og af hans fortref-
e Hierte flød denne Billighed, ſom beſieler
hans Drifter. Det var ſaa langt fra, at
lev ham tilladt at giøre ſig ſelv til Maalet
lle ſine Handlinger, at han meget mere blev
vant til at finde i andres Lykſalighed en lige-
ndtagende Fornøielſe, ſom i ſin egen. Han
i ſin Barndom aldrig gladere, end naar
t Fornøieligt hændtes en af hans Lege-Bro-
og aldrig ſtoltere, end naar han havde været
Aarſag dertil.

I hans yngre Ungdom udvikler dette ædel-
ige Sindelav ſig mere og mere hos ham.
brænder allerede af en ædel Begierlighed til
rnge det til Fædrenelandets Beſte. Han
gter de Vellyſter og Fornøielſer, ſom kunde
lde ham fra denne høie Beſtemmelſe. Han
ſiger ſig ædlere og den værdigere Beſkæfti-
r. Med *en utrættelig* Flid, og med en

umæt-

unmættelig Lærvillighed opofrer han sine beste Dage til de Kundskaber, som kunne forædle hans Hierte og giøre hans Siel bequem til Verdens og Fædrenelandes Tieneste. Han anseer Uvidenhed, som en Kilde til alt Ondt, og Foragt for Videnskaberne, som et Kiendetegn paa en nedrig Siel.

I de Viises Skole lærer han af Verdens beundringsværdige Storhed og Ypperlighed at erkiende og ære Skaberens Viisdom og Godhed; at sætte sig i Sikkerhed mod alle ham fristende Tillokkelser af den falske Ære, af Rigdomme og den falske Statskunst; at udvikle den Sæd til Dyd og Retfærdighed, som ligger i hans ædle Hierte, og bringe den til at bære de skiønneste Blomstre, som i den mandige Alder kunde frembringe de fortreffeligste Frugter.

Med et opmerksomt Øie igiennemvandrer han de gamle og nye Folkes Historie. Deri leder han efter Exempler paa Dyder og Laster, og efter Aarsagerne til Staternes Tilvext og Afvagelse. Saaledes erhverver han sig i sine unge Aar en gammel Mands Erfarenhed.

I Nationernes Love og i de Lovkyndiges og Statsmændenes Skrifter søger han de Grund-Regler og Midler, ved hvilke Fædrenelandets indvortes Roelighed, Borgernes Flor og Velstand, og deres udvortes Sikkerhed bequemmeligst kan stiftes og befæstes. Med den største

Omsorg

org efterforsker han alt det, som kan befordre delens, Manufacturernes, Konsternes, Vikabernes og Agerdyrkningens Flor, gjøre Born dydig, Familierne lykkelige, og Staten kommen.

Med ikke mindre Flid underſøger og overer han Statens Skiebne, dens forbigangne andringer, Borgernes Sæder og Gemytsſkaffenhed, dens nærværende indvortes Omdigheder, og udvortes Forhold til Nabberdens Styrke og Svagheder, Fordele og ngler.

Ved ſaadanne en ædel Siel værdige Bebelſer vænner og bereder han ſig til de tunge vigtige Arbeider, ſom Forſynet til Fædreneets Beſte paalegger ham. Derved lærer at maale deres Tyngde og Størrelſe, at ikke nogen Vanſkelighed og Hindring, og at me ſig til at bære den Byrde, ſom ſkal paaes ham.

Nu kommer den vigtige Tidspunkt, da han betræde Verens og Dydens ſlibrige Bane. en beſkeden Tillid begiver han ſig paa Striadſen, hvor tuſinde Farer omringe ham, hvor de af Dydens og Redeligheds Fiender lure ham, og utallige Forførelſer lokke ham fra ſindigheds ubanede Stie til Fordervelſens bedte Afveie.

Her snigres han af den falske Ære, som ikke kiender nogen Lov, med Værdigheder, som ophøie ham langt over sine Medborgere, og med den flygtige Hobs Biefald, hvilket den afmaler ham som den høieste Lykſalighed. Der tilbydes ham Rigdomme, som love ham og hans Efterkommere en i mange Led vedvarende Lykke. Med de ſødeſte Fornøielſer ſøger den ſledſke Vellyſt at fange ham i ſine farlige Garn. Her truer Overmagt og Rigdom, tilligemed en heel Sværm af deres til Uretfærdighed kiøbte Tilhængere, ham med Fald og beſtandig Undertrykkelſe; medens den krybende Misundelſe og nedrige Bagtalelſe paa et andet Sted i Stilhed ſmeder de forgiftede Pile, hvormed de ſøge at give hans Ære og gode Navn dødelige Saar. Alle diſſe og endnu andre hemmelige og offentlige Fiender bruge tuſinde Konſtgreb til at overrumple hans Uſkyldighed og hans Dyd. Hans Egenkierlighed, hans Feil, ja hans Oprigtighed og gode Hierte ſelv, blive de Vaaben, hvormed hans Fiender ſøge meeſt at forfølge ham.

Midt i alle diſſe Farligheder viſer han ſig dog ſom en Helt i en hidſig Trefning, uforfærdet formedelſt ſin Dyd, og uovervundet formedelſt Himmelens Beſkiærmelſe. Hans ædle Siel, ſom ikke kiender anden Ære, end den, ſom udſpringer af Dyden og et retſkaffent Væſen, er ligeſaa

følelſes

s i Henseende til Værdigheder og Beroms
, som alene vilde vanære ham, i Fald han
drige Midler skulde faae dem, som i Hen-
til ilde erhvervede Rigdomme og Vellyster,
Hedheder ikke ere at agte imod den sande
telse, som han finder i de vigtige Forretnin-
hvormed han i sit til Fædernelandets Tiene-
ofrede Liv beskæftiger sig. Alle Redelig-
g Dydens Fiender formaae ikke med deres
nsvorne Magt at komme hans høie Hierte
skiælve.

I alle sine Handlinger søger han intet an-
d Himmelens Biefald, Menneskenes Lyk-
ed, og den Fornøielse, som Dydens Ud-
giver den Dydige i saa høi en Grad, og
Jerdens Uretfærdighed ikke er i Stand til
rove ham.

Sine Øine har han bestandig henvendte
Retfærdigheds og Viisdoms hellige Grund-
Han har Afskye for enhver Bevægelse,
strider derimod. Næst disse Himmelens
Love er Statens almindelige Beste Øiemed
alle hans Handlinger og Overlæg. Han
r ingen Velstand og ingen Fordeel, som
skilles derfra. Han er alt for vel over-
om, at naar det gaaer det Hele vel, maae
gaae enhver Deel vel. Han vilde agte
kfalig, om han, for at erholde end og den

ſtørſte Fordeel, maatte giøre ſin Næſte en Uret, eller ſætte Fædrenelandets Beſte til ſide. Det ſtørſte Gode ſkulde da ophøre at være det for ham.

Ligeſom han med Uſkyldighed har beſteget det førſte Æres-Trin, og dertil ikke brugt andre Konſter, end at viſe ſig værdig dertil, ſaa foragter han alle uanſtændige Midler, ſom Liſt og Ærgierrighed have optænkt, til at ſvinge ſig høiere op. Den ſmigrende bedragelige Smilen, hvorved de ſmaa Siele bringes til at glemme ſig ſelv, og blive den Falſkes Slaver, den nedrige Stolthed, hvormed en mægtig Herre ſkrækker den ſvage Client, anſeer han altid at være ſig uanſtændig; og de Rigdomme, ſom en uretfærdig Orgetorix uddeeler blant de onde og ugudelige Borgere, ſom en Belønning for deres ſlaviſke Underdanighed, lader han heller i Overflødighed flyde til de Trængendes og Elendiges Fornødenhed. At ſmigre for Folket, holder han for en Vanære, og at hykle for de Store, for en Skam.

De ſamme Tanker, ſom han har i Henſeende til ſig ſelv, har han og i Henſeende til andre. At befordre en Uværdig, holder han for en Forbrydelſe, for en virkelig Utroeſkab mod Staten. At befordre ſine egne, uden at tage deres Dueligheder i Betragtning, til Æres-Poſter og Betieninger, ſom tilkommer værdigere Perſo-

ner,

ner, eller at forfremme ſine Clientere for at bruge deres Tieneſter, eller for at bruge dem til at befordre ſine Henſigter, anſeer han for ligeſaa ſtor en Laſt ſom Kirke-Ran, og Forbrydelſe mod Majeſteten.

Hans ædle Hierte er lige ſaa lidt beſmittet med en nedrig Uretfærdighed, ſom med den blindende Ergierrighed. Han anſeer ſig paa Domſtolen i en Caracteer, ſom kommer ham til at ſkiælve. At være paa Guds vegne Uſkyldighedens Forſvarer, Laſters Straffer, Dydens Belønner, Faderloſes Fader og Enkers Beſkiermer, er i hans Tanker den tungeſte Pligt, ſom kan paalegges en Dødelig. Borgerens Ære, hans Gods, hans Roelighed ere ham anbetroede Helligdomme, ſom han ikke betragter uden en ærbødig Gyſen. Han behandler dem med den yderſte Forſigtighed, og med den ømmeſte Omſorg, ſom er ham mulig. Han forjager af ſit Hierte alle Fordomme, ſom kunde forraſke hans Samvittighed, og alle Paſſioner, ſom kunde forblinde hans Sandſer. Paa den Maade forſvinder Magt, Anſeelſe, og de Stores Fortieneſter for den ringeſte Medborgeres Ret; og hans værſte Fiendes gode Sag overvinder hans Kierlighed til hans fortroeligſte Ven.

I hans Ungdom har han med en roesværdig Nysgierrighed efterforſket alt det, ſom kan

giøre Menneſker lykkelige og Stater blomſtrende. Nu er han utrættelig i at anvende ſine Kunſtber til Fædrenelandets Beſte. Han kiender den Indflydelſe, ſom Videnſkaberne have paa [illegible] Lykſalighed. Han er ophøiet langt over Ostgothens Barbarie, der vurderer alle Fortienſtene alene efter Renternes Høide, og ſom alene giver den krybende Lærde Adgang til ſig, fordi han lader ſig bruge til et foragteligt Redſkab, til at opfylde hans Paſſioner og hans Egennyttighed. En ſaadan uægte Lærd, hvoraf der desværre ere alt for mange, anſeer han ſom en ulykkelig Overløber fra Viisdommens Skole, ſom uværdig til at kaldes Lærd, og ſom en falden Engel. Den ſande Lærdom derimod ærer han ſom en af de koſtbareſte Himmelens Gaver, ſom en Kilde til uendelige Lykſaligheder, og ſom et Middel til at giøre alle menneſkelige Konſter, Foretagender, og Stænder fuldkommere. Han giør ſig derfor en Ære af at være dens Beſkytter og Forſvarer, og troer, at han ikke kan giøre Fædrenelandet virkeligere Tieneſter, end naar han hielper noget til dens Befordring. Han bejamrer med uudſigelig Ynkſomhed de Staters Skiebne, hvor den forjages, undertrykkes og foragtes. Han veed intet ubedrageligere Kiendetegn paa en Stats Barbarie og Aftagelſe.

Et

Et lige saadant Sindelav har han i Henseende til Konster, Haandværker, Fabriker og Handelen. Han anseer dem som de fornemste Kilder til den offentlige Velstand, og til Arbeidsomhed, som ikke nok kan berømmes, efterdi den hæmmer Lediggang, der er Kilden til alt Ondt. Alt hvad, som kan befordre hine, er, som det sikkerste Middel til en Stats Flor, et Maal for hans ømmeste Omsorg og Godhed.

Men Agerdyrkningen finder han frem for Alting at fortiene hans besynderlige Hengivenhed og Høiagtelse. Den af de fleste foragtede og undertrykte Stand, som beskæftiger sig dermed, er i hans uforblindede Øine det menneskelige Selskabs og Statens Grundstytte. Han troer derfor, at en Regent ikke med Ømhed nok kan sørge for dens Beste, Understyttelse og Opmuntring.

Da det Almindeliges Fuldkommenhed og Lykkalighed reiser sig af disse foreenede Stænders Flor og rigtige Forholds-Lighed til hinanden; saa gaaer al hans Omsorg ud derpaa, at forbedre enhver af dem i sær, saavidt mueligt er, og at vedligeholde mellem dem alle den til Fædrenelandets Beste fornødne Ligevægt. At befordre den enes Fordeele med den andens Tilsidesættelse, holder han for en Mangel af Klogskab eller for en Forbrydelse mod Staten.

Som han selv er dydig, saa er han overbeviist om, at Dyd og gode Sæder ere uomgiængelig fornødne til Fædrenelandets Lykksalighed. Han føler den lykksalige Orden, som Dyden virker i hans Hierte og Sind; hvorledes kunde han da være uvidende om, hvilken høi og beundringsværdig Overeensstemmelse, og hvilken roesværdig Roelighed Borgernes Dyd vilde virke i Staten? Den daglige Erfarenhed lærer ham, hvor meget Passionerne, Lasterne, Forbrydelserne bringe Menneskenes Gemytter og Statens Forfatning i Uorden, hvorledes Elendighed, Uecnighed, Splid og en uendelig Mængde af de afskyeligste Ulykker flyde ud af disse urene Kilder, og giøre Jorden til alle Vederstyggeligheders og Misgierningers Skueplads. Han anseer derfor alt det, som kan have Indflydelse paa Sæderne, at være af største Vigtighed. I den Henseende holder han intet for ligegyldigt, intet for ubetydeligt. Pragt, Vellyst, Kielenskab, Overdaadighed, Gierrighed, Ærgierrighed og andre Fordærvelsens Midler og Følger søger han med et Helte-Mod at undertrykke, og tænker bestandig paa de kraftigste Midler til at indplante i Borgernes Hierter de modsatte Dyder.

Religionen anseer han som det fornemste af disse Midler. Da den hos Menneskket igien frembringer og udvikler det guddommelige Bille-

de:

de; da den bereeder ham til en lyksalig Evighed; kanner den og af ham den gode Borger, og det nyttige Lem af Selskabet, ved de ligesaa overnaturlige som guddommelige Kræfter. Der er derfor intet, som han saa hæftig ønsker, som at indprente den i alle Hierter, og at giere den virksom i alle Gemytter. Til den Ende arbeider han med en utrættelig Flid paa den mellem Staten og Kirken saa fornødne Harmonie. Han veed, at ingen Stat kan være retskaffen lykkelig, dersom den sande Gudsfrygt ikke blomstrer i Kirken, og at denne umuelig kan bestaae uden den tilborlige Ordens Vedligeholdelse. Det er derfor en af hans tungeste og vigtigste Omsorger, at handthæve de Rettigheder og den Høiagtelse, som tilkommer Geistligheden, paa saadan en Maade, at Ærgierrighed, Herske-Syge og Egennyttighed, som allerede saa ofte har indtaget Præsteskabets Hierter, ikke skulde faae Overhaand, og forjage af Kirken selv Christendommens og Religionens Aand.

Med et uforsonligt Had mod Forfølgelses og Ufordragelighedes Aand, har han bestandig den ømmeste Omsorg for, at plante Kierlighed, Eenighed og Fred i Kirken. Sagtmodighed er i hans Tanker det kraftigste Middel til at føre de Vildfarende paa rette Vei, og han har Afskye for Tvang, Fængsel, Inqvisitioner og Straffe,

ſom uanſtændige for Religionens Aand, der er Kierligheden ſelv. Han veed, at der i Kirken bør herſke en chriſtelig, ligeſom i Staten en borgerlig Frihed, og at Forſkiellighed i Tænkemaade hverken ſkal giøre Gemytterne uenige, eller udſlukke Kierligheden.

Den borgerlige Frihed, Statens Liv, ſom beſtaaer i en efter Borgernes forſkiellige Stand proportioneret Lighed i Lykſalighed, i den til det almindelige Beſte fornødne Ordens Vedligeholdelſe, og i en hellig Jagttagelſe af de dertil ſigtende Love; denne borgerlige Frihed holder han for det ſtørſte Fortrin, ſom han nyder ſom Borger, og for en ham betroet Helligdom, ſom han bør bevare ſom ſin Øieſteen. Han har fra det første Øieblik, da han opofrede ſig til Statens Tieneſte, forkyndet de Onde og Uretfærdige, eller rettere at ſige, deres Laſter og fordærvelige Henſigter, en evig Krig. At lade af derfra ved en nedrig Forſoning med Fienderne, anſeer han for en Forbrydelſe, ſom beſtandig ſkulde vanære hans roesværdige Liv, og paa een gang udſlette alle hans Dyder. Skulde han beſtandig være den ſvageſte; ſkulde end og Ondſkab og Uretfærdighed ved deres ulykſalige Overmagt i enhver Kamp faae Seier over hans Dyd og redelige Henſigter; ſaa ſkal han dog ikke blive træt, men indtil ſidſte Aandedræt fortſætte ſaa roesværdig en Strid.

Saa-

Saaledes fremdrager han de moiſommelige Dage, ſom Himmelen tilſender ham. Til andres Tieneſte fortærer han ſine Kræfter. Alene bekymret om ſine høie Pligter, ofrer han de Timer, ſom han har tilovers fra Statens Forretninger, paa den ſøde Roe og hierteqvægende Glæde. Og denne Glæde henter han alene af dydige og værdige Venners Omgang, af Viisdommens Lærdomme, af Poeternes Skrifter, og af Religionens troſterige Bøger.

Heri beſtaae hans høie Forberedelſer til et bedre Liv. Uden Frygt ſeer han den Time nærme ſig, ſom ſkal forflytte hans Siel derhen. Uden Bævelſe gaaer han Forfærkelſens Konge i Møde, og fuld af en hellig Tillid kaſter han ſig i Guds Naades Arme. I hans Befrielſes Øieblik omringes hans Dødſeng af triumpherende Engle, der fordum her paa Jorden ſom Patrioter og dydige Borgere have giort Nationer lyksalige, og med Glæde føre de den uſkyldige Aand for den almindelige Faders Trone, hvor han ſom en troe Tiener rigeligen ſkal vorde belønnet for hans Dyd og udſtaaede Beſværligheder.

D * *

No. 115.

Mandagen, den 22 Februar. 1762

De Indianiſke Bramaner, ſom have beva den gamle Lærdom om Sielenes Vandrin fortælle i deres Bøger følgende Tildragelſe:

Oran, en rig Herre i Indien af den f perſte Caſte eller Stamme, havde en vis Godh og megen Ærbødighed for den Religion, i hvilk han var opdragen, men han var vellyſtig og ſtol Hans Godhed og Gavmildhed ſtrakte ſig kuns dem, ſom vare af ſamme Stand ſom han, og Geiſtligheden af den Sect, ſom han bekiend ſig til. Den Forſkiel, ſom Fødſelen efter I dianernes Tænkemaade gior iblant Menneſken var ham ſaa dybt indprændet i hans Ungdom, han anſaae alle dem, ſom vare af en ringere Caſt for et Slags Kreature, der ikke havde ſamm Følelſer, ſom Folk af en høiere Byrd. Hverk Dyder eller Fortieneſter kunde i hans Tanker u ſlette Skammen af en uædel Fødſel; og de, ſo havde det Uheld, at være ſaaledes brændemærk de af Naturen, vare Folk uden Ret; uden Æ og uden Følelſer. Opdraget i Vellyſt, og aldri

ent til at nægte ſig ſelv nogen Lyſt, var han ſelv maalmodig i den mindſte Lidelſe, og denne Kiemſkab giorde ham medlidende mod alle dem, ſom an holdt ved Fødſelen berettigede til at være ligeaa vel lykſalige ſom han. Han ynkede altid en Mand af ſamme Stand, naar han ikke havde Formue til at holde lige ſaa prægtigt et Bord, og lige ſaa mange Opvartere, og han var for god, ller, ſom andre kaldte det, for blød til at nægte t Fruentimmer af Seraillet, eller en Yndling noget af det, ſom de begierede, om det og ſkulde iøbes med en Slaves Helbred eller Liv. Naar an beſaae Herlighederne af ſit Serail, og Mængn af de Perſoner, ſom i den ſtørſte Udvortes verflødighed hemmelig ſukkede over Frihedens rliis, græd han ofte af Glæde, fordi Skiebnen vde givet ham Formue til at giøre ſaa mange ennesker lykkelige; men han kunde tillige, uden ælde en Taare, ſee de blodige Skueſpil af Slar, ſom han lod fegte mod vilde Dyr, for at forie et Fruentimmer eller en fornemme Mand.

Det eneſte, ſom undertiden forſtyrrede ans Glæde i Livet, var Frygt for den Fordling, ſom hans Siel, efter Bramanernes rdom, ſkulde underkaſtes efter Døden; men var kuns faa ſaadanne Skiebner til i Verden, n hans, og for en Mand, ſom Drån, var den ygt utaalelig, at han efter Døden ſkulde blive

mindre

mindre end han var. Dette giorde ham saa gavmild mod Geistligheden, og saa ivrig for den Sect i Religionen, som viiste ham den beqvemmeste Vei til saadan en Udødelighed, som Oran ønskede sig.

Bramanerne delede sig paa den Tid i trende Secter. Den første, i hvis Bøger jeg har fundet Orans Historie, nedstammede fra de gamle Pythagoreer og Platoniker. De lærte, at Menneskene af Naturen vare lige, og at hverken Fødsel, Stand eller Rigdomme giorde saadan en Forskiel iblant dem, at de jo vare forbundne til at elske hinanden, og befordre deres fælles Lyksalighed. Ved denne Tænkemaade alene, sagde de, kunde Sielene undgaae de Forvandlinger efter Døden, som vare fornødne til at ydmyge de Stolte, og blive værdige til at forenes igien med den Gud, som elsker alle sine Skabninger uden Persons Ansеelse og med en reen Kierlighed. Denne Sect forkastede de fleste Lærdomme, Skikke og Dyrkelser, som de andre Bramaner havde indført, og hvorved de efter hines Foregivende havde fordærvet den gamle Lærdom. De forbøde kostbare Ofringer; de toge ikke Gaver af de Rige for at afløse dem, og de lærte, at alle Øvelser i Religionen vare forgieves, saa længe man forsømte Pligterne mod det Almindelige. Denne Sect var i Orans Tid saa foragtet i Indien, at kuns

Folk af den ringeſte Caſte bekiendte ſig til
Dens Lærere bleve anſeete for Kiettere, og
de urenere end Slaver. Den anden Sect,
da var den almindeligſte, lærte, at de, ſom
toge viſſe Ceremonier, ſom ikke dræbte Dyr,
fiſte Kiød eller drak Viin, og ſom holdte
fra alt, hvad der var ureent, (hvorved de
lode Omgang med Folk af en ringere Caſte,
Bramaner af den gamle Sect) at diſſe efter
e faa Forvandlinger og Renſelſer bleve de
elige Guder lige, og befriede fra alle legeme
Mangler og Begierligheder. Den tredie
t lovede Menneſkene efter Livet en ſandſelig
ighed, ligeſom den, hvilken de Rige nød
Verden, og de foregave, at Bramanerne
viſſe Ceremonier kunde forſikre Sielen om
en Forflyttelſe ſtrax efter dens Udgang af
met, og uden at den behøvede nogen fore
nde Renſelſe eller Forvandling enten her i
eller efter Døden. Denne Sect var saa
elig, og dens Dyrkelſe saa prægtig og koſtbar,
gen uden de Rige kunde holde ſaadanne Præ
Oran, ſom bekiendte ſig til denne Sect,
den Halvparten af ſit Gods alene for at blive
ſet derom, at hans Siel efter Døden ſkulde
i lige saa ſtor en Mand, ſom han ſelv var,
an viiſte ſin Nidkierhed i at forfølge, saa
g han levede, begge de andre Secter, i ſær
den

den første, hvis Lærdom han anſaae for en Virkning af Stolthed og Menneſke-Had, af Stolthed, fordi de ſelv foragtede Rigdomme, og troede, at Menneſker burde efterligne de udødelige Guder, og af Menneſke-Had, fordi de indſkrænkede andres Fornøielſe, og forbød de Rige at bruge deres Gods, ſom de vilde.

Men hvor nidkier Oran end var for ſin Sectes Ære, giorde dog den Frygt for Døden, ſom yttrede ſig ved den mindſte Svaghed, ham ofte ſaa fortvivlet, at hans Bramaner behøvede al deres Lærdom og Veltalenhed, for at ſtille ham tilfreds. Omſider døde han under alle de Ceremonier, ſom denne Sect holdt nødvendige, og i fuld Tillid til de Forſikringer, ſom hans Præſter gave ham paa hans Yderſte, om en endnu langt mere ſkinnende Lykſalighed efter Døden. Men hvilken Forandring, da hans ſtolte og vellyſtige Siel efter nogle Øieblik opvaagnede i et Aſen, ſom tilhørte en af hans forrige Slaver, der nu opvakte ham med en Prygl, for at læſſe hans Ryg med en tung Byrde af den Pragt, ſom ſkulde bruges til hans egen Begravelſe. Til hans Ulykſalighedes Forøgelſe havde han beholdt Erindringen af ſin forrige Tilſtand, og de ſamme Følelſer, ſom giorde ham ſaa kielen midt i den ſtørſte Overflødighed. Med ſaadan en Gemytsbeſkaffenhed følede han tuſinde gange mere alt hvad han leed, end

end de andre Aſener, ſom hverken havde hans Forſtand eller Følelſer. Naar diſſe kom trætte hiem, ogmed ſtor Begierlighed ſpiſte den Halm, ſom man forelagde dem, for ſiden at nedlegge ſig til Hvile paa den bare Jord, fordrev han hele Natten med en ſkrækkelig og Fortvivlelſes fuld Sammenligning imellem hans forrige og nærværende Vilkaar: Men ingen Tanke var ham ſaa utaalelig ſom denne, at hans Slave var bleven hans Herre; og hvad Medlidenhed ſkulde han vente af denne mod et Aſen, han, ſom ſelv ikke havde troet, at Menneſker af en ringere Art havde Følelſer tilfælles med ham? Naar andre ynkede ham, hørte han nu det ſamme Ord af hans Herres Mund, ſom han ſelv tilforn ſaa ofte havde ſagt om Menneſker: At ſaadanne Bæſter havde ingen Følelſer. Hvor meget Oran end eed, følte han dog i denne Tilſtand en Troſt, ſom han ikke havde kiendt i ſit forrige Liv. Denne Troſt kom af den Vished, at han ſkulde dø. — — En Tanke, ſom før ſaa ofte havde forſpildt al hans Glæde, og giort ham utaalmodig i de mindſte Lidelſer, denne Tanke var nu den eneſte, hvorfor han holdt ſig med en fornuftig Siel lykkeligere end de andre Aſener, ſom ſov ved hans Side uden Følelſe af deres nærværende Elendighed, men og uden Haab om en foreſtaaende Forløsning. Rørt af en inderlig Fortrydelſe

over ſine begangne Feil, udbad han ſig alene af Guderne, at hans Siel maatte forflyttes i et Dyr af en mildere Skiebne; høiere gik nu ikke den rige Orans Ønſker. Guderne bønhørte ham, og han blev en Skiode-Hund i et af Indiens ſtørſte Serailer. Oran havde paa den høieſte Spids af en Lykke, til hvilken han var fød, aldrig følt ſaadan en Glæde, ſom den, der indtog ham ved denne uventede Forandring; Af et Aſen en Skiode-Hund! Nylig bunden til en Krybbe, og under en haard Slaves Herſkab, ſov han nu paa en Floiels Pude i Skiødet af den deiligſte Slavinde, ſom med den ømmeſte Omſorg ſøgte at forekomme alle hans Ønſker. De, ſom nærmede ſig til denne Skiønne, giorde ſig alle Umage for at behage hende ved at behage Oran; thi hendes Yndeſt for ham var ſaa ſtor, at alle de Elſkere, ſom han ikke kunde lide, bleve afviſte. At røre ham uforvarende med en Finger, var en uforſonlig Forbrydelſe; og naar han knurrede ad en Mandsperſon, ſom havde noget i ſin Mine, han ikke kunde lide, var det ſikkert en Mand uden Levemaade og Fortieneſter. Saaledes dømte Orans Herſkerinde, ſaaledes dømte hendes Tilbedere, og med dem en ſtor Mængde af Hyklere og Slaver. Skiønhed og Yndeſt forſkaffer ſaaledes Oran i hans nærværende Tilſtand et ſtørre Herſkab over Menneſkene, end alle hans forrige

Rig-

nme; og hans første ulykſalige Forvand-
ørde, at han følte denne Lykke i ſaa høi
id, at, hvor ſtolt han end havde været
n rige Oran, var han dog endnu langt
ſom Skiede-Hund. Men denne Lykſa-
varede ikke længere end den var nye. Da
ar bleven vant til idelige Opvartninger,
e ham ikke mere, og den nydeligſte Mad
ham ikke bedre end de Straa, ſom han
Stalden. Han blev ſaa lækker og kie-
it han ikke vidſte ſelv hvad han vilde; og
ns Frue ikke lagde ham ret paa ſin Pude,
iv ham et kierligt Slag med Enden af ſin
blev han ofte ſyg af Bitterhed. Foran-
i i hans Vilkaar var for ſtor, og hans nye
l for prægtigt, til at merke ſtrax, at han
forgyldte Buur var mere Slave, end da
r ſin egen Tieners Aſen; men tilſidſt fø-
m det. Meget ſielden blev det ham til-
gaae ud, og aldrig uden at være enten
til hans Frues Side ved et Baand, eller
aaret paa hendes Arm. Endelig, da han
ven mæt af det Gode, ſom han nød, og
uns Frihedens Tab, blev dette ham ſaa
igt, at, naar han ſaae de andre Dyr ſpringe
ne, ønſkede han ofte at være et Aſen igien.
r ynkedes Guderne over ham, og en Aand
idt for at forløſe ham. „ Du har for-

„ søgt i denne dobbelte Tilstand, sagde Aanden,
„ hvor ulykkalig Frihedens Forliis gior Menne-
„ skene baade i Mangel og i Overflødighed. Du
„ veed nu af din egen Erfarenhed, hvad de Men-
„ neskker følede, som du foragtede i Verden, og
„ hvor liden deres Lykkalighed var, som i Se-
„ railet trættede om at være den første iblant
„ dine Yndlinger. Ønsk dig ikke mere stor
„ Overflødighed, og bed Guderne bevare dig
„ fra Trang. Agt Frihedens for det høieste Go-
„ de, men lær tillige at bruge den vel; og der-
„ som Guderne finde for got, at give dig din
„ forrige Velstand igien, saa brug den til at
„ forbedre dine Brødres Vilkaar. Elsk alle
„ Guds Skabninger. Søg dig blant Menne-
„ skene nogle faa Venner, og ønsk dig hverken
„ Slaver eller Yndlinger.

No. 116.

Fredagen, den 26 Februar. 1762.

I den sidste Samling af Selskabet bleve saa mange vigtige Ting forhandlede, at jeg havde Materie nok til mange Blade, dersom jeg skulde tale

m dem alle, og derſom de fleſte Læſeres
maade tillod mig at opfylde diſſe Blade
a alvorlige Ting.

Adelsmanden talede meget om Fornøden-
af ſaadanne Indretninger, hvorved unge
ſker af Stand tilig kunde gieres beqvem-
de Værdigheder, hvortil de holde ſig be-
e frem for andre, og vare det virkelig, ſaa-
e tænkte ligeſaa alvorlig paa at forſkaffe
g Fortieneſter, ſom paa at ſtige haſtig i

En Afhandling, ſom findes i den Frie
ke om et Stats-Akademie, grundet paa et
, ſom man tilforn har giort i Frankerige,
m Anledning til at tale meget om Forns-
en af ſaadanne Anſtalter, og om Maaden,
ilken de beſt kunde indrettes. Vi ere en-
ſagde han, komne ſaa vidt, at vi holde
ſkaberne nødvendige for Folk af Stand.
ale om Vigtigheden af Opdragelſen; men
Videnſkaber ere det, ſom behøves? Hvil-
nderviisnings-Maade er den beſte? Hvor
beqvemme Lærere, ſom ved Huus-Under-
gen kunde legge den Grund i Videnſka-
uden hvilken den offentlige alene ikke kan
lſtrækkelig? Diſſe Spørgsmaale, ſagde han,
nu ikke nok beſvarede, og til at opløſe dem
, udkrævedes mange Forandringer ikke alene
Stands Tænkemaade, men og i alle deres,

ſom dyrke Videnſkaberne, og kunde giøre nogen til deres Befordring. Hvad nogle Pedanter end ſige til at ophøie, hvad de ſelv have lært, over al anden menneſkelig Kundſkab, ſaa troer dog den hele fornuftige Verden, at det, ſom nu omſtunder behøves for at giøre en Mand bequem til offentlige Stats- eller Borgerlige Embeder, er ikke det, ſom man i 9 Aar lærer i en Latinſk Skole, ikke alle de Videnſkaber og Sprog, ſom læres ved et Akademie. Man troer, at Lovkyndigheden, Agerdyrkningen, Handelen, Finanerne, Forbindelſerne imellem Staterne indbyrdes have deres Grunde lige ſaa vel ſom Læge-Konſten, Bygnings-Konſten og Skibsfarten; og man maae derfor kunne begribe, at lige ſaa lidt ſom en, ved at gaae den almindelige Vei igiennem Skolen og Akademiet, bliver Læge, Bygmeſter eller Styrmand, uden at have lagt ſig efter diſſe Videnſkaber i ſær, ligeſaa lidt bliver han ved den ſamme Underviisning bequem til at være Medlem af et Stats-Collegium. Det, ſom man kalder Routine, giør det alene ligeſaa lidt, ſom den giør en Qvakſalver uden Theorie til en Læge, en Muurmeſter eller Tømmermand til en Bygmeſter, og en befaren Baadsmand til en Skibbygger eller Styrmand. Der har været en Tid i Verden, da alle diſſe Ting kom an paa Øvelſe og Erfarenhed alene, da man endnu ikke indſaae deres

Grun-

kunde, og den Hielp, som Forſtanden kunde ve af Videnſkaberne og af en ordentligere Tan- maade; Der har været en Tid, da man ikke o offentlige Underviisninger i Anatomien og hirurgien, da man hverken havde Bygnings- kademier eller Navigations-Skoler. Men lige a meget ſom vi nu begribe Nødvendigheden af adanne Indretninger, ſaa meget burde vi og nne begribe Nødvendigheden af de ſamme Ind- tninger for andre Videnſkaber, ſom ere endnu ere vigtige for Staten, og ſom i vore Tider ere ragte til lige ſaa ſtor en Vished og Grundig- ed, ſom hine. I det mindſte burde man dog gang kunne blive overbeviiſt om en Sandhed, r er ſaa klar ſom denne: At det i ingen For- tning er nok at have lært noget, derſom man ke veed det, ſom man bør vide, og ſom for- mmelig udkræves til den Forretning, hvilken an beklæder.

Denne Betragtning af Adelsmanden gav æſten Anledning til at tale meget om Forne- nheden af en Forandring i den almindelige tudere-Maade, om Videnſkabernes og Spro- nes Dyrkelſe efter deres Indflydelſe i Staten g de borgerlige Forretninger, om Nytten af eal-Skoler, hvori den Ungdom, ſom ikke op- ages til Kirke- og Skole-Betieninger, uden at holdes med lærde Sprog, anførtes til det, ſom

for dem er nyttigt i Sprogene og Videnskaberne; om Nødvendigheden af saadanne Anstalter, som kunde tiene til at indføre i Videnskaberne mere af det, som man i Handelen kalder Concurrence; om Fornødenheden af gode Skrifter, som kunde tiene til at forbedre den almindelige Tænkemaade, og legges til Grund i Underviisningen; om Nytten af Anstalter til at opmuntre og befordre saadanne Skrifters Udarbeidning og Bekientgiørelse o. s. v.

Alt dette have vi saa tit hørt, sagde Kiøbmanden med sin sædvanlige Skiemtsomhed, at I gode Folk ved Erfarenhed burde være saa kloge, at ikke tale mere derom. Jeg skulde falde Eder lige saa kiedsommelig, dersom jeg vilde opregne alt, hvad der fattes os i Henseende til Handelen og Konsterne. Have vi nogen Skole for Kiøbmænd? Er der nogen, som troer, at disse Folk behøve at vide andet, end hvad man kan lære i en Krambod? Hvor mange formuende Folk ere her vel i Byen, som skulle have Lyst til at sætte en af deres Sønner til Handelen, med mindre de troede, at dette Barn ikke duede til at lære andet; eller de ikke havde Formue og Credit nok til at hielpe ham til noget saadant, som Folk kunne blive uden Arbeide og Fortieneſter? Præsterne og de Lærde skulle just ikke rose dem af den Høiagtelse, som de nyde iblant deres Landsmænd

for

deres Embeders og Videnſkabers Skyld; n de have dog endnu ſaa meget forud for os, man ſer ſætter en Dreng i en Latinſk Skole, d til en Kiebmand eller Konſtner; og J, min en, ſagde han til Adelsmanden, J kunde ikke ge, ſaa længe vi dog have Krigs-Skoler i ndet, og Folk af Borgerſtanden holde det for i ſtor en Lykke at ſkaffe en af deres Børn tilig Kaarde ved Siden, ſom med Tiden kan for- erve ham adelige Friheder.

Denne Afſkye og Foragt, med hvilken vore gelige og ſtolte Medborgere anſee de Stænder, ved deres Vindſkibelighed bevare endnu lidet den Formue, ſom hine forede paa en fremmed agt og Bequemmelighed, hvor meget hindrer ikke Tilvæxten og Formerelſen af gode Arbei- e, af vittige og vindſkibelige Kiebmænd, ſom lde bringe den Concurrence ind i Handelen, en hvilken vi ikke kunne vente, at vore egne are ſkulde enten blive ſaa gode eller ſaa lette, n der behoves, for at ſætte os i Ligevægt med dre Folk, for at hindre Indførſelen af fremme- Vare, og befordre Udførſelen af vore egne. nogle Pedanter have Monopoler paa lærde prog og Skole-Videnſkaber, ſom dog hverken igede eller forbedrede Menneſkene, om de end ve ſaa almindelige, ſom vore Skomager-Lav, raf der er et i en hver lille Kiebſtæd: Skaf

Konsterne, Handelen og Vindskibeligheden den Anseelse, som de bør have hos et fornuftigt Folk: Undertryk de lade Borgeres Stolthed: Lær dem at vende tilbage igien til de nyttige og ærværdige Forretninger, som de have forladt, for at løbe efter Titler: Skaf os vittige, vel opdragne, vindskibelige og formuende Folk til Konsterne og Handelen: Bring derved saadan en Concurrence ind i disse Forretninger, at alle Landets naturlige Fordele blive undersøgte og brugte; og man skal tilligemed det Nyttige i Konsterne lære at kiende og agte det Nyttige i Videnskaberne; Vindskibeligheden skal forskaffe os Midler i Hænderne til at opmuntre og belønne dem, og I skulle see, saadanne Anstalter fremkomme af sig selv, som vi nu forgieves ønske, saa længe Folk hverken have Lyst eller Formue til at gjøre dem.

Hvad har lagt Grunden til de fleste fortræffelige Anstalter i Engelland? Ere de fleste ikke Virkninger af Nationens egen Nidkierhed og Formue? De Danske have ikke mindre patriotiske Følelser; Men fordærvede Begreb om Æren have giort, at denne ædle Tilbøielighed yttrer sig sielden, uden i saadanne Ting, hvormed vi ødelegge den liden Formue, som vi have, til at gjøre noget Got. En stolt Middelstand, som hverken ere ægte Adelsmænd eller Borgere; som forøges daglig ved Overløbere fra Agerdyrkningen,

gen, Konſterne og Handelen, vil leve uden
), i en æret Ledighgang, enten paa Statens
: paa Bondens Bekoſtning. Det er vor
ved-Feil, og deraf følge alle de andre. Den
nd, ſom bør være Hiertet i Selſkabet; der
ter alle de andre Dele i Bevægelſe; Den
nd, ſom ſkulde bygge ſin egen og Nationens
e Ære paa Konſter og Videnſkaber; Den
nd, ſom ved en fordeelagtig Handel med
mmede ſkulde opmuntre Bonden til en nye
), og give Staten ſin rette Styrke; Den
nd, ſom ved ſin Indſigt og Formue ſkulde
ærſtytte alle de andre, den vil leve paa de
es Bekoſtning af Renter eller Penſioner, den
ſig ſielden virkſom, uden enten i at trykke
iderne, eller i at kræve idelige Anſtalter og
oſtninger af Regieringen, uden at tænke me-
paa at bruge eller underſtytte dem ſelv.

Den Patriotisme, ſom hos andre Natio-
viſer ſig i en Virkſomhed til ſaadanne Ting,
kunne ſætte et Folk i Ligevægt med andre;
gior, at Nationer, der hade hinanden med
urligt Had, ikke ſkamme ſig ved at lære
anne Ting af hinanden, ſom de endnu mangle
; og ſom gior, at et Folk ved frivillige Ga-
og Beſtræbelſer underſtytter Regieringens
ſigter uden at lade ſig overtale eller nøde til
ng: Den Patriotisme, ſom vi raabe saa

meget

meget paa, hvor ſielden viſer den ſig hos os uden i at foragte alt, hvad andre Folk have giort, indtil de Meſterſtykker af det menneſkelige Genie, ſom hele Europa beundrer. Jeg hører ſielden, ſagde Kiøbmanden videre, at vore Lærde ſkrive noget; Det er rart, at man i Selſkaber taler om Videnſkaberne; men naar dette endelig ſkeer undertiden, har jeg merket, at de fleſte af diſſe Taler eller Skrifter gaae ud paa at forringe alt, hvad andre Folk agte, endog det lidet, ſom vi ſelv have giort.

Kiøbmanden tog derpaa en Bog frem, kaldet: *Eſſai hiſtorique d'Angleterre*. See her, ſagde han, hvad de Franſke ſelv midt i Krigen fortælle os om Virkningen af den Engelſke Patriotisme, hvad Nationen af egen Tilſkyndelſe har giort til at befordre Vindſkibeligheden og forøge Rigets Styrke.

Et Selſkab af private Perſoner, læſte han, har, uden at blive underſtyttet enten af Hoffet eller af Parlamenket, forenet ſig til at uddele aarlig Priſer til dem, ſom ſaae Hør og Hamp; til den, ſom bygger den beſte Vand- eller Vind-Molle; for den ſkiønneſte Stytte eller Malerie, ſom foreſtiller et Stykke af den Engelſke Hiſtorie; for den beſte Tegning af en Pige under 16 Aar; for en Afhandling om Agerdyrkningens og Konſternes Tilvext i Engelland, og deres Indfly-

delſe

vise paa Folkets Sæder og Tænkemaade, og de Midler, som tiene til at bringe dem endnu videre. * * * *

Nok et Selskab til Skibsfartens og Søemagtens Opkomst, hvori Folk af alle Stænder have forenet sig til at forsørge Børn og Ledig-giængere, klæde de Nøgne, opdrage og lære de Unge; forskaffe enhver efter sin Alder Arbeide og Underholdning, og giøre dem alle bequemme til Statens Tieneste. Dette Selskab har oprettet hele Compagnier af Søefolk, og forskaffet Staten i denne Krig alene 5000 Mænd. Man seer jevnlig i de offentlige Tidender en Liste af Personer, som have ladet sig tegne for nye Summer til denne Indretning. Skuepladsen tilstaaer den en Forestilling eengang om Aaret, da Tilskuernes Mængde og Gavmildhed vidner om Nationens Nidkierhed for alt det, som kan befordre dens sande Ære. Ved Forestillingen den 20 Decembr. 1760, aabnede en Acteur, som var omringet af Børn af denne Plante-Skole, Skuepladsen med følgende Ord: „Denne unge Plant-„ ning, som er sat af Eder, skal engang bedække „ vores Øe med sin Skygge, og blive dens nyt-„ tigste Prydelse. Efterkommerne skulde maa-„ skee engang med lige saa stor Forundring som „ Glæde see nye Drakes og Raleighs opvoxe „ iblant disse Børn."

En

En Bonde, ved Navn Fairchild, har ved en Capital til S. S. Leonards Kirke i L den, for at holde aarlig en Tale om Bondeſt dens Værdighed. * * * * Jeg vil ikke tale andre Anſtalter, ſom ere bekiendte, om Stif ſer til Chriſtendommens Udbredelſe, fattige Bø Underviisning, Videnſkabernes og gode Skrifi Befordring, ſom og ere Frugter af Nation egen Nidkierhed * * * * Men diſſe Tit ſagde han tilſidſt, udkræve, foruden den r Patriotisme, ogſaa Formue; Denne er en Fr af Indſigt og Vindſkibelighed, og førend t kunne blive almindelige i alle Stænder, maa Folk have rette Begreber om Æren, og Høi telſe for ſande Fortieneſter.

No. 117.

Mandagen, den 1 Martii, 1762.

Folkes Domme ere i ingen Ting mere uli end i at beſtemme det, ſom de kalde F ſtand. Hvor ſtor en Liſte af de meeſt forſk lige Begreber ſkulde vi ſamle os, derſom vi tegnede alt, hvad Folk af adſkillig Stand

Gem

Gemyts-Art tænke, naar de ſige om en Mand, at han har Forſtand, eller at han har ingen? Vore Begreber om Smagen, vore Domme om Skionhed ere ſielden ſaa adſkillige, ſom de Foreſtillinger, hvilke vi giøre os om denne Kraft i Sielen, enten vi betragte dens Virkninger til at kiende og beviſe Sandhederne, eller til at udøve dem.

Forſtanden beſtaaer i en Evne til at giøre ſig tydelige og almindelige Begreber. Diſſe ſkaber den ikke ſelv, men uddrager dem af Sandſelige Foreſtillinger af de indvortes eller udvortes Følelſer. Klarheden af diſſe Fornemmelſer beroer paa Sandſe-Redſkabernes Fiinhed og Styrke; og deraf kommer det, at man ofte tilſkriver en megen Forſtand, ſom have et ſundt Legeme, ſkarpe Sandſer, og muntre Livs Aander; ſom lette Tingenes Billeder haſtig og let; ſom kunde beholde mange Begreber længe, frembringe dem, naar de vilde, og kiende dem igien; ſom have en vende Indbildningskraft og en god Hukommel-

Men dette er alt endnu kuns Forſtandens edſkaber, ypperlige, naar de ere under dens erredømme; men lige ſaa ſkadelige, naar de le ere det, naar Heftigheden af diſſe Fornemelſer forſtyrrer den høiere Tænkekraft i den ſtille gtſomhed og Overlæg, hvorved den bringer de ſte Begreber til Tydelighed, og fører den ſaa haſtig

haſtig fra et Billede til et andet, at den ikke
Tid og Frihed nok til at oplöſe Begrebene, ſ
Forſtandens Virkning beſtaaer. Sandſerne
Tingene kuns ſaaledes, ſom de virke paa
Indbildningen og Hukommelſen bevare diſſe
greber ligeſom de ere dem overantvordede;
ſtanden derimod adſkiller og ſammenligner
den indſeer deres Ligheder, Forbindelſer
Forſkiel.

Diſſe Ting, ſom alle ere Virkninger
og den ſamme Kraft, ſom Sielen har til a
loſe de Sandſelige Begreber, og at foreſtil
Egenſkaberne uden for Tingene, foreſtiller
ſig ofte ſom Virkninger af adſkillige Kra
Naar Forſtanden ved at adſkille Tingenes E
ſkaber bemerker dem, i hvilke de ligne hinan
kalde vi det Nemme, Vid eller Genie; og
den bemerker deres Forſkieller, kalde vi det Sk
ſomhed. Endſkiönt begge ere Virkninge
en og den ſamme Kraft i Sielen; har dog en
ſine beſynderlige Nytter, og kan, ſom alle-
digheder i Sielen, ved Brugen bringes til
ſkillige Grader. Og ligeſom viſſe Arbeide
kræve mere Færdighed til at ſatte Tingenes
heder, andre en ſtörre Formue til at bemerke
Forſkiel, ſaa opnaaer Sielen og ved Forſtan
forſkiellige Brug ſnart en ſtörre Færdighed i
ſom vi egentlig kalde Vittighedens, ſnart en

i det, som vi kalde Skionsomhedens Verker. I de fleste af Forstandens Arbeider ere begge Færdigheder ligesaa uadskillelige i Henseende til Nytten, som de ere uadskillelige i deres Natur, og betragtede som Virkninger af en og den samme Evne. Philosophen, som bemerker Tingenes Ligheder og Forskiel for at inddele dem i sine Arter og Slags, og for at fastsætte almindelige Sætninger, fra hvilke han kan slutte til enkelte Tilfælde, behøver den Færdighed, som man kalder Vid eller Nemme, lige saa vel som Maleren og Poeten, der og bemerker deres Ligheder, skiønt i en anden Hensigt, ikke saa meget for at uddrage almindelige Begreber og Sætninger, hvilket er Philosophens Arbeide, som for at giøre disse almindelige Begreber klare, ved at forestille dem under Billeder af enkelte og sandselige Ting af samme Art eller Slags. Forskiellen er, at de Ligheder, som Philosophen bemerker, grunde sig paa Egenskaber, som ere vanskelige at adskille i Tingene; men just derfor behøver man ofte saa meget disse Billeder af enkelte og sandselige Ting, i hvilke Ligheden ved Malerens Pensel eller Digterens Beskrivelser giøres fatteligere. Behøver Philosophen Skionsomhed til at adskille disse almindelige Egenskaber, og til at bemerke Arternes Forskiel, da behøver Maleren og Digteren ikke mindre til at forestille disse Arter i sandselige

En Bonde, ved Navn Fairchild, har givet en Capital til S. S. Leonards Kirke i London, for at holde aarlig en Tale om Bondestandens Værdighed. * * * * Jeg vil ikke tale om andre Anstalter, som ere bekiendte, om Stiftelser til Christendommens Udbredelse, fattige Børns Underviisning, Videnskabernes og gode Skrifters Befordring, som og ere Frugter af Nationens egen Nidkierhed * * * * Men disse Ting, sagde han tilsidst, udkræve, foruden den rette Patriotisme, ogsaa Formue; Denne er en Følge af Indsigt og Vindskibelighed, og førend disse kunne blive almindelige i alle Stænder, maae et Folk have rette Begreber om Æren, og Høiagtelse for sande Fortieneſter.

No. 117.

Mandagen, den 1 Martii, 1762.

Folkes Domme ere i ingen Ting mere ulige, end i at bestemme det, som de kalde Forstand. Hvor stor en Liste af de meest forskiellige Begreber skulde vi samle os, dersom vi optegnede alt, hvad Folk af adskillig Stand og Gemyts-

evig Krig med hinanden, for at beholde
il det, som man kalder Forstand. Phi-
erne have, som oftest beholdt denne Ret i
ets Tanker, og Aarsagen har undertiden været,
an holdt deres Arbeider for mere dybsindige,
e fordi de vare mere uforstaaelige og mindre
ge. Undertiden er Slaget endt med lige stort
paa begge Sider, og begge Parter ere dømte
Forstanden, hine, fordi de ved uendelige Ind-
iger og Forskiellighed have giort de klareste
dheder uvisse og tvivlsomme; disse, fordi de
bedraget Menneskene med falske Ligheder,
oet, at de arbeidede for Forstanden, naar de
kildrede Øret med Ordspil og Riim.

Det er ved Hielp af den Færdighed, som
landen har til at fatte Tingenes Ligheder, at
ore os almindelige Grund-Regler, og det er
Hielp af dens anden Virksomhed i at agte
genes Forskiel, at vi lære at giøre adskillige
nagelser fra disse almindelige Regler, efter de
kellige Omstændigheder, i hvilke de anven-

Det første er Vittighedens; det sidste
nsomhedens Verk. Denne Forskiel har
rtiden skaffet Philosopherne eller dem, som
Theorien af Videnskaberne, en anden Krig
Halsen, med dem, som kaldes Practici. Hine
hovmodet dem af den almindelige Kund-
og af en Færdighed i at dømme efter Grund-

Billeder, som vise os Tingene saaledes, som virke paa os; hvilket ikke kan skee, uden til at lagttage den Forskiellighed, som findes i lem enkelte Ting, eller dem, som vi kalde *Individua*. Naar Philosophen f. Ex. lader sig r med at give os almindelige Begreber af Men sket, af dets Kræfter, Tilbøieligheder og Ha linger, forestiller Taleren og Digteren os t Kræfter, Tilbøieligheder og Handlinger saalei som de yttre sig hos enkelte Personer af adski Gemyts-Art, Opdragelse, Folkeslag, Stand Kiøn, og Maleren udtrykker de udvortes For dringer i Ansigt og Gebærder, som ere Virkn ger af disse indvortes Forskiellighed, hvilke m sættes i saadant et Forhold med hinanden, at er en Lighed i det Hele, at alle de forskiell Træk af saadant et Billede ere overeenstemme med det almindelige Begreb, som de ved Bi det ville give en større Klarhed; hvilket almin lige eller Hoved-Begreb er det, som vi i en S skrivelse, en Fabel, et Skuespil, et Helte-Digt ka Personens Caracteer.

Den nøie Forbindelse imellem det, son kalde Vittighed og Skiønsomhed, og som be ere Virkninger af Forstanden, merker Hoben i og i denne Hob ere og mange af dem, som k sig Philosopher og skiønne Geister. Hine høie Skiønsomheden, disse Vittigheden, og be

føre en evig Krig med hinanden, for at beholde
ene Ret til det, som man kalder Forstand. Phi-
losopherne have, som oftest beholdt denne Ret i
Folkets Tanker, og Aarsagen har undertiden været,
at man holdt deres Arbeider for mere dybsindige,
alene fordi de vare mere uforstaaelige og mindre
vittige. Undertiden er Slaget endt med lige stort
Tab paa begge Sider, og begge Parter ere dømte
fra Forstanden, hine, fordi de ved uendelige Ind-
delinger og Forskiellighed have giort de klareste
Sandheder uvisse og tvivlsomme; disse, fordi de
have bedraget Menneskene med falske Ligheder,
og troet, at de arbeidede for Forstanden, naar de
kuns kildrede Øret med Ordspil og Riim.

Det er ved Hielp af den Færdighed, som
Forstanden har til at fatte Tingenes Ligheder, at
vi giøre os almindelige Grund-Regler, og det er
ved Hielp af dens anden Virksomhed i at agte
Tingenes Forskiel, at vi lære at giøre adskillige
Undtagelser fra disse almindelige Regler, efter de
forskiellige Omstændigheder, i hvilke de anven-
des. Det første er Vittighedens; det sidste
Skionsomhedens Verk. Denne Forskiel har
undertiden skaffet Philosopherne eller dem, som
lære Theorien af Videnskaberne, en anden Krig
paa Halsen, med dem, som kaldes Practici. Hine
have hovmodet dem af den almindelige Kund-
skab og af en Færdighed i at dømme efter Grund-

Billeder, som vise os Tingene saaledes, som de virke paa os; hvilket ikke kan skee, uden tillige at iagttage den Forskiellighed, som findes imellem enkelte Ting, eller dem, som vi kalde *Individua*. Naar Philosophen f. Ex. lader sig noie med at give os almindelige Begreber af Mennesket, af dets Kræfter, Tilbøieligheder og Handlinger, forestiller Taleren og Digteren os disse Kræfter, Tilbøieligheder og Handlinger saaledes, som de yttre sig hos enkelte Personer af adskillig Gemyts-Art, Opdragelse, Folkeslag, Stand og Kiøn, og Maleren udtrykker de udvortes Forandringer i Ansigt og Gebærder, som ere Virkninger af disse indvortes Forskiellighed, hvilke maae sættes i saadant et Forhold med hinanden, at der er en Lighed i det Hele, at alle de forskiellige Træk af saadant et Billede ere overeenstemmende med det almindelige Begreb, som de ved Billedet ville give en større Klarhed; hvilket almindelige eller Hoved-Begreb er det, som vi i en Beskrivelse, en Fabel, et Skuespil, et Helte-Digt kalder Personens Caracteer.

Den noie Forbindelse imellem det, som vi kalde Vittighed og Skiønsomhed, og som begge ere Virkninger af Forstanden, merker Hoben ikke, og i denne Hob ere og mange af dem, som kalde sig Philosopher og skiønne Geister. Hine ophøie Skiønsomheden, disse Vittigheden, og begge

fore

Ting, til hvilke den vendes, ere be-
Passionerne, eller ei, naar disse tilli-
under Fornuftens Herredomme; og
Grad af Forstand behoves der ikke til
omme, i sær naar Bevægelserne af
levende og heftige? En stor Skarp-
adanne Ting, til hvis Undersøgning
en naturlig Lyst eller Passion, er der-
nindre Beviis af Forstand, end en
af Skarpsindighed, som yttrer sig
rtil Passionerne ikke lokke os. Den
ed, som den Gierrige, den Velly-
tolte viser i at udfinde Midler, til at
Begierligheder, er ofte saa stor, at
ger i Betænkning, at tillegge disse
ere Forstand, end en Philosoph, som
Overlæg udfinder en Sandhed, hvil-
en fremsættes og bevises, synes saa
ver troer sig til at kunne have opfun-
g endnu langt mindre agter man en
ikke gior andet, end at han udøver
g Gierning, en Selvfornægtelse, en
elige Pligter, hvis Grunde Forstan-
ge har kiendt. Vi skulde domme
ledes om disse Folk, dersom vi be-
den Gierrige, den Vellystige, den
r paa intet andet, end at opfylde sin
; at den samme Lyst, som drager

Regler. Disse have været stolte af de Forskiellighed, som de ved en lang Erfarenhed have bemerket i enkelte Tilfælde, og som ikke altid tillode Reglernes Udøvelse uden nøiere Bestemmelser. Hine have pralet af en Vished og Sikkerhed i Grundsætninger, som ofte have slaaet feil, fordi de ikke nøie nok have bemerket Tingenes Forskiel, og selv begaaet den Feil, som de saa meget laste hos Malerne og Digterne, at være mere vittige end skiønsomme. Disse have af Mangel paa Grund-Regler, og af en Færdighed i at finde noget forskielligt i et hvert enkelt Tilfælde, været uvisse og vaklende ved hvert Skrit. Begge have ofte lige liden Forstand, og ansees dog for at besidde megen; Hine, fordi de med nogle faa Regler driste dem til at afgiøre mange Ting, som den sunde Fornuft holder uopløselige; Disse, fordi de finde Vanskeligheder og Tvivl der, hvor den samme Fornuft ingen seer.

For at maale Forstandens Kræfter maae vi ikke glemme at agte paa Begierlighederne. Forstandens Virkninger beroe paa Agtsomheden, paa den Styrke, som Sielen har til at samle sine Tanker fra andre Ting til det, som den vil undersøge; og hvor meget kommer dette ikke an paa Hestigheden af de sandselige Indtryk, og af de Bevægelser, som de opvække i Sindet? Disse kunde baade stiærke Agtsomheden og forstyrre den,

efter

ſom de Ting, til hvilke den vendes, ere be-
ige for Paſſionerne, eller ei, naar diſſe tilli-
ke ere under Fornuftens Herredømme; og
hvi en Grad af Forſtand behøves der ikke til
Herredømme, i ſær naar Bevægelſerne af
ren ere levende og heftige? En ſtor Skarp-
hed i ſaadanne Ting, til hvis Underſøgning
ves af en naturlig Lyſt eller Paſſion, er der-
ltid et mindre Bevis af Forſtand, end en
:e Grad af Skarpſindighed, ſom yttrer ſig
g, hvortil Paſſionerne ikke lokke os. Den
pſindighed, ſom den Gierrige, den Vellyſ-
den Stolte viſer i at udfinde Midler, til at
)e ſine Begierligheder, er ofte ſaa ſtor, at
ikke tager i Betænkning, at tillegge diſſe
langt mere Forſtand, end en Philoſoph, ſom
:t ſtille Overlæg udfinder en Sandhed, hvil-
naar den fremſættes og beviſes, ſynes ſaa
at enhver troer ſig til at kunne have opfun-
)em; og endnu langt mindre agter man en
d, ſom ikke gier andet, end at han udøver
elmodig Gierning, en Selvfornægtelſe, en
almindelige Pligter, hvis Grunde Forſtan-
aa længe har kiendt. Vi ſkulde domme
e anderledes om diſſe Folk, derſom vi be-
:, at den Gierrige, den Vellyſtige, den
e tænker paa intet andet, end at opfylde ſin
rlighed; at den ſamme Lyſt, ſom drager

alle hans Forstands Kræfter tilsammen i den ene Middelpunkt, belønner ham tillige med den inderligste Glæde ved et hvert Skrit, som han gior til at opfylde den; at Philosophen derimod, den Vise, den Dydige drives ikke ved saa heftig en Begierlighed til den Brug, som han gior af sin Siels Kræfter; at han belønnes ikke med saa følelig en Lyst; at han ofte og længe maae stride mod disse samme Tilbøieligheder, som drive og belønne hine, førend hans Fornuft paatager sig den Møie at undersøge saadanne Sandheder, som ikke love ham nogen sandselig Belønning, førend den fuldkommen samtykker Sandhederne; at han til denne Strid behøver mange vigtige bevægende Grunde, foruden den Sandhed, som han opfinder eller udøver, og som, for sig alene betragtet, synes at være saa let, at det ikke er Passionerne alene, men gamle og ved Vane og Opdragelse indgroede Fordomme, som ofte giøre det til et vanskeligere Arbeide, at finde den enfoldigste Sandhed, end at giøre store Udregninger; og endelig, at, dersom det koster Forstanden saa megen Møie, at erkiende Sandheden, saa behøves der ofte endnu langt mere Styrke for at efterleve den.

Denne Anmerkning er i sær vigtig, for at fatte den Forskiel, som Skriften, og i en vis Betragtning alle sande Vise til alle Tider have giort

rt imellem en Art af Forſtand, ſom ophøier forædler Menneſket, og en anden, ſom, end- nt den undertiden ſkinner mere, dog i ſig ſelv langt ringere. Naar Skriften ſiger, at Ver- ıs Børn ere klogere end Lyſets Børn, ſaa ſtaaes derved denne ſandſelige og egennyttige rſtand, ſom ſættes i Virkſomhed ved en heftig gierlighed, ſom indtager hele Sielen, og ſom grandſeende i alle de Ting, ſom tiene til at e denne Begierlighed, men ofte blind og usvet lle andre; denne egennyttige og indſkrænkede rſtand, ſom foragtede Solon, fordi han ikke te at blive den første i den Stat, for hvilken ı ſkrev Love, og ſom holdt Socrates for en r, fordi han ikke kunde begribe, at et mageligt vellyſtigt Liv var langt mere værd end alle de ndheder, ſom han lærte. Men behøvedes ſaa ſtor en Styrke i Forſtanden hos diſſe Viſe, at agte det almindelige Beſte af Fædrenelandet, ere end deres egne ſmaa Fordele og Lyſter; til ndfinde og iværkſætte de Grundregler, paa hvilke nneſkets ſande Velſtand her i Livet var bygt: ilken Kraft udfordres da ikke i Sielen til en nde Overbeviisning om de Sandheder, hvis velſe giør os til værdige Medborgere af Guds te Rige.

No. 118.

Fredagen, den 5 Martii 1762.

Herr Tilſkuer!

Er der noget ſandt i alt det, ſom De foreſiger os om Sædelærens Nytte til at forbedre Menneſkene, ſaa ſiig, ved hvad Middel en ulykkelig Fader endnu kan redde en eneſte Søn, paa hvis Opdragelſe Intet er bleven forſømt, og hos hvilken jeg indtil denne Time har fundet alle de Egenſkaber, ſom kunde give mig det beſte Haab. Gud veed, jeg har intet ſparet, enten for at ſkaffe ham gode Lærere eller anſtændige Fornøielſer; og naar jeg undtager en eneſte ulykſalig Tilbøielighed, ſom jeg først i diſſe Dage har merket, har jeg aldrig fundet hos ham nogen af de Laſter, ſom ere ſaa almindelige hos Ungdommen. Han begreb alting let, lærte med Lyſt, elſkede ſine Forældre og Lærere, var venlig, munter og behagelig, uden at være forſængelig. Hans Lyſt til Ærbarhed og Anſtændighed gik ſaa vidt, at han fandt mere Behag i de Selſkaber, ſom jeg forſkaffede ham hiemme i mit Huus, og hos andre ſkikkelige Folk, end

d i at løbe paa ſin egen Haand med andre unge
lk af hans Alder. Han hadede Lediggang, Spil,
rukkenſkab, med faa Ord, alle Ungdommens
dvanlige Laſter; og hans Omgang med Fruen-
mmer var ſaa anſtændig, at jeg ikke heller troede,
t han elſkede, indtil jeg nu først, disværre, har
rfaret, at han er indtaget af denne Paſſion, og
r paa ſaa nedrig en Maade, at alle hans andre
de Egenſkaber nytte til Intet, og at hans hele
nelige Velfærd er ſpildt, derſom J ikke kan ſige
ig et Middel til at redde ham.

Tænk ikke, at jeg kiender Verden og den
lenneſkelige Natur ſaa lidt, at jeg holder det
t for en Ulykke, at et ungt Menneſke elſker.
g har ſelv elſket i min Ungdom, og jeg har
rfor ikke giort mindre Lykke end andre, ſom enten
vde mindre Kierlighed eller mere Fornuft til at
ziere den end jeg. Jeg kiender baade Kierlig-
dens gode og onde Følger. Jeg veed, at den
ſpreder og forvilder Tankerne, berøver Lyſt og
ıadighed til Arbeide, og fører til forfængelig
ds og Penges Spilde. Men det er ved den,
et ungt Menneſke lærer at behage, hvilket nu
ſtunder er ſaa vigtig en Sag, at en Mands-
erſon uden Omgang med Fruentimmer og uden
i vis Doſis af Kierlighed ikke ſkal bringe det
dt i Verden. Denne Erfarenhed har juſt lært
ig at behandle denne Paſſion i min Sons Op-

Kierlighed; men da det gik videre, da han begyndte at tale om Ægteſkab, og ſagde med den alvorligſte Mine, at han var ulykkelig for ſin hele Livs-Tid, derſom jeg ikke tillod ham at giſte ſig med denne Perſon, da, Kiere Tilſkuer, da ønskede jeg i mit Hierte, at jeg aldrig havde prædiket med Kierlighed, at jeg havde tilladt ham at begaae alle de ſmaa Daarligheder, ſom jeg ſelv har begaaet i min Ungdom; thi hvor mange Fruentimmer jeg end elſkede, faldt det mig dog aldrig ind at ægte nogen, ferend jeg var kommen i ſaadan en Stand, hvori jeg med Ære kunde forſørge en Kone. Jeg begreb nu først, at det hverken var Forſtand, Dod og Opdragelſe, men alene min Flygtighed og Vildſkab, ſom havde bevaret mig fra den ſtørſte af alle de Daarligheder, ſom et ungt Menneſke kan begaae, at binde ſig til et Fruentimmer i den Tanke at ægte hende; Jeg deelte mit Hierte iblant ſaa mange, at ingen kunde roſe ſig af at beſidde det ganſke. Dette havde tillige den Virkning, at da jeg endelig var kommen i Stand til at giſte mig, hvede Kierligheden ſaaledes udrafet, at den ikke mere hindrede min Fornuft i at giøre det klogeſte Valg, ſom en Mand af min Stand kunde giøre. Det er kort at ſige: Jeg giftede mig ſaa vel efter Raiſon, at, endſkiønt jeg ſelv ikke var forelſket i min Kone, havde jeg dog den Fornøielſe, at alle fornuftige Folk,

biefaldt

ldt mit Valg. — Saaledes er jeg gaaet den igiennem uden ſtor Hielp af Opdragelſe, enſkaber, Sædelære, — og min Søn, om ken jeg troede, at han ved diſſe Ting ſkulde e langt fuldkomnere end jeg, han er nær ved egaae den ſtørſte af alle de Sottiſer, ſom et t Menneſke kan forfalde til.

Jeg beklagede mig ſtrax for en af mine mer, ſom jeg altid har holdt for en fornuftig erlig Mand, og derfor taget i Raad med mig le vigtige Ting. Men hvad meener J vel, enne Mand raadede mig? Jeg troer endnu, han hemmelig maae være underkiøbt af min n; thi ingen klog Mand kunde ellers falde ſligt. Han vilde bilde mig ind, at jeg burde de min Søn at gifte ſig, og at, ſaa længe han ved at ſkikke ſig vel, hvortil Kierligheden og ſorg for hans Familie nu vilde give ham nye egende Grunde, maatte jeg ingenlunde ſlaae anden af ham, om jeg og derfor ſkulde ind- enke mig ſelv. Det var ingen Skam at elſke, e han, og endnu mindre, at gifte ſig, naar tiet paa begge Sider var fornuftigt og anſtæn- ; og fordi jeg havde været ſaa daarlig at bilde ind, at et ungt Menneſke var uden Paſſion, or maatte jeg ikke endnu begaae en anden arlighed, ſom var endnu ſtørre, at bringe min n til Fortvivlelſe eller andre Laſter, ved at

nægte

nægte ham en tilladelig Opfyldelse af den Passion, som jeg selv til deels havde foranlediget, og endnu mindre følge Hobens nedrige Tankemaade, efter hvilken en af Naturen, Religionen og Lovene saa hellig Forbindelse, naar den ikke altid kommer overeens med Ærens og Pragtens opdigtede Mode-Regler, ansees for en skammeligere Gierning end Liderlighed, Forførelser, Troeløshed og alle de Laster, i hvilke en ulovlig Kierlighed styrter Ungdommen, og af hvilke man endog i Alderdommen selv roser sig med en uforskammet og taabelig Frækhed, som gaaer indtil at vise Foragt mod dem, som tilig opofre deres Frihed, indskrænke deres Fornøielse og giøre sig Livet mistommeligt ved at paatage sig de Omsorger, som udkræves til at opføde en Familie. Gifter I Eders Søn, sagde han videre, skal han ved den Gemyts-Art, som han har, blive endnu mere dydig og vindskibelig, end han har været; han skal fordoble sin Flid for at komme snart i Stand til at forsørge en elsket Familie, og det er saa langt fra, at denne Gierning i fornuftige Folkes Tanker skal hindre hans Lykke, at de skulde holde dem dobbelt forbundne til at hielpe ham. Den Mangel, som han lider i Begyndelsen, skal lære ham Sparsommelighed og en god Huusholdning, hvorved han i Tiden skal vinde mere end ved et stort Partie, som gav ham Anledning til endnu

større

ere Bekoſtninger, Derſom J, uden at ſtyrke
m i Ladhed rækker ham Haanden, ſkal han el-
e Eder uendelig mere for det Gode, ſom J gior
m, medens J lever, end for alt det Gode,
m J ved Loven forbindes til at efterlade ham,
aar J døer, og ſom kuns lidet ſkal glæde ham,
erſom J berøver ham Haab om at dele det med
en Perſon, ſom han elſker. Lad være, at J
erfor nødes til at indſkrænke nogle af Eders Ud-
ifter; Dette er den mindſte Straf, ſom J kan
etale for de langt ſtørre Forſeelſer, ſom J ha-
er begaaet ſelv i Eders Ungdom, og Tabet bli-
er uendelig lidet, naar J betænker, hvad Eders
øn, og hvad J ſelv vinder derved. Den Glæ-
, at ſee en dydig og vel opdragen Familie, ſom
ſkriver Eder al ſin Lykſalighed, opvoxe under
ders Vinger, ſkulde den ikke være ſaa meget
erd, ſom den Fornøielſe J kunde have af at
olde et par Hæſte paa Stalden, at have nogle
ere Retter Mad paa Eders Bord, nogle flere
oſtbarheder i Eders Huus? Thi ved ſaadan en
fregning, min Ven, ſkal J ſnart finde Ud-
ie til de Bekoſtninger, ſom behøves til at un-
rholde Eders Søn med hans liden Familie,
a længe indtil en Perſon af hans Egenſkaber og
id kan komme i Stand til at forſørge ſig ſelv.

Saaledes ſnakkede min Ven for mig, og
g maae tilſtaae, at hvor urimeligt det end var

sig selv, vidste jeg dog ikke hvad jeg skulde svare ham. Men da jeg veed vist, at alle skikkelige Folk af min Stand vilde holde mig for den største Nar, om jeg giorde det; saa maatte jeg jo virkelig være det, om jeg af en eneste Mand lod mig overtale til at handle tvertimod mine egne og andre Folkes Tanker, og dette er jo nok? Jeg overlader til Eder, min Herre, at igiendrive ham mere grundig, og udbeder mig tillige Eders Betænkning i denne vigtige Sag. Jeg tviler ikke paa, at den jo bliver fornuftigere end min Vens, i det mindste holder jeg Eder vist for at være saa en klog Mand, at I før raadede mig til at give min Søn aarlig Penge til at holde en Maitresse, end at tillade ham i denne Tilstand at gifte sig. Dersom I ikke just vil være Eders Mening offentlig bekiendt, kan I finde mig hver Aften paa Comoedie-Huset, hvor jeg skal søge Leilighed at tale med Eder. Jeg forsømmer i disse Dage ingen Anledning til at adsprede Tankerne; thi i mit Huus har jeg ingen Fornøielse mere, og min Søn, som jeg gierne vilde føre ud med mig, for at skaffe ham noget andet for Øinene, han har indsluttet sig i sit Kammer, hvor han overlader sig saaledes til sine forelskte Griller, at han ingen Ting mere bestiller. I midlertid er det dog got, at han bliver der, og at han har forsikret, at han ikke vil søge Leilighed

til

tale med den Person, som han elsker, so han har erholdet mit Samtykke, hvilket ikke saa hastig, og imidlertid haaber jeg, at ligheden forgaaer ham. Hvis saa er, be r jeg ikke Deres Raad. Jeg forbliver —

No. 119.

Mandagen, den 8 Martii, 1762.

Mand, som har megen Læsning, giorde mig forleden det Spørsmaal: hvoraf det ser, at de saa kaldede Lærde sielden skrive

Jeg forstod ikke, hvad han vilde sige. rger De, svarede jeg, om Aarsagen til det le Ordsprog: *Docti malè pingunt?* da r vel ikke saa vanskeligt at giette den. Folk, skrive meget og hastig; som bekymre sig me n Tankerne og Stilen end om Bogstaverne; rette og forbedre ofte det første Udkast, og ade det enten trykke eller reenskrive af andre, d de fremviise det; kunne ikke let have saa l en Haand, som de, der ikke skrive andet Compliment-Breve, eller arbeide paa en Skri le efter visse Formularer. Jeg bekymrer

sig selv, vidste jeg dog ikke hvad jeg skulde svare ham. Men da jeg veed vist, at alle skikkelige Folk af min Stand vilde holde mig for den største Nar, om jeg giorde det; saa maatte jeg jo virkelig være det, om jeg af en eneste Mand lod mig overtale til at handle tvertimod mine egne og andre Folkes Tanker, og dette er jo nok? Jeg overlader til Eder, min Herre, at igiendrive ham mere grundig, og udbeder mig tillige Eders Betænkning i denne vigtige Sag. Jeg tviler ikke paa, at den jo bliver fornuftigere end min Vens, i det mindste holder jeg Eder vist for at være saa en klog Mand, at I for raadede mig til at give min Søn aarlig Penge til at holde en Maitresse, end at tillade ham i denne Tilstand at gifte sig. Dersom I ikke just vil være Eders Mening offentlig bekiendt, kan I finde mig hver Aften paa Comoedie-Huset, hvor jeg skal søge Leilighed at tale med Eder. Jeg forsømmer i disse Dage ingen Anledning til at adsprede Tankerne; thi i mit Huus har jeg ingen Fornøielse mere, og min Søn, som jeg gierne vilde føre ud med mig, for at skaffe ham noget andet for Øinene, han har indsluttet sig i sit Kammer, hvor han overlader sig saaledes til sine forelskte Griller, at han ingen Ting mere bestiller. I midlertid er det dog got, at han bliver der, og at han har forsikret, at han ikke vil søge Leilighed

til

til at tale med den Person, som han elsker, forend han har erholdet mit Samtykke, hvilket ikke skeer saa hastig, og imidlertid haaber jeg, at Kierligheden forgaaer ham. Hvis saa er, behøver jeg ikke Deres Raad. Jeg forbliver —

No. 119.

Mandagen, den 8 Martii, 1762.

En Mand, som har megen Læsning, giorde mig forleden det Spørsmaal: hvoraf det kommer, at de saa kaldede Lærde sielden skrive vel? Jeg forstod ikke, hvad han vilde sige. Spørger De, svarede jeg, om Aarsagen til det gamle Ordsprog: *Docti malè pingunt?* da er det vel ikke saa vanskeligt at giette den. Folk, som skrive meget og hastig; som bekymre sig mere om Tankerne og Stilen end om Bogstaverne; som rette og forbedre ofte det første Udkast, og som lade det enten trykke eller reenskrive af andre, forend de fremviise det; kunne ikke let have saa zirlig en Haand, som de, der ikke skrive andet end Compliment-Breve, eller arbeide paa en Skriverstue efter visse Formularer. Jeg bekymrer

mig ikke om Haanden, det er om Tankerne og Stilen jeg taler. Tankerne og Stilen? sagde jeg: Hvem har da skrevet de gode Bøger, som vi have i saa mange Sprog, og som ingen kiender bedre end De, Min Herre? Er det Idioter, som have forfattet disse Værker, siden de Lærde, som I siger, skrive slet? — I veed jo dog vel, sagde han videre, hvem man kalder Lærde; det er ikke saadanne Folk, som ved Erfarenhed, Læsning og Betragtning have skiærpet deres naturlige Forstand, som giøre Videnskaberne til en Slags Tidsfordriv, og hvoraf der findes nogle i alle Stænder og Kiøn, saadanne Folk, som Greverne af *Schaftesbury* og *Bussy*, *Mad. Sevigny*, *Mad. Rowe* o. s. v. Det er dem, som giøre Profession af Studeringer, Lærerne ved de høie Skoler, de, som have megen Styrke i lærde Sprog og andre Academiske Videnskaber, det er saadanne som *Perrault*, *Lipsius*, som de, der have skrevet Anmærkninger til de Græske og Latinske Forfattere, Systemer i Videnskaberne, Stridsskrifter o. s. v. Saadanne Folk er det, jeg forstaaer ved Lærde; og det er ikke Stilen alene i deres Skrifter, som gemeenlig er paa en latterlig Maade enten opskruet eller krybende, men og Tankerne. Tydeligheden og Grundigheden, hvori de ved Hielp af deres Konst-Ord og Methoder meene at have for-

skaf-

ſſet ſig ſaa ſtort et Fortrin frem for andre Folk,
r ofte ſavnes de ikke meere i diſſe Verker end
ndre? Hvor mange Anmerkninger i de ſkion-
le Oplag af de gamle Forfattere ere vel taale-
t? Sige de fleſte ikke med mange Ord langt
ndre, end Forfatterne ſelv, ſom de fortolke,
ve ſagt os med faa? Diſſe Folk, ſom ſelv ha-
ſkrevet ſaa ilde i det eneſte Sprog, ſom de for-
, hvor meget værre endnu behandlede de de-
Moders Maal? Ikke desmindre var det dem,
n ſkrev Læreboger og offentlig underviiſte Ung-
men i Veltalenheden. Det var af deres
ler, at vore Geiſtlige Talere, vore Sagfø-
, vore Hiſtorieſkrivere, vore offentlige Em-
smænd bleve dannede. De, ſom ſelv ikke
de ſkrive et ſkikkeligt Brev, hvorledes ſkulde
lære andre at bruge Videnſkaberne? Og hvad
e man domme om en Skomager, ſom, end-
nut han ſelv ikke kunde giøre et Par Skoe, dog
ev Læreboger, og gav offentlig Forelæsninger
andre, ſom ſkulde giøre dem?

Nu forſtod jeg førſt, hvad Manden vilde
, og jeg fornam da, at Spørsmaalet ikke
ſaa let at beſvare, ſom jeg havde tænkt. Et
s Lignelſe, ſagde jeg efter nogen Betænkning,
ve det første ikke ſaa rigtig, ſom den lader —
alle Konſter ere ikke ſaa lette ſom Skomager-
Haandværk. Forinden Reglerne udkrevet

der til de fleste noget, som man kalder Genie. En kan underviise en anden i Reglerne af Musiken, og dog ikke selv være i Stand til at sammensætte en taalelig Arie. I Musiken har man altid erkiendt Nødvendigheden af det, som man kalder Gehør og Smag; men i Videnskaberne har man troet, at Reglerne og Grundene vare nok, og uden at prøve sine Kræfter, uden at give sig Tid til at samle ved Læsning og Eftertanke den Forraad af Tanker, som er fornøden til at tale og udtrykke sig vel, har man troet, at Sproget alene og nogle almindelige Begreber af Videnskaberne vare nok til at skrive. En Maler holder det for lidet, at vide Reglerne til Tegningen; han seer mange Mønstre, han betragter Naturen; han øver sig i at efterligne dem; han samler sig en Forraad af enkelte Træk, hvilke hans Indbildning sammenbinder paa mange Maader, for at træffe den største muelige Overensstemmelse i det Hele: For drister han sig ikke til at opfinde og sammensætte noget selv. En Musikus gior det samme. Pythagor paalagde sine Discipler fem Aars Taushed, førend de dristede sig til offentlig at fremsætte og forsvare deres Tanker. Vi begynde i Skolerne at sammensætte, at skrive Taler, Chrier, ligesaa snart som vi have lært en Grammatik af et dødt Sprog, og førend vi endnu ere i Stand til at fremføre en eneste

sund

nke i vort Moders Maal. Unge Men-
estyrkes derved i den Mening, at det er
vide Ordene og Reglerne af Sammen-
n i et Sprog, og med mange Ord at kun-
e vidtløftig om en Ting, uden at sige no-
m enten overbeviser eller rører. Man
dem ofte til urimelige Sammensættelser,
ensigten er kuns alene at øve sig i Spro-
naar de endelig komme til de høie Sko-
r man, som det hedder, skal af Viden-
lære at tænke, saa ere Øvelserne i disse
bagvendte som i Sprogene. Neppe ha-
vendt et Aar paa de almindelige Grunde
physiken, førend de driste sig til at frem-
forsvare deres Sætninger offentlig, og
sse Øvelser som en Hoved-Nøgel til alle
aber og det ypperligste Middel til at for-
sig en Færdighed til at tænke og tale om
Uden Betragtning, uden Læsning,
torisk Kundskab, uden Erfarenhed troe
Hielp af en Grammatik og Metaphy-
re ligesaa kloge som de tvende Slaver,
e fremstillede paa Torvet for at selges med
Den ene var en Grammatikus, den
n Musikus; og da Philosophen Xanthus
dem, hvad de kunde giøre, svarede de
Alting.

Heraf kommer det, at mange efter at have anvendt nogle Aar i Skolerne paa Sprogene og Veltalenheden, og nogle paa de Academiske Øvelser i Tænkekonsten, tænke og udtrykke sig ofte langt slettere, end de, som kaldes Ustudererede. Det besynderligste er, at mange Lærde ofte holde det for en meget let Sag, som de selv efter mange Aars Flid gjøre saa slet, nemlig at tænke og udtrykke sig vel, og at just de, som troe, at det er intet at afkorte i den Tid, som man i Skolen anvender paa et dødt Sprog, uden at komme videre end til at sammensætte det efter de grammaticalske Regler, at det Vigtigste, som man kan gjøre paa et Academie, er at bivaane flittig saadanne Øvelser, hvorved man kan forskaffe sig en Færdighed i at tale offentlig, at just disse Folk holde Veltalenheden for et af de letteste Arbeider, og bekymre dem selv ofte saa lidet om at give den studerende Ungdom en grundig Underviisning i de Videnskaber, uden hvilke hverken Methoden eller Tale-Konsten hielpe, at anføre dem til Læsning og Betragtning, at lære dem at kiende gode Skrifter og vænne dem til den Nøiagtighed i Undersøgninger, den Forsigtighed og Beskedenhed i Domme og Slutninger, hvori den rette Grundighed bestaaer, og som i den sædvanlige Lære- og Studere-Maade dog saa meget forsømmes, at alt, hvad et ungt Menneske efter

er mange Aars Skolegang og Academiſke Hvelr lærer, er at kunde ſnakke driſtig og længe i et odt Sprog om Videnſkaber, hvori han ingen forelæsninger har hørt, ſielden læſt meer end een Bog, og hvoraf kuns de allerførſte Grunde ere ham bekiendte.

Men, hvorledes, ſagde Manden, meener De vel, at man kunde rette denne Feil i Underviisningen, hvorved baade Videnſkaberne og Veltalenheden lide ſaa meget, at lærde Folk ofte aade tænke og ſkrive ſlettere end andre? I ſtee et for at anvende ſaa lang Tid, ſvarede jeg, paa en Veltalenhed, ſom man agter ſaa lidet, og a liden Tid paa de Videnſkaber, om hvilke an taler ſaa meget, troer jeg, at ikke alene Viniſkaberne, men og Veltalenheden, vare bedre ente dermed, at man i den almindelige Underviisning anvendte mindre Tid paa denne for at wende mere paa hine. Vi behøve til alle Forretninger i Livet Indſigt i Videnſkaberne og Hiorien, og deres adſkillige Deele ſtaae i ſaa nøie n Forbindelſe med hinanden, at enhver behøver ogen Hielp af de andre. Brugen af Talekonen udkræver i alle Tilfælde Indſigt i Videnſkaerne og Hiſtorien, men Brugen af diſſe udkræer ikke altid hele Talekonſtens Styrke. En Foreening af begge er den høieſte Fuldkommenhed af en menneſkelige Forſtand; men til denne Fuldkom-

kommenhed kunne alle ikke komme, og det er derfor endnu daarligere, at begynde dermed i den almindelige Underviisning, ſom gives til alle. De første Grunde af Videnſkaberne og Hiſtorien ere altid fatteligere for en Diſcipel, end den Styrke i Tanker og Skionhed i Udtryk, ſom findes i Virgil og Horatz; Hine ere ham i alle Omſtændigheder nyttige; diſſe kuns, naar han ſkal vere Taler eller Poet; og for at blive dette engang maae han ikke alene have tænkt og lært meget, men og anſtillet mange Øvelſer, førend han vover ſig til de gamle Mønſtre. Til Videnſkaberne og Hiſtorien, i det mindſte til det Nødvendigſte og Nyttigſte deraf, er det nok at have et ſundt Begreb og Hukommelſe, og begge kunde ſkierpes ved Brugen. For at blive endog en maadelig Taler udkræves endnu, foruden alt dette, en vis Haſtighed og Munterhed i Foreſtillingskraften, en Bøielighed i Sindet til at modtage og opvække alle Slags Bevægelſer, ſom ingen ſaalet giver ſig ſelv ved den ſtørſte Flid, derſom Naturen ikke har dannet ham dertil. Saadant et Genie maatte man først mærke hos en Perſon, førend man giorde Sprog og Veltalenhed til Hoved-Sagen i Underviisningen; Man maatte først give unge Menneſker nogle Begreb af Videnſkaberne og Hiſtorien, førend man anførte dem til det, man kalder Stiil og Udarbeidninger i ſær i et

dødt

dødt Sprog, eller til Overſættelſer af Alderdom-
mens Mønſtre, hvorved de, uden at opnaae
diſſe Mønſtre, fordærve den naturlige Tænkemaa-
de i deres eget. Denne Umage er ellers ſom
oftest enten overflødig eller ſpildt; har man i
Sinde at giøre alle diſſe Folk til Talere eller Poe-
ter, er det for lidt, og er dette ikke Hensigten,
saa er Tiden, ſom anvendes derpaa for lang.
Man ſiger, at Videnſkaberne ere for abſtracte og
vanſkelige for Ungdommen. Ingen Skole-Vi-
denſkab er det mere end juſt den, ſom man be-
gynder med, nemlig Grammatiken. I den Tid,
ſom anvendes paa denne Konſt, ſom er for høi
for Børn, og ſom allerbeſt fattes af Øvelſe, kun-
de man lære dem det Vigtigſte af Grund-Viden-
ſkaberne og Hiſtorien, naar baade Lærebøgerne
og Methoden vare indrettede derefter. Siden
var det først Tid at anføre dem, ſom havde Ge-
nie dertil, dem, ſom ſkulle være Kirke- eller
Skole-Lærere, til Veltalenhed; og denne Konſt,
hvormed vi begynde vores Skolegang, og ſom
vi ſætte tilſide ved Academierne, burde være det
Sidſte i vore Studeringer, fordi det er en Konſt,
hvorved vi lære at føre os alle de andre til Nyt-
te, at bruge Videnſkaber, Eftertanke, Læsning
og Erfarenhed, til at foredrage Sandheder for
andre i Taler og Skrifter.

Diſſe

Diſſe Feil i Studeremaaden ere ſaa kiendelige, at der, længe førend de levende Sprog begyndte at dyrkes, have været Genier, ſom have indſeet, hvor langt de lærde Meſtre i Talekonſten, ſom kaldte ſig *Grammatici* og *Philologi*, vare under de Mønſtre af Alderdommen, ſom de driſtede ſig til at efterligne. Hr. *Lawſon*, en Engellænder, anfører i ſine Forelæsninger over Veltalenheden et Stykke af et Haandſkrift i det 7de Aarhundrede, hvori Forfatteren foreſtiller Aarſagerne til Smagens Fordervelſe under dette ſindrige Digt.

En Digter, ſiger han, ſpadſerede engang i en ſtor Forgaard af Minervæ Tempel, og i det han vendte ſine Øine til Athenen, bevægede dette Syn ham til at ſukke over Konſternes og Videnſkabernes ſlette Tilſtand. Indtaget og henrykt af ſaa bedrøvelig en Foreſtilling, ſeer han Merkur, ſom aabenbarede ſig for ham, og ſagde ham Aarſagerne til denne Fordervelſe. Han befalede ham at ſee op, og han blev til ſin ſtore Forundring et ſtort Bierg vaer, paa hvis Spidſe laae en prægtig Bygning. Roden af dette Bierg var omgivet af en tyk Skov, i hvilken løb adſkillige Fodſtier, paa hvilke mange Folk vandrede. Merkur berettede ham ſtrax, at det var en Tempel for Veltalenheden, ſom er en Datter af Fribeden, at alle de, ſom vandrede neden un-

der

der, vare Folk, som holdte det for saa let en Sag, at komme ind i Templen, og derfor løbe paa disse Veie ved Foden af Bierget, uden at giøre sig Umage at bestige det. Merkur tog derpaa Digteren ved Haanden, og førte ham med sig paa den høieste Spidse af Bierget ind til Templen selv. Ved Enden af Hoved-Veien, som førte til den, var en stor Port, som blev bevogtet af en gammel ærværdig, alvorlig og dybsindig Mand. Merkur kaldte ham *Genius*. Veien selv var efter Merkurs Beretning i forrige Tider anlagt og banet ved de største Mænds Flid. Strax ved Indgangen i Templen var et Kammer, hvori de berømteste Poeters Skilderier vare opstillede; I det næste vare de beste Historieskriveres, i det tredie de fortreffeligste Taleres Støtter. Under disse bemerkede Digteren i sær *Pericles* og *Phocion*, den yngere *Gracchus* og *Julius Cæsar*. Ved den inderste Tempel stod *Quintilian*, som ikke tillod nogen at gaae ind uden først at have prøvet hans Beqvemhed. For des lettere at anstille denne Undersøgning betiente han sig af en anden Person, som ikke stod langt fra ham, og som Merkur kaldte den Vise af *Stagira*. Denne, sagde han videre, forlangte i sær af sine Disciplers Flittighed og Tausshed. Efter denne Samtale førte Merkur Digteren midt *ind i Templen*. Her sad Gudinden

inden paa en Throne af fiint Guld; bag hende stod *Genius* af Athenen, paa den anden Side mod den venstre Arm af Thronen *Genius* af Rom; ved Foden af Thronen sad Betragtning, og tet ved stod Overtalelse; under dem havde alle Tilbøieligheederne deres visse Pladse, som vare dem anviiste. For Gudinden laae en Bog opslagen, paa hvilken hun stedse og uden Forandring fæstede sine Øine; denne kaldte Merkur Naturens Bog. I hendes Haand holdt hunet Brænde-Speil, hvilket strax fortærede alle de Arbeider, som bleve hende foreviiste, og ikke udstod Prøven. Dersom alt ikke blev opbrændt, saa blev dog intet tilovers, uden hvad der var reent og uforfalsket. Her hørte Digteren *Longin* holde en lang Tale, som var et Udtog af hans bekiendte Bog om det Høie. —— Men i det samme blev han paa engang henrykt i en anden Tempel, hvor alting saae ganske anderledes ud, og hvor Gudinden og hendes Tienere vare omringede af lutter barnagtige Zirater og latterlige Prydelser. Merkur sagde ham, at denne Tempel tilhørte den falske Veltalenhed.

No. 120.

Fredagen, den 12 Mart. 1762.

En af de besynderlige Egenskaber i den menneskelige Natur er den Behag, som man finder i de modsatte Antitheser, som forekomme saa ofte i de mørke Taler, der giorde saa væsentlig en Deel af den gamle Østerlandske Philosophie og Veltalenhed, og i hvilke nogle af de største Skribenter i vore Tider saaledes have forelsket sig, at de have søgt en besynderlig Skionhed i Modsigelser.

Dersom det, der fornøier Sielen i saadanne Sammenbindelser, var Begrebernes Strid og Modsigelse selv; handlede den deri mod den almindelige Lov, som den ellers følger i alle sine Begieringer, at ikke elske uden det, hvorudi den forestiller sig en Overeensstemmelse, Fuldkommenhed, Sandhed og Godhed. Aarsagen til denne Behag maae altsaa ikke være Modsigelsen selv. Tvertimod; saasnart man troede, at denne var virkelig, kunde Sielen i Følge af dens uforanderlige Love ikke andet end afskye den. Hvad er det da, som behager? det er den hem-

me-

melige Forsikring, at Modsigelsen ikke er virkelig? og at det udvortes Skin deraf tilkiendegiver kuns en Vanskelighed i at forbinde disse Begreber; at dette er en Knude, som hverken kan bindes eller løses uden ved en Tænke-Kraft, som er stærk nok til at merke en Adskillighed i de Ting, der ere meest forenede, og en Forbindelse imellem dem, som synes at være meest adskilte. I denne Tanke er det, at Sielen fornøier sig, naar den enten sammensætter eller opløser saadanne Begreber. Det er ikke den Modsigelse eller Falskhed, som der synes at være deri, men tvertimod det Haab at finde en Sandhed og Overeensstemmelse i Ting, der synes at være saa stridige, der fornøier Sielen, og denne Fornøielse er grundet paa den naturlige Kierlighed til sig selv, og paa det almindelige Begreb om Fuldkommenhed, hvilket vi sætte i en Overeensstemmelse af adskillige Ting.

Naar Tingene virkelig indeholde saadan en stor Adskillighed af vigtige og betydelige Egenskaber, saadan en Forbindelse af Begreber, som synes at være meest stridige, og hvis Overeensstemmelse er nok til at sætte den største Siel i Forundring, er Begrebet virkelig stort, og Tanken værdig til at fornøie et tænkende Væsen. Men disse Vanskeligheder maae da ikke søges i ringe og almindelige Ting, der, hvor ingen let-

lelig

telig fandt nogen Strid eller Vanskelighed; Opløsningen belønner da ikke Umagen; den svarer ikke til Forretningen; den vidner ikke om en stor Tænkekraft; i det mindste beskæftiges denne ikke paa en værdig Maade; og den maae derfor med en skammelig Ulyst og Vemmelse bebreide sig selv den Umage, som den har spildt, naar den efter en mislommelig Opløsning ikke opdager noget Stort i den Ting, som den udsandt.

Af den samme Aarsag maae saadanne Modsætteliser ikke forekomme alt for ofte. Det er ikke alene unaturligt at finde Undeverk og Selsomheder overalt, fordi de vare ikke mere selsomme, saasnart de vare almindelige; men det strider endog mod det, som er Grunden til den Fornøielse, som Sielen finder i Vanskelighedernes Opløsning. Ligesaa meget som det opløfter den, at føle hos sig en Evne til at fatte det, som i høie og usædvanlige Begreber er vanskeligt, saa meget skulde det ydmyge og nedtrykke den, dersom man viste den saadanne Vanskeligheder i de letteste og almindeligste Ting. Af denne Beskaffenhed ere de fleste mørke Taler, i hvis Opløsning de Gamle satte saa stor en Konst, og de, som bruges iblant os til Skiemt og Tidsfordriv. Saa længe man endnu ikke kiendte saa mange høie og vigtige Anledninger til at øve Siele-Kræfterne, søgte man dem ved at gjøre

melige Forſikring, at Modſigelſen ikke er virkelig? og at det udvortes Skin deraf tilkiendegiver kuns en Vanſkelighed i at forbinde diſſe Begreber; at dette er en Knude, ſom hverken kan bindes eller løſes uden ved en Tænke-Kraft, ſom er ſtærk nok til at merke en Adſkillighed i de Ting, der ere meeſt forenede, og en Forbindelſe imellem dem, ſom ſynes at være meeſt adſkilte. I denne Tanke er det, at Sielen fornøier ſig, naar den enten ſammenſætter eller oploſer ſaadanne Begreber. Det er ikke den Modſigelſe eller Falſkhed, ſom der ſynes at være deri, men tvertimod det Haab at finde en Sandhed og Overeensſtemmelſe i Ting, der ſynes at være ſaa ſtridige, der fornøier Sielen, og denne Fornøielſe er grundet paa den naturlige Kierlighed til ſig ſelv, og paa det almindelige Begreb om Fuldkommenhed, hvilket vi ſætte i en Overeensſtemmelſe af adſkillige Ting.

Naar Tingene virkelig indeholde ſaadan en ſtor Adſkillighed af vigtige og betydelige Egenſkaber, ſaadan en Forbindelſe af Begreber, ſom ſynes at være meeſt ſtridige, og hvis Overeenſtemmelſe er nok til at ſætte den ſtørſte Siel i Forundring, er Begrebet virkelig ſtort, og Tanken værdig til at fornøie et tænkende Væſen. Men diſſe Vanſkeligheder maae da ikke ſøges i ringe og almindelige Ting, der, hvor ingen let-

telig

elig fandt nogen Strid eller Vanſkelighed; Op-
oningen belønner da ikke Umagen; den ſvarer
ke til Forretningen; den vidner ikke om en ſtor
Dunkekraft; i det mindſte beſkæftiges denne ikke
aa en værdig Maade; og den maae derfor med
n hemmelig Ulyſt og Vemmelſe bebreide ſig ſelv
en Umage, ſom den har ſpildt, naar den efter
n moiſommelig Opløsning ikke opdager noget
Stort i den Ting, ſom den udfandt.

Af den ſamme Aarſag maae ſaadanne Mod-
ettelſer ikke forekomme alt for ofte. Det er ik-
e alene unaturligt at finde Underverk og Sel-
ſomheder overalt, fordi de vare ikke mere ſelſom-
le, ſaaſnart de vare almindelige; men det ſtri-
er endog mod det, ſom er Grunden til den For-
nøielſe, ſom Sielen finder i Vanſkelighe-
ernes Opløsning. Ligeſaa meget ſom det op-
ſfter den, at føle hos ſig en Evne til at fatte det,
om i høie og uſædvanlige Begreber er vanſkeligt,
aa meget ſkulde det ydmyge og nedtrykke den,
erſom man vilde den ſaadanne Vanſkeligheder i
e letteſte og almindeligſte Ting. Af denne Be-
affenhed ere de fleſte mørke Taler, i hvis Op-
ening de Gamle ſatte ſaa ſtor en Konſt, og
e, ſom bruges iblant os til Skiemt og Tidsfor-
rib. Saa længe man endnu ikke kiendte ſaa
ange høie og vigtige Anledninger til at øve
ziele-Kræfterne, ſøgte man dem ved at gjøre

lette Ting vanskelige, og ved at legge Snarer for Fornuften; Vankundighed opfandt disse Kunder, og den samme Vankundighed beundrede dem. Imidlertid havde dog disse Øvelser en Slags Nytte til at skiærpe Forstanden. De lærte Menneskene at agte paa Tingenes Ligheder og Forskiel, og forskaffede dem en Færdighed til at giøre hastig en Mængde af Sammenligninger imellem Ting af adskillige Arter, for at finde den, paa hvilken saa besynderlig en Samling af Egenskaber passede sig. Feilen bestod derfor ikke saa meget i disse Øvelser selv, som i deres Misbrug, at man i stedet for at bruge Fornuften til at opløse Ting, som vare vigtige og værd at efterforske, søgte Vanskeligheder der, hvor ingen var, og fandt en Fornøielse i at giøre de klareste Ting uforstaaelige. Men giøre vi endnu ikke det samme ved de alvorligste Øvelser i Videnskaberne? Læser man ikke ofte i de systematiske Verker og i lærde Strids-Skrifter, hører man ikke ved de academiske Øvelser hele Kiæder af Fornufts-Slutninger, hvoraf Begreberne ere ligesaa almindelige, Formen og Sammensættelsen mindre konstig, og Opløsningen langt lettere, end i de mørke Taler, hvilke vi nu omstunder regne til den falske Vittigheds Arbeider?

Anthitheſer har man endnu beholdt, endſkiønt diſſe lige ſaa vel have deres Grund i en Slags Svaghed i Forſtanden, ſom de gamle mørke Taler. Denne Svaghed beſtaaer deri, at ſom Menneſkene ere mere tilbøielige til at bevundre det Vanſkelige og Selſomme, end til at agte Sandheden ſelv efter dens Vigtighed, ſaa er det og lettere at opvække ſaadan en Forundring ved at fremſætte Vanſkeligheederne, end ved at løſe dem. Det første er en almindelig Svaghed hos Læſerne, og det ſidſte hos Forfatterne. Vi have ikke nødig at ſøge ſaadanne Underverker ved tvungne Sammenbindelſer; Der ere Vanſkeligheder nok i Naturen baade i og uden for os ſelv, og vores Forſtand er indſkrænket nok til at finde diſſe Vanſkeligheder uden at ſøge dem langt borte.

Hvor mange modſatte Egenſkaber erfare vi ikke, uden at kunde nogen Tid fuldkommen begribe dem, i dette Væſen, ſom vi hverken ſee, høre, eller føle, og ſom vi dog kiende bedre end alt hvad vi ſee, høre og føle; ſom er os nærmeſt af alle; det eneſte, om hvis indvortes Egenſkaber vi have noget Begreb; det, ſom Hoben kiender bedre af Erfarenhed, end Philoſophen af Grunde, og ſom begge dog kiende ſaa lidt, at de ofte tvivle, om det er til. Det Væſen, ſom har en Evne til at opløſe, hvad Naturen

allernøieſt har forbundet, og til at forbinde de Ting, ſom ere meeſt adſkilte; ſom i et Øieblik igiennemløber umaalelige Rum, og i det ſamme Øieblik ſamler Tildragelſerne af hele Aarhundreder; ſom er mindre end noget Solegran, og dog umaaleligere end nogen Jordkugle; ſom i en Punkt, hvilket intet Forſtørrelſes-Glas endnu har kunnet opdage, fatter hele Naturen og udtrykker den fuldkommere end Malerens Penſel; ſom ligner Intet, og dog har en Ligneſe af Ting; ſom kan ſkabe nye Verdener og giøre det virkelige, ſom aldrig er til; ſom giør, at det Forbigangne bliver nærværende, og at det Tilkommende allerede er til. Dette Væſen, ſom ſøger ſig ſelv uden for ſig ſelv, og troer at finde ſig ſelv i det, ſom kun er dets Skygge; ſnart Stolt nok til at herſke over ſine Lige, og til at ſøge en Ære, ſom alene tilkommer den Allerhøieſte; ſnart igien Nedrig nok til at forgiemme og fraſige ſig alle de Fortrin, ſom det har frem for andre Skabninger; ſom giør ſig ſelv ofte til en Slave af dem, ſom burde være dets Trælle, og finder det for ſin høieſte Lykſalighed at kunde vælge af diſſe Trælle til at vælge hvad der er tvertimod det, ſom det ſelv begierer.

De fleſte Læſere ſkulle vel allerede have giettet, at dette ubegribelige Væſen ikke kan være andet end det, ſom tænker i os, det, ſom

vi kalde vor Siel, i ſær dens høiere Evner, Forſtanden og Villien. Dette Væſen, ſom alle Mennieſker kiende bedre ved den indvortes Følelſe, end alt hvad de ſee og fornemme uden for dem; ſom giør ſig ſaa klare Billeder af hele Verden i en Punkt af Legemet, ſom ingen Læge, ingen Naturkyndig endnu har fundet; en Erfaring, ſom alene burde være nok til at overbeviiſe os derom, at denne Punkt, ſom indbefatter ſaa mange Ting, og i hvilken hele Maſkinens Bevægelſer ſamles, ſelv ikke er en Maſkine. Den Siel, ſom, ved at opløſe og ſammenſætte Begreberne, kan optænke ſaa mange nye Mueligheder, erindre det Forbigangne, og ſlutte ſig til det Tilkommende. Det Væſen, ved hvilket vi adſkille os fra andre Ting, fornemme, at vi ere til, og føle hvad der foregaaer i den udvortes Maſkine, denne Maſkine, ſom vi ofte anſee for at være os ſelv, endſkiønt vi af Erfarenheden alene kunde begribe, at den maae være ligeſaa adſkildt fra det Væſen, ſom tænker, ſom Skyggen fra Legemet. Sielen, dette ubegribelige Væſen, ſom, hvor høit og ædelt det end er i ſig ſelv, dog ofte indbilder ſig at være fuldkommere end det er; ſom tillige er nedrigt nok til at giøre ſig til en Slave af de dyriſke og ſandſelige Begierligheder, og ſom ofte ſætter ſin Lykſalighed i at lade ſig forlede af diſſe Begierligheder, ſom den burde beherſke

til at vælge Ting, ſom ere tvertimod dens egen Overbeviisning og mod den ſornuftige Begierlighed.

Jeg vil ikke opholde Læſerne med at forklare alle de Træk af dette forundringsværdige Billede, ſom enhver finder i ſig ſelv. Dette er ikke ſammenſat enten for at viiſe min Vittighed, eller for at øve deres Tankekraft. Jeg maatte ellers have giort det mere ukiendeligt, og dette var juſt imod min vigtigſte Hensigt, ſom ikke er ſaa meget at ſkrive en Afhandling om mørke Taler og Antitheſer, ſom at viiſe dem, der finde Fornøielſe i at ſammenſætte, beundre, og opløſe ſaadanne Begreb, hvorledes de kunne beſkæftige ſig med ædlere Betragtninger, ſom ere værdige til at øve den ſterſte Tankekraft, og ſom den blotte Erfarenhed af det, ſom foregaaer i dem ſelv, daglig kan give dem Anledning til. Var det mig ſaa let at opløſe denne mørke Tale, ved at viiſe Grundene til alle diſſe ſaa adſkillige og forundringsværdige Egenſkabers Forbindelſe i et eneſte udelelig Punkt af vort Væſen, ſom det var mig let at fortſætte den endnu længere, og at forene flere medſatte Begreb, ſom giorde Billedet endnu mere forunderligt; da ſkulde jeg have ſagt i dette Blad mere end alle Viiſe endnu have ſagt. De fleſte, ſom have driſtet ſig til at opløſe denne mørke Tale, have opløſt den med en

Tale,

Tale, som endnu var mørkere. Vor Siel er stor nok til at fatte, at den er ubegribelig, men ikke til at fatte, hvorledes den er det; og dette bør uden Tvivl give os en stor Grad af Vished om denne vigtige Sandhed, som er nok for dette Liv: at et Væsen, der har en Evne til at fatte saa mange Ting, maae være skabt for at komme engang i en Tilstand, hvori den kan kiende sig selv.

Dersom den Fornøielse, som vi finde i at opløse mørke Taler, og i at sammenbinde de Begreber, som synes at være allermeest modsatte, kommer deraf, at Sielen troer derved at fornemme hos sig en Evne til at løse store Vanskeligheder; hvor ubeskrivelig maae dens Glæde ikke blive i det Øieblik, da den skal føle hos sig en Formue til at opløse det, som for alle Viise hidindtil har været en mørk Tale.

No. 121.

Mandagen, den 15 Martii 1762.

Herr Tilskuer!

Foruden de Hindringer for Videnskaberne, som De haver bemærket paa adskillige Steder i Deres Blade, i sær i det 110de No. er der endnu flere, af hvilke de vigtigste efter mine Tanker ikke bør søges saa meget i Mangel af Underviisninger, som i de Studerendes Vilkaar og Omstændigheder. Jeg tilstaaer, at et mundelig Foredrag af Videnskaberne, og Mængden af offentlige Forelæsninger, hvor disse flittig haade holdes og søges, giør meget til at opvække den Studerende Ungdom, og til at indbringe dem uden stor Møie de første Grunde af Videnskaberne: Men de have og ofte den Uleilighed, at man anvender saa megen Tid paa at høre andre, at man tænker intet selv; at Tilhørerne troe, at Læreren bør tænke for dem; at det er nok, at de flittig optegne, hvad han siger; at han har prøvet alle Ting saa vel, at det kuns kommer an paa at giemme hvad han har sagt; og endelig, at

man

m behøver ikke at vide mere af den Videnſkab,
) hvad man ved to eller i det høieſte tre igiem-
me Forelæsninger har kunnet beholde. Man
sbruger Forelæsninger ligeſom Overhørelſer og
over; I diſſe er et Udtog, ſom man lærer
m ad, og i hine det Collegium, ſom man afſ-
iver, det Maal, ſom beſtemmer Grændſerne
de af Videnſkaberne og Vindſkibeligheden.
d de Akademier, hvor det enten mangler paa
ælæsninger, eller diſſe forſømmes, har man
nle Collegier, ſom man lader afſkrive; men
ſe læres dog uden ad til eit Examen. Ved de
re, hvor man hører Forelæsninger fra Mor-
til Aften, der ſkriver man vel diſſe Collegier
, og undertiden ſaa færdig, at der ikke ſattes
Ord; men i ſtedet for at giemme dem i Hu-
melſen, henlegger mange dem ved Forelæs-
gerne paa en Hylde, for ſiden, naar de for-
e Univerſitetet, at kunne bevise med Bogernes
ngde og Størrelſe, hvor meget de have hørt,
llet ikke altid betyder, hvor meget de have lært.

Jeg har ſelv kiendt mange ved de frem-
de Univerſiteter, hvor Forelæsninger allerflit-
holdes og beſoges, ſom have havt deres Hyl-
fulde af ſaadanne Bøger, der vidnede om
s Læreres Flid, men hvoraf de ſelv tillige
ſte mindre end en Student ved et andet Ka-
tie, ſom for at ſpare hans Lærere den Umage

at igientage aarlig, hvad han engang har sagt, og hvad der findes i saa mange Udtoge, har uden videre Omsvøb lært saadant et Udtog uden ad, og ikke forlangt andet af sine Lærere, end at de engang vilde give dem den Umage at overhøre ham. Disse Lærere, Min Herre, have ofte til deres store Forundring fundet en rig Høst der, hvor de ikke saaede, naar hine med al deres Bindskibelighed have seet Torne og Tidsler voxe paa den Ager, som de gave sig saa megen Umage for at dyrke.

Tænk ikke, Herr Tilskuer, at min Hensigt med alt dette er, at bestride Nytten af offentlige Forelæsninger; Jeg kiender den alt for vel dertil. Lad være, at mange misbruge dem, saa blive de dog altid til stor Nytte for nogle, og alle opvækkes til en Slags Flid der, hvor det er en Skam at ikke lade sig i det mindste flittig see paa de Steder, hvor Videnskaberne offentlig foredrages. Øret og Haanden vænner sig til en Bestræstigelse, som til sidst ikke tillader Sielen at være ganske ledig. Lærerne selv vinde ved disse Øvelser. De idelige Igientagelser og Prøver forskaffe dem en nye Tydelighed, en bedre Orden, et bequemmere Foredrag; De berige ofte Videnskaberne med vigtige Tillæg og Opdagelser, som gemeenlig ere Frugter af bekiendte Grundes jevnlige Prøve og Betragtning. Jeg har kiendt

adskil-

adſkillige berømte Lærere, ſom tilſtode, at de ved at anvende en nye Flid paa hver Forelæsning vandt mere end ved mange Bøgers Læsning; at mange Begreber bleve dem ſelv tydeligere ved den Umage, ſom de gave ſig for at forklare dem for andre, og at de ikke alene ved Forberedelſen, men og i Foredraget ſelv ofte opfandt baade nye Slutninger og nye Beviſer. Overalt, Min Herre, ſaa ere jo alle Menneſker, og fornemmelig Studerende her i Verden, ikke for at ſpiſe og ſove, men for at arbeide; og Hensigten af Studeringer bør ikke alene være at lære noget, men og at vænnes til ſaadan en udvortes Virkſomhed, ſom gior Menneſkene ſkikkede til Forretninger. Denne Virkſomhed læres ikke ſaa vel, naar en Student ſidder hele Dagen paa ſit Kammer, og lærer et Compendium uden ad, eller og af Mangel paa Anførſel og Opmuntringer ſætter baade Helbred og Munterhed til, for at udgrunde det, ſom hans Lærere kunde ſige ham med faa Ord; naar Lærere indſlutte ſig i deres Studere-Stuer, og ſielden lade ſig ſee, uden for at kræve Regnſkab for det, ſom de ikke have lært andre. En Student, ſom ved de Akademier, hvor Forelæsningerne ere almindeligere, løber fra Morgen til Aften af et Collegio i et andet, bliver ved Legemets Bevægelſe og den udvortes Virkſomhed alene, om han ikke lærte meget andet, mere ſkik-

ket

ket til Forretninger, end'en anden, ſom, enten fordi han ikke har Leilighed til at høre det, ſom han vil lære, eller fordi han ikke vil give ſig den Umage at ſøge den, fordriver ſine beſte Aar i en Lehne-Stoel eller paa en Seng, med en Bog i Haanden, og ſom, naar han i denne Tilſtand er allerflittigſt, bliver ved alt for megen Stilhed og Magelighed dorſk, tungſindig og uſkikket til Livets Forretninger.

I ſeer altſaa, Min Herre, at jeg er fuldkommen overbeviiſt om Nytten af den Virkſomhed og indbyrdes Beſtræbelſe, ſom Mængden af de høie Skoler, og af de offentlige Forelæsninger, opvækker baade iblant Lærere og Tilhørere. Jeg vil kun ſige dette, at unge Menneſker endog i Mangel af ſaadanne Indretninger kunde, naar de have Tid og Lyſt, bringe det vidt i mange Videnſkaber, uden at behøve anden Hielp end Bøger og gode Raad. Men Tid og Lyſt maae de have; thi uden diſſe Ting ſkulde endog de beſte Anſtalter, i Henſeende til den offentlige Underviisning, hielpe lidet, og vi maae ikke tænke, at det er giort dermed, at vi beviſe, hvor nødvendig denne Lyſt, denne Flid, er. En Student, ſom er fød af fattige Forældre, maae først ſøge, hvor han kan faae noget at leve af; og naar han ſtrax, efterat han kommer ud af Skolen, maae anvende hele Dagen paa at lære andre det lidet, ſom

om han selv har lært, bliver der ikke megen Tid
lopers for ham at lære mere. Hvor en almin-
elig Fattigdom er Aarsag til den Misbrug, at
e fleste Studerende forlade Akademiet ligesaa
snart de have ladet sig indskrive, og komme ikke
ilbage igien, uden for at lade sig overhøre, der
are de beste Forelæsninger unyttige for den stø-
re Hob, hvilke Fattigdom ikke tillader at bruge
aadanne Anstalter, i sær dersom de tillige ere
nlagte paa saadanne Steder, hvor Levemaaden
r meest kostbar. At indskrænke Hobens Lyst til
t forlade de nyttigere Stænder; at formindske
e smaa Skolers Tal; at udelukke de Fattige:
lt dette er vel ofte fornødent; men det har tillige
t samme Ulejligheder, som alle Anstalter, der
e grundede paa Tvang alene, og man udretter
eget lidet derved, dersom man ikke i deres Sted,
m man udelukker, veed at skaffe andre, som have
ere Formue, og ved andre bevægende Grunde,
ed Tvang alene, opvække en almindelig Ivet
g Bestræbelse.

Det hielper kuns lidet at udelukke de Fat-
ige fra Skolerne, saa længe de Rige have liden
yst til at sætte deres Børn i dem, saa længe de,
m have nogen Formue og Credit, vide saa mange
r Gienveie til at *pousfere* deres Børn, som de
lde det, uden at gaae den langsomme og mo-
nmelige Vei, som andre, der gjøre Lykke alene

ved

ved deres Fortieneſter; og naar ingen Stand er mere foragtet end juſt den, ſom ſkulde baade lære de andre at kiende den ſande Ære, og give dem denne Ære. Hvilken Rangs-Perſon, Min Herre, er der vel, ſom ſkiættede om at giøre en Landsbye-Præſt af ſin Søn, ſaa længe han vidſte Udveie til at ſkaffe denne en Titel i Borger- eller Krigs-Standen? og ſaa ſnart et ungt Menneſke faaer ſaadan en Titel, troer han da, at han behøver at lære noget meer, eller tænker han ikke, at hans Anciennete er nok til at ſtige videre? Præſte- og Skole-Embeder ere jo faſt det eneſte her i Landet, hvorfor man troer, at et ungt Menneſke har nødig at ſtudere. Om alle borgerlige Betieninger troer man, at de kunne forrettes meget vel, naar man kan regne og ſkrive, og forſtaaer ſaa meget Danſk, at man kan læſe Loven og Forordningerne, og ſkrive et Brev i en god Procurator-Stil. Et Akademie har, i de fleſte Folkes Tanker, heri Intet forud for en Borger- eller Skriver-Stue. Diſſe have tvertimod adſkillige Fortrin endog i deres Tanker, ſom bedre burde kiende Videnſkabernes Værdie. Og er det vel Under, at Folk tænke ſaaledes, ſaa længe de troe, at Videnſkaberne beſtaae i et dødt Sprog alene, og i de almindelige Grunde af nogle Skole-Videnſkaber? Nogle, ſom ſee og beklage diſſe Misbruge, meene, at Aarſagen dertil er, at der

Me-

ikke udkræves saa megen Videnskab til de borgerlige Betieninger, hvor Lovene ere korte, klare og skrevne i Landets Sprog, som paa andre Steder, hvor Lovkyndigheden ikke er saa let; Men dette har fornuftigviis ingen anden Følge end denne, at de lærde Sprog ikke ere saa nødvendige i saadant et Land, som i andre, hvor Lovene ere skrevne i døde Sprog, og udkræve Kundskab om Alderdommen. Der bliver altid Videnskaber nok, som allesteds ere lige saa nødvendige til de borgerlige Betieninger, som Lovkyndigheden. Fuldkommenheden af alle Indretninger i en Stat beroer paa alle endog de ringeste Betienteres Bequemhed, baade til at give fornuftige Erklæringer, naar de tilspørges, og til at sætte det i Verk, som dem befales. De, som ikke vide andet end Lovens Bogstav, og kiende denne ikke engang uden af en Øvelse og Erfarenhed, som ikke strækker sig videre, end til at eftergive hvad andre have giort for dem, blive aldrig saa skikkede til at give Lovgiveren i de fornødne Tilfælde den Oplysning, og Lovene den Kraft og Virksomhed, som andre, der indsee Lovenes Grunde og Hensigter; hvis Erfarenhed strækker sig videre end til en Skriver-Stue, og saa vidt, som den hele Historie gaaer, det er, til alt hvad andre vittige Folk i de gamle og nyere Tider have forsøgt; som ved Hielp af Videnskaberne og en øvet Tænkekraft

lekraft vide at anstille fornuftige Betragtninger over disse Erfaringer; som kiende Mennesket, og vide at bøie det ved andre Grunde end Myndighed og Tvang, og som ere i Stand til at bruge baade Overbeviisning og Overtalelser. Disse Fortrin give Videnskaberne; og i et Land, hvor de blive agtede lige saa fornødne til alle borgerlige Forretninger, som til Kirke- og Skole-Embeder, der skulde Videnskaberne snart og tilligemed dem Indsigt og Nidkierhed udbrede sig i alle Stænder, om man og ikke havde andet end gode Lære-Bøger, og Lærerne ikke gjorde andet, end prøvede deres Fremgang efter disse Bøger.

De fleste Mennesker, men i sær Ungdommen, behøve andre bevægende Grunde, end den, at det bør saa være, enten de have Ære eller Skam, Fordeel eller Skade deraf; og man maae have bragt det vidt i Videnskaberne, førend man kan bevæges til at dyrke dem med Iver, alene for den Fornøielse, som de forskaffe os, og for det, som de giøre til at befordre vore indvortes Fuldkommenheder. Saaledes kan man endnu ikke prædike for et ungt Menneske, som først skal begynde at lære. Man maae vise ham en vis Ære og Belønning, og hvorledes, Min Herre, vil I vise ham dette i et Land, hvor Navnet selv af en Student i de fleste Tanker betyder Intet, hvor han ikke alene foragtes af sine dumme

Vel-

Medborgere, som hovmode sig af en ufortient Titel eller Arve-Part, men og nedtrykkes ofte af dem, som burde opmuntre ham, af dem, som med en utaalelig Stolthed beskiæmme de Frie Konster, til hvilke de bekiende sig, og som selv vanære deres Stand ved at forlade den for den mindste Fordeel eller Ære, som bydes dem i en anden.

Jeg har selv ved Reiser erfaret, hvad Virkning saadanne Opmuntringer giøre, og hvad Forskiel der er paa at leve iblant Folk, som ikke alene foragte Videnskaberne, men og ofte bryste sig af deres Dovenskab og Vankundighed, og at see paa andre Steder en almindelig Virksomhed iblant Studerende, som var en Følge af ligesaa almindelig en Høiagtelse baade for Videnskaberne selv og for dem, som dyrke dem, af en venlig og fortrolig Omgang imellem Lærere og Lærende, Ædle og Uædle, Rige og Fattige, og en lige Bestræbelse af dem alle i det, som alene forskaffer Menneskene en sand Ære. Dersom et Væsen, som ved en skabende Kraft af Intet bliver til Noget, kunde føle Vigtigheden af denne Forvandling, skulde det neppe føle mere end jeg da følte. En nye Munterhed og Styrke til at arbeide vare Virkninger af disse Bevægelser, som jeg føler endnu, naar jeg undertiden seer nogle af mine Medborgere, som have Indsigt, Villie

og Evne til at opmuntre andre til Flid. Men diſſe ere ſaa rare, at Hobens Domme ſnart have lært mig at gaae tilbage til mit forrige Intet, og at indſlutte mig i mig ſelv. I hvilken Tilſtand jeg har den Ære at være

Deres

allerydmygſte

Intet.

No. 122.

Fredagen, den 19 Mart. 1762.

Eders Blade ere alt for alvorlige, ſagde engang et Fruentimmer til mig. Saadanne Afhandlinger ſkikke ſig ikke til et Ugeſkrift, hvis Hensigt bør være at fornøie Folk. Endſkiønt jeg deri ikke var ganſke enig med hende, var jeg dog for høflig til at ſige hende imod. Jeg veed, at, endſkiønt vore Konſtdommere for længe ſiden have faſtſat Reglerne af Helteđigter, Hyrde-Stykker, Skuespil og andre af Vittighedens Arbeider, har dog ingen endnu været driſtig nok til at give os almindelige Regler for det Slags Skrif-

Skrifter, som man kalder Ugeblade, og som dog
er den eneste Opfindelse, som vi kunne rose os af
frem for de Gamle. Jeg veed, at, som Fruen-
timmerets Dom har megen Vægt i alt, hvad der
hører til det Skionne, saa har den det i sær i
disse Skrifter, om hvilke man troer, at de for-
nemmelig skrives for Kionnet, og at, om Konst-
dommerne nogen Tid fik i Sinde at udvide deres
herredømme ved at skrive Love for Tilskuerne,
om hidindtil have været et frit Folk i den lærde
Verden, blev den første Lov uden Tvivl denne:
at saa fornødent som det er, at begynde et Helte-
digt med en Bøn til Muserne, eller til andre
skjønlige Væsener, saa fornødent er det og for en
Tilskuer, at udbede sig Kionnets Beskyttelse, og
at lære af det den store Konst, at behage.

Overbeviist om denne Sandhed, som synes
at være grundet paa en almindelig Tilstaaelse af
alle Tilskuere, hvis Verker vidne om lige saa store
en Forstaaelse imellem dem og Kionnet, som den,
der fra de ældste Tider af har været imellem
Heltedigterne og de Aander, af hvilke de havde
deres Aabenbarelser, svarede jeg denne Skionne
Person med den fuldkomneste Ærbødighed, at,
om Tilskuere havde nogen Love, var den, at for-
nøie Kionnet, ganske vist en af de vigtigste. Men
Eders Blade, svarede hun, have i hele 14 Dage
ikke givet mig Anledning til en Smiil. Jeg har

mange Læsere, Madame, svarede jeg; Smagen er adskillig, og for at fornøie alle, har jeg inddeelt Læserne i Classer. Enhver Classe har sin Tid til at lee, og Deres skal ganske vist ikke blive forglemt. Men hvad der er lystigt, sagde hun, muntert, skiemtsomt, det fornøier jo alle, og jeg begriber derfor ikke, hvad I ville sige med Eders Classer. Med Deres Tilladelse, svarede jeg, Virkningen endog af det Skiemtsomme er meget forskiellig efter Personernes Caracteer; det, som fornøier nogle, rører ofte ikke andre; det, som giør nogle muntre, giør andre stumme, og jeg har seet Læsere græde af Fortrydelse over det, som kom deres Naboer hæftig til at lee. Saa stridig en Virkning have ofte de lystige Stykker, og de alvorlige, Madame, just de, som De holde saa uskikkede til at fornøie Læserne, det er just dem, som opmuntre dem allermeest. Der er en Classe af Mennesker, som af alle er vanskeligst at fornøie. Til denne høre de, som finde det alene vigtigt, som alle formustige Folk lee af, og holde det alene for latterligt, som alle Viise agte heit. For denne Classe ere alvorlige Blade uomgiengelig fornødne, dersom Hensigten af et Ugeskrift virkelig er den, som man meener, at skaffe Folk noget at lee af. Den Skionne forstod endnu ikke, hvad jeg vilde sige dermed, og jeg tilbød

mig

derfor at overbeviſe hende derom ved hendes
i Erfarenhed.

Hun havde mange Tilbedere, blant hvilke
ornemmeſte vare en Lærd Mand, en Rangs-
ſon, en ung Officeer, en Rig Mand og en
tænker. Jeg bad, at hun vilde føre mig
ing ſom ubekiendt i deres Selſkab, da jeg vilde
læſe nogle Stykker af Tilſkueren. Hun føiede
i min Begiering, og jeg begyndte med det
ro fra en Officeer, ſom findes i det 6 No.
: loe, undtagen Officeren. Forfatteren maae
e en Pedant, ſagde denne, ſom ikke forſtaaer
et end at føre en Pen. Det burde ikke være
dt at ſpotte ſaaledes offentlig med en Stand,
hvilken Landets Sikkerhed beroer. At føre
Pen vel, ſvarede [illegible]værde, er nok ſaa van-
ig en Sag, ſom at bruge Kaarden, og For-
eren af dette Blad ſkriver alt for vel til at
de ham for en Pedant; Terentius ſelv har
bedre ſkildret en ſtortalende Soldat; Det er
ikke lærd, ſagde han med en Smiil; men
er dog ſmukt, og ſaa ſmukt ſom Materien og
actererne tillade det — — *Saxo Gram-
tica*, det Indfald alene var meget værdt;
ſtaaer De, Madame, ſagde han til den Skion-
Fiinheden af denne Skiemt? Det er den be-
te Danſke Hiſtorieſkriver, ſom denne Officeer
ig for en *Grammaire*. Skriver Tilſkue-

ren Intet om Pedanter? sagde Officeren; jo til Deres Tieneste, svarede jeg; om dem taler han i adskillige Blade, f. Ex. vil de høre Morten Schriblers Historie? Jeg læste dette Blad. I Begyndelsen vare alle tause og saae paa den Lærde, som skiftede Farver. Hvordan? Sagde han, da jeg kom til Skrifterne. Jeg læste det nok engang. Det er mig, raabte han, og ikke Morten Schribler, som har skrevet den Bog; og de Lærde have modtaget den med et almindeligt Bifald. Har De ikke læst den Madame? Nei, svarede den Skienne; vil De endelig være Morten Schribler? Jeg har ikke Lyst til at være Arabella. Den Mine, med hvilken hun gav ham dette Svar, var nok til at bringe alle de andre til at lee, endskiønt Ingen af dem kiendte enten Morten Schribler eller Arabella, eller forstod noget af det, som jeg havde læst. Giv os et andet Blad, sagde Fruen; dette har ingen godt af, uden de, som ere saa Lærde som Herren. Ved dette Ord, som den Lærde antog for en Compliment, blev han trøstet igien. Jeg læste det 37 Blad, og da jeg kom til Slutningen deraf, som indeholder et Forslag til en nye Rang-Orden blant Fruentimmeret, saae alle med en hemmelig Forneielse paa Rangs-Personen. Atter en fortræffelig Satire! sagde den Lærde. Kald den ikke en Satire, svarede hiin; det er et

Skam-

landſkrift, og noget endnu værre, det, ſom
n i Engelland kalder *Scandalum Magna-*
ti, en Forbrydelſe mod de Titler, ſom Love
have giort ærværdige; ikke mod ſaadanne, ſva-
e den Lærde, ſom man forhverver ſig ved Flid
Studeringer, ſom de Akademiſke Værdighe-
, men mod andre, ſom ikke altid ere grundede
i Fortieneſter. Det hielper intet, ſvarede
ngs-Perſonen, det bliver dog et Skandſkrift;
kiender mange brave Folk af alle Claſſer, paa
ke det paſſer ſig alt for vel til at tvivle derom,
Forfatteren jo har ſigtet paa dem. Satiren
artig, ſagde Officeren, og det Ord *Ancien-*
ne finder jeg i ſær at være vel anvendt. En
ammel Officeer er i mine Tanker lidt bedre end
jammel Skionhed. Ikke Alder, men Ung-
d og Skionhed bør være lige ſaa ſtore Fortie-
er i vores Stand, ſom iblant Fruentimmeret;
ſandt, Madame? En Smiil, ſom var blan-
med nogen Undſeelſe, gav tilkiende, at Fruen
lde intet at indvende mod denne Anmerkning.
nge beholde dog altid deres Priis, ſagde den
je, Skionhed forgaaer, Lærdom holdes for
anterie, Tapperhed duer kuns til at ſtrække
k, og Rang er, i ſær uden Penge, kuns For-
gelighed. Verden er fuld af Satirer over
dette; men ingen underſtaaer ſig at ſkiemte
) Penge. Dette er det ſande Væſen; hvad

gielder, Tilskueren er af samme Tanker? Med Deres Tilladelse, svarede jeg, han har just ikke skrevet noget Blad alene om Rigdom, ventelig fordi en alt for stor Overflødighed deraf endnu ikke er Nationens Hoved-Feil. Den Vindskibelighed, ved hvilken disse Rigdomme forhverves, er altid en meget ærværdig Egenskab, og jeg kan vise dem mange Steder, hvor han ophøier denne Vindskibelighed, som synes ikke at være agtet nok iblant os, langt over meget af det, som vore Lærde, vore Rangs-Personer, vore Hofmænd og Fruentimmer holde for Stort. Men jeg kan og vise dem lige saa mange, hvori han afmaler Gierrighed og Gnieragtighed som de nedrigste af alle Passioner, som de, der gisre Folk allermeest uskikkede til ædle og store Foretagender, til at agte Videnskaber, elske Dyden og føle Æren. Jeg forelæste ham nogle saadanne Blade, hvilke havde den samme Virkning, som de forrige, at forsvie alle i Selskabet uden een.

I have vel spilt Eders Rulle, hvidskede den Skionne til mig. Men hvad vilde De sige, Madame, svarede jeg, om jeg giorde Dem selv og hele Selskabet alvorlig ved et eneste Blad, som andre Læsere dog finde at være et af de muntreste? Jeg læste det 57 Blad, og havde den Fornøielse at see først Officeren blive saa alvorlig som en Cato, medens alle de andre loe. Siden kom

Raben

Aaden til den Lærde. Officeren fik Mod igien, og loe paa Hofmandens og den Riges Bekoste ning; men den Lærde kunde endnu ikke glemme, at Cicero holdt en Mand som ham for en Barbar, og at Socrates vilde lære ham, at han vidste intet. Den Skiønne fornøiede sig saa meget over disse virkelige Forvandlinger, som hun saae hendes Tilbederes Ansigter, at hun hørte hen es egen Forvandling, som kom til Slutningen, ned en uforandret Mine, hvilken, om den ikke ust kom fra Hiertet, dog tilkiendegav, at hun avde bragt det meget vidt i den Konst at kiule sig.

Frietænkeren havde imidlertid hørt, hvad g forelæste, uden megen Bevægelse. En for gtelig Smiil, som tilkiendegav, at Alting var am ligegyldigt, var det eneste, som jeg kunde dpresse af ham. Dette Blad giorde lidt mere Virkning end de forrige. Dersom Alt, hvad nan lærer, sagde han, om et tilkommende Liv, ar saa vittigt som denne Fabel — Sielenes Vandring er ikke saa urimelig; men med alt ette, Madame, frygt ikke for at blive en Mohr; g garanterer Deres Skionhed mod alle Til huere. — Derpaa fulgte en Strøm af flere etsindigheder, som bleve sagde med saadan en krekhed, at ingen loe uden han selv. Lad mig e, sagde han, om der ikke i denne Bog er no-

get af det Fanatiske og Enthusiastiske Sprog, som nu bliver saa almindeligt, og som engang skal giøre vore Efterkommere til større Narre, end vore gode ærlige Forfædre vare paa den Tid, da de troede Spøgelser og brændte Hexer. Han tog Bogen fra mig, og traf just en Oversættelse af Young. Jo, her have vi det, sagde han, dette er det Seraphiske Sprog af den nye Aabenbaring. Hvilken Lykke for de gamle Østerlandske Sangere, som vare nær ved at tabe deres Pris, at denne Stil igien er kommen i Moden, og at man endelig har lært at giøre de gamle Bøger til Mønstre for det Skiønne, som ikke mere kunde udholde Prøven af det Grundige. Vore Theologer med alle deres Konstord skulde have tabt Slaget, dersom de ikke havde faaet Undsætning af disse Skiønne Aander, som have indtaget alle høie og fine Siele saaledes, at jeg er vis paa, Madame, at hun ikke mere kan læse en Ode med Behag, dersom den ikke er i samme Smag som Høisangen. Med faa Ord: Dette Blad, som var det alvorligste i den hele Samling, gav ham Anledning til saa bitter en Skiemt og saa kaad en Latter, at alle forundrede dem over at finde saa Satirisk en Geist hos en Mand, for hvilken Alting ellers var ligegyldigt. I har Ret, sagde Fruen, som med nogen Forsængelighed havde dog havde for megen Ærbødighed for Religionen og

for

for megen Smag til at høre dette uden Afſkye, I har Ret, ſagde hun til mig; der ere Folk til, ſom ſynes at være uden alle Følelſer ſaa længe, indtil de finde Leilighed til at giøre det latterligt, ſom alle Viſe agte høit.

No. 123.

Mandagen, den 22 Martii, 1762.

Min Herre!

Jer en beſynderlig Tilſkuer, ſiden I ſaa ſielden lade Eder ſee paa Skuepladſen, og kuns en eneſte gang har talt om dem i Eders Blade. Alle Eders Formænd fra den Engelſke af have holdt det for en af deres fornemmeſte Pligter at fortiene dette Navn ved at opofre en vigtig Deel af deres Blade til Betragtninger over de offentlige Skueſpil, og i Sandhed, M. H. De kunde ſelv umuelig troe, at dette er en ringe Pligt for en Tilſkuer. Et Folks Tænkemaade og Sæder beroe efter Verdens nærværende Tilſtand ſaa meget paa den Smag, ſom herſker i de offentlige Skueſpil, at I uden Tvivl ſkulde giøre Publi-

kum

kum større Tieneste, ved at tale noget om dem, end ved at skrive saa mange Blade om disse mørke, øde og halv forladte Steder, som man kalder Skoler, Kirker og Akademier, ved hvis Forbedring, om den og nogen Tid er muelig, I ikke kunde tiene uden den nedrigste Deel af Nationen.

Naar jeg siger, at Skuepladsen kunde giøre meget til at forbedre en Nations Tænkemaade og Smag, maae I ikke troe, at jeg er af samme Tanker, som Forfatteren af nogle Danske Breve, der agter *des Touches* høiere end *Moliere*, fordi man efter hans Tanker burde søge mere at giere Dyden elskværdig, end at giøre Lasterne latterlige; som agter Sørgespil høiere end Skuespil, og vilde, at vi til Sørgespillene skulde vælge saadanne Carakterer af Helte, som Folk af den store Verden kunde tage til Mønstre. Nei, min Herre, jeg er af samme Tanker, som de fleste af mine Landsmænd, at baade Molieres og Holbergs Smag er uforbederlig, og at alt, hvad der er finere, er ikke comisk. En nyemodig Cato, om man gav ham alt det af vore Tiders Levemaade, som kunde bestaae med hans Grundregler, skulde forjage ikke alene hele Galleriet og Parterret, men og de faa fornemme Folk, som der endnu ere i Logerne. Saa længe I forestiller ham i en Romersk Kiole som en Mand, der hører til den gamle Verden, fornøier han

som

ſom alt, hvad der er ſelſomt og underligt; men at ſøge ſaadan en Carakteer i den nye Hiſtorie, det blev et møiſommeligt Arbeide, og, naar man fandt den, tiente dens Foreſtilling til at ydmyge alle Tilſkuerne, ved at nøde dem til at maale ſig med en Mand, ſom de virkelig holde for en Nar i det ſamme Øieblik, da de beundre hans Høihiertighed og begræde hans Død. Paa en Tid, da ingen fornuftig Hiſtorieſkriver underſtaaer ſig mere at forklare nogen ſtor Handling af andre bevægende Grunde, end af Egennytte eller Ære, da den Forfatter ſkulde blive udleet, ſom i en Levnetsbeſkrivelſe var eenfoldig nok til at troe, at en ſtor Mand havde opofret nogen Fordeel af Pligt alene, hvad kan da være latterligere, end at ville forevise os ſaadanne Carakterer paa Skuepladſen, ſom muelige i vores Alder?

Jeg antager, ſom en uryggelig Grundſætning, at Skuepladſen er alene for at lee; thi er der ikke Elendigheder nok i Livet, ſom kan nøde os til at græde, uden at vi have nødig at kiøbe os denne Lyſt til for Penge? Jeg er derfor, ſom De let kan tænke, ikke alene ingen Elſker af Sorgſpil, men jeg troer og, at alt hvad man kalder alvorligt, alt hvad man ikke kan lee af, bør forjages af Skuepladſen; og da jeg ſaavidt er af ſamme Tanker, ſom Forfatteren af ovenmeldte Breve, at man ikke bør lee af Dyden, om den

og ikke altid blev svet paa den artigste og behageligste Maade, saa troer jeg og, at alt, hvad man egentlig kalder Dyd, har slet intet at bestille paa Skueplads sen. Jeg forstaaer ved Dyd ikke alene hine store Handlinger, som have deres Grund i Kierlighed til det Almindelige, og som vi kalde borgerlige Dyder, men og de smaa private Handlinger, som man kalder Huusdyder, som svves uden Ziirlighed, Snildhed og Intriguer, og i hvilke der hverken er noget Lattetligt eller Forunderligt; disse Dyder, min Herre, som man desuden ikke finder uden i gemene og borgerlige Familier, og hvoraf man ingen Monstre seer i Verden, som ere ædle og anstændige nok til at frembringes paa en Skueplads. Min Grundregel er denne: at Skuepladsen er et Billede af det menneskelige Liv, alt hvad der ikke agtes paa Verdens store Skueplads, er ikke værdigt at fremstilles paa den anden. Forestil Dem engang, hvad enhver Læser, som har Levemaade, vil dømme om en Forfatter, som gav sig den Umage at bemerke disse Dyder i en stor Mands Levnetsbeskrivelse; som opholdt Læserne med at fortælle, at han havde været en god Huusfader, en kierlig Ægtefælle, en oprigtig Ven; og som flittig opregnede alle de smaa Handlinger, som vidnede om disse Dyder? Det, som enhver Læser af Smag vil dømme om disse Handlinger i en Levnets-

Be-

eſkrivelſe, det ſkulde han endnu mere domme
n Tilſkuer, derſom de bleve offentlig fremſtil-
e, nemlig, at de mere forringede Hovedcarak-
en, at de giorde den mat og ubeqvem til at re-

Jeg tilſtaaer, at derſom det var gierligt,
n Forfatteren af ovenmeldte Breve meener, at
rbinde diſſe eenfoldige Begreber af Pligter med
t, ſom man i Verden kalder Levemaade, ſkul-
ſaa rar en Carakteer, og en Overeensſtemmelſe
ſaa ſtridige Egenſkaber, behage lige ſaa meget
n den naturlige Undſeelſe, hvilken, hvor hæslig
n end er hos en Bondepige, dog gior lidet til
forbedre en Skionhed, ſom har artige Mane-

Men denne Forbindelſe er meget vanſkelig.
orledes vilde J forbinde det jevne, det oprig-
e, det ſig ſelv lignende Væſen, ſom gior en
nuftig og dydig Carakteer, med den honnette
nbition, den behagelige Forſængelighed, den
nildhed til en Intrigue, den Letſindighed i
kiemt, og tuſinde ſaadanne Ting, ſom høre til
t, man kalder Levemaade, og ſom er Livet og
tyrken af en Carakteer? Naar en Skribent en-
ig var allerlykkeligſt i denne bizarre Samling,
lken Mandsperſon, hvilket Fruentimmer vilde
vel giøre ſig Umage for at give ſig en Carak-
r af Skuepladſen, ſom er ſaa ſtridig mod den,
) hvilken de behage i Verden? En god Huus-
der, en lydig Søn, en kydſk Kone, en troe

Tje-

Tiener paa en Skueplads, tænk, hvilke bedrøvelige Figurer! Kunde der opfindes noget, som med eet kuldkaſtede mere alle hidindtil antagne Regler af Skuespil? Sæt, at disse Carakterer bleve sparsomt brugte, at der kun fandtes i det høieste een i hver Comoedie, at man endda meget sielden lod dem optræde, og kuns for at vise Contraſten af det Alvorlige og Latterlige, af det Dydige og Lastefulde; en eneste Handling var dog nok til at fordærve et heelt Skuespil. Tilskuerne fandt enten saadanne Carakterer elskværdige eller ei. Fandt de dem ikke elskværdige, mærkede de ikke heller nogen Contraſt i Sammenligningen; og fandt de dem virkelig elskværdige, hvilke Bebreidelser maatte da de fleste giøre sig selv, og hvem, min Herre, mener De vel, der betaler en Loge for at tilkiøbe sig Samvittigheds Nag, Anger og Fortrydelse? have de fleste ikke frie Stole i Kirken, som de aldrig bruge?

Levemaade, min Herre, og de to væsentlige Dele af samme, som er Vittighed og Velanstændighed, er det eeneste, som man bør søge paa en Skueplads. Men, dersom jeg indskrænker den til denne Hensigt alene, saa er jeg og saa meget des strængere i at kræve dens Opfyldelse. Tankerne, Stilen, Handlingerne, Manererne, Klædedragten, Danſene, alt bør lære os denne store Konst; og da den beroer mere paa Moder

rempler, end paa Grunde, saa bør den ſto-
erdens Tænkemaade være det Mønſter, ef-
ilket en Skueplads indrettes for at give he-
ationen den ſamme Dannelſe. I vore ſleb-
ider, min Herre, taaler man i ingen ſlik
: Selſkaber aabenbare Urimeligheder, Tve-
heder, grov Skiemt, Eeder eller noget af
ſom kan giøre et artigt Fruentimmer ſkam-
og foraarſage en høi Latter paa et Gallerie.
ette bør derfor ikke heller taales paa en Sku-
. I Stedet for at giøre Folkets Smag ſi-
ſkulde man ellers ſtaae Fare for at give
rne i Logerne omſider den ſamme Smag,
deres Domeſtiker paa Galleriet. Det er
nere Moden i Verden, at ſtore Folk holde
:e, i det mindſte bære diſſe ikke Liberie, og
bør derfor, ſynes mig, i det mindſte bruge
med ſamme Beſkedenhed paa en Skueplads.
nu mere, det er kommen ſaa vidt, at Folk
n ſtore Verden i det mindſte vilde anſees for
ve Forſtand; dette er vel ikke den gemene
:and, ſom man kalder ſund Fornuft, eller
'onſtige og alvorlige, ſom man kalder Vids
og Philoſophie, men et andet Slags For-
, ſom man kalder Eſprit. Man kan over-
: Reglerne af Sandhed og Pligt ſaa meget
vil, naar kuns Foreſtillingerne ikke ere ſaa
elige, at en fremmed Tilſkuer, ſom ſaae Folk

finde Behag i sligt, skulde troe om dem, at de ikke kiendte Verden uden af underjordiske Reiser og slette Romaner, f. Ex. naar en Krigshær, som nyelig med Storm har indtaget en Fæstning, hvis Volde gaae ikke høiere end til Knærne, springer strax over disse Volde for at danse en Ballet. Saadan en Forestilling kan i mine Tanker ikke skee paa nogen Skueplads, uden at stede alle skikkelige Tilskuere lige saa meget, som om der kom en Taskenspiller frem, og tilbød sig i alles Paasyn at vilde krybe i en Flaske eller sluge en heel Krigshær. Man giver ikke sine Penge ud for at høre Sandheder og Moraler, men man giver dem endnu mindre ud for at blive narret.

See, min Herre, saadanne Feil mod Vittighed og Velanstændighed, som let i Mangel af Critik kunde indsnige sig paa Skuepladsen, lige saavel som i Skrifter og Selskaber, vilde jeg, at De skulde tale om i Deres Blade; men det er ikke een Mands, i det mindste ikke en lærd Mands, en Skribents Sag alene. I maatte oprette et nyt Selskab, hvis Critiker I kunde bragte i Stiil. Dette Selskab maatte bestaae af en Dansemester, en ung og behagelig *Debauché*, og af et Fruentimmer, som var artigt, men tillige Coquette. Disse Folk skulde sige Eder alt, hvad der i Intriguer, i Skiemt, i Udtale og Adfærd baade behagede og stødte mod Velanstæn-

dig-

heden; dereſter maatte J giøre Eders Critik; troe mig, den ſkulde giøre mere til at beſtem- de rette Regler af et Theater, end alt hvad n fortæller om den Forbindelſe imellem Sæde- m, Veltalenheden og Muſiken, ſom blev ſtif- af Socrates og Euripides, Folk, ſom de i Tider, da man endnu ikke vidſte at leve, unde dermed høit forbinde

Eders

oprigtige Ven.

Skuepladſen er en frie Republik, ſom i le hundrede Aar ikke har havt anden Øvrig- end Parterret. Og endſkiønt der undertie have været borgerlige Krige imellem dette og lleriet, har dog Parterret gemeenlig beholdt erhaanden. Logerne have i diſſe Stridighe- været neutrale, og jeg har holdt mig til deres rtie, ikke af Storagtighed, men fordi de fle- have troet, at det ſtørſte Antal af Tilſkuere, ſom betale de fleſte Penge, følgelig de fleſte emmer paa Parterret og Galleriet burde alene iøre, hvad der var ſmukt eller hæsligt, velan- digt eller latterligt, naar der ſkulde klappes r ſtampes. Er det ſaa; da er en patriotiſk ſkuer lige ſaa lidt, ſom noget andet Menneſke,

berettiget til at tilregne sig en Myndighed i denne frie Republik, dersom den ikke overdrages ham ved de fleste Stemmer, det er at sige, ved en almindelig Haandklappen af Parterret; og om min Ven end kunde udvirke mig saadan en Bestalling, vilde jeg dog betænke mig meget, førend jeg antog et Embede, som maae være meget vanskeligere, end at være Taler i Underhuuset.

No. 124.

Fredagen den 26 Martii, 1762.

Hvoraf kommer det, at Menneskene i Almindelighed agte mere paa det Onde end paa det Gode? Dette Spørgsmaal er et af de vigtigste, som vi kunde gjøre os, dersom dets Opløsning tillige maatte tiene til at rette en Feil, som baade formindsker Følelsen af den Lykksalighed, som vi nyde, og berøver os Nytten af de Midler, som Forsynet giver os til at forarbeide den.

Skulde nogen tvivle, om og denne Feil var almindelig i Verden, har han kuns nødig at give Agt paa dem, som Forsynet har givet mange sande og kiendelige Fortrin fremfor andre, og

hvis

ham skal snart befinde, at jo større disse Fortrin ere, jo længere de have nydt dem, des mindre føles og des snarere glemmes de. Det ringeste Onde, og Frygten derfor alene er nok til at give de ubehagelige Følelser Overvægten i en Tilstand, som er saa lykkalig, at Manglerne neppe burde merkes engang. Enten Menneskene veie det Onde og Gode i deres egne Omstændigheder, eller de maale sig med andre, har det Onde altid Overvægten. En Dags Lidelse er nok, for at beklage sig over den Skiebne, som har forundt os mange lykkalige Aar, og det mindste Tab gior, at vi glemme det Gode, som vi endnu have tilbage, tillige med alt hvad vi have at haabe. Saa tilbøielige som vi ere til at maale os med dem, der have mere end vi, saa rart er det, at vi sætte vores Lykkalighed i Ligning med andre, som have mindre. Et eeneste Menneske, som er lidt lykkeligere, er nok til at berøve os al Følelse af den Lykkalighed, som vi besidde fremfor mange Tusinde, og hvor meget end disse lide, veier det dog i vore Tanker sielden op imod den mindste Mangel, som vi føle selv. Ligesom enkelte Personer dømme, saa dømme og heele Folk. De overlade til andre at beregne alle de Fordele, som de misunde dem, og bekymre sig kuns selv om at tælle de Mangler, som giøre alle disse Fortrin til intet. De fleste Stater havde for lang Tid siden hvorken

havt Penge eller Folk, derſom deres Mangler virkelig havde været ſaa ſtore, ſom de tidt havde troet ſelv, og de ſkulde have ødelagt alle deres Naboer, derſom de havde beſiddet alle de Fortrin, ſom andre tillagde dem. Paa en Tid, da alle ſlebne Folk ſtaae i ſaa nøie en Forbindelſe med hinanden, da baade deres Sikkerhed og deres Velſtand beroer ſaa meget paa den offentlige Credit, er denne Feil ſaa vigtig, at, derſom et meſte Folk var frie derfor, maatte alle Rigdomme tilſidſt ſamles der.

Derſom vi maalede det moraliſke Onde med det ſamme Maal, med hvilket vi maale det naturlige, ſkulde vi ſnart begribe, hvor liden Aarſag vi have til at klage over Forſynet; men naar vore Tanker undertiden gaae videre end til at veie de udvortes Omſtændigheder, da bruge vi en ganſke anden Vægt. I Lykſalighed maale vi os gierne med dem, ſom have mere end vi, men i Fortieneſter altid med dem, ſom have mindre, og her har andres Mangel lige ſaa meget Overvægten, ſom hiſſet vor egen. Siden Verden har ſtaaet ſaa længe, og der ere giorte ſaa mange Anſtalter, førend vi bleve fødte, var det jo Uret, om vi ikke vare rigere, mægtigere, og levede bedre end vore Forfædre, ſom først lagde Grunden til vor Velſtand. Saaledes tænker man i Henſeende til det udvortes; og derſom dette

Her-

Forhold ikke altid findes i vore Omſtændigheder, ødbryde vi ſtrax i de bitterſte Klager over Tiderne. Men burde vi ikke og engang giøre os ſelv det Spørgsmaal, om vi vare ſaa meget fornuftigere og bedre end Fædrene? Nei, ſvarer Hoben, Forfædrene vare kloge nok, men ikke rige nok. Ingen er berettiget til at laſte os, fordi vi ikke ere klogere end de Gamle; men vi have Ret til at klage over Lykken, derſom vi ikke ere meget rigere end de. Ligeſom vi maale os med Forfædrene, ſaa maale vi os og med andre Folk, ſom leve paa ſamme Tid med os. Saaſnart vi ligne os i Lykſalighed med dem, ſee vi ſtrax tuſinde Aarſager, hvorfor vi burde være rigere og mægtigere end vi ere: Saa frugtbart et Land, ſaa fortreffelig en Situation, ſaa mange Aars Fred, ſaa ſtore Forfædre, ſaa mange Anſtalter, ſom de have giort, og ſaa mange Skatte, ſom de have efterladt. Men diſſe Fortrin forſvinde alle, ſaa ſnart man vil maale os med diſſe ſamme Folk i Fortienester; og med ſaa mange Grunde, hvorfor vi burde have mere end de, holdes det dog altid urimeligt, om nogen vilde ſige, at vi og burde giøre lige ſaa meget ſom de.

Denne Tænkemaade er ſaa almindelig, at faſt alle de, ſom meeſt klage over Tiderne, og ſom forſtørre deres virkelige eller indbildte Mangler, ved at maale dem ſelv enten med Forfædrene

eller Fremmede, ere just Folk, som troe, at der er intet at forbedre i deres egne Handlinger, og at det var lige saa daarligt, at ville i nogen Ting tage Exempler af disse Fremmede, med hvilke de maale sig, som at ville forbedre noget i det, som Forfædrene have giort for os. Paa dette Sprog kan man sikkert kiende alle ægte Patrioter, hvilke, saa tilbøielige som de ere til at maale sig med alle baade gamle og nye Folk i Verden, for at bevise, at deres Lykſalighed burde være langt større end den virkelig er, saa stor Afſkye have de for alle de Sammenligninger, som kunde blotte den mindſte Mangel hos dem selv; og for ikke at tilſtaae, at der var noget at forbedre i deres egne Handlinger, spildte de heller ved ubillige Klagemaal, om det stod til dem, et heelt Folks Credit.

Kiøbmandsſtanden er en farlig Stand i disse Tider, sagde nylig en Rangsperſon, som lever af Renter, til Kiøbmanden i Selſkabet; de fleſte Fonds hos alle Nationer ere bygte paa den offentlige Credit, og denne maae lide meget ved Krigen. Skaf J, min Herre, svarede Kiøbmanden, Valuta i Fortieneſter for alle Titler, og jeg vil strax paatage mig at betale alle Nationers Gield. Man er i Kiøbmandsſtanden underkaſtet alle de Ulejligheder, som ere Følger baade af ulykkelige Hendelſer og af menneſkelige Feil; men hvor store disse end ere, skal en fornuftig Kiøb-

mand

) dog ikke let finde Aarſag til at klage over
n, og det er ſaa fornødent i denne Stand
e at bruge ſin Fornuft og bevare ſin Credit,
g kan forſikre Dem, min Herre, at, end-
t der og findes ſlette Kiøbmænd, ſkulde jeg
kke betænke mig ſaa meget paa at udbetale en
l fra en ubekiendt Kiøbmand, om hvilken
ke vidſte meer, end at han paſſerede for en
Mand i ſin Bye, ſom jeg vilde betænke mig
it troe en Rangsperſon, naar han i en vig-
Sag forſikrede mig om noget paa ſin Ære.
vor mange Ting, ſom ere vigtigere end Ind-
t af en Vexel, beroer dog ikke paa ſaadanne
Domme og Beretninger? Hvor ſtor Ind-
ſe har ikke en almindelig Vankundighed eller
ladenhed hos ſaadanne Folk, ſom vilde gi-
onen i Selſkabet i alt det, hvorpaa et Folks
og Credit beroer mere end paa mange Ver-
oe? Krigen er altid et ſtort Onde, lagde han
iſær for Kiøbmanden; men og han har un-
den den Fordeel deraf, at Nøden lærer ham
ere Sparſomhed, mere Forſigtighed, mere
idſomhed, nye Næringsmidler, ſom han til-
kke har agtet, og ſom ſiden blive vigtige Kil-
il Nationens Rigdomme. Den hele Hol-
ke Handel, Rigdom og Credit, er den ikke
irkning af de naturlige Fordele, ſom Natio-
erſt lærte at bruge i en Krig, ſom varede i

70 Aar, og ſom den udholdt med det ſtørſte Monarkie, ſom der da var i Europa? De fleſte Hendelſer i Verden ere hverken onde eller gode, uden ſom de bruges; og ligeſom de lykkeligſte udvortes Omſtændigheder ofte ikke giøre Menneſkene bedre, ſaa tiener og undertiden det, ſom ſynes i Begyndelſen at være et ſtort Onde, til at befordre vores virkelige Lykſalighed. I det mindſte lærer man i ſaadanne Omſtændigheder diſſe to vigtige Ting, at ſkionne mere paa det Gode, ſom man har nydt, og at agte mere ſande Fortieneſter.

Denne Slutning af Kiøbmandens Tale var det, ſom jeg iſær lagde Merke til, og i Sandhed, kiendte vi ret Vigtigheden af diſſe Fordele, indſaae vi, hvor fornødent det Onde ofte er til at give det Gode, ſom vi nyde, den rette Værdie, da ſkulde vi ikke klage ſaa meget over Skiebnen.

Den menneſkelige Forſtand er ſielden ſtærk nok til at agte Dyd og Fortieneſte for deres egen Skyld, og for det, ſom de giøre til at forbedre Menneſkene. De behøve ofte, men iſær naar en Mængde af lykkelige Hendelſer længe har dyſſet dem i Søvn, at opvækkes ved et føleligt Onde, for at lære Nødvendigheden af deres Kræfters rette Brug. Man indſeer Falſkheden af adſkillige Grundregler, ſom man tilforn ikke nok har prøvet. De ringeſte Fordele blive vigtige, de

mindſte

)ſte Feil kiendelige, og man finder overalt en
!ſomhed i ſmaa Ting, ſom man tilforn holdt
)vendig i de ſtore. Det forſængelige, det
ıyldige, det ſovnagtige Væſen forſvinder til-
med den vankundige Stolthed, ſom giver Ba-
ller ſaa ſtor en Priis, og forringer Fortiene-
ſaa længe Noden endnu ikke har lært Folk
ende deres Værdie. Kræfter, ſom have væ-
dede for Selſkabet, ſættes i Virkſomhed.
gepugerens indſluttede Skatte aabnes for at
be til Arbeiderne; og ſkiulte Fortieneſter
ges for Lyſet, for at nyde de Belønninger,
Hykleren tilſneg ſig, og ſom den Dumdriſti-
ıſaae ſom et Rov. Øderen lærer at ſpare,
Lade at arbeide, og den Stolte at vove no-
or at fortiene den Ære, ſom han ſøger. Me-
ſtoiſomhed, mere Flid, og en ſandere Ære
tte ikke alene ſnart hvad der er tabt, men de
: og ofte et Folk ſaa meget rigere og mægtige-
ſom de ere blevne fornuftigere og bedre end
ıre for. Naar vi maale Frankerige og En-
ıd, under Henrik IV. og Eliſabeth, med
Øſterrigſke Huuſes Magt, hvilken Forſkiel
e i Landenes Størrelſe og i deres Rigdom?
ıkerige havde ikke endnu de mange Provincer,
det ſiden har erobret, Engeland var ikke for-
med Skotland, og begge Stater havde
ken Manufakturer eller Handel. Det Øſter-
rigſke

rigske Huus eiede, foruden Spanien og Nederlandene, en stor Deel af Tydskland og Italien, og, efter Foreeningen med Portugal, alt hvad alle Nationer nu have baade i Øst- og Vestindien. Ikke desmindre er det just fra denne Epoke af, at man maae regne Oprindelsen til Frankeriges og Engelands Opkomst, og til det Spanske Monarkies Svækkelse. Dette Monarkie forspildte ved Forsømmelser og alt for stolte Forestagender alle de Fordele, som en blind Hendelse havde foreenet, medens Engelænderne og de Franske ved en Vindskibelighed, som Noden først lærte dem, lagde Grunden til den Magt, hvormed det ene af disse Riger siden svækkede og det andet beskyttede Spanien. Som Noden lærte dem at bruge deres Kræfter, saa lærte den dem og at kiende deres Fordele; og begge Stater fandt i et lidet Folks virksomme Hierner og Hænder Vaaben, som vare stærke nok til at overvinde et større men mageligere Folk, som besad alle Indiens Rigdomme.

Vores Fædreneland har saa mange naturlige og borgerlige Fordele, at vi skulde være utaknemmelige baade mod Forsynet og mod Regieringen, dersom vi ikke skiønnede derpaa. Men maaskee har vores Lykksalighed hidindtil været for stor til at kiende og bruge dem alle. Vores Ulegtsomhed er endog gaaet saa vidt, at vi have

mret os mere om at tælle Fordelene af alle
re Lande i Verden, end at kiende og bruge
egne. De, som give sig den Umage at for-
e de saa Efterretninger, som vi have, om
eget Lands Tilstand, fortiene derfor megen
af deres Landsmænd; og da det nye Oplag af
bergs Danske Staat er det sidste Arbeide i det
gs, saa fortiener det og alle Patrioters Op-
'somhed, især for den nye Tilvext af borger-
Fordele, som opregnes i det 17 Capitel, og
giøre Regieringen mere Ære end alle Lovta-

No. 125.

Mandagen, den 29 Martii, 1762.

Et Syngeſtykke,
for at opføres af Selſkabet
paa
Kongens Fødselsdag

Første Scene.

Præſten og Adelsmanden.

O Jord! — du liden Plet, hvor Voldsmen grumt henraſe,
Er ei din mindſte Punkt for deres Dræben frie?
O! blues Vældige! — hvor længe vil I raſe? —
Ak! hemmer Jordens Suk først Eders Raſerie?
I jage efter Roes: — men hvorfor den uægte? -
Kun tomme Dunſt! den Roes, det Navn, hvorfor fægte.

I dræbe, og dræbes, og komme til Live,
Fornyer den ſvækkede Styrke og Mod,
Og kiempe, for evige Helte at blive,
Hvis Roes var: at bade en Verden i Blod.

Saa tænkte, og ſaae til, nu overlydt iſtemmer
Hver Danſke Patriot, der elſker Menneſker;
Nu Fredens Tilflugtsſted ei trygt for Ufred er,
Men ſkaanet Dannemark alt nydte Skaanſel glemmer.

Præſten.

Den glemmer? — Nei, den først ſig foreſtiller ret;
Vi ſkionnes nok paa Fred, ſaa længe trygt den nydes,
Vi ſkionſom Tak til Gud, ſom Giveren, da ydes;
Men vakler Freden — ſee —
Hvor ſtrax de Følesløſe vaagnede! —
Nu tænke de ſig det:
Hvor høit de at misunde vare!
At Gud midt i ſin Hevn dem hidtil vilde ſpare.

Men midt i Krig uſkrækkede,
I Varſel uadvarede,
Ak! at vi havde dog — vi Upaaſkionnende! —
Vor fyrig Tak og Bøn til Skiebnens Herre ſendt!
Vi ſkulde da fra os hans Vrede vendt.

Adelh.

Adelsmanden.

Ja hvor misundelige Kaar
Lykſaliggiorde Dig, mit elſkte Fodeland!
Rundt om var Krig,
Kuns Du var tryg;
Og ved aarvaagne Agtſomhed
Nød hver Din Borgere en dobbelt Fred;
Og under trygge Figentræe
Indſlumret vakte ham kun langt fra hørte Vee,
O! lykkelige Kaar,
Vi nøde fremfor noget Land.

Præſten.

Vee den! — der glemte at ophøie Gud derfor.

Adelsmanden.

Og vor fredelſkende Monark . . .

Præſten.

Og Gud! — der Kongens Hierte holder i ſin Haand,
Der gav vor Frederich den Fredens Aand.

Adels-

Adelsmanden.

Ja, tak o Dannemark!
Den ene Gud, der har din beſte Konges Hierte bøiet,
At over Heltenavn dit Vel ſtod høit opheiet,
Hvorved retſkafne Helt Han blev:
Ei ſaadan En, — der ſig ved Mord, og Rov,
Ved Magt, der trodſer Billighedens Lov,
I Steen- og Dødningshob et frygtet Minde ſkrev;
Hvis blodbeſudlet Tinding Seierkrandſe bar,
Som nedrig Hykletrop ham ſlaviſk flettet har,
Fordi han Jordens Skræk og Ødelegger var.
Men ſaadan Helt, — der vil ſom Fader elſket være,
For ſine Børns Vel en Faders Forſorg bære,
Vil æres meer af Kierlighed end Frygt. —
Der ei af Stolthed ſelv ſin Støtte reiſe lod,
Og halv nedſænkte den i Underſaatters Blod,
Men har paa Folkevel ſit evig Minde bygt.

Præſten.

Hvi værdiggiorde vi os ei den gyldne Fred,
Der Kongens Ønſke er, og vor Lykſalighed,
Ved det mod Laſterne at føre Krig? —
Vi anſaae Skaanſel ei ſom Dydspaamindelſe,
Men i Vellyſters Sværm vi trygt heulevede;

Hvorved — o Vee dig Land! — du raabte ned paa dig
Guds Hevnedom. — See! hvor alt Sværdet er udſtrakt! —
Snart! fald i Stevet ned, for Hevnen er fuldbragt.
Maaſkee da i Guds blide Haand vi falde,
Dog ei i Menneſkets; — maaſkee tilbagekalder
Gud Dommen i ſin Fart — ja, jeg et Middel ſeer
At tilfredsſtille Gud, og det vor Konge er:
Han ſom en David ſkal med ydmyg Ben fremtræde
Imellem Gud og os, og være rede
Med Offeret, der ſkal behage Gud; —
Sit Hierte ſkal han ofre Gud. —
Og os tiltænkte Nød Gud Herren ſkal fortryde,
Og ubegyndt han alt at ſtandſe ſkal den byde.

Er Gud med os: —
Vi byde Faren Trods!
Ja trodſe modig Krigens Nød!
Ei fremte fiendtlig Magt, ei Død!
Hvor ſødt, at dee i Gud, for Fædeland!
Kun ſande Helt den Chriſtne ſiges kan:
At dee, er alt hans Haab — at ſtride er hans Pligt —
Saa, med et koldt og ſtille Blod,
Uſkrækket, dog ei ſtrak af Overmod,

Han

Han leve, eller døe, dog vis paa Seieren,
Staaer klippefaſt og kiemper uden Frygt,
Seer Hærers Mængde rundt om falde hen.

Er Gud med os: —
Vi byde Faren Trods!
Ja trodſe modig Krigens Nød!
Ei frygte fiendtlig Magt, ei Død!

Anden Scene.

Bonden og Kiøbmanden.

Bonden.

I Dag er Kongens Fødſelsfeſt!
g for hver Underſaat en Glædefeſt:
aa paa hver Ordensdag vi ville glæde os,
g byde Frygt og Fare Trods! —
Dog Frygt — hvad Frygt? — hvo frygte ſig?
a ved vor Faders Omſorg hver af os er tryg.
i nu ſom før ſkal roelig ſage og pløie;
g Kongen ſkal utrættet Anſtalt føie
il Bondefriehed og til Landets Sikkerhed. —
Og vover nogen at forſtyrre vores Fred,
a ſkal ved Viisdom han vor Lydighed anføre,
g vi ved Tapperhed hans Viisdoms Vink udføre,
g fiendtligt Anſlag plat tilintetgiøre.

Bort Tanke! — et ſkal du vor Fryd kunne hindre,
Saa vi ſkulde mindre
Fornøiede glædes i Dag.
I Kummer talte vi det Aars henfarne Dage,
Og Kongens Sygdoms Nød hvert Hierte ſaarede.
Vor Bøn blev hørt, Gud nys vort Haab oplivede
Og gav vor Fader os tilbage.
O Gave! — hvert Øie af Glæde bør tindre
Vi os den erindre
Med takkende Lovſang i Dag.

Kiøbmanden.

Ja kom velſignet Dag! kom ofte ſaa igien
Og os lykſaliggior! — jeg ſkuer hen
I Aaret, der henrandt, og hver dets Dag gav Foie
Til ſig for nydte Vel med Tak i Stevet høie. —
Ja hvilken Naade var vort Lod!
O Gud, hvor eſt du god!
Du til os ſaae, bønherte Landets Klage,
Og Glæde kom i Hierterne tilbage. —
Og til fordoblet Fryd os Frygten kun paakom —
Kun for at glæde os, du Haabet ſkrækkede.

Præſten.

Siig heller: kierligen os Herren revſede,
Og nu ved Skaanſel, nu ved Truſſel lokkede,
At vi til ham dog ſkulde vende om.

Adel-

Adelsmanden.

or kiendelig
ids blide Forsyn viiste sig
id os! Saa tryggelig Gud os beskiermede,
ar om vort Hoved rundt Dodspile sværmede.—

Kiobmanden.

gt — overflodigt rigt var paa Velgierninger
os det sidste Aar, men meest især
n himmelgivne Fred,
r allevegne fra udi Landflygtighed
jaget, fandt hos os velkomne Tilflugtssted.—
Tak være Kongen, der i Faderskiod optog
n Flygtning, hvilken grumt Erobreren forjog.

Bonden.

t saadan Fader! voves Liv og Blod
ed frygt Lyst, og freidigt Mod!

Adelsmanden.

Konge! nu vi har Dit Faderhierte kiendt,
stolt Erobrelyst ei haver det antændt,
Du ei vil vort Blod til Offer for Din Ære,
a skal med Lovemod det ofret være,

Af patriotiſk Bryſt
Udſlyde ſkal med Lyſt
Til Landets Forſvar, naar Du Konge! det vil kun,
Og trodſig Overmod ſig frak mod os tør have.

Kiøbmanden.

Ja ham, der har ved Fred beriget Handelen,
Ham ofres villigen hver vundne Fordeel hen.

Da Rigdom tilkiendes
Lykſaligheds Navn,
Naar vel den anvendes
Til Fødelands Gavn.
At nyde en Borgeres Roes i min Grav,
Henofres med Glæde hvad Lykken mig gav.

Præſten.

Saa taler Borgeren, der føler Borgerpligt,
Uegennyttig kun paa Staten Øiet fæſter,
Dens Tab er og hans Tab, dens Vel hans ene Beſte!
Glæd Dig, o Konge! viid, at mange tænkte ſaa,
Og det udviſe ſkal, om det udkræves maae.
Men! hvo er der, jeg hører at opſtemme
Hiſt ſaa harmoniſk ſødt? — og hvor høitideligt!
— Et Mødrechor: — nu vel! vi med dem vil
iſtemme.

Chor.

Chor af Modre.

kkende Medre, Dig Konge! lovſynge?
Freden, vi nede, den ønſkelig Fred!
nnende Himmel Din Alder forynge!
d i Dine Dage blant os vare ved!

Alle fire Patrioter.

ve! den ømme, den aarvaagne Fader,
i tordnende Fredsgud, der væbnet til Strid
)net i Haanden først udfare lader
d frække Titaners hovmodige Jid.

Modrene.

r det: saa hører I Cimberſke Helte!
id elſkende Medre og Huſtruer bød:
ovmod at hevne, drag Sværdet fra Belte,
d Seier! eller døer den lykſaligſte Død!

Alle fire Patrioter.

dt! o I Brødre! ſom Lover at ſtride
elſkende Fader og elſkede Kion:
y! det forvolder, vi Tab ſkulde lide
Freden; hans Undergang vorde hans Løn!

Modrene.

Hans Undergang vorde hans Løn!

H * *

No. 126.

Fredagen, den 2 April, 1762.

Det naturlige Onde er ikke den største Knude i det Spørgsmaal, som de Vise til alle Tider have fundet saa vanskeligt at opløse, om det Ondes Oprindelse. Vore naturlige Kræfters Indskrænkelse, vore Mangler og Lidelser ere ikke alene Følger af høiere Love, som udkræve saadanne Undtagelser, og hvilken skabt Aand var vel stor nok til at kræve en Fuldkommenhed, som det Heles Beste ikke tillod? Men de ere endog undertiden fornødne til at befordre større Fuldkommenheder hos os selv. Glemsomhed, Uvidenhed om det Tilkommende, og Haab om Døden selv, ere ofte en vigtig Deel af vores Lykkesalighed; og endelig, ligesom der er intet naturligt Gode til, som kan bevare Menneskene fra Misfornøielse, saa er og intet naturligt Onde, som jo en vis eller dydig Mand engang i Verden har taalt med den Sindsforfatning, som alene gior Menneskene lykkelige. Men denne Lykkesalighed, hvorfor er den ikke bleven alle til Deel? Vi begribe let, at det var for meget for et Kreatur, som Men-

neske,

ket, at forlange, at hele Naturen ikke skulde
e nogen høiere Lov end den, som er grundet
de naturlige Tings Harmonie med vore Sand-
; men om der ikke altid kan være saadan en
rmonie imellem os og de udvortes Ting; hvor-
er den dog ikke i os selv? Imellem den Evne
sielen, som tænker, og den, som begierer?
orfor denne indvortes Strid i vort eget Væ-
som altid gior os ulykkelige, og som stifter
meget Ondt i Verden? Dette er det moral-
Onde, og i dets Oplosning ligger den største
nskelighed. Denne Gang vil jeg indskræn-
nig til nogle Betragtninger over det naturlige
de, tagne af et Engelsk Ugeskrift, kaldet den
ige, hvortil jeg har holdt det fornødent, til
ætning at føie nogle Anmerkninger.

Hvorledes er det Onde kommen ind i Ver-
n? Hvorfor er det menneskelige Liv bestrøet
d Elendigheder uden Tal? Og hvorfor er det
ste tænkende Væsen af denne Jordkugle for-
et til at dele sin Tid, fra Ungdommen af ind-
Alderdommen, imellem Frygt og Lidelser?
tte er et Spørgsmaal, som Philosopherne læn-
have giort, og som Philosophien endnu ikke
besvaret.

Religionen lærer os, at Elendighed og Synd kom ind i Verden paa engang. Villens Fordærvelse foraarsagede en Uorden i Naturen, og denne Uorden skulde have været uden Grændser, dersom det samme Forsyn, som ofte lader Lægedommen opvoxe ved Siden af Giften, ikke havde indskrænket den ved det naturlige Onde.

En Tilstand af Uskyldighed og Lykksalighed har saa lidet tilfælles med alt det, som vi nogen Tid have erfaret, at, endskiønt vi let kunde forestille os dens Mueligheed, og følgelig haabe at komme dertil engang, kunde vi dog ikke giøre os uden almindelige og meget utydelige Forestillinger derom. Vi begribe vel, at, hvor der var en almindelig Uskyldighed, der maatte og rimeligviis være en almindelig Lykksalighed; thi hvorfor skulde et uendeligt godt Væsen tillade, at det Onde plagede de Væsener, som vare stærke nok til at bære en bestandig Lykksalighed, som ikke behøvede at holdes tilbage ved Frygt, og ikke fortiente at straffes? Men i en Verden som vores, hvor vi fristes af vore Sandser, og forraades af vort eget Hierte, skulde vi uden Eftertanke, uden Forstrydelse lade os henrive til alle Laster, dersom Elendighed ikke fulgte os i Hælene, og dersom vore Straffe ikke advarede os om vore Daarligheder.

Næsten alt det moralske Gode, som er til,
s at være en Virkning af det naturlige Onde.
iglonens Lærere inddele Dyden i Maadelig-
Retskaffenhed og Gudsfrygt. Lad os un-
ge, hvorledes disse Dyder skulde kunne ud-
, dersom de ikke blevé understøttede ved Virk-
en af det naturlige Onde.

Maadelighed er ikke andet end en frievil-
indskrænkning af vore Fornøielser; men der-
Smerte ikke var en Følge af Fornøielse, hvor-
skulde man da kunde overtale sig til at ind-
ke denne? Betragte vi disse Mennesker, hos
e Attraae efter en nærværende Fornøielse ud-
r Følelsen af de forbiegangne og forestaaende
lser; disse Øieblikke, i hvilke de podagriske
erter ikke føles af Drankeren, Fraadseren,
Vellystige; hvor overgive de sig paa nye til
Passioner, som have ødelagt deres Helbred?
som man hverken frygtede Sygdom eller Fat-
om, skulde enhver overgive sig til Vellyst og
løshed, uden at bekymre sig enten om an-
eller om sig selv: At drikke, spise, elske og
, blev alt hvad et Menneske foretog sig i
t.

Menneskelighed eller det, som vi kalde de
abelige Pligter, kan inddeles i Retfærdighed
kierlighed. En viis Hedning har med stor
onsomhed *beviist*, at de første Begreber om

Ret-

Retfærdighed ere komne af de onde Følger, som Uretfærdighed har havt. "I de første Tider, "siger han, levede Menneskene uden Regel og "Lov, uden anden Drift end Fornøielse; de ove- "de Uretfærdighed selv, og maatte taale den igien "af andre, indtil man merkede igien omsider, at "de Lidelser, som man paaførte sig selv ved at "giøre Ondt, vare større end Fornøielsen af at "giøre det. Menneskene underkastede sig Love- "nes Tvang ved en indbyrdes Foreening, og op- "ofrede Fornøielsen for at undgaae Smerten."

Hvad Kierlighed angaaer, da skulde det være overflødigt at beviise, at denne Dyd ikke var til, dersom man ikke behøvede den. Det Onde er ikke alene Anledningen, men og den virkende Aarsag til Kierligheds Gierninger. Vi bevæges til at huspale de Elendige ved den indvortes Følelse, som siger os, at vi ere af samme Natur som de, og følgelig underkastede de samme Lidelser og trængende til den samme Hielp.

Gudsfrygt er en Bevægelse i Sindet, som oplefter det til det høieste Væsen, og opvækker i det en Tanke om et andet Liv. Dette andet Liv er tilkommende, og det høieste Væsen usynligt. Menneskene søgte ikke deres Tilflugt hos denne usynlige Magt, dersom ikke alle andre Ting havde bedraget dem i deres Haab; de bekymrede sig ikke om det Tilkommende, dersom de ikke vare

vide.

misfornøiede med det Nærværende. Dersom Sandserne bleve mættede ved uophørlige Fornøielser, skulde de holde Sielen i et bestandigt Slaveri; Fornuften har ikke anden Myndighed over os, end en Syne til at vogte os for det Onde.

I Barndommen giør Følelse af Religionen dybe Indtryk paa Sielen, som endnu er beielig og udannet. De første Aar af en god Opdragelse anvendes paa gudelige Øvelser; men efterhaanden, ligesom vi gaae frem i Verden, opvækkes vore Begierligheder ved adskillige Fornøielser, og utallige Ønsker adsprede vore Tanker. Ungdommens Tid fordrives i saadanne flygtige Adspredelser. I den modne Alder opfyldes Sindet med Forhaabninger og Forslage. Lysternes Herredomme, Lykkens Forblindelser, Haabets og Begierlighedernes Hestighed binde Sielen til de nærværende Ting, og lade den Friehed til at betænke, at disse forsængelige Skygger snart skulde fordrives, og at disse svage Vandbobler, som flyde paa Livets Strøm, snart skulde opsluges af Evighedens Svælg. Faa Mennesker skulde komme til denne Eftertanke, dersom de ikke bleve opvakte ved Følelsen af et kiendeligt og vedvarende Onde. Naar Døden henrykker dem, som giøre os Livet fornøieligt, eller for hvis Skyld vi have arbeidet og samlet; naar en Sygdom viser os Forsængeligheden af de udvortes Fortrin;

naar

naar Alderdommen tilintetgiør de Forslage, af hvilke vi ventede os megen Nytte, da nødes vi endelig til at sætte vores Haab paa en tilkommende Tilstand, og naar Sielen længe forgieves har kiempet mod Livets Farligheder, søger den omsider sin Sikkerhed under Religionens Skiold.

Erfarenhed lærer os vel, at al Dyd ikke er en Virkning af Elendighed; men det er dog ikke mindre vist, at det er denne, som frembringer de fleste Dyder i Verden. Man maae derfor med Taalmodighed bære det naturlige Onde, fordi det er en Aarsag til det moralske Gode. Taalmodigheden selv er en Dyd, som giør os skikkede til den Tilstand, hvor det Onde ikke mere findes.

Jeg har kuns dette at erindre ved disse Betragtninger, at, ligesom mange uden Aarsag klage over det Onde, saa maae og andre vogte sig for at tilskrive det Onde alt for meget. Saa fornødent, som det naturlige Onde er i en Tilstand, der er saa fordærvet som den nærværende, til at bevæge Menneskene til at flye Laster, saa vist er det tillige, at man uden saa stor Vanskelighed, som man i Almindelighed mener, kan forestille sig Mennesket i en Tilstand, hvori dette

Onde

e ikke var fornødent; at Mennesket endog
ı smertelige Følelser kan kiende Forskiel imel-
Ondt og Godt, og endelig at disse bevægen-
Grunde i den nærværende Fordærvelse ikke ere
ueste.

Nogle Handlinger ere ikke Laster, uden
idt de have onde naturlige Følger for os selv,
r. al den umaadelige Brug af Tingene, hvor-
oi skade vores Sundhed. En Fraadser er
Fraadser, en Dranker ikke en Dranker, for-
ın spiser eller drikker meer end andre, han
t endnu mindre fordi Smagen fornøier ham,
enten fordi han spiser eller drikker mere end
kan taale, eller fordi han opofrer store Fuld-
ıenheder alene for at fornøie Smagen, og
er paa en Lyst, som varer kuns nogle Øie-
:, den Formue, hvormed han for en lang
kunde forsørge sin Familie og tiene sin træn-
: Næste. I det første Tilfælde er Maade-
d en Dyd alene, fordi den bevarer os fra
rte, som er en naturlig Følge af Fraadserie
Drukkenskab; men i det sidste Tilfælde siger
uften os, at det var en Dyd, om den og
ar fornøden til at bevare vores Helbred. De
heder, at Sindets Fuldkommenheder ere
ere end Smagens Fornøielser; at man bør
det Nødvendige og Nyttige mere end det,
fornøier alene; og at Kreature af lige væ-

sent-

ſentlige Fuldkommenheder ikke bør tilegne ſig ſaadan en Brug af Tingene, hvorved mange tabe det Nødvendige, for at forſkaffe nogle faa det Overflødige: Diſſe Sandheder ere ſaa klare, at et Menneſke ikke behøver ſinertelige Følelſer for at indſee dem. Saadanne Følelſer kunde vel opvække hans Opmerkſomhed; men de overbeviſe ham ikke. De lære ham at ikke misbruge ſin Formue til Umaadelighed; men de lære ham ikke at anvende den til at befordre høiere Fuldkommenheder hos ſig ſelv eller hos andre, derſom han ikke ved Hielp af høiere Grunde og finere moraliſke Følelſer end de, ſom komme af Lidelſer, kiender den naturlige Forſkiel, ſom der er imellem Ondt og Godt, imellem et mindre og et ſtørre Gode.

Retfærdighed og Menneſkekierlighed ere grundede paa ſaa klare Sandheder, og paa ſaa naturlige Følelſer, at man maae foreſtille ſig Menneſkene i en høi Grad af Fordærvelſe, naar Smerte og de naturlige onde Følger af diſſe Pligters Forſømmelſe ſkulde være den eneſte eller høieſte bevægende Grund til deres Jagttagelſe. Jeg tilſtaaer gierne, at det Onde er fornødent for at bevæge mange til at øve Retfærdighed; men dette Onde er ikke ſaa meget det naturlige Onde, ſom følger af Handlingen ſelv, ſom Straffens Onde, hvilket Lovgiveren forbinder dermed, og jeg begriber ikke, hvorledes dette Onde kan bevæge Folk

til

til den anden ſelſkabelige Dyd, ſom er Kierlighed. Et Menneſke, ſom ikke kunde bevæges til at hielpe en Elendig, uden ved Haab om at nyde den ſamme Hielp af andre, naar han kom i de ſamme Omſtændigheder, giorde vel ikke meget Godt, iſær naar han troede, at ingen tiente ham igien, uden at giøre ſig ſelv det Spørgsmaal: Hvad Fordeel har jeg deraf? Derſom det var en Kierligheds Gierning at indſkyde ſine Penge i et Aſſurancecompagnie, hvorved dog de fleſte ikke tænke paa andre end paa ſig ſelv, ſaa tilſtaaer jeg, at det naturlige Onde kunde bevæge Menneſkene dertil; men jeg tvivler paa, at nogen har bygt Hoſpitaler for at faae ſelv Plads deri, i Fald de ſkulde komme i Nød. Man ſvarer, at nogle af diſſe Gierninger, ſom ſynes uegennyttige, ere Virkninger af Ære, andre af Haab om Belønning efter Livet; men derſom man holder det ſaa umueligt, at Kierlighed alene kan frembringe dem, ſkal det endnu blive vanſkeligere at beviſe, hvorledes de komme af Frygt for et naturligt Onde.

Derſom vi ved Hielp af Eftertanke og Erfarenhed underſøgte, hvor dybt den Sandhed er indprentet i den menneſkelige Natur, endog naar den er meeſt fordærvet: at en ond Handling ikke er ond alene fordi den ſkader os, og at en god Handling ikke er god alene fordi den gavner os; mærkede vi, hvor ofte diſſe Begreber holde endog

Mængden tilbage fra saadanne Handlinger, paa hvilke der ikke altid følger en naturlig Straf her i Livet, og som Lovene enten ikke kunde forbyde, eller Dommeren sielden udforske; forlode vi undertiden de store Selskaber, hvor enten forudfattede Lærebegreber foreſtillede Menneſkene, eller herſkende Laſter virkelig giøre dem værre, end de ere af Naturen; forlode vi undertiden diſſe Selſkaber for at betragte Menneſket der, hvor Natur og Samvittighed virke alene uden mange andre Indſkydelſer, da ſkulde vi finde hos Almuen en Mængde af ædelmodige Handlinger, ſom ere upaatvivlelige Virkninger af en høiere Grund end Egennytte, Ære eller Frygt. Vi ſkulde begribe, hvorledes den rette Glæde alene er en Følge af Nøiſomhed og af en naturlig Oprigtighed, og at en Tilſtand af Uſkyldighed og Lykſalighed er ikke nær ſaa vanſkelig at forbinde med de Begreber, ſom Fornuften og Naturen giver os om Menneſket, ſom med dem, hvilke vi ſelv have giort os, ved at betragte kuns den Deel af det menneſkelige Kiøn, ſom er bleven ſaa meget dummere og ulykkeligere end andre, ſom de have villet være klogere og lykſaligere, end deres nærværende Indſkrænkninger tillade.

Jeg behøver vel ikke at erindre, at det naturlige Onde, Fattigdom, Elendighed, Skam, Smerte giver lige ſaa ofte Anledning til Laſter,

ſom

til Dyder; at, derſom Maadelighed, Yd-
ighed, Retfærdighed undertiden ere Virknin-
af Lidelſer, ſaa er Haardhed, Fortvivlelſe,
umhed, Underfundighed det lige ſaa ofte; og
elig, at de fleſte Viſe, Lovgivere og Lærere
for ikke uden Aarſag have troet, at flere Men-
ker forbedres ved det Gode, end ved det Onde.

No. 127.

Mandagen den 5 April, 1762.

ndſkiønt ingen Deel af den menneſkelige Kund-
ſkab er mere dyrket end Hiſtorien, har jeg
g i nogle af diſſe Blade viiſt, hvor meget der
kes os endnu i den vigtigſte Deel deraf, ſom er
enneſkets Hiſtorie. Jo rarere det er, i den ſto-
Mængde af offentlige Tidender om lærde og
tatsſager, at finde ſaadanne Efterretninger,
n lære os at kiende det i Menneſket, hvorpaa
s Lykſalighed mere beroer, end paa det Høie
Skiønne i Videnſkaberne, og paa det Store-
er Forunderlige i Statskonſten, desmere for-
ier det mig, naar jeg finder i diſſe Efterretnin-
r nogle af de Tildragelſer, ſom kulme vise os

enten Dydens Skionhed eller Lasternes Heslighed paa en mere-følelig Maade, end det kan skee ved Grunde alene, uden dog at behøve den Hielp af Indbildningskraften, som formindsker saa meget Nytten af det beste Digt, Fabel eller Roman.

Næst Historien af Aamund Bue, har jeg ikke nyelig fundet i de offentlige Tidender en Tildragelse, som fortiener saa meget at bevares i det menneskelige Kiøns Historie, som følgende, hvilken fortælles fra London i *Journal Etranger* for April Maaned 1761.

" Et ungt Fruentimmer, som var velklædt " og saae vel ud, gik for nogle Dage siden fra " London, og da hun var kommen lidt uden for " Byen, standsede hun ved Bredden af Thems" sen; hun faldt paa Knæe, løftede sine Hænder " op til Himmelen, og derpaa med et kastede sig " ned i Floden. To Mandspersoner, som hav" de seet hende, løb strax hen for at hielpe hende, " men de kom for sildig. Hun var allerede død, " da de tog hende op af Vandet. I det de for" gieves søgte at bringe heyde til sig selv igien, " kom en ung Mandsperson løbende, som med " Heftighed kastede sig ned over dette ulykkelige " Fruentimmers døde Legeme, og under forskrek" kelige Skrig vædede det med sine Taarer. Da " han mærkede, at der ikke var mere Liv i hende,

" tankte

" raabte han nogle Gange: Det er mig, som
" har dræbt hende, og løb i det samme hen for
" at kaste sig i Themsen; men man kom ham i
" Tide til Hielp, drog ham imod hans Villie op
" af Vandet, og overleverede ham til hans Slegt-
"ninger. Man erfarede tillige, at det unge
" Fruentimmer havde været hans Kiereste, at
" han havde forladt hende, og at hun derfor vil-
" de begrave paa engang baade sin Ulykke og sin
" Skam i Vandet. "

Iblant alle ulykkelige Virkninger af de menneskelige Tilbøieligheder er den ingen ynkeligere, end Virkningen af den, som man kalder Kierlighed. Den er den naturligste af alle, og tillige den heftigste, den, over hvilken Fornuften har mindst Herredømme, fordi den er indplantet af Naturen just for at bevæge Menneskene til saadanne Pligters Opfyldelse, som ere for store til at de kunde ove dem af Fornuft alene. Ved denne Passion, som er givet Menneskene for at forbinde dem i Selskaber ved et nøiere Baand, end den almindelige Kierlighed, forledes ofte Hierter, som af Naturen ikke ere onde, til at bruge Djevleliist for at bedrage deres endnu svagere Medskabninger, og giøre de Personer ulykkelige, som de elske allermeest. Disse ulykkelige Følger af Kierlighed, som indbefatte alt, hvad der er meest forskrækkeligt i Skam, Smerte og den ti-

enten Dydens Skionhed eller Laſternes Heslighed paa en mere følelig Maade, end det kan ſkee ved Grunde alene, uden dog at behøve den Hielp af Indbildningskraften, ſom formindſker ſaa meget Nytten af det beſte Digt, Fabel eller Roman.

Næſt Hiſtorien af Aamund Bue, har jeg ikke nyelig fundet i de offentlige Tidender en Tildragelſe, ſom fortiener ſaa meget at bevares i det menneſkelige Kiøns Hiſtorie, ſom følgende, hvilken fortælles fra London i *Journal Etranger* for April Maaned 1761.

" Et ungt Fruentimmer, ſom var vel klædt " og ſaae vel ud, gik for nogle Dage ſiden fra " London, og da hun var kommen lidt uden for " Byen, ſtandſede hun ved Bredden af Them- " ſen; hun faldt paa Knæe, løftede ſine Hænder " op til Himmelen, og derpaa med et kaſtede ſig " ned i Floden. To Mandsperſoner, ſom hav- " de ſeet hende, løb ſtrax hen for at hielpe hende, " men de kom for ſildig. Hun var allerede død, " da de tog hende op af Vandet. I det de for- " gieves ſøgte at bringe heyde til ſig ſelv igien, " kom en ung Mandsperſon løbende, ſom med " Heftighed kaſtede ſig ned over dette ulykſalige " Fruentimmers døde Legeme, og under forſkræk- " kelige Skrig vædede det med ſine Taarer. Da " han mærkede, at der ikke var mere Liv i hende, " raabte

Dersom alt dette var en Følge af den na-
lige Begierlighed alene, saaledes som den er,
ar den er allerheftigst, og forbundet med den
erfvageste Tænkekraft, da skulde intet i Guds
usholdning med Mennesket i dette Liv være
nskeligere at opløse, end denne Knude. Men
: er alt for klart, at Menneskene selv ere Aar-
; i disse ulykkalige Følger, til at give Naturen
'yld derfor. De i Opdragelsen, Sæderne og
)emaaden antagne Grundregler føde alle disse
ykker af sig, som ere ubekiendte hos de Folk,
: leve endnu i en Tilstand, der nærmer sig til
i naturlige, endskiønt disse ikke kiende de Mid-
, som Religionen, Videnskaberne, Æren og
)dragelsen give andre til at modstaae Begier-
)ederne. Overdaadighed har giort Ægtestan-
i saa besværlig, at de fleste kuns sildig paa en
lig Maade kunde opfylde Naturens Drift, uden
opofre alt for meget af de Bequemmeligheder,
m holdes saa nødvendige, at den falske Ære
dog har giort Ægteskab foragtet, dersom det
ttes med andre Vilkaar end de, som selvgiorte
)deregler agte høiere end Naturens Bud og
tatens Beste. Alle Ungdommens Laster ere i
rdens Øine meget ringere Feil end en For-
)delse, som giør noget Skaar i de udvortes
rdele, og det mindste Tab i disse er en større
ykke, end alle de Svakkelser i Naturen, Syg-

melige Velfærds Forliis, treffe juſt den halve Deel af det menneſkelige Kiøn, ſom Naturen har givet de mindſte Vaaben til at forſvare ſig, ſom ſielden begaae den første Synd af Lyſt eller med Forſæt, men bedragne ved falſke Forſikringer af Medlidenhed eller af Godtroenhed overgive ſig i deres Forræderes Vold. Og naar end diſſe ſvage Kreature ere ſtærke nok til at vogte ſig fra ſaadanne Fald, ſom ſtraffes med en uudſlettelig Skam og med deres Uſkyldigheds og udvortes Lyſtes Forliis, giør dog den første Kierlighed ſaa dybe Indtryk i deres blode og af Naturen høielige Hierter, at de ſielden kunde aflade at elſke deres ubeſtandige Elſkere, med ſaadan en Oprigtighed, ſom giør dem for deres Levetid misfornøiede, og tilſidſt fortvivlede.

Deres Forførere derimod undgaae ikke alene al den Skam, Smerte og timelige Tab, hvormed Synden ſtraffes paa det ene Kiøn; de giøre ſig endog en Ære deraf, og ſøge i nye Laſter en Lægedom mod de Saar, ſom de forrige have efterladt ſig, i det de ved en flygtig Kierlighed og med nye Forførelſer vide at udſlette al den Følelſe af Menneſkelighed, al den Erindring af deres forrige Løfter og Forbindelſer, ſom ikke ſtrax kunde udryddes af Hierter, der endnu ikke ere komne til den høieſte Grad af Forhærdelſe.

Den

Dersom alt dette var en Følge af den naturlige Begierlighed alene, saaledes som den er, naar den er allerheftigst, og forbundet med den allersvageste Tænkekraft, da skulde intet i Guds Huusholdning med Mennesket i dette Liv være vanskeligere at oploese, end denne Knude. Men det er alt for klart, at Menneskene selv ere Aarsag i disse ulykkalige Følger, til at give Naturen Skyld derfor. De i Opdragelsen, Sæderne og Levemaaden antagne Grundregler føde alle disse Ulykker af sig, som ere ubekiendte hos de Folk, der leve endnu i en Tilstand, der nærmer sig til den naturlige, endskiønt disse ikke kiende de Midler, som Religionen, Videnskaberne, Æren og Opdragelsen give andre til at modstaae Begierlighederne. Overdaadighed har giort Ægtestanden saa besværlig, at de fleste kuns sildig paa en lovlig Maade kunde opfylde Naturens Drift, uden at opofre alt for meget af de Begvemmeligheder, som holdes saa nødvendige, at den falske Ære endog har giort Ægteskab foragtet, dersom det sluttes med andre Vilkaar end de, som selvgiorte Moderegler agte høiere end Naturens Bud og Statens Beste. Alle Ungdommens Laster ere i Verdens Øine meget ringere Feil end en Forbindelse, som giør noget Skaar i de udvortes Fordele, og det mindste Tab i disse er en større Ulykke, end alle de Svakkelser i Naturen, Syg-

domme, og Samvittigheds Nag, hvormed en ryggesløs Ungdom straffes, om ikke før, saadog i den mandige Alder. Disse Lærdomme, som Aarsager til Husstandens Fordærvelse, til Familiers Undergang og det borgerlige Selskabs Svækkelse, regnes iblant de vigtigste af Verds Grundregler, som regiere vores Deel af Verden.

I det man paa den ene Side har giort Opfyldelsen af denne Passion uendelig vanskeligere end den var af Naturen, saa har man paa den anden Side giort sig lige saa megen Umage for at ophidse den. Begge Kiøn lære tidlig at bruge alle deres naturlige Fordele, og at forbedre dem ved Konsten, alene for at opvække en Begierlighed, som af Naturen var stærk nok til at friste dem. Det svage Kiøn udfordrer ofte, uden selv at tænke derpaa, ved disse Tillokkelser det stærkere til at angribe sig. Det meeste af Mandfolkenes Ære bestaaer, ligesom Erobrerens, i den Konst, at angribe de Svagere, og de fleste lære denne Konst, som man kalder Levemaade, forend de endnu virkelig have i Sinde at forføre. Selskaber af forfængelige og fordærvede Fruentimmer, ere de første Skoler, i hvilke disse unge Mandspersoner bringes for at lære den Konst, som de siden vide at bruge saa vel til Kiønnets Beskiemmelse; men det beklageligste er, at saa megen Umage, som man giver sig i Opdragelsen

for

it lære begge Kiøn den Konſt at angribe, ſom beſtaaer i at opirre Paſſioner, ſaa lidet be- rer man ſig om at give Fornuften den Styr- ſom beheves til at forſvare ſig mod diſſe An- . Statsmændene have længe ønſket, at i Krigskonſten engang maatte giøre en Op- elſe, ſom tiente til at give den Svagere mere kerhed mod den Mægtigeres Anfald. Hvor et ønſkede jeg ikke, at det ſmukke Kiøn, eller re de, ſom ſørge for deres Opdragelſe, maat- egribe Nødvendigheden af denne Forſigtighed! er ikke for Tidsfordriv alene, at Videnſka- e ere nødvendige for et Kiøn, ſom begynder amme ſig ved de ærværdige Forretninger, ſom rn forbandt dem mere til deres Huuſe, og be- de dem fra de Friſtelſer, hvilke de nu ſelv i Baaben gaae i Mode. Det er ikke, ſiger alene for at fordrive den Tid, ſom deres dre anvendte paa Huusholdningen og Børne- len, at man har Aarſag til at raade dem til æſe gode Bøger, men og for af fornuftige nde og andres Erfarenhed at kiende Verden, i at kiøbe denne Kundſkab ſaa dyrt, ſom den es i de fleſte Selſkaber, ved Fornuftens For- elſe, Dydens og et godt Rygtes Tab, deres iliers Ødeleggelſe, og deres timelige Velfærds iis. De Midler ere, næſt Religionen, de le, ved hvilke de kunde modſtaae de tilvorende

Friſtelſer, ſom deres flittige og huuslige Mødre undgik ved en maaſkee lykkelig Vankundighed, og ved at betragte deres egne Huuſe, ikke ſom Kloſtere og Fængſler, men ſom ſikre Tilflugtsſteder for en efterjaget Skiønhed og Uſkyldighed. De, ſom have været ulykkelige nok til at faae en Opdragelſe, i hvilken man alene har bekymret ſig om at bevare deres Skiønhed og formere deres Yndigheder, maae troe, at de midt i de ſtore Byer og Selſkaber ere i lige ſaa ſtor Fare, ſom det ſmukke og velklædte Fruentimmer, der ſtod ved Bredden af Themſen. De ſkulde finde mange iblant det ſtærke Kiøn, ſom ere nedrige nok til at misbruge deres Svagheder, og Elſkere i Mængde, ſom ere lige ſaa uſtadige ſom den unge Engelænder; men iblant alle diſſe var der maaſkee ikke een, der gav ſig den Umage, at gaae nogle Skridt for at redde dem fra Fortvivlelſe, eller ſom var menneſkelig nok til at begræde deres Ulykke, naar han ikke mere var i Stand til at hielpe dem.

No. 128.

Fredagen den 9 April, 1762.

Endſkiønt Maaden, paa hvilken det ſtore Forſoningsverk er bleven fuldbragt, altid bliver af de dybeſte Hemmeligheder for den menneſlige Forſtand; er dog en Forſonings Nødvendighed, naar man i Almindelighed betragter den, nøgt fra ikke ſaa vanſkelig at forbinde med Guds Egenſkaber og med andre af Fornuften bekiendte Sandheder, ſom adſkillige mene, og iblant diſſe nogle baade af Religionens Fiender og af dens ivrigſte Forſvægtere. Vantroe og Overtroe have altid været ſaa nær forbundne med hinanden, og de er i vore Tider kommen ſaa vidt, at man bruger de ſamme Vaaben baade til at beſtride og forſvare Chriſtendommen. De, ſom misbruge Fornuften til at angribe Troens Lærdomme, have ofte det ſamme Mundheld ſom de, der vilde forſvare Troen ved at undertrykke Fornuften. Begge Partier tale om Guds Ubegribelighed og om det menneſkelige Forſtands Svaghed, det ene for at overtale os til at troe intet, og det andet for at nøde os til, uden Prøve at troe alting.

Overtroe

Overtroe er ikke vore Tiders Hovedfeil, og den største Skade, som en blind Iver i Religionen nu omstunder kan gjøre, er, at den undertiden hindrer saadanne Undersøgninger, som tiene til at vise Forbindelsen imellem de aabenbarede Sandheder og dem, som vi kiende af Fornuften. Undersøgninger, som ere saa høit fornødne paa en Tid, da Christenheden er fuld af Hedninger. Mig synes, at om saadanne Undersøgninger end ikke tiente til andet, end til at bortrydde nogle af de Vanskeligheder, som hindre saa mange aflivse Hedningers Omvendelse, var der dog allerede vundet meget derved; og naar man først ved fornuftige Grunde havde bragt Religionens Fiender saa vidt, at de ingen Modsigelse fandt i de almindelige Begreber af dens Lærdomme; skulde det ikke være saa vanskeligt siden, at give dem ved Hielp af Aabenbaringens Lys en rigtigere Bestemmelse. Jeg har allerede paa et andet Sted (No. 73) anmerket, at de, som misbruge Fornuften til at bestride den aabenbarede Religion, bygge deres Meninger paa Grunde, efter hvilke Menneskets Lyksaliggiørelse udkrævede langt flere Underverker og overnaturlige Virkninger af det høieste Væsen, end alle dem, som det aabenbarede Ord lærer os. Thi naar vi endog betragte det høieste af alle Underverker, som er Forsoningen, er det dog forbundet med en vis Orden, hvis

Maade,

Midler, visse bevægende Grunde, der virke saadan en Forandring i Menneſket, ſom giør det bequemt til en ſtørre og vedvarende Lykſalighed. Men naar vore ſtærke Aander vilde omſtøde diſſe Lærdomme af den Aarſag, at et Væſen af en uendelig Magt ikke behøver nogen af diſſe Midler for at giøre et Kreatur lykſaligt, at hans Godhed tillader ham ikke ved Truſler, Straffe, Fyldeſtgiørelſer at udrette det, ſom hans uendelige Magt kan giøre med et Vink; hvad forlange de da andet end en Kiede af uophørlige Mirakler, af Virkninger uden Midler, og af Forandringer i Sielene uden bevægende Grunde? Derſom vi vilde ſlutte ſaaledes i Henſeende til den ſynlige og naturlige Verden, ſom diſſe Folk ſlutte i Henſeende til den moraliſke; derſom vi vilde ſpørge, hvorfor Gud bruger ſaa mange Midler til at frembringe de adſkillige Begreber og Fornemmelſer i vore Siele? hvorfor ſaa ſtort et Legeme, ſom Solen, maae ſkinne for os, og Lyſet fare hvert Øieblik igiennem ſaa umaaleligt et Rum, for at faſte en liden Straale fra et Legeme paa Jorden til vort Øie? Hvorfor Gud ikke ved en umiddelbar Virkning af ſin Almagt opvækker dette Begreb i vor Siel, uden at bruge dertil ſaa ſtore og ſaa mangfoldige Maſkiner? Derſom vi ſpurgte, hvorfor en Sygdom ikke læges uden Midler? Hvorfor en afhugget Arm ikke voxer udigien

lige

lige saa hastig som paa en Polype? Vare disse Spergsmaale da ikke lige saa barnagtige, som naar vi spørge, hvorfor Gud kræver saa mange Forberedelser i Sielen, førend den kan blive deelagtig i den fuldkomne Lykksalighed, til hvilken han har skabt den? Burde vi ikke meget mere af de tænkende Væseners Ypperlighed fremfor andre giøre den Slutning, at den samme Viisdom, som har fundet fornødent at bruge saa mange Midler, og at følge saa bestandig en Orden i Legemernes Forandringer, kan finde det endnu langt mere fornødent i Henseende til de Forandringer, som foregaae hos de tænkende Væsener, og ved hvilke disse beredes til at opnaae det store Maal, til hvilket de ere skabte? Nogle saa Mirakler, for at stadfæste en aabenbaret Lærdom, hvilken, naar den antages, oplyser og forbedrer Sielen; en stor Forsonings Hemmelighed, en for den menneskelige Forstand ubegribelig Forbindelse imellem den guddommelige og menneskelige Natur, som giver alle de bevægende Grunde, som tages baade af Kierlighed og Frygt, en uendelig Vægt, ere disse Ting vel vanskeligere at forbinde med vore Begreber om Guds Viisdom, end om vi satte, at han uden Midler og ved sin Almages umiddelbare Virkninger alene hvert Øieblik udslettede alle de Tanker og Begierligheder, hvorved en syndig Siel arbeider paa sin egen Ulykksalighed?

Fornuften lærer os ſelv, at Menneſkets Lykſalighed beroer fornemmelig paa dets indvortes Forfatning, paa Tænkekraftens og Begierlighedernes Overensſtemmelſe; den lærer, at vore Handlinger ikke ere ligegyldige, at nogle befordre vores Lykſalighed, andre hindre den: men Erfarenhed viſer tillige, at denne naturlige Forſkiel hverken altid indſees, ikke heller altid bevæger; at vi foruden den naturlige Kundſkab om Ondt og Godt, behøve at advares og paamindes af Forældre, Lærere og Lovgivere, og at deres Advarſeler, endſkiønt de tiene til vort eget Beſte, ikke altid bevæge os, derſom de ei forbindes med Truſler og Løfter; og endelig at diſſe Truſler og Løfter ikke virke, uden ſaavidt man er forſikret om deres Opfyldelſe. Naar vi overveie diſſe eenfoldige og bekiendte Sandheder, ſom ere grundede i Menneſkets Natur, enten vi betragte det i Huusſtanden eller i den borgerlige; kan det da komme os ſaa utroeligt for, at det høieſte Væſen, ſom alle fornuftige Kreatures førſte Fader og overſte Lovgiver, har fundet det fornødent at advare os paa en beſynderlig Maade om nogle Sandheder, ſom tiene til at befordre vores evige Beſte; at han har forbundet viſſe Straffe og Belønninger med ſine Befalninger; og endelig, at naar vi overtræde diſſe Befalninger, tillader hans Viisdom hverken at ophæve Straffen, eller at give

os

os Belønningen, derſom den ikke ſkeer i Betragtning af en Perſon, ſom er høi nok til, at hans Fortieneſter kunde opveie mod en heel Verdens Synder, og med hvilken vi tillige ſtaae i ſaadan en Forbindelſe, at hans Fortieneſter kunde tilegnes os? Ere Fyldeſtgiørelſer og Tilregnelſer ikke muelige efter de almindelige Begreber, ſom vi have om ſelſkabelige Forbindelſer? Vide vi ikke, at baade en Fader og en Lovgiver kan finde en Nødvendighed i at ſtraffe, uden at det ſkeer af Had? Og at deres Befalninger intet nyttede, derſom de ikke holdt hvad de lovede eller truede? " I menneſkelige Selſkaber og Regieringer, ſiger " man, er det ſaaledes, men i Guds Stat? Vi " maae ikke foreſtille os ham ſom et Menneſke. " Deri beſtaaer den ſtørſte Indvending, ſom Fornuften giør mod diſſe Grunde, naar de bruges til at forklare Guds Huusholdning med Menneſkene; og denne Indvending kommer atter af en Foreſtilling af Guds Uendelighed og Almagt, ſom tilintetgiør al Orden, og ophæver alle Midlers Brug. Gud, betragtet ſom Fader og Lovgiver, er uendelig fuldkomnere end alle Fædre og Lovgivere; men Børnene, Underſaatterne og Borgerne i denne Deel af hans ſtore Rige ere de ſamme, ſom i de menneſkelige Selſkaber, og Gud iagttager overalt i ſine Virkninger ſaadanne Regler, ſom ere grundede i de Tings Natur, paa hvilke

han

han virker. Dersom det var tilladt at slutte af Guds Fuldkommenheder, uden at tage de Regler i Betragtning, som ere grundede i hans Skabningers Natur; skulde vi tilsidst i vore Slutninger ophæve al Forskiel imellem et Menneske og en Engel, imellem en Engel og en Gud. Grundreglerne af de selskabelige Forbindelser ophøre derfor ikke ved at betragte os som Lemmer af Guds store Rige; og det er saa langt fra, at vore Forbindelser og Nødvendigheden af de bevægende Grunde derved blive mindre, at begge Dele just forstørres ved at maale vore Kræfter med Hiemmelet af dette store Selskab, i hvilket alle Aander ere under den Høiestes Regiering. Ikke een, ikke nogle faa Skabningers Lykseelighed alene, men det Heles Beste er her den høieste Lov, som Guds Godhed selv ikke tillader ham at ophæve, for at skie et Kreaturs egennyttige Ønsker. Det er ikke visse udvortes Handlinger alene, som udkræves af denne Lovgiver, men en Fuldkommenhed og Reenhed i Tanker og Begieringer; og det er hans Godhed selv, som bevæger ham til at søge denne Fuldkommenhed, fordi den er fornøden til et fornuftigt Kreaturs Lykseelighed. Den opnaaes ikke uden Grader, uden Midler, uden bevægende Grunde, og disse maae være saa meget større end andre Straffe og Belønninger, som en Fuldkommenhed er større, til hvilken de skulde

føre en fornuftig Skabning, og jo svagere denne Skabnings Kræfter ere.

Den Christne Religion seger at bringe Menneskет til den indvortes Fuldkommenhed i Tanker og Begieringer, uden hvilken intet fornuftigt Væsen kan opnaae en bestandig Lykſaligheд. Jo mere indskrænket et Kreatur Menneskет er, des større Motiver behøves til at bringe det til denne Fuldkommenheд. Den Christne Religion indeholder baade store Straffe og Belønninger; og den liden Virkning, som de giøre endog paa dem, som ikke tvivle om Religionens Sandheд, beviser just deres Nødvendigheд. Dersom disse Straffe uden Skaanſel bleve opfyldte, blev intet Menneske frelst; og dersom de bleve eftergivne uden Fyldestgiørelse, tabte Lovene deres Myndigheд: Fortrydelse forbedrer vel Synderen, men den udsletter ikke Forargelsen, og den redder ikke Lovgiverens Sandruehed, som i alle Selskaber af fornuftige Væsener er saa fornøden til at give Lovene Kraft og Virksomheд.

Da enhver fornuftig Skabning veд dens Natur forbindes til den beste muelige Brug af de Kræfter, som Skaberen har givet den; saa kan og intet Kreatur, i Henseende til Gud, beholde nogen Fortieneste tilovers, for at fyldestgiøre for sine egne, meget mindre for andres Synder. Endskiønt den Foreening af Guddommen

g Manddommen, ſom Forſoningen udkræver, iver altid en Hemmelighed for vores Fornuft; det dog daarligt at vilde beſtride den med den dvanlige Indvending, at ſaadan en Handling er for ringe og ydmygende for det høieſte Væſen. Ingen Virkning, ſom den evige Viis- om finder tienlig til at befordre Skabningens uldkommenhed, kan være ringe for et Væſen, vis Storhed og Salighed ikke beſtaaer i at lade g tiene, men i en uophørlig Virkſomhed til at pholde alle Kreature, fra den høieſte Engel ind- il det mindſte Støv.

No. 129.

Mandagen, den 12 April, 1762.

De Chineſiſke Bonzer lære om en vis Foe, at han har fortient Menneſkene et bedre Liv fter dette; men de ſlutte deraf tillige, at Dyd g gode Gierninger ere unødvendige, og at dette vs Forretninger ikke ere værd at bekymre ſig om. Denne Sect, ſom er den eneſte i China, der læ- er en Udødelighed, bedriver uden Undſeelſe alle aſter, og undſkylder ſig dermed, at det er lige-

gyldigt, hvad man gier med et Legeme, som snart skal forgaae; og deres Tilhængere bekymre sig saa lidet om det Nærværende, at de fleste give deres Gods til Bonzerne, for at forsikres om en Udødelighed, som tillader dem at forsømme alle dette Livs Pligter.

Saa vist er det, at de vigtigste Lærdomme indtil Udødelighed selv kunde misbruges. Fornuften har længe indseet i det mindste Rimeligheden af et tilkommende Liv; og Utilstrækkeligheden baade af de naturlige og borgerlige Motiver, til at bevæge Menneskene, især i en meget fordærvet Tilstand, har og lært Hedningene selv at kiende Nødvendigheden af en tilkommende Straf og Belønning: men ligesom der behøvedes en Aabenbaring, stadfæstet med saa mange Vidnesbyrd, som den Christelige, for at forvisse Menneskene om saadan en Tilstand, saa er og den Christelige Religion den eneste, som har lært Udødeligheden paa en Maade, som er overeensstemmende med Guds Fuldkommenheder, og med Menneskets sande Lykſalighed.

Alle Systemer, som have lært en Udødelighed, kunde henføres til 3 Hovedclasser. Til den første regner jeg dem, som have troet, at Sielene bleve efter Døden her paa Jorden, og vandrede af et Legeme i et andet; til den anden Classe dem, som mene, at Sielene forflyttes til

indet Sted, hvor de dog have samme Begier-
jeder, og nyde efter deres adskillige Opførsel
en samme Fornøielser, eller samme Lidelser,
i her i Livet. Til den tredie Classe henfører
den Lærdom, at Sielene efter Døden komme
en i en høiere og fuldkomnere, eller i en elen-
ere og ulykkaligere Tilstand, end den nærvæ-
de. De gamle Pythagoreer, Platoniker og
killige Sekter i Indien, som troe Sielenes
indring, høre til det første Slags. De gam-
Grækeres, Romeres, de nordiske Folks og
ahomedanernes Lærdom om en dobbelt Tilstand
r Livet, hører til den anden Classe; og der-
i den Christne Religion ikke er den eneste i Ver-
, hvilket jeg dog troer, som har lovet Men-
kene et tilkommende Liv, der var fuldkomnere
i det nærværende, saa er den dog vist den ene-
der har lært dem at giøre sig saadanne Be-
ber om dette Liv, som baade ere Guds Viis-
m anstændige, og som kunde bevæge Menne-
ne til sande Dyder.

De tvende første Systemer føre ikke Men-
ket til at kiende eller attraae høiere Fuldkom-
heder end dem, som de her i Livet have tilfæl-
med Dyrene. Efter det første Lærebegreb,
antager Sielenes Vandring, bliver Tilstan-
nden Ophør den samme. Sielene løbe i en
andig Cirkel af et Legeme i et andet; og naar

de nogle Millioner Gange have igiennemvandret denne Kreds af Dyr i Mennesker og af Mennesker i Dyr igien, ere ved alle Forandringer hverken frembragt flere Væsener, ikke heller ere disse fuldkomnere, end da Gud først begyndte at skabe dem. Den uendelige Viisdom, som fremskinner i Naturens mindste Virkning, giorde ved alle disse Virkninger lige saa forsængeligt et Arbeide, som de Mennesker, der anvende deres hele Livstid paa at skifte Klæder og Prydelser, uden at blive enten fornuftigere eller bedre end de vare; den virker uden Hensigt, og kuns for at virke; den opbygger for at nedbryde, og nedbryder, ikke for nogen Tid at forbedre, men kuns for idelig at forandre det, som dog ved ingen Forandring bliver tilsidst bedre end det var.

Det Ondes Oprindelse, som har været den store Knude i alle Systemer, har først bragt Menneskene til at antage saa urimelig en Lærdom. Man sluttede saaledes: der fødes Halte, Blinde og Krøblinger. Guds Godhed tillod ikke, at disse Mennesker leed, dersom de ei havde fortient det, og de kunde ei have fortient det, dersom deres Siele ikke allerede havde været til i andre Legemer. Dette System ansaae man tillige som beqvemt til at bevæge Menneskene til at elske Dyden og skye Lasterne. Men Nytten var i sig selv lige saa indbildt, som Grunden til det hele System var falsk. For at rede

Gud

s Godhed, tilintetgiorde man hans Viis-
og foreſtillede ſig det høieſte Væſen virk-
uden endelige Henſigter. Det ſamme Spørgs-
l blev endnu tilbage, hvorledes et godt Væ-
kunde tillade Misbrugen af en Friehed, ſom
Aarſag til ſaa meget Ondt i Verden? og
Spørgsmaal var nu juſt ſaa meget vanſke-
e at opløſe, ſom man, for at opløſe det, hav-
ntaget et Syſtem, efter hvilket det Onde al-
ophørte, og ingen Deel af Skabningen blev
komnere end den var. Som det paa den
Side var en ſlet Belønning at blive forflyttet
Legeme, hvor man hvert Øieblik kunde for-
e igien det Gode, ſom man havde fortient i
ndet, ſaa kunde man ikke heller vente, at
ge lode ſig afſkrække fra at ſøge ved ulovlige
ler et nærværende og ſandſeligt Gode, hvis
var det eneſte Onde, ſom man havde at frygt-
ſter Døden. Den Vellyſtige, ſkulde han
indſkrænke ſine Begierligheder for at nyde de
me Fornøielſer i et andet Legeme, og maaſkee
Dyr? og den Gierrige, ſkulde han nedgra-
ller bortkaſte en Skat, for at finde den igien,
hans Siel kom i en anden Krop?

Det andet Syſtem havde ſaa meget til-
s med det første, at det ikke opløſtede Sielen
t attraae noget høiere Gode, end det Sand-
e; men det ſynes dog at have dette forud, at

det lovede Menneſkene efter Livet en ſtørre og beſtandigere Nydelſe af dette ſamme Gode. De Elyſeiſke Marke, de Nordiſke Folks Himmel og Mahomeds Paradiis ere en ſtedſevarende Tilſtand af ſaadanne ſandſelige Fornøielſer, ſom intet Menneſke eller Dyr føler i Verden uden Afverling, uden Blanding af Kiedſommelighed og Smerte. De, ſom lærte ſaadant, gav derfor Menneſkene noget at haabe, ſom for ſandſelige Kreature var ſtørre end alt, hvad de kunde vente ſig ved Sielenes Vandring, naar det og ſtod til dem ſelv at vælge efter Døden, hvilket dødeligt Menneſkes eller Dyrs Skiebne de vilde. I dette Syſtem var det mueligt at opofre noget for en Pligt, ſom man troede at være et Middel til at nyde et ſtørre og beſtandigere Gode af det ſamme Slags, ſom man opofrede. Men hvilket Haab for en fornuftig Skabning, at komme engang i en Tilſtand, hvori den kunde ſpiſe og drikke uden Ophør! Saadant et Haab kunde vel bevæge Menneſkene til nogle udvortes gode Gierninger, men det giorde dem ikke indvortes bedre; tvertimod, det lærte dem at giøre Midlerne til Øiemerket, og at betragte Nydelſen af de Ting, ſom Naturen har givet dem til at opholde Legemets Kræfter, ſom det eneſte Maal, til hvilket de vare ſkabte. At kiende Sandhed og elſke det Gode, er efter et Syſtem, ſom lover ſandſelige Belønninger,

ikke

ikke Fuldkommenheder, uden saavidt de hielpe os til at føle og smage bedre; og det er saa langt fra, at Sielekræfternes Tilvext for sig alene betragtet kunde anſees for et Gode, at den ophørte at være det, derſom et fornuftigt Væſen indſaae nogen Tid Værdien af diſſe Kræfter ſaaledes, at det tabte Smagen af de ſandſelige Fornemmelſer. Saa ſtor en Lykſalighed, ſom Mahomeds Paradiis kan være for en Slave i Seraillet, saa ſlet en Belønning maatte det være for Socrates, Lycurg, Fabritius, Cato, og ikke alene for dem, men for alle, ſom ikke ſætte Lykſalighed alene i Følelſen og Smagen.

En Lærdom om Udødelighed, ſom ſkulde berede Menneſket til en høiere Fuldkommenhed end den, ſom vi i dette Liv opnaae, og en anden Lærdom end den, var ikke overeensſtemmende med en viis Skabers Henſigter, maatte lære os at attraae ædlere Ting end blot ſandſelige, dog paa ſaadan en Maade, at vi ikke forſømte Pligterne af dette Liv, men anſaae meget mere deres Opfyldelſe, ſom Vilkaar, uden hvilke vi ei kunde haabe at opnaae en høiere Fuldkommenhed efter Livet. Saadan en Lærdom om Udødelighed alene, kunde giøre os til gode Menneſker og Borgere i Verden, og ſkikkede til en fuldkomnere Tilſtand efter Døden, og ſaadan en Udødelighed lærer alene den Chriſtne Religion. Den beſkri-

ver os Saligheden af et andet Liv, ikke som en uophørlig Mættelse af de Lyster, som vi have tilfælles med Dyrene, men som en større Fuldkommenhed og Overeensstemmelse af alle Sielens Kræfter, en klarere og tydeligere Kundskab, som kaldes Beskuelsen, og en indvortes Fred og Glæde, som er en Følge af Begierlighedens Overeensstemmelse med Forstanden. I det den saaledes opløfter os til høiere Fuldkommenheder, glemmer den dog ikke, at vi baade endnu ere sandselige Kreature, og at vi efter Guds vise Orden ikke heller skulde ophøre at være det i den Tilstand, som følger umiddelbar efter dette Liv. Vore Siele bøe i Legemer; de skulde afklædes, men dog igien overklædes. Denne bestandige Forbindelse imellem Sielen og Legemet beskriver Religionen os saaledes, at den baade giver os et sandselige Kreature nogenledes fatteligt Begreb om den tilkommende Lykseelighed, og dog forebygger alle de grove og nedrige Forestillinger, som Menneskker ellers have giort sig om saadan en Tilstand. Vore Siele skulde have Legemer; men disse Legemer skulde være forklarede, og saa meget fuldkommere end de nærværende, som Træet eller Blomstret er fuldkommere end de Frøe, som bleve nedlagte i Jorden, og af hvilke de udspire. De skulde tillige med Legemerne have Sandseredskaber, sandselige Forestillinger og sandselige Begier-

ligh

ligheder, men af et høiere og finere Slags, Redskaber, med hvilke de fornemme Ting, som intet jordisk Øie har seet, og intet Øre hørt, og som ikke ere opkomne i noget Menneskes Tanke. Disse overklædte Siele skulde tillige med deres forherligede Legemer forflyttes til et Sted, som Frelseren har bereedt dem i sin Faders Rige, dette store Rige, i hvilket han siger, at der ere mange Boeliger. Skriften beskriver os dette Sted under Navn af det nye Jerusalem, af en nye Himmel og Jord, af et nyt Tabernakel, paa en Maade, der er overeensstemmende med formustige, men tillige sandselige Kreature, dog saaledes, at den udelukker af disse Beskrivelser alle de nedrige og jordiske Begreber, som hverken skikke sig til englelige Siele eller til forklarede Legemer. Alle Ting, siger den, skulde paa denne nye Jord være nye, og intet Ureent skal komme derind.

Den Christelige Lære om Udødelighed forbindes tillige med saa reen en Sædelære, at den oplofter os over det Sandselige, kuns for at gisre Pligterne des vigtigere i vore Øine. Dette Liv staaer, efter Christi Lærdom, i saa nsie en Forbindelse med det tilkommende, at saa ringe som dets høieste Lykfalighed end var i en Christens Øine, naar han betragtede den som den eneste Hensigt af Menneskets Skabning, saa vigtig bliver derimod enhver Tanke, enhver Begier-

lig-

lighed, enhver Hendelse betragtet som Midler, Anledninger og Leiligheder til at haabe bedre. Livets Korthed og Forsængelighed tillader ingen at agte nogen menneskelig eller borgerlig Dyd ringe, i en Religion, som befaler os at kiøbe den beleilige Tid, at vaage, arbeide og ikke blive trætte, at saae for at høste igien det, som enhver har giort med Legemet, og at bruge dette Livs forgiengelige Gode saaledes, at vi kunde samle os igien et uforgiengeligt Liggendesæe i de evige Boliger.

Hvor skammelig behandles derfor ikke den christelige Religion af dem, som misbruge dens dyrebareste Lærdomme om Forsoning, Troe, Udødelighed, om dette Livs Ringhed og det tilkommendes Herlighed, til at foragte og forringe Pligterne af det nærværende! De giøre, at den fuldkomneste Religion ofte misbruges lige saa meget som Bonzernes Lærdom; at de Christne i Dyd og gode Gierninger beskiemmes af dem, som troe Sielenes Vandring eller et jordisk Paradis, og som ingen høiere Lyksalighed haabe, end den, som Menneskет her i Livet har tilfælles med Dyrene.

Fo.

No. 130.

Fredagen, den 16 April, 1762.

Følelser ved en deilig Aften.

Herre min Gud, du er saare stor, du haver ført dig Herlighed og Majestet.

O lykkelige Time, da jeg kom til saa herlig en Verden! Til denne Aftens Lyksalighed blev jeg født. Jeg vilde ikke have blevet i mit Intet, for at nyde et eneste Øieblik af den Glæde, som Naturen nu tilbyder mig. — Jo! Menneſket blev skabt for at være lyksaligt. Nu føler jeg ret min Lykke, og min Skabers Godhed. Hvorfor vil dog Tungsindighed skiule sig i et traurigt Mørke, og udstøde anklagende Sukke imod Himmelen, som lod den fødes! Hvorfor vil den vrie sine fortørrede Hænder, og banke sit beængstede Bryst imod saa naadig en Skaber! Jeg, siger den, og hyler, jeg kom ikke til Verden uden for at for-

fortære mig med Grædmelse og Jamren; hele Naturen er for mig fal og vederstyggelig, og den eneste Vederqvægelse, jeg endnu nyder, er, naar jeg tænker paa den Time, da jeg ikke skal være til mere. — O Utaknemmelighed! burde ikke en eneste Aften som denne overbevise dig om dine Sukkes Uretfærdighed? Skulde du kunde see dette herlige Syn, og dog forbande din Fødsel?

See! Himmelen triumpherer over Solens Nedgang. Stiernerne fordoble deres Glands for at giøre deres Medbeilere til Skamme, og Jorden bedækkes med et lykkeligt Mørke, for at oplive Himmelen. Maanen kaster misundelige Straaler paa sine Naboelys, for at ophøie sin egen Pragt; men disse funkle kun desto stærkere, og arbeide for at igiennemtrænge Maanens klarere Luer, og at faae Belønningen af mit ventende Øie.

O Ufyldighed, alle Dyders Krone! Aldrig følede mit Hiette din Sødhed saaledes, som i dette Øieblik. Min Glæde er reen og ubesmittet, og min Følelse siger mig, at den maae tækkes den Allerhøieste. Skulde nogen forsvarelig Glæde boe i en Siel, som fryder sig ved at opsvinge sig fra Jorden, og at følge sin Skaber med tilbedende Sukke fra et Himmellys til et andet? — Prøv mig min Gud, mit Hiertes

ſtaaer aabent for dig. — Dog nei! ſtrenge Dommer, gaae ikke i Rette med mig! Straf ikke min formaſtelige Hovmod. Min Uſkyldighed forſvinder i dine alſeende Øine, og mit forſængelige Hierte ſkielver for din retfærdige Domſtoel.

Gud! hvor ſkrækkelig er din Nærværelſe! — Og mig ſynes, jeg ſtaaer her for den Almægtiges Aaſyn. Jorden forlader mig, og jeg rives hen for hans Domſtoel, der ſeer og prøver mine Tanker. Mit Hierte, hvorfor banker du ſaa? Skielver du ved at ſtilles for din Dommer? Ja ſkielv, Samvittigheden, din Anklager, følger med dig. — Lykſalige, I ſom kunde tænke Eder med Glæde for den Almægtiges Øine; men Ulykſalige, der ræddes ved at erkiende dens Nærværelſe, ſom ſkal fortære Eder med ſine Hiekaſtes Flammer!

Utaknemmelige Jord! Himmelen indbyder dig til at tage Deel i ſin Glæde, den indbyder dig til at lovſynge din og ſin Skaber. O! lad dog denne lykkelige Aften ikke forgieves have været ſaa deilig. Synder, kom frem af din Hule, hvor du tænker i Mørkhed at ſkiule din Uretfærdighed for en alſeende Gud. See paa den med Verdener beſtrøede Himmel, og ſkielv for en hevnende Almagt. Betragt de ſig frydende Stierner, og nyd en Forſmag af den himmelſke Glæde, ſom er en Virkning af Uſkyldighed.

Hvor

Hvor blues min Siel ved at have udsynket sig i denne Dags steiende Forlystelse! Denne deilige Aften beskiemmer mig, — den beskiemmer Dagen med alle dens lokkende Yndighedet. Solen opklarede Jorden, og den opklarede Forsængelighed; denne indtog mit svage Sind, og jeg glemte en kommende Aftens herligere Glæde, naar Jordens Pragt med Solens Nedgang skulde have en Ende.

Hvor riig en Kilde af Fornøielser har Skaberen nedlagt i Naturen; en Kilde, som staaer aaben for alle, dersom alle ikkun kiendte den! I Dag, da Solen laante Jorden sin Glands for at giøre dens Herlighed stor i mine Øiae, i Dag, da Tungsindighed overfaldt min Siel, da sukkede jeg og sagde: O! var jeg riig, saa var jeg lyksalig, havde jeg dennes Overflødighed, havde jeg den andens Lykke, saa kunde jeg intet ønske mig mere. O hvad er Rigdom, hvad er Lykke, hvad er Verden nu? — I dette Øieblik ere alle mine Ønsker opfyldte.

Store Gud! hvor er du værdig at prises ved tause Sukke, og en stille Andagt. Ingen Mund kan udsige din Lov, men Sielen, den himmelske Siel, den føler din og sin Høihed. O min Siel, hvad er det du føler nu? Hvad er Aarsagen til din Glæde? Omgivet med en høitidelig Taushed, skrækker ingen jordisk Bulder mit

hvang.

e Øre. Borte er den Uværdige, der i Dag
e mig misundelig med ſin ſtoiende Hovmod,
n Dydige, der ſukkende i en uforſkyldt Ar-
, giorde mig nedſlagen. Mine Udſigter
ke ſig paa hiin Side Jordkloden. Mine Tan-
ploſte ſig derhen, hvor min Siel har ſit Ud-
g.

Men nu, hvilken Strid af Sindsbevægel-
ttrer ſig i mit ſlaaende Hierte! Beſtyrtelſe
illid, Kierlighed og Rædſel, Haab og Tvivl
ſlide min uroelige Siel. Jeg brænder af
llig Tillid, men min Tillid begynder at vakle,
jeg kaſter ikkun et flygtigt Syn til mig ſelv.
føler Skaberens Godhed, men hans Maje-
pfylder mig med Skræk. Gud! ere alle
Verdener? Verdener ſom min? beboede?
fornuftige Skabninger beboede? Er denne
p, hvor mit Øie intet adſkiller, en Sam-
af Jordkloder, hvoraf enhver er maaſkee
elige Gange ſtørre end min! — Ydmygen-
anke for din Hovmod, o Menneſke! — Og
er holde dig for Guds ædleſte Skabning!
er Skabningens Øiemeed, — og du uſle
tør opreiſe dig imod ſaa mægtig en Ska-
— Agter han ogſaa paa dig? Holder han
gſaa et Øiekaſt værdig? — Ja han agter
nig; jeg har den ſamme Almægtige til Ska-
ſom alle diſſe, hans Forſyns Øie vaager

ogſaa over mig. — Hvor ſtolt en Tanke for den menneſkelige Ringhed! — Menneſke, lær at kiende hvad du er, ſaa ſkal du hverken forundre dig under din Høihed, heller ikke ophøie dig over din Ringhed.

Høitidelige Aften! velſignet, evig velſignet ſkal dit Minde blive hos mig! naar Dagens Vellyſtinge lokke mig til at tage Deel i deres ſyndige Glæde, da ſkal jeg tænke paa den ædle og uſkyldige Fornøielſe, ſom du lod mig nyde.

Naar Rigdom og Overdaadighed viſe ſig for mig i deres fulde Pragt, for at giøre mit Sind nedſlagen, da ſkal jeg opreiſe mig igien ved Erindringen af dig. Du ſkal lære mig at ſætte Priis paa Verden, du ſkal lære mig at foragte den. Naar du billiger min Glæde, ſaa ſkal det være mig et Beviis paa, at den er reen og uſkyldig; og naar du giør min Samvittighed bange, ſaa vil jeg underſøge mit Hierte, og prøve min Vandel. Kom ſnart igien, glade Aften, kom og forſød mine Dage!

B * *

No. 131. og 132.

ind. og Fredag. d. 19 og 23 April 1762.

)et er saa rart, at Chineserne bekymre sig om andre Nationers Historie, at jeg uden Tvivl gisre de fleste Læsere en behagelig Tieneste, at meddele dem et Udtog af en Critik, som en) Mandarin har skrevet, over Tilstanden af ropa. De ulærte og godtroende Læsere, som ere vante til at tvivle om deres egne Erfarin- og at prøve andres Efterretninger efter Reg- e af den fine Critik, som i vore oplyste Tider lært Folk at tvivle om alting, skulde maaskee e disse Betænkninger noget latterlige; men danne overilede Domme venter jeg ikke af vore rde, som vide, hvor meget der kan siges mod troeværdigste Vidnesbyrd i Historien, og hvor nge Indvendinger de selv have giort mod alt som fortælles om Chinesernes Ælde, deres denskaber, Regieringskonst, Rigdom, Folke- ngde, o. s. v. Og vore Frietænkere, de skul- iser i denne Critik finde hvad de søge, nemlig, al historisk Kundskab er bygt paa saa svage unde, at det ikke er nok, at en fornuftig Mand

kalder den hele gamle Historie i Tvivl; han bør ikke engang troe hvad han hører og seer i den Tid og paa det Sted i Verden, hvor han selv lever.

Efter al den Umage, siger den Chinesiske Critikus i Fortalen til hans lærde Verk, som jeg har giort mig, for at kiende Tilstanden af det Land, som man kalder Europa, er jeg ikke kommen videre, end til at bevise af upaatvivlelige Grunde: At alt, hvad man fortæller os om dette Lands Beboeres Religion, Videnskaber, Regieringskonst, Rigdom, Handel og Magt, er aabenbar falskt; men derom er jeg og saa forsikret, at den eneste Vanskelighed, som jeg endnu finder deri, er, at løse det Spørgsmaal: Hvorledes saa mange Europæer, som komme daglig her i Landet, kunde være eenige i at bedrage Verden med Beretninger, der ere saa aabenbare modsigende.

Jeg vil ikke engang, siger han videre, give mig megen Umage for at bevise, hvor lidet disse Folk, som dog troe, at de kiende baade den gamle og den nye Verden bedre, end andre, vide af det menneskelige Kiøns Historie. For en Chineser, som har lært sin Børnelærdom, er det nok at fortælle kortelig, at de troe, at Verden endnu ikke har staaet i 6000 Aar; at formedelst en vis Vandflod, som har overswommet Jorden, kan ingen Nation være over 4000 Aar gammel;

ke China, men et vist Babel, er det ældste
; at dette mægtige Keiserdom ikke er saa
som Europa, hvilket dog, efter deres egen
aaelse, ikke nær er den fierde Deel af den be-
e Verden; at det ikke er Chineserne, men
le Folk i det gamle Europa, som de kalde
ker, af hvilke de første Konster ere opfundne;
isse Folk strax have bragt Videnskaberne saa
at Efterkommerne neppe kunde opnaae, end
overgaae dem; at den store Confucius ikke
have levet paa den Tid, som vi mene, fordi
kloge Grækere endnu vare Barbarer, og tu-
andre Ting, som jeg forbiegaaer, for kuns
derſøge det, som Europæerne fortælle os om
lv.

De have en Religion, hedder det, efter
en det ikke er nok, at Mennesker af en Fa-
, og af et Folk, at Forældre og Børn, Bro-
Søstre, Konger og Undersaatter elske hin-
n med den høie Grad af Kierlighed, som
fucius lærer, og som er Hovedindholdet af
Læreboger. De skulde elske alle Menne-
sige de, enten de have samme Oprindelse,
ninger og Sæder som de, eller ei, de skulde
g elske deres Fiender. For at begribe Falsk-
t af disse Beretninger, var det nok, at en
eser betragtede disse Folkes Levemaade, ikke
i Henseende til os, men og imellem sig selv

indbyrdes. De elske ikke engang deres Forvandte. De belee endog vore hellige Skikke, disse viise Indretninger, som vore Fædre have giort, for at bevare Eenighed i Familien, Ærbødighed mod Forældre, og Kierlighed imellem Brødre. Ingen Nation paa Jorden fører saa langvarige og blodige Krige, som de, og de føre dem ikke for at forsvare sig mod Tartarer, men for at ødelegge hinanden. Det er ikke nok, at de udøve disse evige Fiendskaber paa den lille Plet af Jorden, som de selv beboe; de føre Krig og Ødeleggelse med sig i alle de andre Dele af Verden, hvorhen de vilde indbilde os, at de komme alene for at prædike Kierlighed. Saaledes have de efter deres egen Tilstaaelse handlet med alle de Folk, som ikke have været saa kloge som vore Forfædre, at forbyde saa farlige Giester Indgangen i deres Lande. Men alt dette er endnu kuns lidet mod det, som jeg af deres egen Historie kunde anføre, for at bevise, at deres Religion ikke kan være saaledes, som de foregive. Folk, som trængte sig ind hos os, for at prædike en Lærdom om Kierlighed, skulde, som de selv tilstaae, brænde en Mandarin, om han kom til Europa, og forlangte alene Tilladelse til at bekiende selv hvad han troer. De brænde endog i nogle Lande Folk af deres egen Religion; og deres fornemmeste Præst, en Mand, der eier et lidet Land, som

: kan giøre ham saa mægtig, som den store
na, og som siger, at han er Statholder for
Konge, som aldrig har havt noget Rige paa
rden, er saa dumdristig, at han sender Ge-
ndte til os og til andre Folk, for at blive an-
zet til Monark over hele Verden.

Det, som de fortælle os om deres politi-
Indretninger, er ikke mindre utroeligt, end
ad jeg har anført om deres Religion. Den
nemmeste Regent i Europa eier, som de selv
e, slet intet i det Land, som han regierer;
ns Statholdere ere uindskrænkte Herrer, og
n har selv kuns Titel af et Monarkie, som er
slagt for mange hundrede Aar siden, men som
a den Tid skal have været saa stort, at Euro-
erne regne kuns fire saadanne store Riger i
erden; og iblant dem ere hverken China, Ja-
n eller Indostan. Man har endnu i dette Ri-
beholdt Lovene af det gamle Monarkie, som
e skrevne paa et Sprog, der er uddød tillige
ed Monarkiet, og som ingen uden de Lærde for-
aer.

Naar Europæerne beskrive os deres Krigs-
igt, Størrelsen af deres Armeer, og den Konst,
d hvilken de vide at forsvare sig, skulde man
e, at Sikkerheden af disse Stater var saa stor,
ingen af de store Erobringer og Statsforan-
inger, som ere skeete i Asien, var mulig hos

dem; men er det ikke bekiendt nok i China, hvad Hollænderne have giort ved Spanierne? at nogle Fiſkere, der boede i et Land, ſom ikke er meget ſtørre end Øen Thy Ovan, har erobret alle de Lande, ſom de eiede i Indien, i Krigen med det ſtørſte Monarkie i Europa, hvoraf Holland da var den ſletteſte Province. Det beſynderligſte er, at de Mægtigſte ſielden vinde noget. Jeg har læſt i en af deres Hiſtorier om en Krig, ſom blev ført i Begyndelſen af dette Aarhundrede, imellem en mægtig Konge paa Landet, og en mægtig Konge paa Søen, for at afgiøre, enten Kongen i et andet Rige ſkulde hedde Kar-lo eller Fi-lip; hvad ſkeede? En lille Prinds i et Land ſaa ſtort ſom Chekiang, og ſom er deelt i mange Fyrſtendømmer, vandt et lidet Kongerige, ſom han ſiden byttede bort for et andet; men ingen af de ſtore Konger blev mægtigere, end han var før. Hvilken Chineſer, ſom kiender al den Forſigtighed, ſom vores viſe Regiering bruger i Omgang med fremmede Nationer, for at hindre de ſkadelige Følger, ſom ellers kunde flyde deraf baade for Sæderne og Sikkerheden; hvilken Chineſer, ſiger jeg, ſom veed dette, kan troe, at Statskloghaben er bragt vidt hos et Folk, ſom uden Forſkiel blander ſig med alle andre, antager deres Sæder, og ſlakker fra et Sted til et andet, for at føre Fremmedes Sygdomme. Daarlighe-

der

er og Laster hiem med sig; som aabner deres
havne og Lande for alle Folk i Verden; som til-
der Fremmede at holde bestandige Speidere i
eres Hovedstæder, og giøre sig endog en Ære
f at modtage saadanne Speidere.

Hvorfra skulde Europæerne faae den Rig-
om, den Folkemængde, den Magt, som de op-
øie saa meget over alt, hvad de see hos os? Er
et ved at slæbe Sølvet fra et Sted i Verden til
andet, ved at opgrave det i Vesten, for at fø-
det hen i Østen, at en Nation sanker Rig-
om? Dersom disse Folk forstode Handelen, skul-
de da søge et Folk som Chineserne, der ikke
rlanger fremmede Vare, og føre deres Penge
rhid, for at føre nogle tørre Urter og Leerkar
em igien? Vare de saa store Naturkyndige, saa
ttige til Konster og Opfindelser, som de føre-
ve, skulde de da ikke for lang Tid siden have
søgt Urter i deres eget Land, som de kunde drik-
; skulde de ikke have fundet Leer, hvoraf de
nde giøre lige saa gode Kar, som vi? De for-
lle os selv, at de rigeste Nationer i Europa bruge
apiir i Stedet for Penge, og at deres største
igdomme bestaae i Mængden af disse Papirer;
en kloge Folk, skulde de vel hente Slaver fra en
eel i Verden, til at grave det Sølv op i en anden,
n de føre hen i den tredie, for selv ikke at behol-
andet tilbage, end Papiir og sønderbrudte Leerkar?

Hvorfra ſkulde den Folkemængde komme i Lande, hvor Ægteſkab er ſaa lidet agtet, at Religionen ſelv fordømmer det, hvor Folk gifte ſig ſildig, hvor en Mand ſielden har meer end 3 eller 4 Børn, og diſſe Børn, tillige med en eneſte Kone, koſte mere at underholde, end 10 Koner og 100 Børn i China?

Hvilket Barbarie maae ikke herſke hos diſſe Folk, naar man dømmer dem efter dét, ſom de ſelv fortælle os om den Haardhed og Forag, med hvilken de behandle Bøndeſtanden, denne ædle Stand, ſom vores ſtore Keiſer beærer, ved at dyrke Jorden med ſine egne Hænder, diſſe værdige Agerdyrkere og Huusfædre, ſom vore Statholdere indbyde til de aarlige Høitider, og for hvilke vi oprette Ereſtøtter i vore Provincer! Lad Europæerne fortælle ſtore Ting om nogle Byer, i hvilke de tælle Millioner Mennesker! hvortil nytter det at ſamle ſaa ſtor en Hob ſammen paa et Sted? og hvoraf ſkulde diſſe Folk leve i Lande, hvor Markene maae være øde? En fortreffelig Huusholdning, at anlegge Colonier i alle Dele af Verden, og forſømme at dyrke ſit eget! Alle Beregninger af Folkemængden maatte ſlaae feil, derſom Europæerne kunde indbilde os, at deres Land var mere beboet end Kamſkiatka.

Deg-

Lige saa latterligt er alt, hvad de fortælle om deres Videnskaber, naar jeg undtager den B, C, af 24 Bogstaver, af hvilken de hovde sig saa meget, fordi en Chineser maae kiende 80000 Caracterer, førend han kan læse sit eget prog; men saa bruge vi ikke andre Sprog end samme. I Europa derimod have de Lærde Sprog, de Store et andet, og Hoben det tre. Deres Lærde maae forunden deres Moders aal i det mindste vide tre Sprog, som ingen ende Nationer mere tale, og hvad kan være terligere, end at man i en Plet af Verden, n er saa liden som Europa, taler tolv adskilli Sprog? Folk, der maae anvende saa lang Tid a bare Ord, skulde de have Tid til at tænke, ilde de kunde giøre stor Fremgang i Videnska ne? Det, som de undertiden fortælle os af es høie Videnskaber, er elendigt nok for at bee, at de ikke nytte til andet, end til at bilde m selv ind, at de begribe Ting, som ingen Dolig kan vide, og til at formørke andre Sandhe er, som den eenfoldigste Chineser begriber alene ved Hielp af den sunde Fornuft. Folk, som e sig ud for at have opdaget Maaden, paa ilken Sielen virker paa Legemet, og at kiende enskaberne af alle de Sandskorn, hvoraf Ver i er sammensat, holde det for en stor Hemmehed, som enhver Pottemager her i Landet kan

staaer,

ſtaaer, at giøre Porcellain. Deres Bygnings-konſt er ikke mindre latterlig. Er det ſandt, at de have bygget diſſe ſtore Huuſe, hvoraf de viſe os Tegninger, da maae man lade dem den Ros, at de have bygget meget vel, for at bringe deres Huuſe og Byer i Perſpektiver, og for at fornøie ſig med at betragte dem uden fra, men ikke for at boe i dem; et elendigt Beviis paa Klogſkab, at de have giort det til en Hovedregel i alle deres Konſter, at agte Skiønhed og Symmetrie høiere end Nytte og Bequemmelighed! og hvor unaturlige ere ikke diſſe Folks Begreber om Skiønhed? De forundre ſig over den Umage, ſom vore Fruentimmer giøre ſig for at faae ſmaa Fødder, og deres egne bruge en Art af Harniſker, for at ſkaffe ſig, tvertimod den Proportion, ſom Naturen har iagttaget, høie Bryſte og ſmalle Liv. Folk, ſom holde det for hæsligt, at have ſmaa Øine, kunde de have noget Begreb om Skiønhed? Deres Muſik er ſaa tvungen, at enhver Tone har ſin beſtemte Tid og Haſtighed, ſom de afmaale med Fødernes Slag. De kiende ikke det Høie og Mandige i den frie Forbindelſe af ſaa mange adſkillige og ſammenſtødende Toner, hvorved Klangen af vore Trommer efterligner Naturen, i det de foreſtille ſnart Tordenens forfærdende Bulder, med Vindenes og Flodernes Bruſen, og Biergenes Gienlyd, ſnart de adſkillige Strig-

ved

ied hvilke Dyrene opfylde Skoven, tillige med Stemmerne af de utallige Fugle, som bygge i ms Træer.

Slutningen af disse og mange flere Be:agtninger, som findes i den lærde Chineſers Verk, er denne: At alt, hvad Europæerne for:ælle om deres Religion, om deres Regierings: g Krigskonſt, om deres Videnſkaber, Rigdom, handelskloghſkab og Folkemængde, er uſandt: at e ere de eenfoldigſte af alle Folk i Verden, i det iindſte i deres eget Land: at de Europæer, ſom omme til China, forlade deres Fædreneland af Kiedſommelighed, for at opſøge Lande, hvor de unde leve bedre end hiemme hos ſig ſelv: at de ortælle Fremmede ſaa meget, for at ſætte ſig i Inſeelſe, men have tillige ikke Forſtand nok til t lyve paa ſaa rimelig en Maade, at de kunde live troet af fornuftige Folk: at, naar de kom: ne hiem igien, bilde de deres Landsmænd ind, t alle Folk i Verden, ſom de have ſeet, have æret Daarer imod dem: og ſaaledes, ſiger han ſidſt, forplantes diſſe Løgne og Vildfarelſer hos Folk, ſom baade er forfængeligt og eenfoldigt ok til at troe ſelv tilſidſt, at de virkelig beſidde lle diſſe Fuldkommenheder, ſom de vilde bilde ind; derſom dette ikke var ſaa, mener han, inde de ikke være overeensſtemmende i Beret: inger, ſom ere aabenbar falſke. Til Bevis

paa

paa denne Forſængelighed, ſom han tillegger Europæerne, at kunde indbilde ſig ſelv Ting, ſom aldrig ere til, ſiger han, at der i det mindſte Land i Europa ere flere tituleerte Mandariner, end der ere virkelige i det hele Chineſiſke Keiſerdom; at diſſe virkelig indbilde ſig, at de med enhver nye Titel faae en nye Fortieneſte; at Folk baade forædes med diſſe Titler, og leve af dem; at de ſande Fortieneſter derimod og Rigdomme, ſom ere forhvervede ved Vindſkibelighed, hos de ſamme Folk anſees ſaa lidet, at en lærd Mand, en Konſtner, en Kiebmand ofte er mindre agtet, end den tingeſte Bonze i China.

Skal jeg ſige oprigtig min Meening om dette beſynderlige Skrift, da maae jeg tilſtaae, at Chineſerens Tanker, hvor ſelſomme de end ſynes, ere bygte paa de ſamme Grunde, med hvilke ſaa mange ſtore Lærde, og en Deel af dem, ſom kaldes Frietænkere, have beſtredet mange hiſtoriſke Efterretninger, ſom ingen Formuſtig ellers havde tvivlet om. Jeg er altſaa forſikret paa, at diſſe i det mindſte ikke finde nogen Vanſkelighed i at troe ſamme, ſom min Chineſer, nemlig, at der ikke er ſaadant et Folk til i Verden, ſom de bilde ſig ind at være. Imidlertid maae de forlade mig, at jeg endnu ikke troer, at diſſe lærde og kloge Folk, tilligemed deres Landsmænd Europæerne, ere aldeles ſaa taabelige, ſom Chi-

neſerne

ren vil giøre dem; at jeg derfor ikke heller
ikke kan aflegge al den forudfattede Høiagtel-
som jeg efter faa mange sienfynlige Beviser
daglige Vidnesbyrd har fattet for Folk, som
boer iblant; at jeg endnu, indtil videre, troer
d de Eenfoldige, at, om Europæerne juft ik-
beſidde alle de Fuldkommenheder, ſom man
ide vente af ſaadan en Religion, ſom de be-
ide ſig til, og af de Videnſkaber og Konſter,
i de have opfundet, blive diſſe Fortrin dog der-
ikke mindre ypperlige i ſig ſelv; og endelig,
den Nytte, ſom de have giort, hvor liden den
) er mod det, ſom den kunde være, dog altid
tor nok til at agte dem for det fornemmeſte Folk
Jerden.

No. 133.

Mandagen den 26 April, 1762.

Min Herre!

Jeg begynder nu at læſe Deres Blade igien, ſi-
den De haver ladet af at tale om de ſkiønne
denſkaber, om Veltalenheden, Poeſien, Ri-

mene

ſtene og andre Ting, ſom jeg ikke fandt værdige nok til at afhandles i et Skrift, ſom fører Titel af den patriotiſke Tilſkuer. Hvad vinder eller taber Fædrenelandet derved, at man giør Vers i eller uden Riim? og kan man ikke være en god Patriot, enten man har Smag eller ei? I mine Tanker er alt dette ligegyldigt, og jeg agter en Bonde, ſom betaler ſine Skatte og Landgilde, for en ſtørre Patriot, end Bording eller Boileau. I maae derfor ikke tænke, at jeg gier Eder denne Erindring for at tage Partie i nogen Stridighed. Jeg leer kuns deraf, og undrer mig, at Patrioter kunde ſtride heftig om ſaadanne Bagateller paa en Tid, da Videnſkaberne, Handelen, Agerdyrkningen og Sæderne give dem Anledning til langt vigtigere Betragtninger. Imidlertid maae jeg ſige Eder, at jeg kiender Patrioter af det nidkiereſte Slags, ſom ikke ere ſaa koldſindige ſom jeg. De holde for, at en Mand, der laſter en gammel og berømt Forfatter af ſin egen Nation, er ingen Patriot. Jeg forlanger ikke, at I ſkal kalde tilbage igien, hvad I har ſagt: thi maaſkee fandt jeg ſelv, at I havde Ret, derſom jeg holdt det værd at underſøge. Men da Sagen er af ſlet ingen Betydenhed for en Patriot, og I kun ærgrer Folk dermed, uden at giøre nogen Nytte; ſaa tael ikke mere om ſaadanne Ting, I ſkulde derved forbinde [illegible]

Men

Min Herre!

Endſkiønt jeg ikke har ſtuderet, læſer jeg gierne ſmukke Bøger for Tidsfordriv og for ave noget at tale om i Selſkaber. Næſt Roer er der ingen Skrifter, ſom jeg har fundet meget Smag i ſom Ugeblade. Afhandlinie ere korte og Materierne ſaa adſkillige, at i en Haſt kan lære at tale om alting. Oeomiſke Sager vare de eneſte, ſom jeg endnu havde fundet i diſſe Skrifter; og da man nu under ikke taler om andet end om Agerdyrkjen, Handelen, Folkemængden og Pengenes ulation, havde jeg Lyſt at læſe noget derom. ſandt imod Formodning nogle ſaadanne oeconiſke Betragtninger i Eders Blade; men ſkal ſige Eder oprigtig hvad jeg dømte derom, da t jeg, at ſaadanne Materier ſkikke ſig lige lidt til Ugeblade, ſom til Samtaler i Selſer, hvor man kommer for at fornøie ſig. Jeg med. Nød to af diſſe oeconomiſke Blade igiem, og havde viſt ſovet ind over det tredie, der det ikke ved en lykkelig Satire havde givet ſaa meget at lee af, at jeg, af Begierlighed at finde flere ſaadanne, gav mig Taalmod til at læſe alle Eders Blade igiennem paa

nogle faa nær, af hvilke jeg slet intet forstod. Jeg biefalder alt, hvad I siger om den mathematiske Methode, og om den abstrakte Philosophie; men jeg finder tillige, at I er selv alt for philosophisk for en Tilskuer. De politiske Afhandlinger lade sig endda læse med nogen Fornøielse; men Eders Betragtninger over Sielen, Oversættelserne af Young ere utaalelige. Hvem kunde fordrage saadanne Tanker i et godt Selskab? og efter denne Regel bør en Tilskuer prøve alt hvad han skriver.

Min Herre!

Jeg er en eneste Datter af de beste Forældre; min Fader er ingen Pedant, og min Moder ingen Skinhellig. De ere hemmelede Folk, og den eneste Fornøielse, som de have af deres Formue, er at kunne fornøie mig. Min Moder forstaaer intet uden Husholdningen, og jeg kan takke Gud, siger hun, at jeg ikke har nødig at bekymre mig derom. Hun er saa bange, at jeg skal fordærve mine smukke Hænder, at hun tillader mig aldrig at komme i Kiøkkenet. Min Fader har aldrig gaaet i Skole, han har tient sig op som mange andre brave Folk, den intet have lært i deres Ungdom; og da han uden at [illegible]

mere end at regne og ſkrive, hvilket han har
ig ſelv, er bleven ſaa brav en Mand, ſom
olde ham for at være, mener han, at det
nu mere ufornødent at plage et Fruentimmer
adanne Ting, ſom en fornemme Mand ik-
jang behøver at vide. Jeg har ingen Un-
sning havt uden af en Franſoiſe, ſom mine
dre holdt meeſt for at klæde mig og forſlaae
. Dette Fruentimmer havde ſelv ſaa liden
il at beſtille andet end at ſnakke og pynte ſig,
i maaſkee endnu ikke kunde læſe i en Bog,
n jeg ikke havde lært dette ved Spøg af en
el Tante, ſom vi have i Huuſet. Denne
og J, Hr. Tilſkuer, ere nu de eneſte Pla-
ſom jeg har i Verden. Endſkiønt ingen
mig til at læſe, fik jeg dog en beſynderlig
ertil ved Omgang med min Tante; og ſaa
hun fortalte mig Fabler og Hiſtorier, eller
mig ſaadanne Bøger at læſe, tog jeg altid
Tilflugt til hende, naar Tiden blev mig lang,
te ſkeede, ſom J let kan tænke, meget of-
den ingen gav mig noget at beſtille i Huuſet,
i ikke altid kunde være i Selſkab. Hun
e derover ſaa megen Kierlighed til mig, at
eſluttede at indſætte mig til Arving af alle
s Midler, ſom ere anſeelige, og jeg maae
holde gode Miner med denne Kone. Si-
5 haver begyndt at udgive Eders Blade, er

hun faldet paa, at jeg ſkal læſe dem for hende en Gange om Ugen; thi hendes Øine ere ſvage. Dette Arbeide, ſom jeg nu maae giøre uden forſtilt Glæde, er den eneſte Plage, ſom jeg har. Min Tante, ſom bilder ſig ind, at jeg finder lige ſaa ſtor Smag deri ſom hun ſelv, elſker mig derfor endnu mere end før, og derfor er jeg baade hende og Eder meget forbunden; men jeg ſkulde være det endnu mere, derſom I magede det ſaa, at jeg kunde giøre dette Arbeide med Fornøielſe; thi for at tale oprigtig, er der neppe fire Blade i den hele Samling, ſom jeg har forſtaaet, og naar jeg undertiden har fortalt mine Forældre noget deraf, ſige de begge, at min Tante maae være en underlig Kone, ſiden hun kan finde Behag i ſaadanne Bøger. Men Liſe, ſige de tillige, for alting hold gode Miner; naar den Gamle er død, har du ikke nødig at læſe mere. Det beroer paa Eder, Hr. Tilſkuer, at ende denne Plage, naar I vil, enten ved at tie ſtille, eller ſkrive noget, ſom er mere behageligt at læſe. Paa begge Maader kunde I uendelig forbinde, o. ſ. v.

Min Herre!

Endſkiønt det i viſſe Maader forneier mig, at en verdslig Skribent taler med ſaa megen Hø-

ydelſe

agtelſe om Geiſtligheden paa en Tid, da den har tabt ſaa meget af ſin Anſeelſe, ſynes mig dog, at J taler lidt for meget om Religionen i et Skrift, der læſes af ſaa mange læge Folk, og at Eders Skrivemaade er alt for flygtig til at forebygge alle Anſtød hos Eders eenfoldige Læſere. Jeg troer derfor, min Herre, at J giorde bedre, om J indſkrænkede Eder alene til det, ſom ſynes at have været Eders første Hensigt, at give Geiſtligheden igien noget af den borgerlige Agtelſe, ſom den bør have i det menneſkelige Selſkab, og at J ſelv gav Eders Medborgere et godt Exempel af denne Høiagtelſe, ved at overlade Underviisningen i Religionen til dem, ſom ere kaldede til Lærere i Kirken. Jeg kan endnu juſt ikke beſkylde Eder for noget Kietterie; tvertimod, jeg har ſeet med Fornøielſe, at J hverken er en Socinianer eller Hernhuter. Men endſkiønt jeg vel holder diſſe Sekter for nogle af de farligſte i vore Tider, ere der dog andre, ſom ere nok ſaa farlige; jeg mener dem, ſom vilde bruge Philoſophien til at forſvare Religionen, og de ſkiønne Videnſkaber til at indſkierpe den. Dette var juſt Aarſagerne til de mange Vildfarelſer, ſom vi finde hos Kirkefædrene, og J er ikke forſigtig nok, min Herre, i at nævne diſſe Folk. J har for Ex. anført adſkillige Steder af Originis Skrift mod Celſum. Veed J ikke, at denne Kirkefader i

paa alle Steder er orthodox, og at hans Skrifter ere oversatte baade paa Fransk og Tydsk? Om I gav Folk Lyst til at læse dem, hvad Skade kunde I da ikke giøre dermed? Endog den Sal. Luthers Verker selv vilde jeg ikke, at man skulde nævne uden med megen Forsigtighed. Det er bekiendt nok, hvad han har skrevet om den frie Villie. I roser David for hans gode Hierte og Salomon for hans Viisdom; men jeg finder ingensteds, at I advarer Eders Læsere mod de store Feil, som disse Mænd have begaaet. I priser den enes Psalmer og den andens Prædikener, uden en eneste Gang at nævne en god Fortolker, ved hvis Hielp Læserne kunde forstaae de vanskelige Steder, som findes især i Salomons Skrifter, hvilke Frietænkerne selv saa meget misbruge.

Overalt lader det af nogle Steder i Eders Blade ligesom I troede, at Kundskab om Grund-Sandhederne og Nidkierhed for deres Udøvelse vare de vigtigste Egenskaber hos en Lærer. Men eet er at være en god Christen, et andet at være orthodox. Eet er at læse Skriften til sin Opbyggelse, et andet at studere Theologien grundig. Saa mange af de saa kaldede opbyggelige Skrifter, som vi have i vore Tider, saa faa grundige have vi derimod, og iblant ti gode Prædikanter finder man neppe een, som kan sættes i Ligning

med

) vore Theologer af det forrige Aarhundrede,
hverken kiendte den nye Philoſophie eller Ta-
nſten. Vil I endelig give os ugentlig ſlere
ædikener, et Arbeide, ſom I ellers gierne kun-
overlade til vore fattige Candidater, ſaa brug
g i det mindſte den Forſigtighed, at ikke nævne
dre Forfattere end ſaadanne, ſom ere bekiendte
, aldrig at have begaaet nogen Vildfarelſer.
g forbliver * * *

No. 134.

Fredagen den 30 April, 1762.

Herr Tilſkuer!

maae ikke kiende meget til Levemaaden her i
Byen, ſiden I endnu ikke haver bemerket
Uorden, ſom foraarſager ſaa megen Forvirring
en almindelige Omgiengelſe. Denne Uorden
kaaer deri, at ingen ſelſkabelig Handling har
beſtemte Tid. Man lever ligeſom der hver-
vare Uhrer eller Almanakker til, og ſom man
e vidſte at giøre Forſkiel imellem Dag eller Nat,
orgen, Middag eller Aften. Naar jeg ved

en Hendelse er staaet tidlig op om Morgenen, thi jeg sover som andre skikkelige Folk, der ikke gaae i Seng for Midnat, i det mindste til Klokken 10, har jeg fundet Lys i det andet Stokverk, undertiden to Timer førend Solen stod op; og min Tienér forsikrede, at han saae det samme hver Morgen i de tre Vintermaaneder. I de store Huuse, og saadanne vare disse, pleie dog ikke at boe gemene Folk paa andet Stokverk, og jeg var derfor begierlig efter at vide, hvem disse Folk kunde være, der førte saa borgerlig en Levemaade. Til min Forundring hørte jeg, at de alle vare af saadanne Stænder, som man kalder skikkelige Folk. Ingen Kieldermand derimod i hele Gaden lukker sine Vindues-Skodder op førend Klokken er 8, og naar jeg undtager Apotheket, er der ikke en Krambod, som før bliver aabnet. Jeg har ofte sendt Bud til min Skræddermager Kl. 9, og faaet det Svar tilbage, at han endnu ikke var opstaaet. Denne ærlige Mand er saa den eneste i Gaden, som veed at leve; hun kommer, skielden fra Vinkield-en førend Klokken 12, og jeg har tidt seet Lys paa hans Vinduer, naar de have været slukte i anden Etage, der hvor de skikkelige Folk boe, som gaae i Seng Klokken 11, for at staae op to Timer for Solen. Jeg kiender nogle Huuse, hvor Fruerne staae tidlig op om Morgen, for at gaae i Fastepræddiken, og hvor

de fleſte Tieneſtefolk ſove indtil Herſkabet kommer hiem igien; andre, hvor Fruentimmerne ere paaklædte og tage mod Beſøgelſer om Formiddagen; og andre derimod, hvor de endog om Eftermiddagen ere uſynlige, fordi de endnu ikke have havt Tid til at klæde ſig paa.

Hverken Maaltider, Beſøgelſer eller Selſkaber have nogen beſtemt Tid. Fra Klokken 12 om Middagen til Klokken 12 om Natten kan man gaae af et Selſkab i et andet, og allevegne finde Folk til Bords. Nogle ſpiſe Klokken 12, og andre Klokken 1, 2, 3, og naar de ſidſte ſtaae op, gaae de førſte til Bords igien; thi Aftens-Maaltiderne høre og til de bevægelige Feſter, af hvilke Tiden er lige ſaa ubeſtemt. De tidligſte begynde Klokken 8, og de ſildigſte endnu ikke før Midnat. Man kan let foreſtille ſig, hvad Uorden dette foraarſager i hele Byen. Paa ingen Tid af Dagen er man vis paa at kunne faae nogen Mand i Tale, uden førſt at udforſke, til hvad Tid han ſpiſer; og bliver man mod Formodning indladt paa den Tid, ſom enhver Familie har fundet for godt at giøre til Middag, maae man frygte for at blive anſeet for en Snyltegieſt, om man og kom da, naar andre Folk i Byen holde Aftensmaaltid. Lige ſaa uordentlige ere Folk i deres Beſøgelſer. Derſom de beſtemte viſſe Dage dertil, kunde man vente undertiden at finde

dem hiemme; men nu, da alle Dage ere lige gode, kan man giøre 100 Besøgelser i en Eftermiddag, uden at faae noget Menneske at see. Enhver har Ret til at nægte sig hiemme, somme nogle, hedder det, giorde Besøgelser, andre vedtede ingen, disse vare ikke paaklædte; og naar intet andet er i Veien, maae man frygte, hvor man kommer, at det endnu er Spisetid. Jeg taler her fornemmelig om Fruentimret; thi Mandfolkene have altid en Undskyldning i deres Forretninger, og disse maae og vare hele Dagen igiennem, siden alle Folk, som have noget at forrette, klage saa meget over, at de have ingen Tid. Jeg maae tilstaae, at det falder mig vanskeligt at begribe, hvorledes Folk kunde have saa meget at bestille i en Bye, hvor Spisetiden varer i 12 Timer, og hvor Levemaaden er saa ulige og adskillig, at Folk, som have noget at forrette hos andre, maae frygte for at finde dem enten i Sengen eller ved Bordet. Men imidlertid hører jeg disse Klagemaale overalt, og det eneste Middel til at skaffe dem denne Tid, var at fastsætte en gang for alle en vis Orden, efter hvilken i det mindste alle skikkelige Folk skulde sove, staae op, spise og giøre Besøgelser.

Jeg har længe ikke vidst, paa hvad Maade dette skulde skee; den borgerlige Frihed synes ikke at tillade, at man indførte saadan en Orden

ved

en Politieforordning, og jeg veed ikke, hvor Naturens Lov i dette Tilfælde kan gielde, i nindſte blant ſkikkelige Folk. Derſom den klige Forſkiel imellem Nat og Dag, Mor- Middag og Aften ſkulde legges til Grund, tte man for det første giøre det til en Regel, piſe Klokken 12, og til den Tid ſpiſer ingen Haandverksfolk. Deraf fulgte og nødven- at man ſkulde ſtaae tidligere op, og om Vin- , naar Dagene ere korte, maatte man føre ſaa unaturligt et Liv, ſom mine Gienboer i andet Stokverk, der giøre Morgen førend en ſtaaer op. Det er vel ſandt, at andre elige Folk legge mange flere Timer til Afte- end diſſe til Morgenen; men de have Mo- paa deres Side, og denne bør altid af ſkikke- Folk anſees for en høiere Lov end Naturen. et mindſte troer jeg, at det ikke ſkulde være vanſkeligt at indføre en vis Orden, naar man ede ſig efter Moden, ſom om man med eet forandre den hele Levemaade, for at rette lene efter Naturen. Men dette overlader anſke til Eders Godtbefindende, Hr. Til- ; mig er det lige meget, hvad for en Tid I mmer til at ſove, vaage og ſpiſe, Middag Midnat, naar I kuns kunde overtalle alle elige Folk til at antage den ſamme Orden, og mme en vis Tid om Dagen til alle ſaadanne

For-

Forretninger. Thi uden et Forslag, som antages ved en frievillig Foreening af alle skikkelige Folk, begriber jeg nok, at saadan en Ordenlighed kan indføres. Ingen har en bedre Anledning til at gjøre det, end I, og I kunde derved meget forbinde Eder hele Publikum, men især

Eders

Beredvilligste.

For at gjøre hvad jeg kan til saa nyttig en Anstalts Befordring, har jeg besluttet, at gjøre et fuldstændigt Forslag til en rigtigere Bestemmelse af Tiden, baade for hver Dag om Ugen, og for det hele Aar, hvilket Forslag jeg har i Sinde at udgive ved Aarets Ende, under Titel af en Calender for skikkelige Folk. Jeg vil deri følge min Correspondents Raad, at rette mig mere efter Moden end efter Naturen. Skikkelige Folk kunde derfor være forsikrede, at jeg ikke forlanger noget af dem, som ganske strider mod de allerede antagne Grundregler; og jeg haaber, at de vise mig igien den Fieielighed, at tillade nogle faa Præliminairforandringer i Levemaaden, uden hvilke det er mig umueligt at bringe deres Levemaade under en almindelig Regel. Mit

Forslag

rslag beſtaaer deri, at, ſom jeg har merket, at oden, hvor ulige den end ellers er, dog ſaavidt nmer overeens, at Folk af alle Slags Stæn- : ſpiſe, ſove og ſtaae op noget ſildigere end de ve giort tilforn, og at Tiden til diſſe adſkillige rretninger efterhaanden udſættes ſaaledes, at j i nogle Maaneder har merket en kiendelig For- el i alle Folkes Levemaade; ſaa har jeg og luttet for det første, ikke at giøre nogen videre randring deri, end denne, at Spiſetiden, og lige med den alle øvrige Forretninger, maatte ſættes ſaaledes, at man hver Uge ſpiiſte to mer ſildigere end tilforn, da Levemaaden over- i 6 Uger kunde blive lige paa følgende Maade:

e, ſom hidtil have holdt Middag	Kl.	12	1	2	3
ſpiſe i den første Uge	Kl.	2	3	4	5
i den anden Uge	Kl.	4	5	6	7
i den tredie Uge	Kl.	6	7	8	9
i den fierde Uge	Kl.	8	9	10	10
i den femte Uge	Kl.	10	11	11	11
i den ſiette Uge	Kl.	12	12	12	12

Derved ſkeer ingen videre Forandring, end man lidt haſtigere opnaaer den Termin, til lken man dog rimeligviis maae komme engang, ir man følger den hidindtil antagne Mode, at for-

forandre Middagen; og naar man i alle, ſaavel borgerlige ſom adelige Huusholdninger, vilde begynde denne Forandring til førſtkommende 9 Mai, ſkulde det den 21 Junii, ſom er den længſte Dag, blive Middag overalt i Landet Kl. 12 om Natten; hvilket havde den ſtore Fordeel, at man baade kunde ſpiſe uden Lys i den kielige Aftenluft, og at man ſov den hedeſte Tid af Dagen. Jeg vil juſt ikke ſige, at denne Tid er altid den bequemmeſte til Middag; men naar man førſt, uden at forandre noget i de engang antagne Grundregler, havde faaet en almindelig Middag i hele Landet, kunde man ſiden let paa ſamme Maade faſtſætte den til hvilken Time om Dagen eller Natten man holdt meeſt bequem. Skulde man f. Ex. i Vintermaanederne finde for godt at tage den gamle Mode op igien, og at giere Middag Kl. 12 om Dagen; har man kuns nødig at begynde ligeſaadan en Forandring 6 Uger for den korteſte Dag. Naar Folk ſaaledes have forſøgt alle muelige Forandringer af Timer, og jeg har erfaret, hvilken Time der er bequemmeſt for de fleſte, vil jeg derefter ſege at beſtemme en almindelig Middag i den Calender for ſikkelige Folk, ſom jeg agter at udgive ved Aarets Ende.

Imidlertid haaber jeg, at man for Sommeren retter ſig efter ovenſtaaende Tabelle, og ligeledes dereſter beſtemmer Sovetiden, ſaaledes,

ar ingen ſkikkelige Folk ſtaae op forend to Timer for det Klokkeſlet, ſom i hver Uge er Middag; hvilket i den ſiette Uge, eller otte Dage for Soelhverv, bliver Kl. 10 paa den Tid af Dagen, ſom vi kalde Aften. Middagsmaaltidet varer i to Timer, og 6 Timer efter holdes Aftensmaaltid, altſaa Kl. 8 paa den Tid af Dagen, ſom nu kaldes Morgen. Aftensmaaltidet varer ſaa længe ſom Middagsmaaltidet, og 2 Timer derefter bliver det almindelig Sengetid, følgelig i den ſiette Uge, paa den Tid, da Heden er ſtærkeſt, Kl. 12, ſom ingen uden gemene Folk nu kalde Middag.

De 2 Timer, fra man ſtaaer op til man gaaer til Bords, nemlig fra Kl. 10 til Middag, anvende Mandfolkene til Forretninger, og Fruentimmerne til at klæde ſig paa. De 6 Timer efter Maaltidet bruge ingen ſkikkelige Folk til andet, end til Omgang og Fornøielſer, og imidlertid maae ingen nægte ſig hiemme, eller undſkylde ſig med Forretninger.

Hvorledes diſſe 6 Timer beſt og ordenligſt kunde anvendes hver Dag i Ugen det hele Aar igiennem, dertil haaber jeg at give i ovenmeldte Calender en Plan, med hvilken alle ſkikkelige Folk ſkulde blive fornøiede, og hvorved al Uligheed i Levemaaden for Fremtiden kan forebygges.

No. 135.

Mandagen, den 3 Maji, 1762.

Greven af Shaftsbury er en af de farligſte Fiender, ſom Religionen nogenſinde har havt. Han foreenede ſtore Naturens Gaver med en vidtloftig og udvalgt Læsning; og dem, ſom hans høie Stand ikke kunde blinde, vidſte han at indtage ved den nye og originale Vending, ſom han forſtod at give ſine Tanker. Denne Mand, af hvilken de Engelſke Frietænkere ere ſaa ſtolte, har iblant andet, hvorved han har ſøgt at gine Religionen forhadt, og føre den i Strid med Statsklogſkaben, ogſaa bebreidet den dette: At en Chriſten ingen Opmuntringer havde i ſin Religion, til at elſke ſit Fædreneland, at Skriftm intet vidſte at ſige af en Pligt, ſom er den adelſte af alle, og Grunden til det borgerlige Selſkabs Lykſalighed. Dette Blad er beſtemt til at forſvare Religionen imod hans Indvendinger.

Shaftsbury er ikke den eneſte, ſom har fordret af Aabenbaringen, at den burde igiennemgge de Pligter, ſom Fornuften og Naturen allerede paalagde Menneſket, for at give dem en nye Vægt

ø ſin Anſeelſe. Man tør heller ikke nægte, at
le naturlige Pligter vare uværdige at underſtøttes
'en umiddelbar guddommelig Aabenbaring. Der
nde være naturlige Pligter, ſom ikke af ſig ſelv
ıvde ſaa ſtort et Lys, at Forſtanden tydelig og
aſtig nok kunde indſee dem, og ſom derfor vilde
dfordre mange hundrede Aars ulykkelige Erfa-
nger, førend man lærte at indſee Følgerne af
'res Forſømmelſe, og ſaaledes blev tvungen til
: erkiende deres Nødvendighed. Saadanne
)ligter vare de, ſom i den første og ſpædeſte Ver-
ens Alder giorde guddommelige Syner og Aa-
enbaringer ſaa fornødne, og tillige ſaa anſtæn-
ge. Der kunde være andre, ſom Fornuften
l indſaae, men ſom vare ſaa meget imod de
enneſkelige Tilbøieligheder, at vi de fleſte Tider
ılde forſømme dem, derſom ikke Aabenbaringen
av os nye Bevægelſesgrunde til deres Jagttagel-
. Men den mindſte Deel af vore naturlige Plig-
r ere af den Beſkaffenhed. De vigtigſte deraf,
', hvis Forſømmelſe vilde drage det menneſkeli-
Kiøns Ruin efter ſig, ere ſaa vel befæſtede ved
aturens og Fornuftens Grunde, at den, ſom
ınde være følesløs imod diſſe, ſkulde heller ikke
ılde adlyde Guddommens umiddelbare Røſt. Og
ıadan en Pligt er Kierlighed til Fædrenelandet.
ıd os underſøge Grunden dertil, og vi ſkulde
e, at vi ikke behøve nogen Aabenbaring ale-

ne for at opmuntres til at elſke vort Fædrene-land.

Det, ſom gior os Fædrenelandet kiert og dyrebart, er ingen nedrig Egennytte, det er ikke de lykkeligere Udſigter, ſom her tilbyde ſig for vort Haab og vore Ønſker; det er heller ingen dybſindige Betragtninger, ſom vi ved modnere Aar anſtille over vort Fædrenelands Fordele frem-for andre Lande. Nei, det er Følelſer, ſom saa lidet have deres Oprindelſe i et langvarigt og viis-ſomt Overlæg, at Grunden meget mere er bleven lagt til dem i en Alder, da vi endnu ikke havde lært at tænke. Vort Fædreneland er den Ver-den, vi kiende i vore førſte og ſpædeſte Aar. Alle Naturens Yndigheder, ſom henrive vor Nysgier-righed, indtage os tidlig til Fædrenelandets For-deel. Vi lære at elſke Livet og Fædrenelandet paa een Tid. Alle de ſmaa uſkyldige Fornøiel-ſer vi nyde, efterlade hos os en hemmelig Erkiendt-lighed, og de lykſalige Timer i vort Liv, ſom la-de os føle vor Fødſel med Glæde, føre det tak-nemmelige Hierte hen til Fædrenelandet, ſom den ſtørſte Velgiører; og i de tiltagende Aar befaler Egenkierlighed os at vedligeholde en Følelſe, ſom gier et ædelt Hierte ſaa megen Ære. Taknem-meligheд er Grunden til Kierlighed til Fædrene-landet. Ingen kan være ligegyldig imod ſit Fø-dreneland, uden den, ſom er følesløs imod Livets

Fød-

Fordele, eller ikke veed at sætte Priis paa nydte Velgierninger. Naturen selv arbeider tidlig paa, at giøre os til kierlige Borgere; og den, som uden Møie kan undertrykke de gode og ædle Følelser, som Naturen selv har dannet, røber enten en slet Opdragelse, eller giver et Beviis paa en nedrig Carakteer.

Saa ædel, saa fast er den Grund, hvorpaa Kierlighed til Fædrenelandet er bygget, fastere end nogen anden, som Forestillinger eller Fornuftslutninger kunde opføre. Og skulde vi da vente, at Aabenbaringen, der alene blev givet for at bøde paa Fornuftens Mangler, skulde giøre det til sin Hovedhensigt, at understøtte en Pligt, som er os saa naturlig, og som ingen kan efterlade, uden at blive til Umenneske? Jeg veed vel, der ere naturlige Pligter, lige saa betydelige som denne, lige saa vel forvarede i Naturen, og som alligevel understøttes ved Skriftens Myndighed. Men man skal ogsaa blive vaer, at denne Igientagelse af visse Naturens Bud i Skriften alle Tider retfærdiggiøres, om jeg saa tør sige, ved en vis Anledning, som grunder sig i den Tid, da Aabenbaringen blev givet, eller i de Menneskers Omstændigheder, som den først og fremmest blev givet. Frelseren prædiker mere end engang imod Hyklerie; men herskede ikke ogsaa til hans Tid en Sekt iblant Jøderne, hvis Hovedcarakteer

denne Last var? Hans Disciple stride om Fortrinet iblant hinanden; og denne Strid giver dem Anledning til at anprise Ydmyghed. Den Tale, som Frelseren holdt paa Bierget, indeholder mange Lærdomme, som ere grundede i den naturlige Moral; men de ere dog alle saadanne, som behøve at igientages, enten for at rense dem fra de mange overtroiske og forføriske Tillæg, hvorved de jødiske Lærere havde giort dem ukiendelige for Fornuften, eller for at bevæbne de nye Christne til at modstaae de Fristelser, som vilde møde dem, og søge at hindre dem fra disse Pligters Udøvelse. See vi nu paa Tilstanden i det nye Testamentes første Tider, saa blive vi intet vaer, der kunde give vor hellige Religions Stifter Anledning til at tage sig af Pligterne imod Fædrenelandet paa en særdeles og eftertrykkelig Maade. Nei, vi finde meget mere noget, som er tvertimod. Jøderne vare paa den Tid, ligesom alle Tider, undtagne med en utaalelig Hovmod af deres eget Folk, og foragtede alle andre; Jøde og Menneske gielde hos dem lige meget, og at vise en Hedning Veien, kaldte de en Forbrydelse imod Religionen. Kan man formode, at Frelseren ved en ubuden Iver for Fædrenelandet skal give disse Folk Anledning til at troe, at han billiger deres Afsindighed, omendskiønt dette alene skulde have giort ham værdig i deres Øine; og maae man ikke

ere vente, at han vil bebreide dem det Over-
ne i deres Iver? Vi finde ogsaa, at han f.
erklæret den Afskye, de havde for Samari-
rne, saavel ved sin Lære, som ved sit Exem-
for ugudelig. De første Christne vare nød-
il at opofre alt, hvad de havde kiert, Fami-
Gods, Fædreneland, og Livet selv. Chri-
dommen paalagde dem intet, som kunde for-
dem til at forsømme deres borgerlige Pligter.
n det var at befrygte, at de, af en alt for
rlig Kierlighed til Fædrenelandet, kunde be-
es til at tilsidesætte de høiere Forbindelser, som
are Religionen skyldige; derfor tager Chri-
Anledning til at holde Kierlighed til Gud og
rlighed til Forældre imod hinanden, og paa-
er, at ingen, som elsker Fader eller Moder
e end ham, kan være hans Efterfølger og
ipel.

Disse Betragtninger kunde alt være nok
at giøre Shaftsburys Indvendinger til in-
i det de vise, at hans Paastand er ubillig.
i vi behøve ikke at forlade Religionen her, vi
e endnu gaae videre. Thi hvem kan tvivle
, at Christendommens hellige Stifter har
t den store Pligt, at elske sit Fædreneland,
idst at sætte Priis paa den. Han, som ag-
Kierlighed til Forældre saa høit, at han sætter
ved Siden af Kierlighed til Gud, han, som

erklæret den ſor en Løgner, der roſer ſig af ſin Kierlighed til Gud, og dog hader ſin Broder? Er ikke denne dobbelte Kierlighed, Kierlighed til Forældre og Kierlighed til Brødre, det Baand, hvorved Naturen ſaa ſtærk har ſoreenet de fleſte Menneſker med deres Fædreneland? I det mindſte har alle Tiders og Landes Statskloghed anſeet den derfor. De gamle Romere holdt Kierlighed til Forældre for ſaa nødvendig en Dyd hos en god Borger, at de endogſaa opofrede den viſſe Fædrenelandets Fordele. De troede, at intet Tab kunde have ſaa vigtige Følger for Staten, ſom naar Kierlighed og Fortroelighed udſlukkedes i Familierne. Betragte vi videre, med hvilken Alvorlighed vor Religion indſkierper Lydighed imod Øvrigheden; ſaa finde vi her ikke alene en bevægende Grund til at befordre Fædrenelandets Beſte, men tillige en Advarſel, at vi ikke ſkade det, ved en overdreven og ubeſindig Iver. En ſtor Deel Menneſker vilde blive Fædrenelandet til Byrde, ja endog befordre dets Undergang, derſom det blev dem tilladt at følge deres egne Indfigter, og de ikke vare nødte til at adlyde ſaadanne Perſoners Villie, ſom ere i Stand til at dømme om det almindelige Beſte. En anden Deel vilde derved legge ſin Kierlighed til Fædrenelandet for Dagen, at den ſatte ſig imod en uretfærdig Øvrigheds Befalninger, og giorde den Ulykke

ſværre,

re, som Forsynet ved andre Midler kan raade
d paa. Men selv den uretfærdige Fyrste fin-
sin Beskyttelse i Religionen; Forsynet har
beholdet sig at indskrænke ham til sin Tid.
sidst have vi de meest rørende Exempler paa
trioter i det gamle Testamente, der overgaae
det, som vi hos Grækerne og Romerne beun-
, og saa meget mere overgaae det, som Grun-
, ved hvilken hine bleve drevne til at elske de-
Fædreneland, var Religionen og Guds Ære.

No. 136.

Fredagen, den 7 Maji, 1762.

er ere visse Tilfælde i Livet, i hvilke Religionen alene kan trøste.

En Oversættelse af Sucros Erfaringer.

blant alle Beviser for Religionen, behage de
) mig meest, som forestille den som en Reli-
n, der ikke alene er paa det nøieste forbundet

med Menneſkets ſande Velfærd og Fornøielſe; men og er den eneſte rette Kilde til Menneſkets Lykſalighed. Diſſe Beviſer have en uudſigelig Styrke. De virke, ſaa at ſige, paa Menneſkets naturligſte Side. Det Intereſſante er i enhver Sag altid det, ſom først og heſtigſt indtager os for den. Alle Religioner i Verden ere bygte paa denne Grund, men ingen har mere Ret til at bruge ſaadanne Beviſer end den Chriſtelige. Ja den er det alene, i hvilken de egentlig finde Sted. Kuns i den finde vi en ſalig Erfaring af dens Sandhed og Guddommelighed. Alle de Tilfælde, i hvilke vi finde ingen Hielp, ingen Troſt enten hos os ſelv eller hos andre, og da vi forgieves ſøge at troſte os, beviſe, hvor fordeelagtig denne Religion er for Menneſkene, og hvor uomgiengelig fornøden den er til deres Roe; og hvor mange ere ikke diſſe Tilfælde? Jeg vil kuns anføre nogle deraf.

Den retſkafne, den fornuftige, den lærde Theodor, han, ſom Naturen har prydet med ſaa mange rare Gaver, hvoraf een alene var nok til at ſætte Folk i Forundring; denne Mand, ſom kiender ingen ſtørre Fornøielſe, end at tiene andre med ſine Gaver og Kræfter, og hvilken, ligeſom Titus, holder den Dag for at være tabt, paa hvilken han ikke udretter noget Godt, han forfølges af Had og Misundelſe. Hun er Fenelons

Phi-

es, ſom ved ſine Fienders Ondſkab og
:d blev forjaget til en Ørken, hvor han
nde giøre andet end begræde Menneſkenes
emmelighed. Hvad for en Sorg maae ik-
eunemtrænge hans Siel, hvor qvælende,
nagende maae den Uvirkſomhed ikke være,
ilken hans Fienders Ondſkab har fornedret
Hvorfor, ſiger han ved ſig ſelv, hvorfor
:! har jeg af dine Hænder faaet Kræfter til
eide til Sandhedens og Dydens Tieneſte?
or har jeg givet mig Umage for at forbedre
Hvorfor har jeg lært at kiende den ſøde
ielſe, at kunne bruge dem til Menneſkets
:d og Dydens Ære? Hvorfor maae jeg
grave dette Pund, ſom du har betroet mig,
orfor gav du mig det, derſom du ikke og
give mig Leilighed til at bruge det? Dine
erninger ſelv blive mig til Plager, og hvor-
ar jeg fortient det? O tag dem igien, diſſe
, ſom du kuns har givet mig til min Pine; ſaa
g kunde taale denne mørke Eenſomhed, til
i du har forjaget mig; ſaa ſkal jeg ikke me-
ies af den Drift, ſom jeg føler hos mig til
e Sandheden og Dyden; ſaa vil jeg troe,
intet høiere Kald har, end at arbeide med
)ænder og at leve for mig ſelv alene. Hvor-
al Theodor troſte ſig? Dydens Fiender,
meenlig udgiøre det ſtørſte Partie iblant

Menneskene, binde hans Hænder endnu stærkere me
for at holde ham i Uvirksomhed, og indskrænke
ham i den snevre Kreds, som hans Skiebne
nu har overladt ham. De veed, hvor
get de skulde tabe, dersom han fik sin Frihed
igien. Hans Aar løbe imidlertid hen: han bli
ver svag, hans Munterhed forsvinder, og nu ønsker
han snart ikke mere at komme ud af sit Fængsel.
Hvad for en Rolle, siger han, skulde jeg nu spille paa Verdens store Skueplads, om man førte mig derhen? Med hvad Bifald skulde jeg forlade den nu, da jeg ikke mere har Kræfter til at fortiene noget Bifald? Det skulde gaae mig som de usvede Lærlinge, der i den sidste Scene begaae en Feil, som fordunkle alt det Gode, som de tilforn have giort. Tilskuerne skulde forage mig, og jeg skulde forgieves stræbe efter den Laurbærkrands, som jeg i min Ungdom maaskee uden stor Moie havde vundet. Du har forgieves givet mig de Vaaben, med hvilke jeg kunde stride mod Lasterne; forgieves, Natur, har du spildt dine Gaver paa mig. Uden Nytte har jeg besiddet dem, og uden Ære giver jeg dig dem igien.

Lad Theodor blive en Christen, og han skal forandre sin Tale; han skal finde den Sindsroelighed og Trøst, som han forgieves har søgt hos sig selv og andre. Han skal i Stedet for den blotte Natur see en [illegible]

en med ſin Godhed og Viisdom, og ſom ik-
lemmer Menneſkets Vilkaar, uden at have
gt til dets Lykſalighed. I Stedet for den
Scene af dette Liv, ſkal han opdage en Skue-
ſom ſtrækker ſig til det uendelige, og ſom
bliver ledig, en Skueplads, paa hvilken
lde optræde efter dette Liv, og hvis Navn
ghed. Du bliver beſtandig god, o Gud!
ler en Chriſten, du er viis, og dine Forel-
upaaklagelige. Du ydmyger mig, i det
ager mig Leilighed til at indlegge Ære og
i Verden med mine egne Kræfter, i det du
laſter mig Daarerne, i det du tillader dem
rive mig af Livets Skueplads, og at hen-
mig i denne Ørk, hvor jeg alene omgaaes
nig ſelv; men denne Ydmygelſe er en Naa-
Du vidſte det, dine Øine ſaae det allerede,
) endnu ikke var til, at jeg ikke kunde taale
ersmmelſer og Lovtaler, ſom jeg maaſkee
have forhvervet mig ved mine Fortieneſter,
g du ſaae, at jeg ſkulde blive alt for emp-
g ved mine Fienders Misundelſe og Dad-
Du forviiſte mig altſaa til dette Mørke, hvor
lidet agtet, til denne Eenſomhed, hvor jeg
: for alle de Adſpredelſer, ſom Menneſkene
aderkaſtede baade naar de roſes og naar de
Her, hvor kuns faa kiende mig, og hvor
uden for al den Bulder, ſom herſker i den

ſtore

store Verden, her vil jeg vælge dig, o Religion, en Datter af Himmelen, til min fromme Ledsager. Lær du mig at bruge de Kræfter, de Gaver, den Beqvemhed, som jeg har faaet af min Skabers Haand, som Verden har foragtet, og hvormed jeg forgieves har tilbudet mig at tiene den, lær mig at bruge dem til en ædlere Tieneste. Underviis mig i de store og for min naturlige Forstand ubegribelige Forretninger, med hvilke jeg skal beskieftige mig i Evigheden. Lær du mig at bevare disse Kræfter ubesmittede, at naar jeg engang skal betræde denne store og prægtige Skueplads, hvor Gud og Engle alene ere Dommere og Tilskuere, jeg da ikke maae findes uværdig til det Selskab, med hvilket jeg skal fordrive Vover i Vennens herlige Forretning! Du er viis, min Skaber! Jeg har ikke omsonst faaet de Kræfter, som du har meddeelt min Siel. Du gav mig dem for en bedre Verden. De ere mig et Pant paa en Evighed, i hvilken jeg skal formere alle disse Kræfter, som du gav min udødelige Siel. O hvor længes jeg efter den Time, som skal føre mig fra Jorden til de gyldne Porte af Roelighedens og Fredens Tempel! Hvor angenem skal denne Flugt være for min Siel! Saa svæver en Ørn, der har kastet Baandene af sine Fødder, igiennem Skyerne, Solens Lys i Møde!

Aedon var et Lykkens og Glædens Barn. Hvert Skridt, som han giorde, var beſtrøet med Blomſter. Alt det, ſom var omkring ham, ind- bød ham til Glæde, og ingen Dag gik forbie uden at efterlade ſig en riig Anledning til Fornøielſe for den følgende. Ved Siden af den klerligſte Ægtefælle ſaae han i de elſkværdigſte Børn en ny Art af Glæde voxe op, en Glæde, ſom alene kan føles af de Fædre, der ikke holde det for nok, at have givet deres Børn Liv! Himmelen udøſte overflødige Gaver over hans Huus, og be- falede ſine Velſignelſer at følge ham allevegne. Aedon beſad iblant diſſe rare Fortrin ogſaa dette, om er nok ſaa rart, at han havde en redelig Ven, n Oreſt, for hvilken han uden Frygt kunde aab- e ſit Hierte, og meddele alle ſine Tanker. Par- erne havde ſpundet hans Liv af gyldene Traade; hi der fattedes ham intet til Lykſalighed, ſaale- es, ſom den her kan nydes af et dødeligt Men- eſke.

Aedon beſad diſſe Lykkens Gaver uden at erfalde til deres Svaghed og Daarligheder, ſom ovnlode ſig af deres Fortrin, og juſt derved baa- e befordre og fortiene deres Fald. Og naar han ndertiden blev anfegtet af diſſe Daarligheder, gte han med en utrættelig Flid at overvinde dem ed Betragtninger af Religionen. Hans Lykke ev ham ikke misundt af andre end af dem, ſom

ikke

ikke kiendte ham. De, som kiendte ham, [illegible] skede alene, at de aldrig maatte see den lykkelige Stierne nedgaae, som hidindtil havde skinnet for ham, og som var et godt Tegn for alle dem, der tænkte menneskelig nok til at see andre lykkelige uden Misundelse. Men hvilken forskrækkelig Forandring! Sex Aar, og hvor snart løber ikke saadan en Tid bort for os Dødelige, sex Aar saae Aedon sig i Lykkens og Glædens Skiød! De forgik, og nu blev Himmelen bedækket med sorte Skyer. En mørk og taagefuld Nat fordrev Glædens Straaler, hvilke ligesom mod deres Villie skiulte sig under hans Horizont. Dødens Engel, og tillige med ham Sygdomme i græsselige Skikkelser, omringede hans Huus, og bortførte først hans elskværdige Ægtefælle til Skyggernes Rige. Da Aedon græd endnu ved Graven af sin elskede Masa, slog Dødens Engel anden Gang, og traf den første Frugt af hans Kierlighed, hans eeneste Søn! O! hvor skielvede hans faderlige Hierte, da han saae det Barn i Dødens Arme, som endnu bar hans Billede i et Ansigt, der allerede var tegnet med Gravens Farve. Dette Tab kunde Aedon ikke begræde. Stum og uden Taarer følter han det des heftigere i sin Siel. Her saae han Orest, sin Ven, hvilken sørgelige men venskabsfulde Bevægelser havde kaldet til ham. Han kom for at trøste ham! men hans Trøst var

kierlig

rlige Taarer, ſom nedſtrømmede af hans Kin-
. Aedon ſaae dem, og da udbrød hans ind-
:tes og nagende Smerte i en Flod af Taarer, ſom
indede ſig med Oreſtes. Nu kunde han bekla-
ſin Ulykke, nu udøſte han i ſin Vens Skiød
e de Bevægelſer, ſom hans Sieleangeſt hid-
dtil ikke havde Ord til at udtrykke. Himme-
i ſaae diſſe Venners Taarer; men den ſtillede
rfor ikke det Uveir, ſom var opvakt; den for-
ræfkeligſte Torden var endnu tilbage. Tre Da-
frembragte Oreſt i ſin Vens Arme, og da bræk-
de Skiebnen den Stav, paa hvilken han helde-
ſig. En dødelig Sygdom forgiftede Oreſtes
ſlod. Han døde — — — og Fortvivlelſe
opſteeg af Afgrunden; den fløi med en ache-
ntiſk Fart til Aedons Boelig, for at binde ham
ed evige Lænker. Den traf Aedon i Naturens
empel, hvor han ſøgte Troſt hos dens Præſter,
: Viiſe, og da han gik bort, fulgte den ham i
ælene. Aedon hørte Naturens Troſtegrunde,
) da det blev Nat, kaſtede han ſig ſkielvende
ia ſin Seng, for at eftertænke dem, og for at
rſøge, om de kunde tilfredsſtille hans Siel.
an tænkte, men Frygtens og Angeſters Billeder
gede ikke, de bleve endnu mere forſkræfkelige;
i mørk Skye bedækkede hans Øine. Nu ſaae
in ikke andet end Dolke til at myrde ſig med,
m Fortvivlelſe havde ſlebet til hans Undergang.

I dette forskrækkelige Øieblik giennembrød en Straale af Religionens guddommelige Lys, som et Lynild, denne ægyptiske Nat. Aedon udsnede sin Øine. Han saae denne Himmelens Datter i en himmelsk Glands. Hun smilte til ham, og af hendes Mine flød Glæde og Roe i hans Siel. Fortvivlelsen flygtede med sine Baand, og giorde Plads for denne Venindes kierlige Lærdomme. Hun gav ham en Bog, og befalede at læse deri! Aedon læste, og strax blev det stille i hans Siel. De sødeste Følelser igiennemstrømmede hans Hierte. Han gik med roelige Taarer hen at bestrøe sin Elskes, sit Barns og sin Vens Grave med Taare. Længe fæstede han sine Øine paa disse Grave; men de græd ikke mere utaalmodige fortvivlede Taare. De saae til Himmelen med en haabefuld Veemodighed. Snart, sagde Aedon, snart skal jeg see Eder igien, salige Venner! kommer mig da i Møde, og fører mig igiennem de for Eder bekiendte Veie til de hellige Boeliger, som I allerede beside; da skal ingen Død mere adskille os, da skal vores Venskab vare lige saa længe som Evigheden selv.

No. 137.

Mandagen, den 10 Maji, 1762.

Selskabelighed og Forlystelser.

En Oversættelse.

Det menneskelige Hierte beherskes af en uimodstaaelig Tilbøielighed til Fornøielse og angenemme Følelser. Denne Tilbøielighed bliver angt fra ikke misbilliget af Naturen; den er meget mere den beste Drivefier, som bevæger os til at opfylde dens Hensigter. Denne gode og milde Moder og Regentinde har foreenet en vis Grad af Fornøielse og Vellyst med alle vore Bevægelser, med alle vore Begierligheder, med alle vore Tanker, som ere ordentlige, følgelig med Opfyldelsen af enhver Pligt; og enhver Følelse af vores Tilværelse skulde blive os en Kilde til Fornøielser, dersom ikke vores egen, eller vore

Forfædres, eller fordærvede Medmenneskers Umaadelighed og Ubetænksomhed forstyrrede i vores Legeme og Siel Tankernes og Bevægelsernes Lyden.

I Særdeleshed har Naturen udøst paa Menneskenes selskabelige Omgang en Sødhed og Behagelighed, som gier den til en af de fornemmeste Herligheder, ved hvilke den har villet giøre sine Yndlinge lykkelige. Kierligheden, den ypperligste og ædelste Drift i den menneskelige Siel, kan ikke yttre sig uden i Selskab. Den Forneielse, som man feler over en andens Forneielse, er den ømmeste, den reneste, den meest levende af alle Bevægelser, naar ingen ulykkelige Passioner forrykke dens Magt, og henvende al vores Følelse til os selv alene.

Ved den selskabelige Omgang bliver det, som er et Gode for en enkelt Person, ogsaa et Gode for alle Selskabets Medlemmer. Enhvers besynderlige Glæde bliver en almindelig; og det er ganske naturligt, at Menneskene ved glædelige Anledninger forsamles, og ved alle Arter af Glædes og Fornøielses Udtrykkelser med Høitidelighed erindre de Tildragelser, som ere overmaade fordeelagtige for alle, eller for een i Besynderlighed.

Igiennemgaae vi Nationernes Historier, da skulde vi finde, at dette har været Oprindelsen til Lystighederne og de høitidelige Forsamlin-

ger.

ger. Kornhøsten, Viinhøsten, og andre Tidspunkter, i hvilke Menneskene af Naturens milde Haand modtoge dens Velgierninger, vare tillige de Tider, da de holdte deres glædelige Sammenkomster, og ved Dans, Musik, behagelige Samtaler, og Giestebuder, bevidnede hinanden deres Fornøielse over deres fælles Velstand. Enkelte Familiers lykkelige Tildragelser, unge Forlovedes Giftermaale, tilkommende Arvingers Fødsel, værdige Paarørendes Befordring, helligholdte de paa samme Maade; og hvad kunde være den menneskelige Natur anstændigere, end saadanne Fester, som Kierlighed alene besielede?

Efterat Menneskene Tid efter anden havde forhvervet sig i de borgerlige Selskaber mere Bequemmelighed og Friehed fra Forretninger, og en finere Smag, voxte Lystighedernes Fuldkommenhed tillige med deres Anledninger. De Viiseste og de, som i deres Staters Indrettelse have havt Øie paa visse besynderlige Dyder, som de vilde indprente deres Borgere, indrettede deres Fester paa en dertil bequem Maade. Af den Aarsag bestode Grækernes største Høitideligheder i alle Slags Veddekampe, hvorved de bleve opmuntrede og dygtige til Krigsdyder. Disse Høitideligheder vare og bestemte til at stifte Venskab og Forening imellem Folkene. Saadanne va-

re i Grækenland iblant andre de Olympiske Lege, og i Italien de latinske Høitider.

I Særdeleshed bleve Maaltiderne af de fleste gamle Republikaner anseete for et Middel, hvorved Borgerne kunde lære at kiende og elske hinanden. Lacedæmonierne brugte dem til at vænne Borgerne til Maadelighed, og de gamle Tydske, skiønt rimeligviis af en anden Grund, satte og megen Priis derpaa.

De største Lystigheder hos de fornemmeste gamle Republikaner, Athenienserne og Romerne, vare Skuespillene. Hine havde deels af Overgivenhed, deels af et republikansk Raserie en stor Lyst til dette Slags Forlystelser. Den ledige Attiske Pøbel ansaae deres rige Medborgeres Lykke og Velstand, ikke uden Had og Misundelse. Deres største Tilbøielighed var til Forhaanelser, og den vidste ikke bedre at opløfte sig over sine Medborgeres Lykke, end ved at giøre dem latterlige paa den offentlige Skueplads. Den Rige, som heller vilde være udleet end forjaget, maatte finde sig deri, og med Taalmodighed underkaste sig de offentlige Domme paa Skuepladsen. Paa den anden Side fandt dette Folk, af Had til Tyrannie og af Kierlighed til Frihed, lige saa stor Smag i Sørgespil; og Athenen nød ved ethvert Sørgespil, som foreskillede en ulykkelig Tyran, Følelserne af den reddede Frihed. De mang-

foldige

ldige ulykkelige Hendelſer i Laji Familie bleve r det Athenienſiſke Folk en uudtømmelig Kilde Fornøielſer.

Det krigeriſke Rom elſkede en anden Art af ikueſpil; næſt deres urimelige Ceremonier vare ægtere, Dyrefægtninger, og ſaadanne til Grum- d bevægende Syner de Ting, ſom meeſt for- iede dem. De ſædelige unge Perſoner, de ume Fædre hos den beſkedne Terenz have aldrig :maaet at ſætte Rom ſaa meget i Bevægelſe, m en Fægter, eller et ſelſomt fremmed Dyr. ndelig bleve diſſe ſtore og mægtige Byer til be- ndige Sæder for alle Slags Forlyſtelſer og U- adelighed. Efterat deres uordentlige Forly- lſer Tid efter anden umaadeligen havde tilta- t, begyndte de at anſee det ganſke Liv ikke an- rledes, end ſom en Kiede af Lyſtigheder, og ble- ſaaledes tilſidſt ganſke fordærvede.

De Folk, ſom indtoge de ved Romernes ſter ødelagte Lande, havde ikke mindre deres ſtigheder. Naturen giver allevegne Almuen lige Tilbøielighed til de ſimple Forlyſtelſer. elen havde ſine egne ved Hofferne, iblant hvil- Tornering og Ridderſpil ikke vare de ringeſte. r var en Tid, da viſe og til Folelſer oplagte gtere reiſte omkring ved Hofferne, og ved Lov- ge for Dyden, Tapperhed og det ſmukke Kiøn ivede og forædlede Fyrſternes og Hoffolkenes

Glæde. Barbariet og Krigene fordreve dem, og med dem de fine Sæder og Følelser. Dog bleve Danse, Ridderspil og prægtige Optoge bestandig Adelens Lystigheder, og det i en større eller mindre Grad af Fuldkommenhed, efterdi Tidernes Omstændigheder tillode det.

Imidlertid reiste Italien sig op igien af Barbariet. Rom, Venedig og andre Stæder lærte mildere Sæder; de begyndte at forbedre deres Lystigheder, og at give det selskabelige Liv nye Yndigheder. Af dem tog et Folk, som er dannet til at drive alting til det høieste, Exempel og Smagen i Lystigheder, og overgik meget sine Lærere. Det blev efterhaanden mere og mere sleben, og bragte endelig et System af Selskabelighed og en angenemmere Levemaade i Stand, som har erhvervet sig alle Nationers Bifald.

Hovedgrundsætningen i dette System er, at Menneskene ere fødte til at leve selskabelig, det er, bestandig at fordrive Tiden med hinanden; og at jo flere Lystigheder man nyder, desto bedre har man og tilbragt Livet. Deraf drager man disse Følger: At jo mere et Menneske gier til Forlystelsernes Forhøielse og Nydelse, des dygtigere er dets Liv for Selskabet; at alle de Forretninger og Pligter, som afholde os fra denne Selskabelighed,

re des tungere og utaaleligere, jo mere de i enne Poſt indſkrænke os; at man, ſaa meet mueligt er, maae overlade diſſe til anre; at enhver Dag, ſom man ikke henbringer i Selſkab, er tabt, og at man i Særdeshed bør være bekymret derom, hvorledes man kan indrette ſine Lyſtigheder, og ſkaffe enhver Dag ſin beſynderlige Glæde.

Dette Selſkabelighedens Syſtem har intet nge Skin; og vores letſindige Ungdom antager et med en beſynderlig Fornøielſe. Ikke desminre er det i Grunden falſkt og fordærveligt. Det ager en ſtor Deel af Selſkabet fra deres væntlige Pligter; det drukner Ungdommen i Lyer; det fornedrer Sielen med beſtandig nærvende ſmaa og nedrige Begreber; det gior den leslos mod det ſande Store, og da det foreſtiler Menneſket den Ære, at giøre ſig beſynderlig emerket i Selſkaber, ſom dets væſentlige Pligt, a taber det Følelſen af ſine Pligter mod Sta:n, mod ſin Familie og mod ſig ſelv.

Det er urigtigt, at Menneſket kun for ſaa idt nyder Godt af Livet, ſom det henbringer det Lyſtigheder. Lyſtigheder lade af at være det, aar man nyder dem beſtandig. Enhver Opfyllelſe af vore Pligter er en Nydelſe af Livet, og : foreenet med en Fornøielſe, Dem tilkommer n ſtørſte Deel af vores Tid. Naar vi i vores

Ungdom vilde giøre os bequemme til Statens Tieneſte, naar vi i de mandige Aar vilde virkelig tiene den; naar vi vilde vel beſørge vore Huusſager, vel opdrage vore Børn, giøre vore Venner vigtige Tieneſter, og med Alvorlighed opfylde vore andre Pligter, ſkulde vi ganſke viſt ikke finde ſaa mange Øieblikke af vores Liv ledige; vi ſkulde kunne opfylde de fleſte med lige ſaa ſande Fornøielſer, ſom om vi henbragte dem i de meeſt larmende Forlyſtelſer.

Vores Liv bør være en Kiede af Arbeider, ſom kun nu og da bør afbrydes med Lyſtigheder. Dette er vores ſtore Skabers Henſigt, der har ſat os i Verden til at giøre Nytte, og ikke alene til at forlyſte os; der vil, at vi ſkulde være dydige og ham værdige Skabninger, og ikke blive fordærvede. Vi bør ikke foragte Livets Blomſter, vi bør nyde det; men vi bør derhos altid betænke, at Frugterne ere det Væſentlige deraf.

Handle vi heri klogeligen, ſaa tage vi os vare for at misunde andre Nationer deres Lyſſelighed for deres ſaa meget roeſte Selſkabelighed, ſom ikke kan være andet end fordærvelig, i Særdeleshed for ſaadanne Stater, ſom vores, hvor Borgernes Velſtand grunder ſig paa en klog Huusholdning.

Vi vilde ikke efterlade at giøre vore Forlyſtelſer fuldkommere. Vi vilde udelukke deraf

alle

det Uanſtændige, ſom vores overgivne Ungdom har indført deri. Vi vilde laane af andre Nationer den Anſtændighed og den Værdighed, dem give deres Selſkaber ſaa god en Anſeelſe, og vilde, ligeſom de, giøre vores til Skoler for Velanſtændighed, for fine Sæder, og end mere, for Dyder. Vore Selſkaber bør mere være bestemte til Venſkab og til nyttige Samtaler, end til Forfængelighed og Spil.

Under man os offentlige Forlyſtelſer, Skuespil, Concerter, Baller; ſaa bør de ſelvſamme Grundſætninger herſke deri. I Særdeleshed burde Skuepladſen være underkaſtet ſkarpe Sædedommeres Cenſur, paa det den ikke, ſom ellers leier at ſkee overalt, ſkulde end mere forgifte vore fordærvede Hierter, men, efter dens ſande Hensigt, opvække i os Kierlighed til Dyden og Afſkye for Laſter, og paa det vi ikke der ſkulde høre uden hvad ſom er anſtandigt og godt, og ikke høre uden hvad ſom kunde nære og forbedre vore Siele.

O * *

No. 138.

Fredagen den 14 Maji, 1762.

Der er ſaa mange Menneſker til, ſom tvivle, om de have en Siel, og endnu flere, ſom aldrig bekymre ſig derom, at jeg finder mig forbunden til at føre Læſerne undertiden, maaſkee mod nogles Villie, til ſaadanne Betragtninger, ſom ingen burde holde for ligegyldige, ſaaſnart de kuns tænkte derpaa. Men, maaſkee har jeg allerede ſagt for meget for at vente, at Reſten af dette Blad ſkulde blive læſt af dem, ſom trænge til allermeeſt dertil? Jeg pleier derfor undertiden at indklæde ſaa alvorlige Materier i Skiemt, eller i det mindſte at begynde med noget, ſom kan lokke Folkes Nysgierrighed til at læſe det, ſom de ellers ikke ſkiøttede om. Denne Gang vilde intet ſaadant falde mig ind. Jeg maae derfor gaae lige til Sagen, og bekiende, at jeg i dette Øieblik er ſaa indtaget af den Tanke, at jeg har en Siel, og at den er noget langt høiere og ædlere end alle Legemer, at jeg ikke kan tænke paa andet. Det eneſte, ſom jeg kan ſige til Troſt for de Læſere, for hvilke denne Tanke ikke er ſaa be-

lig ſom for mig, er, at de Beviſer, ſom jeg te Blad anfører for Sielens Virkelighed, giel ikke om dem, og at ſaa viſt ſom det er, at e Menneſker have Siele, ſaa vanſkeligt er af denne Grund at beviſe det om alle.

Naar vi betænke, hvor uendelig mange Be er og Fornemmelſer et Menneſke, ſom bru ſin Fornuft, har fremfor det fuldkomneſte r, hvis Legemes Bygning dog ſaa meget lig vores, kan da nogen Fornuftig vel troe, at kunde være ſaa ſtor Forſkiel imellem diſſe i ſeende til Legemet ſaa lige Kreaturers Tænkræfter, derſom Tænkekræfterne havde deres und i Legemet alene? Alle ſandſelige Fornem ſer, ere de ikke uden nogen betydelig Forſkiel ſamme? og hvoraf kommer det da, at diſſe egreber, ſom fattes med lige Klarhed baade af enneſker og Dyr, opløſes og igien ſammenbin paa ſaa utallige Maader af det ene Kreatur, n i Henſeende til alle Legemets Egenſkaber dog altid er det fuldkomneſte? Et Dyr har ſkar e Syn, et andet finere Hørelſe, et har mere yrke, et andet lever længer; og naar vi igien ngaae alle de Fuldkommenheder, ſom kan for res af Legemets Organiſation, er ikke en ene hvori jo Menneſket overgaaes af en Dyre t. Fornuften er det eneſte Fortrin; men den er og paa Menneſkets Sidé ſaa ſtor, at alle

Dyres

Dyrs Tænkekræfter ikke forslaae til at opveie dem imod, og at hvor nær Dyrene end i Henseende til det Udvortes synes at være beslægtede med Menneskет, overgaaer dog dette Kreatur i indvortes Kræfter Dyrene langt mere, end disse overgaae Planterne. Begge Arter af Skabninger have vel meget forskiellige Egenskaber, og Dyrenes naturlige Kræfter ere af en ædlere Art end Planternes; men begge komme dog overeens deri, at man hos ingen af dem finder en Evne til at bringe disse Kræfter til en meget høiere Grad end den medfødte. Et Dyr bliver hastig alt, hvad det kan blive, og saasnart Legemet har opnaaet sin fulde naturlige Styrke og Vext, ere alle Kræfter i saadan en Skabning bragte til den Fuldkommenhed, til hvilken de kunde komme. Man merker siden ingen betydelig Tilvext i nogen Evne, og Graderne af alle Evner ere af Naturen saa bestemte, at alle Dyr af en Art endog deri ligne hinanden uden nogen betydelig Forskiel. Hvor uendelige ere derimod ikke de Forandringer, som vi bemerke i Menneskет? De medfødte Kræfter, hvor ringe ere de mod de Færdigheder, som vi ved Brugen af disse Kræfter forhverve os? Og Legemets Vext, hvor lidet gior den til at bestemme disse Kræfter? Det, som tænker i os, begynder først ret at udvikle sig, naar Legemet ophører at vore; og naar alt det Dyriske i Menneskет er

saa fuldkomment, som det kan blive, ere Siele-Kræfterne endnu langt fra den Grad, til hvilken de kunde opstige her i Livet, en Grad, som af Naturen er saa ubestemt, at intet Menneske kan troe om sig selv, at det i nogen Færdighed eller Kundskab endnu har opnaaet den høieste, og at, hvor stor Forskiel der end er imellem Dyr af adskillige Arter, er denne Forskiel dog ikke nær saa stor som den, hvilken vi bemerke imellem enkelte Personer af det menneskelige Kiøn. Denne Forskiel, hvorved en klog Mand adskiller sig mere fra en Daare, end det vittigste blant alle firefødde Dyr fra det dummeste blant alle krybende, og som giver Helten et større Herskab over sine Lige end det, som Løven har over andre Dyr; denne Forskiel, skulde den vel kunde have sin Grund i et Legems Bygning, hvis Kræfter have saa bestemt et Maal, hvori ikke alle Mennesker alene, men og alle Dyr saa meget ligne hinanden, og hvoraf ingen Læge eller Naturkyndig kan nævne os nogen Deel, nogen Formue, nogen Sands, Styrke, Gave eller Fulkommenhed, hvori Mennesket jo undertiden overvindes af andre Skabninger? Naar vore Naturkyndige med bevæbnede Sandser have igiennemsøgt alle Delene af denne konstige Maskine, indtil de fineste Aarer og Scener, uden at finde nogen tilstrækkelig Grund til saa uendelig en Forskiel, som der

dog

dog maae være imellem de Væſener, ſom opfinde og regiere diſſe dyriſke Maſkiner, ſkulde de ikke kunde troe, at det Væſen, i hvilket Grunden til ſaa mange Kræfter ligger ſkiult, maae være noget høiere, finere og mere uforgiengeligt, end Legemet?

Nogle ſkulde maaſkee indvende, at jeg gior alt for meget af Menneſket, af dette Kreatur, ſom foreener Stolthed og Nederdrægtighed i ſaa høi en Grad, at det troer om ſig ſelv, at det ved Konſterne er Herre af Naturen, at det har Viisdom til at herſke ikke alene over andre Dyr, men og over ſine Lige, og det er ſkarpſindigt nok til at finde Feil i det, ſom alle Viſe have tænkt, og ſom i det ſamme Øieblik, da det har ſaa høie Tanker om ſig ſelv, ofte udbryder i de bitterſte Klager over den Natur, ſom har givet det alle diſſe Fortrin, ja er nedrig nok til at holde ſig ſelv for det uſleſte af alle ſynlige Kreatur, og at troe, at Skaberen kuns har givet det en Forſtand for at føle ſin Afmagt og Uvidenhed. Diſſe for den menneſkelige Hovmod ſaa ydmygende Klager høre vi ſom oftest af dem, ſom falde ſig ſelv ſtærke Aander. Ingen taler mere om den menneſkelige Naturs Svaghed, end juſt de, ſom troe, at den er ſtærk nok til at undvære al endog guddommelig Hielp, for at komme engang til en fuldkommuere og lykſaligere Brug af dens

Kræf-

: Kræfter. Men naar tale de om denne Af-
;t i Naturen, om denne Svaghed i Forſtan-
? Er det, naar de giøre Planer til Feldtſla-
g Erobringer, naar Millioner Menneſker be-
dem deres hele timelige Velfærd, naar de
e det til deres Maal, at beundres af hele Ver-
? O nei, da er den menneſkelige Forſtand, i
mindſte i dem ſelv, ſtor nok til at opløſe de
ſte Vanſkeligheder, til at foreene utallige Hen-
:r, og til at regiere ikke alene deres egne Hand-
ger, men og mange tuſinde ſaadanne Skab-
gers, ſom de ere ſelv. Intet er dem for høit,
n den Tanke alene, at deres ſtore Siele maa-
kunde være noget høiere, noget uforgiengeli-
', end de Væſener, ſom give Planterne og
rene Liv. De alene, ſige de, ere ſtolte, ſom
de tro ſig meget om ſig ſelv, og Erobreren,
', hvis Navn mange Aarhundrede ikke for-
e til at give al den Udødelighed, ſom han for-
ger, han holder den Philoſoph for at være ſtolt,
ønſker kuns efter Døden at føle ſelv, at han
il; han foragter den Chriſten, ſom troer, at
beſidder Fuldkommenheder nok fremfor andre
: til at haabe en længere Bedvarenhed af
kræfter, i hvilke han ſaa meget overgaaer an-
Skabninger, uden dog at misbruge dem til at
node ſig over ſine Lige.

Der-

Derſom vi undertiden have alt for Tanker om os ſelv, ferdi vi ikke maale det, vi vide, med det meget, ſom endnu er ſkiu os, ſaa misbruge vi og diſſe Betragtninge ſaa ofte til at forringe os ſelv alt for meget. meget uviſt der end er i den menneſkelige K ſkab, bliver den dog altid ſtor nok for at troe det Væſen, ſom tænker i os, overgaaer la Fuldkommenhed alle de Kræfter, ſom vi kn Naturen, og hvis Virkninger fornemmes i De Midler, ſom vi have opfundet til at f vore udvortes Bequemmeligheder, og den B de af Begreber, ſom vi bevare i Hukomm kunde alene være nok til at overbeviſe os d Og lad være, at der i Tingenes indvortes ſkaber og i Begrebernes Forbindelſer endn meget ſkiult for os! Naar Gud endog ſtra de giort os ſaa fuldkomne, ſom Skabninge de blive, ſkulde der da ikke altid have va Mellemrum imellem os og ham? og dette lemrum imellem den endelige og den hele alle ſkabte Aander, hvori kan det beſtaae, a en Afgrund af ſkiulte og forborgne Sandh med hvilke alt det, ſom en Skabning kan maae være ſaa lidet, ſom det Endelige alt mod det Uendelige. Endog den Kraft, ſ have til at kiøre ind i den Afgrund, til at b ke dette ſtore Mellemrum, til at ſætte ved m

rbindelser af vore egne Begreber, hvor langt det
nelige overgaaer det Virkelige, hvor meget
re der kan være end det, som vi fornemme, hvor
egtige Kræfter der ligge forborgne inden for dis-
Skaller af Tingene, som vi see, og endelig,
or lidet alt det, som den største menneskelige
ænkekraft har fattet, er mod det, som kunde vi-
s; endog denne Kraft, hvormed vi føle vores
ndskrænkning, vidner den ikke om vores Na-
rs Ypperlighed? vidner den ikke om en Drift
Sielen til at udbrede sig over disse Grændser, og
l at nærme sig mere og mere til det Uendelige?
e store Siele, som ved deres Kræfters ivrige
brug ere komne Grændserne af den menneskelige
undskab saa nær, at alt det, som de vide, ikke
n tilfredsstille dem, alene fordi de endnu ikke
inde igiennembryde disse Skranker, og for hvil-
: alt det, som de have fattet, synes at være li-
t mod det, som endnu er tilbage, kunde de vel
melig slutte, at en viis og en god Skaber har
vet dem denne Kraft alene for at bedrage dem?
r at plage dem med frugtesløse Forsøg, og for
giøre dem saa kort og forgiengeligt et Liv end-
i mere kiedsommeligt? Eller bør de troe, at
aden er kuns en Sønderbrydelse af disse Skran-
r, uden for hvilke Sielekræfterne finde en større
lads til at udbrede sig.

Men dette Beviis gielder og kuns for den, ſom erfare Ypperligheden af diſſe Kræfter, ad og naar de ſynes kuns at føle deres Mangler. For dem, ſom ikke tænke uden paa at opfylde ſine Lyſter, ſom de have tilfælles med Dyrene, ſkal der blive vanſkeligt af diſſe Grunde at beviſe, at Menneſket har en udødelig Siel. De kunde altid kunde ſvare dem, ſom underſtaae ſig at tillegge Menneſket et fuldkommere Liv end Dyrene og Planterne, at de ikke erfare i dem ſelv noget, ſom kan viſe denne Forſkiel.

No. 139.

Mandagen den 17 Maji, 1762.

Adſkillige Læſere have erindret mig om mit Løfte, at give dem flere Uddrag af den Protokol, ſom indeholder Hiſtorien af vores Alder, og hvorom jeg har talet i det 82 Blad; men da Bogen ikke aabnes, uden naar Selſkabet har ſamlet nye Efterretninger, ſom fortiene at indføres deri, har jeg først i diſſe Dage fundet Leilighed at opfylde deres Begiering.

Denne

Den merkværdige Tildragelse, som bevæ-
de Selskabet til at holde en overordentlig For-
mling, for at aabne Protokollen, er følgende:
n patriotisk Bonde, som ikke er en opdigtet
erson, men virkelig til paa vores Øe, og hvis
avn for adskillige Handlingers Skyld findes of-
antegnet i denne Protokol, som skal bevare
ns Minde hos Efterkommerne, naar mange
hans fornemme Medborgeres Navne ere for-
emte; denne Bonde beklagede nylig, at hans
3ynemænd hverken havde Gevær eller forstode at
ruge dem, i Fald det skulde behøves til Landets
3eskyttelse. " Havde vi kuns Flinter, sagde
han, vilde vi øve os paa en Plads her i Byen;
thi det er Skam, at Folk, som have Kræfter
til at værge sig, skulde være bange for et Skud.

" Disse Ord (saaledes var Selskabets An-
ærkning, hvilken tillige blev indført i Proto-
ollen) " ere saa meget mere merkværdige, som
de ere sagde af en Bonde paa en Tid, da hans
rige og ærede Medborgere ansaae det for en stor
Byrde, at overlade nogle af deres overflødige
Domestiker til Statens Tieneste. „ Iblant
isse upatriotiske Medborgere fandtes endog ad-
illige, hvis Navne vare merkede i Protokollen,
r nogle gode Handlinger; men da Selskabet
ke fandt disse Handlinger store nok til at skiule
a *nedrig en Tænkemaade*, befalede det mig at

udslette dem reent, indtil de igien giorde mærkede ved saadanne Gierninger, som var nok til at glemme deres Feil.

Ved denne Samling fortalte man en anden Tildragelse, om hvilken Selskab endnu ikke havde faaet Oplysning nok, for føre den i Protokollen.

En Soldat ved Armeen vilde overtale anden til at undvige med sig. Og da den ste, som var en Normand, ikke vilde følge sagde den første, at han vilde gaae alene. manden truede ham, at han vilde skyde men hans Cammerat agtede det ikke; ha og da Normanden adskillige Gange forgiev de kaldet ham tilbage, skiød han ham tilsi det han var nær ved at gaae ham af Sigte en af Officererne siden roste ham for denne ning, og tilbød ham en Belønning af nogl later, svarede Nordmanden: Nei, min jeg skyder ikke Folk ihiel for Penge.

Disse Ord fortiene at optegnes til e vits, at endog Almuen af det Norske Fo bevaret den Tænkemaade, som bevægede Forfædre til saa mange ædle og store Gier uden at have anden bevægende Grund end skab og Ære. Paa en Tid, da man t om Naturen, Fornuften og Religionen vi forlanger saadanne uegennyttige Handling

Menneſkene, og om de ere muelige, ſkulde det uden Tvivl være af ſtor Betydenhed i Sædelæren, om man af Erfarenhed kunde beviſe, at der virkelig ere ſaadanne Handlinger til, og endnu mere, om man tillige beviſte, at en Soldat, en Bonde virkelig har giort noget ſaadant; thi derſom diſſe Folk, ſom hverken have Videnſkaber, Opdragelſe eller ſtor Oplysning i Religionen, ſom leve daglig iblant ſaadanne Menneſker, hvis Omgang kan fordærve den beſte Natur, og hos hvilke deres ſtolte og herſkeſyge Medborgere ſøge at undertrykke alle de Følelſer af Menneſkelighed, Ære og Frihed, ſom kunde oploſte Hiertet til ædle Gierninger; derſom diſſe Folk, ſiger jeg, derſom en Soldat, en Bonde kan tænke og handle ſaaledes, hvor ſtore Gierninger maae vi da vel vente af vore Adelsmænd, vore Geiſtlige, vore Officerer, vore Lærde? Og hvor uovervindelig maae ſaadant et Folk ikke være, hos hvilket denne Tænkemaade herſker fra de fornemmeſte og klogeſte Folk i Staten, indtil den ringeſte Almue? Hvad ſkulde andre Nationer endog med de ſtørſte Rigdomme kunde formaae mod et Folk, hos hvilket Troeſkab og Ære har ſaa ſtor en Magt, at en Soldat ikke engang forlanger Penge for at giøre ſin Pligt?

Saadanne Menneſker have ikke bedre Forſtand, ſagde nyelig en lærd Mand, i et Selſkab,

hvor denne Hiſtorie blev fortalt, og man ſeer deraf, ſagde han, at det er godt i Verden, at der ere Fordomme og Vildfarelſer til. En Soldat, en Bonde, hvorledes kunde han paa en fornuftig Maade elſke ſit Fædreneland? Hvad Begreb ſkulde han have om Pligterne mod andre, da ſaa faa af hans Medborgere troe, at de have *Pligter* i Henſeende til ham? Jo, en Norſk Bonde *kan* elſke ſit Fædreneland, ſvarede en Nordmand; var det, ſom I fortæller om den Siellandſke Bonde, ſaa rimeligt, ſkulde det ikke falde mig ſaa vanſkeligt at troe Eder. Saadanne Folk handle ſom Maſkiner, ſagde en fornemme Mand, de veed ikke ſelv hvad de giøre; Vaner og Frygt drive dem til viſſe Handlinger, ligeſom Loddet driver et Uhr, uden at Tanke eller Overlæg har nogen Deel deri. Krigsvæſenet er nu omſtunder ikke af den Beſkaffenhed, at man kan bygge noget paa en Soldats Troeſkab og Ære. Men naar hans Officeer, ſvarede en anden, byder ham Penge for at belønne en god Handling, ſom han har giort, og han ikke vil tage derimod, fordi han troer, at det var unanſtændigt, at ſkyde en af ſine Kammerater for Gevinſt, hvoraf kan der da komme, uden af en ſtor Hengivenhed til det, ſom han holder for at være ſin Pligt? og naar han, for at opfylde den, kan opofre endog en tilladelig Fordeel, hvor meget mere ſkulde da den ſamme

Følelse af Pligt eller Ære ikke holde ham selv fra at begaae saa nedrige Handlinger, som den, for hvilken denne Nordmand dræbte sin Kammerat? Folk, som ikke behøve meget, sagde en Mand af Stand, som kunde leve af Vand og Kommisbrød, er det saa underligt, om de ikke agte Penge? Men derfom de ikke have Smag paa rare Vine, svarede en anden, drikke de dog gierne Brændevin og godt Øl; dertil kan man og bruge Penge, og jo mindre disse Ting koste, des længere kunde Nordmanden have giort sig til Gode med sine Dukater. Jo rarere det er for en Soldat, at have saa meget tilovers, at han kan spise og drikke sig mæt, og jo mere disse Folk arbeide, des heftigere maatte saadanne Begierligheder være hos dem. En Mand, som svømmer i Overflødighed, som hver Dag har en Mængde af Retter paa sit Bord, om han, for at tiene det Almindelige, afkortede nogle af disse Retter, eller vægrede sig ved at modtage en utilladelig Fordeel, hvorved han ellers kunde have forbedret sit Taffel, saadan en Gierning, sagde den samme Person i Selskabet, havde ikke været saa stor, saa forunderlig; men en Soldat, som sielden nyder noget Godt, som neppe kan spise sig mæt, og dog ikke agter Penge mod det, som han holder for sin Pligt, saadan et Menneske, han fortiener mere at beundres, end om alle vore rige Folk gav Halvpar-

ten af deres aarlige Indkomſter, og af de Beloſ-ninger, ſom de ellers giøre paa Klæder, Taffel, Domeſtiker og Heſte, til at underholde de Folk, ſom opofre Livet for at beſkytte deres Eiendomme.

Diſſe Foreſtillinger havde den Virkning, at den ſamme Handling, ſom man tilforn havde holdt ſaa let for en gemeen Karl, blev nu af de fleſte i Selſkabet anſeet for at være plat umuelig, og den Rige, ſom iſær fandt ſig fornærmet ved den ſidſte Sammenligning, ſagde aabenbare, at det var Snak, og at han ikke vilde troe det, førend han ſaae en Efterretning derom, ſom var ſtadfæſtet af troeværdige Folk, ſom ſelv havde været Vidne dertil. Kan I ſkaffe mig ſaadant et Beviis, ſagde han til en Officeer i Selſkabet, vil jeg give Eder ſtrax min Gaardskarl til Stykknegt, og en af de beſte Heſte, ſom jeg har paa Stalden; I ſkal ſee, at en Danſk Herremand kan være lige ſaavel ædelmodig, ſom en Norſk Bonde.

Det var endda kuns lidet, ſagde en Mand i Selſkabet, ſom altid ſiger ligefrem hvad han tænker; det var endda kuns lidet mod det, ſom Nordmanden giorde. Hvordan, raabte Herremanden, en Karl og en Heſt, kuns lidet? For en Mand af Deres Formue, ſvarede den anden, er det meget mindre, end et Par Dukater for en Soldat. Denne vover desuden ſit eget Liv for

Staten.

Staten. De, min Herre, vove kuns Deres Gaardskarl og Deres Heſt.

Læſerne ſee heraf, hvor mange vigtige Aarſager jeg har til at udbede mig en vis og udførlig Efterretning om denne Tildragelſe af dem, ſom kunde være i Stand til at forſkaffe den. Uden at tale om den Nytte, ſom ſaadan en Efterretning kunde giøre til at opvække alle Stænder til Nidkierhed, og til at forſvare Grundene af Sædelæren mod mange af de Indvendinger, med hvilke endog kloge Folk i vore Tider beſtride de Pligter, ſom deres Fædre udøvede uden mange Fornuftſlutninger; uden at tale om alt dette, haaber jeg, at Krigsſtanden alene for dens egen Ære, og tillige for Officerens og for Nordmandens Skyld, ikke tillader, at denne Handling bliver ubeviiſt. Officeren, ſom er en brav Mand, og ſom paa denne Tid behøver Heſte og Folk, vinder derved en god Heſt, ſom hidindtil har ſtaaet unyttig paa Herremandens Stald, og han faaer til ſit Compagnie en ſtærk og velvoxen Karl, ſom hidindtil ikke har giort andet Arbeide end ſaadant, hvortil man kan bruge enhver Krøbling, at feie en Gaard og en Stald.

Nordmanden nyder til Belønning den Ære, at hans Navn bliver indført iblant de ſtørſte Helte i vores Alders Hiſtorie, og for en Soldat, ſom agter Ære og Pligt høiere end Penge;

for en Nordmand er dette en Belønning, le de høie Officerer, der kiende Æren saa han, ſkulde misunde ham. Døden, Kr Akademiet, ſagde en gammel General, alle lige. Naar man prøver Sandhede get man ikke, hvem der har ſagt dem, m ledes de ere beviiſte; og naar det kommer at redde Staten, ſpørger man ikke, hvo Folk have, men hvorledes de fægte.

Saadanne Handlinger, ſom de, Selſkabet finder værdige at optegne, k være ſaa overflødige, at jeg kan ſylde man de dermed. Nogle ere og af den Beſka at de endnu ikke kunde bekiendtgiøres. de har jeg faaet Tilladelſe at anføre.

En formuende Mand, ſom har Sølvtøi, har ladet ſtøbe lige ſaa meget med et Stempel, hvorpaa ſees denne Ov I Stedet for det Sølv, ſom jeg h til Fædrenelandets Beſkyttelſe. D ger han, vil jeg bruge, ſaaſnart Lands kerhed udkræver af mig at opofre det a jeg troer, at det ſkal giøre mit Huus lige gen Ære, ſom det andet; thi jeg ha brugt Sølvet uden til Stads. Mine Æ de dog engang tabe Arbeidslønnen. P dtrimod, tabe de ikke meget, og hvem k kan mgaaſkee for Overſkriftens Skyld

iden blive betalt dyrere, end om det var af Sølv. i dyrere end Guld, sagde en af hans Venner. hvor mange Familier, mener I, at man fin- : saadanne Kostbarheder. Gud forbyde, saa- ve den første, at mine Tinkar nogen Tid skulde ve saa rare.

No. 140.

Fredagen, den 21 Maji, 1762.

ølgende Tildragelse hører til det Slags, som) jeg ønskede, at man flittigere optegnede i istorien.

" I Aaret 1662 var der stor Mangel af Levnetsmidler i Paris. En Sommeraften, da Hr. de Salo, en Medlem af Parlamentet, kom hiem fra at spadsere, og havde kuns en Tiener ned sig, blev han anholdt af et Menneske, som satte ham en Pistol paa Brystet, og forlangte hans Guldbørs, med en rystende Haand og med en Forvirrelse, som tilkiendegav, at han ikke længe havde øvet dette Haandverk. I tager feil, svarede Hr. Salo, hos mig kan I ikke blive riig; jeg har kun 8 Dukater, hvilke

" jeg

" jeg gierne giver Eder. Han tog dem og
" bort, uden at forlange mere. Følg strax
" Menneske, sagde Hr. Salo til sin Tiener, og
" see til, at Du kan finde hvor han boer. Han
" giorde hvad hans Herre befalede, og fulgte
" veren igiennem tre eller fire smaa Gader, da
" han saae ham gaae ind hos en Bager, hvor
" han kiøbte et Bred til 11 eller 12 Mark, og ver-
" lede en af sine Dukater. Ti eller tolv Huuse
" derfra gik han ind i en Gang, steeg op i de
" fierde Stokverk, og da han kom i sit Kammer,
" hvor der ikke var andet Lys end Maanens Skin,
" kastede han Brødet midt paa Gulvet, og sagde
" grædende til hans Kone og Børn: Spiis, de
" have I Bred, jeg har dyrt nok betalt det, mæ
" Eder, og plag mig ikke mere, som I pleie;
" en af disse Dage bliver jeg maaskee hængt, og
" I ere Aarsag dertil. Hans Kone, som og
" græd, stillede ham tilfreds det beste hun kunde
" og uddelede Brødet til fire fattige Børn, som
" vare forsmægtede af Hunger. Da Tieneren
" havde hørt dette, gik han lige saa uformerkt
" ned, som han var gaaet op, og berettede sin
" Herre alt, hvad han havde seet og hørt. Har
" Du vel merket hvor han boer, spurgte Hr.
" Salo, og kan Du føre mig derhen i Morgen?
" Ja, Herre, svarede han, det er i den Gade
" og jeg kan let finde det igien. Dagen efter

" Kol

ken fem om Morgenen, gik Hr. Salo der-
og fandt uden for Huuſet to Tieneſtepi-
ſ Naboelauget, ſom feiede Gaden. Han
te den ene af dem, hvad det var for en
d, ſom boede i det overſte Stokverk af des
s, ſom Tieneren viiſte ham. Det er en
mager, ſvarede hun, en god ærlig Mand,
han har en ſtor Familie, og er ſaa fattig,
t ikke er at beſkrive. Han giorde det ſam-
Spørgsmaal til den anden, og hun ſvarede
næſten lige ſaa. Derpaa gik han op til
den, ſom han ſøgte, og bankede paa Dø-
Denne Ulykkelige, ſom kaſtede i en Haſt
ſlette Klæder paa ſig, lukte ham ſelv op,
iendte ham ſtrax, at han var den Perſon,
han Aftenen tilforn havde plyndret. En-
kan let foreſtille ſig, hvor forſkrækket han
han kaſtede ſig ned for Hr. Salos
er, bad ham om Forladelſe, og at han ik-
de giøre ham ulykkelig. Giør ingen Al-
ſagde Hr. Salo, jeg kommer ikke der-
I Eder. I haver begyndt et meget ſlet
dverk, ſagde han videre, og derſom I
tter det længere, ſkulde I tilſidſt blive ulyk-
derved, om og ingen gav Eder an. Jeg
at I er en Skoemager, her haver I 50
ter, kiøb Eder Læder derfor, og arbeid,
fortiene Føden til Eders Børn. „

Hvor

Hvor mange rørende Træk merke vi ikke i denne korte Handling, ſaaledes, ſom den fortælles af Hr. Bourſault, i hans Brev? Disſe Træk ere i ſig ſelv ſaa ſtærke, at de tabe intet ved den eenfoldige Still, i hvilken de ere indkledte, og Sandheden giver dem en Kraft til at bevæge det menneſkelige Hierte, ſom Indbildningskraften alene ikke formaaer at give den konſtigſte Fabel. En trængende Familie, ſom neder en ond Faders Hierte til at begaae en Misgierning, for at ſtille ſine Umyndiges Hunger og Skrig! Den naturlige Kierlighed i Strid med Dyden, og denne i den nedrigſte Stand ſtærk nok til at ikke vige uden for den yderſte Nød! Disſe ryſtende Hænder, ſom han udſtrakte for at begaae en Handling, ſom Fornødenheds Ret kunde undſkylde! Disſe Bebreidelſer, ſom han giorde ſig ſelv efter Gierningen, og da han allerede var i Sikkerhed, disſe Taarer, ſom en kierlig Kone afſtorrede! Skulde Frygt for de verdslige Straffe alene være Aarſag til alt dette? En Mand, ſom daglig maatte frygte for at ſee en Kone med fire ſmaa Børn døe i ſine Arme af Hunger; hvilken legemlig Pine eller Straf ſkulde hos ham kunde være ſtærkere end denne Frygt? En naturlig Følelſe af Ret og Uret, ſom er en umiddelbar Følge af Fornuftens Brug, og ſom uden videløftige Beviſer af Egennytte eller Frygt, paaminder ethvert

menneſkeligt Hierte, der endnu ikke er fordærvet, om ſine Pligter; diſſe Folelſer alene kunde bevæ- je ham til at ſkielve, diſſe alene kunde udpreſſe taarer af ham i det Øieblik, da Religionen ſelv- nere maatte trøſte end ſkrække ham, og da han kunde vente ſig en langt mildere Dom af alle Væ- eners Fader, ſom kiendte baade hans Nød og jans Angeſt, end af de menneſkelige Retter, ſom uns domme efter det Udvortes.

Den ulykſalige Mand, ſom i en ſtor Bye ngen Hielp havde fundet iblant ſine rige Med- borgere; thi en Mand af ſaa om en Samvitig- ed har viſt baade tilbudet dem ſin Tieneſte, og edet om Almiſſe, førend han beſluttede at røve, an har ſøgt at bevæge ſine formuende Medbor- ere til Medlidenhed, førend han ſatte dem Pi- tolen paa Bryſtet, for at aftvinge dem det, ſom jans eget menneſkelige Hierte ſagde ham at væ- e en Kierlighedspligt; denne ulykſalige Mand aaer ud i en ſtor Bye, hvor han i en almind- ig Nød havde fundet ſaa liden Kierlighed. Kun- e han vel have ventet i ſin Fortvivlelſe at finde aa Gaden om Natten en Mand, ſom han hid- idtil forgieves havde ſøgt, ved at betle fra et Huus il et andet, en riig Mand, en Magiſtratsperſon, n Dommer, ſom var ædelmodig nok til ikke ale- e at tilgive ham den Misgierning, ſom han hav- e udøvet mod ham ſelv, men og til at hielpe

ham

ham i hans Nød? Han ſandt en Salo, og denne Hendelſe, ſkulde den være en blot Slumpe-Lykke, eller bør vi anſee den ſom en Virkning af en høiere Haand, der lod diſſe to Perſoner mødes hinanden, for at redde den enes Uſkyldighed, og give den anden Leilighed til at øve den ſtørſte Dyd, ſom et Menneſke, en Borger, en Chriſten kan øve? Havde han tilforn ikke beſiddet al den Hengivenhed til Forſynet, ſom kan bevare et Menneſke, endog i den yderſte Nød, fra Fortvivlelſe, hvor maatte da denne Tildragelſe herefter forſikre ham om den Bieſtand, ſom Dyden har at vente af det uſynlige Væſen, ſom regierer alle Ting? Og hvor meget viſſere kunde han ikke have forladt ſig paa dette Væſens Førelſer, derſom han gandſke havde overgivet ſig dertil, uden engang at begaae den Svaghed, at udſtrække ſin Haand for at øve den Misgierning, hvori hans Hierte havde ſaa liden Deel.

Skulde ſaadanne Tildragelſer ikke fortiene at forestilles paa Skuepladſen? Burde det ikke være en af dens vigtigſte Hensigter, at lære de Rige og Formuende at kiende diſſe Scener af Livet, ſom ere alt for rørende til, ikke at bevæge de haardeſte Hierter til Medlidenhed? Men hvorfor ſøge de Formuende ſielden diſſe Bevægelſer, uden fordi Livets Elendigheder ſkiules for dem? Den Huusarme, den ret Medlidende er ofte for frygt-

ſom og undſeelig til at ſøge de Rige, og det var for meget at forlange af diſſe, at de ſkulde give dem den Umage, ſom Hr. Sato, at gaae op paa det fierde Stokværk, for at oplede fattige Familier, ſom ved en liden Gavmildhed kunde reddes fra Nød og Laſter? Giv dem undertiden ſaadanne Syn paa Skuepladſen; og hverken Stolthed eller Gierrighed ſkal være ſtærk nok til at undertrykke de Bevægelſer, ſom ere ſaa naturlige Følger af Menneſkelighed. De ſkulde ſende deres Tienere der, hvor de ſelv ikke gaae, og derſom nogle ikke ſkulde være menneſkelige nok til at anvende lidet af den Sum, ſom de ſpilde paa Pragt, til at hielpe deres trængende Næſte omſonſt, ſkulde de dog lade nogle af deres døde Skatte udlobe, for at ſkaffe fattige Familier Arbeide; i det mindſte ſkulde de domme billigere om de Feil, ſom Armod og Trang ofte nøder andre til at begaae, og troe, at om de beſidde nogle Fuldkommenheder fremfor den ſtore Hob, er det Lykken mere end dem ſelv at tilſkrive. Forfører Armod undertiden Menneſkene til at begaae ſtore Misgierninger, ſaa frembringer den og ofte ſtore Dyder, Dyder, hvilke den Rige, derſom han kiendte den menneſkelige Natur ſande Værdighed, mere ſkulde misunde den Fattige, end denne kan misunde ham ſine Rigdomme. Ere Hobens Laſter grovere, falde de mere i Øinene end den

Riges Vellyst, Gierrighed og Stolthed, saa
de og ofte mere menneskelige. Noden har m
Deel deri end Hiertet, og denne Nød, som b
ver nogle til at ende et elendigt Liv med en st
melig Død, hvor ofte er den ikke en Virkning
andres Haardhed og Ubarmhiertighed?

De, som have Lyst at læse denne sandfær
dige Tildragelse, forestillet paa en drammatisk
Maade, med alle de rørende Omstændigheder,
som enten ikke altid findes samlede i en ædel
Handling, eller ikke altid flittig nok bemerkes i
Historien, kunde læse den videre udført i et lidet
Skrift, kaldet: *L'humanité ou le tableau de l'indigence, triste Drame par un aveugle Tartare.* Forfatteren, som giver sig ud for en blind Tartar, tiltaler saaledes i For
talen det slebne Folk, hvis Sprog han bruger,
for at røre dem ved den overordentlige Handling,
som han beskriver: " Naar vilde I engang over-
" vinde de herskende og barbariske Fordomme,
" som forlede Eder til at foragte en uskyldig Fa-
" milie, og en ulykkelig Misdæder, og som gi-
" re Eder mere følesløse end en Tartar, der uden
" Forskiel røres af Medynk over alle lidende?
" I ere det meest slebne af alle Folk i Verden.
" — — Dersom I vare tillige det meest men-
" neskelige, det meest ædelmodige, hvilken Ære,
" hvilken Magt skulde I ikke opnaae ved disse

" De

ders Forbindelse? Eders Rige skulde vare
saa længe som Verden staaer. Den ra-
e Vilde, som med en grum Glæde tæller
lodige Haar, som han har revet af sine
nders Hoveder, er han vel mere grum end
som med Koldsindighed og Foragt vende
ers Øine fra en ulykkelig Husfader, en
dsmand, en Arbeider, fordi han er nøgen,
i han er hungrig, og fordi den Nød, i
lken I lade ham forsmægte, har forvandlet
s Blod til en langsom Gift, som dræber
n? Vænner Eder til at see paa Skueplad-
alle Livets Elendigheder; bearer med Eders
rvarelse disse foreskillede Ulykkelige, og I
de lære deraf at opsøge dem, som ere der
elig; taaler, at man iblant de Zirater, hvor-
Skuepladsen prydes, midt iblant disse præg-
Palladser, disse Sk...heder af Naturen
Konsten, hvormed I forneie Eder, fore-
er undertiden et Bondehuus, en Hytte, ja
gsler selv. Disse Syner ere Eder ikke ube-
kiende, uden fordi I selv ere fordærvede ved
lyst og Kielenskab.

No. 141.

Mandagen, den 24 Maji, 1762.

Hidindtil har jeg kuns anfort nogle enkelte Handlinger af gode Patrioter, men ved mine Landsmænds Beſtræbelſer og ved Selſkabets Bieſtand har jeg bragt det ſaa vidt, at jeg kan levere hele Levnetsbeſkrivelſer af Mænd i alle Stænder, hvis Navne ſkulde engang tiene til Prydelſer i vores Alders Hiſtorie. Dette Blad ſkal indeholde Hiſtorien af en Adelsmand.

Læſerne maae ikke vente mange Efterretninger af mig om denne Mands Herkomſt. Selſkabet indlader ſig ikke i mange genealogiſke Underſøgninger. Det maae være nok, at jeg forſikrer Dem, at en forſængelig Lyſt til at forlade ſin Stand, hverken har bevæget denne Mands Forældre til at give ham en adelig Opdragelſe, eller ham ſelv til at ſøge adelige Betieninger. For at forſtaaes af Læſerne, maae jeg ſige tillige, at man i hans Familie forſtod ved en adelig Opdragelſe noget mere end det, ſom kaldes Levemaade, og ved adelige Betieninger noget virkeligere end Titler og Ordener. Hans Fædres Navne ere

ved

ædle Gierninger bekiendte i Rigets Hiſtorie længe førend diſſe Ærestegn bleve opfundne, og at gisre ſig ved lige ſaa ſande Fortieneſter værdig til at bære deres Navn, er det, ſom i hans Familie kaldes gammel Adel. Den Ære har Familien i nogle hundrede Aar bevaret fra Fader til Søn, ſaaledes, at der i den hele Linie ikke er en Perſon, ſom jo er bekiendt ved en ædel Gierning, endſkiønt der ere adſkillige, ſom ikke have beklædt det, ſom man kalder høie Poſter. En har med 20 Mand forſvaret en Poſt mod 200. En anden har i nogle Aar gaaet en Geſandt, ſom ſelv ikke havde ſtor Indſigt, tilhaande i de vigtigſte Underhandlinger, og nød derfor den Ære, at være mere agtet ved Hoffet end Geſandten ſelv. Begge diſſe Mænd døde paa deres Gods. Den ene fik ſin Afſkeed ſom Capitain, og den anden havde aldrig anden Titel end ſit Stammenavn; thi Titler, ſom ikke betydede virkelige Embeder, vare endnu ei bekiendte. Den første har efterladt ſig nogle Efterretninger om den Krig, i hvilken han tiente, og den anden har ſkrevet en Hiſtorie af de Underhandlinger, i hvilke han blev brugt. Man anmerker ſom noget beſynderligt ved denne Familie, at dens Stammegods, ſaa vidt man veed, aldrig har været i fremmede Hænder. Familien har ved en god Huusholdning, uden Privilegier, bevaret denne ſkiønne Eiendom

fra Fader til Søn, og enhver Beſidder har i ſin Tid forbedret det ved Bygninger og Indretninger, hvoraf man endnu finder Spoer fra de ældſte Tider af. Intet kan være angenemmere for en Elſker af Landhuusholdningen og Hiſtorien, end at ſee de Plantninger, Indhegninger, Bygninger, Skilderier, Haandſkrifter og utallige andre Merkværdigheder, ſom Eieren af Gaarden veed at forklare, og ſom ikke alene beviſe Familiens Ælde, men og oplyſe Landets og Nationens Hiſtorie i nogle hundrede Aar. Ved mundtlige Fortællelſer fra Fader til Søn, har man og idenne Familie bevaret mange Efterretninger om Stutens gamle Forfatning, om Hoffets Tilſtand under adſkillige Konger, merkværdige Ord og Handlinger af Regentere og andre berømte Mænd, ſom man forgieves ſøger i Bøger og Archiver. Denne Lyſt til at bevare gamle Efterretninger er blieven ſaa almindelig paa et Gods, der ſaa længe har tilhørt en berømt Slægt, ſom altid har været elſket af ſine Underhavende, at endog Bønderne ikke alene vide at fortælle, i hvilken Herremands Tid denne Skov er plantet, diſſe Marker opdyrkede, denne Moſe udtørret, dette Steengierde ſat, denne Bro anlagt, men og andre Ting, ſom vidnede om en Opmerkſomhed og Patriotisme, ſom er ſær at finde iblant Bønder.

Jeg har foresat mig, ikke at optegne uden merkværdige Skridt i denne Mands Liv, af hvilke man kunde domme om hans Carakteer. Hans Fader døde kort efter at han var kommen hiem fra hans udenlands Reise, og førend han endnu havde enten Embede eller Carakteer. Dette Dødsfald giorde ham tidlig til Besidder af et godt Stammegods, og af en anseelig Capital. Han behøvede ikke Tieneſter for at leve, og Tænkemaaden iblant de fleſte Herremænd i hans Egn var saaledes beſkaffen, at hans Stammenavn og hans Penge forſkaffede ham, uden at behøve anden Titel eller Fortieneſte, Anseelſe nok til at blive vel modtagen i enhver Familie, med hvilken han vilde forbinde ſig. De fleſte frygtede kuns, at han ikke saa haſtig vilde ſlaae ſig til Roelighed, og at en vis Indbildning om ſin egen Dueligbed, ſom de mente at finde hos ham, ſkulde forføre ham til at søge en Tieneſte i Armeen eller ved Hoffet, hvori han satte ſine Midler til. De fleſte adelige Betieninger, sagde diſſe, give intet uden Ære. Denne, svarede han, bør juſt være en Adelsmands kiereſte Belønning; thi hvad var han ellers forud for dem, ſom tiene ham for Koſt og Løn? De ere tillige moiſommelige, sagde andre. Kan Ære, svarede han, fortienes uden Moie? I kiender endnu ikke Verden, Fætter, sagde en gammel Morbroder af ham, ſom

aldrig havde været uden for ſin Province, I vid
ikke, hvor farlige ſaadanne Poſter ere; troe gam
le Folk, ſom have Erfarenhed; vi have ſalige
Adelsmænd nok, lad dem tiene, og tak Gud, at
I kan have det bedre. Er den ſtore Verden ſa
farlig, ſvarede han, ſom I ſiger, kan jeg altid
gaae tilbage til mit Gods, naar jeg ikke kan tie
ne længer med Ære. Denne Sikkerhed, ſom
mine Midler give mig fremfor andre, der tiene
for at leve, ſætter mig i Stand til at udrette me
re end de. Jeg behøver ikke at fortie nogen vig
tig Sandhed, eller at hykle for at bevare de Stor
res Gunſt. Naar en ærlig og forſigtig Vandel
ikke længer kan beſkytte mig, tager jeg min Til
flugt til diſſe Agre, ſom ere frugtbare nok til at
føde mig, og da, ſagde han, tør jeg først anſee
mig ſelv ſom retmæssig Arving til dette Sted, da
har jeg først opfyldt min Faders ſidſte Villie, diſ
ſe Ord, ſom hans Fader ſagde til ham, og ſom
jeg anſeer ſom en gammel Lehnsforbindelſe, der
hefter paa Grunden ſelv af dette Gods. "Jeg
"efterlader Eder, ſagde han, den Formue, ſom
"Eders Fædre have ſamlet, ikke for at deres Ef-
"terkommere ſkulde leve i Ledighed, men for at
"Trang ikke ſkulde forlede dem til at begaae no-
"gen nedrig Handling. Bevar dette Stammes
"Gods, og efterlad det uden Gield til værdige
"Arvinger; Indkomſterne deraf, og hvad jeg
"ſpa-

" for Resten har samlet, kan I bruge efter den " Viisdom og Leilighed, som Gud giver Eder. " Det er en liden Ære for en Adelsmand, at " man veed, at han behøver ikke at tiene Fædre- " nelandet, dersom man ikke tillige troer, at Fæ- " drenelandet behøver ham.

Med saadan en Tænkemaade antog han den første anstændige Post, som blev ham tilbuden, og hvortil han fandt sig bequem. Han steeg, skiønt langsom, fra en Ærespost til en anden; thi Nødvendigheden af Fortieneſter har giort, at nogle dog til alle Tider ere blevne belønnede. Hans Lykke forskaffede ham Misundere, og de fleste vare det ikke saa meget for hans Lykkes Skyld, hvilken for en Mand af hans Stand ikke var saa overordentlig, som fordi de indvortes vare overbeviiste om, at hans Lykke var en Følge af hans Fortieneſter. Disse vare og i Gierningen saa store, at hans Fiender selv ikke kunde skiule den Hviagtelse, som han afstvang dem. Deres Lasten selv var ofte en Roes, og at anføre den, er at skrive hans Lovtale. " Denne Mand gior sig " Livet alt for suurt, sagde nogle; han vil giøre " alting selv, og fordærver det for hans Efterkom- " mere. Han er lærdere end en Adelsmand bør " være, sagde andre; han har dyrt nok betalt " hvad han er bleven, sagde en, skulde alle ar- " beide saa meget, og sætte saa mange Penge til

" i Tieneſten ſom han; hvad nyttede det ham
" være af Familie, hvad Fortrin havde Stand
" Perſoner fremfor dem, ſom tiene op fra
" mene af? Han er ſaa ſtolt af ſine Fortiens
" ſagde en gammel Herremand, at han ikke ag
" ter ſin egen Stand engang. Er det for en
" Mand ſom han, at fornedre ſig ſaaledes til at
" tale med enhver, at omgaaes med Poet, Ma-
" lere? Folk kunde ikke taale ſaa megen Hø-
" hed, og andre, ſom føle ſig ſelv for mega til
" at behandle dem paa ſamme Maade, høre ikke
" for hans Skyld. „ Saaledes talede de fleſte, og kuns meget faa vare uforſkammede nok til at angribe hans Fortieneſter. Iblant diſſe vare nogle af Borgerſtanden, og nogle af hans egen Stand; hine tilſkreve Intriguer, og diſſe Ydeſt alene al den Lykke, ſom han havde giort, og ſom enhver af hans Misundere, hvor uduelig han end var, var ſtolt nok til at forlange for ſig ſelv.

I hans Forretninger ſelv fulgte han de ſamme Grundregler. Ære og Pligt beſtyrede alle hans Henſigter, og Klogſkab lærte ham at vælge de bequemmeſte Midler til at opfylde dem. Han vidſte at ſige Sandhed til rette Tid, uden at forbitre, at ſkiule Hemmeligheder uden at bedrage, og at forbinde ſaadanne Motiver med Pligterne, ſom efter enhvers Tænkemaade og Gemyts Beſkaffenhed vare ham de kraftigſte. Intet var

ham kierere, end naar han ved Grunde og Overtalelser kunde regiere andre, uden at have nødig at bruge sin Myndighed, og han havde altid baade Sandhed og Billighed saa meget paa sin Side, at de fleste skammede sig ved, aabenbare at modsige ham. Naar han belønnede Fortieneſter, giorde han det altid paa en Maade, som fornøiede mere end Belønningen selv. Den beſkedne Dyd var altid sikker paa at blive bemerket af ham, uden at have nødig at tale meget i sin egen Sag. Hans Ynde alene var altid en stor Belønning for ædle Hierter, fordi den altid var et Beviis paa nogen Fortieneſte, og fordi Misundelſe selv var nødt til at agte dem, som han beſkyttede. Hans Hierte var ikke alene for høit til at søge den nedrige Egennytte, som forfører svage Siele til at sælge Dydens Belønninger til Uværdige; det var opløftet endog over alt det, som er falſkt og nedrigt i Æren selv. De Fornuftiges og Redeliges Bifald var ham aldrig ligegyldig, han agtede end og denne Ære høiere end alle sine Fortrin, men han forlod sig ikke paa Ynde; han vidſte, at Fortieneſter ofte bleve glemte, saasnart Perſonen enten ikke længer behagede, eller ikke mere kunde gavne; han ventede først den sande Ære og Belønning for sine Tieneſter, naar han engang havde forladt sin Poſt, hvilket han fra Begyndelſen af beſluttede at giøre lige saasnart som han troede,

at enten hans Pligt tillod eller hans Sikkerhed udkrævede det. Han betragtede ſit Stammehus ſom et behageligt Tilflugtsſted, hvor han kunde ende ſine Dage i Roe, og glæde ſig i den Tanke, at ikke have levet unyttig. Denne Tanke var nok til at giøre ham utrættelig i den møiſommelige Poſt, i hvilken han arbeidede ikke for ſig ſelv, men for det Almindelige.

Uvidenheden var alt for almindelig, og Misbrugene alt for ſtore i hans Tid til, at en Mand af hans Tænkemaade ſkulde kunde elſkes af Hoben. Men hans Fortieneſter vare og for ſkinnende til, at nogen ſkulde foragte ham. Han havde den Skiebne tilfælles med alle ſtore Mænd, at være tillige baade hadet og beundret, endſkiønt han deri overgik de fleſte, at han heller vilde elſkes end tilbedes. Mængdens Had, de Stores Misundelſe og en almindelig, men kold og tvungen Høiagtelſe, fulgte ham indtil det ſidſte Øieblik, hvori han viiſte, at han ſelv var ſtørre end hans Lykke. " Jeg kom til Værdigheder, ſagde han " med hiin Romer, førend jeg endnu forlangte " det, og jeg vil forlade dem paa en Tid, da " andre endnu heftig begiere dem. " Dette Forſæt opvakte en almindelig Beundring, men tillige en hemmelig Glæde hos de fleſte; hans Fiender betragtede de nedlagte Værdigheder ſom et Rov, og i det de ſønderrøve hinanden for at

vele

dele det, tænkte de ikke mere paa at hævne ſig over ham. Hoben ventede, at hans Efterkommer ſkulde ſnart raade Bod paa alle deres Klagemaale; men det varede ikke længe, førend de fornam, at han hverken havde den Taalmodighed til at høre, eller den Forſtand til at beſvare, eller den Villie til at hielpe dem. Der behøvedes ikke nær ſaa megen Forſkiel, ſom der virkelig var imellem diſſe to Mænd, for at giøre den første ſaa ſtor, ſom han ſiden blev i alle Folkes Tanker, endog i deres, ſom før havde været allermindſt fornøiede. Man talede om ham overalt, ligeſom de Franſke nu tale om den Miniſter, ſom var ſaa almindelig hadet ſaa længe han levede, om Colbert; men vores Adelsmand havde den Lykke fremfor Colbert, at han nød virkelig denne Ære, at han levede og var ſelv Vidne til diſſe uhykkelſke Lovtaler, med hvilke den ſande Dyd omſider, ſkiønt oftеſt alt for ſildig, belønnes.

Hans øvrige Levetid delede han imellem ſine Pligter, ſom Fader, Ven og Huusbonde, og de Fornøielſer, hvilke han tilforn havde opofret for at tiene det Almindelige. Han holdt det ikke for nok, at lønne en Skolemeſter, men var ſelv ofte tilſtæde ved ſine Børns Underviisning, og opbyggede dem daglig baade ved ſit Exempel og ved ſin Erfarenhed. Det var ham ikke nok, at giøre ſine Bønder lykkelig ved en mild Om-

gang

gang og god Regiering af ſit Gods; han ſøgte og at forkedre Tænkemaaden, Huusholdningen og Børnetugten i alle Familier; han befordrede Vindſkibeligheden ved Opmuntringer og Belønninger, og i Stedet for at viſe dem til en Forvalter eller Fuldmægtig, tillod han enhver frie Adgang til ſig ſelv. Hans Huusfolk elſkede ham mere ſom Fader, end de frygtede ham ſom Herre. Ingen, ſom havde tient ham troe, gik uforſørget af hans Tieneſte; men han belønnede dem ſelv, ved at give dem en Sum til en eller anden borgerlig Næring, og andre Folk havde han ikke i ſin Tieneſte, end ſaadanne, ſom havde lært at giøre noget, hvorved de kunde nære ſig ſelv. Embeder gav han dem aldrig. Diſſe, ſagde han, er fortroet Gods, og at bruge dem til andet, end til at belønne Videnſkaber og Fortieneſter, er at berøve Staten. Der var engang en liden Tieneſte ledig paa hans Gods, hvoraf Indkomſterne vare ſaa ringe, at ingen, ſom havde ſtuderet, vilde ſøge den. Hans Tiener begierte den; men han forbedrede Indkomſterne af Tieneſten ſaa meget, at han kunde tilbyde den en Mand, ſom havde de Videnſkaber, hvilke Lovene udkrævede til ſaadanne Embeder. Hans Fornøielſer beſtode i en flittig Tilſyn paa hans Gods, i Indretninger, hvormed han kunde gavne Efterkommerne, i Omgang med viiſe og dydige Folk, med dem, ſom dyr-

kede nyttige Videnskaber og Konster (thi an- Lærde end saadanne, agtede han ikke) i et ud- t Bibliothek, og i en skionsom Samling af aturens og Konstens rareste Verker. Han le- de længe, og blev tilsidst lige saa almindelig el- t, som han før var agtet. Han døde, mæt dette Livs Lykksalighed og Ære, og overlod til e saa værdige Efterkommere en anseelig Formue, stort Navn, og et priisværdigt Exempel.

No. 142.

Fredagen den 28 Maji, 1762.

Enhver, som har læst Bøger af adskillig Smag, baade i fremmede Sprog og i sit eget, har en Tvivl meget ofte erfaret denne Forskiellig- d imellem begge, at baade det Skionne og det eslige merkes mere i Modersmaalet, end i et det Sprog. Det Fortrin, som det Sprog, er os naturligt, har fremfor et fremmet, maae levende endnu mere have fremfor et dødt. Tu- de smaa Omstændigheder, hvis Kundskab er død tillige med Sproget, og som den fineste ritik ikke formaaer at fremkalde af Mørket igien,

have

have kundet baade forædle og forringe Meeningen af de Ord, om hvilke vi nu kuns gisre os almindelige Begreber.

Denne Forſkiellighed har uden Tvivl ikke havt liden Indflydelſe i den bekiendte Trætte mellem de gamle og nye. Nogle have merket mindre Feil i de gamle, end i de berømteſte af deres egen Alders Skribentere; andre have fundet, at de beſte af Alderdommens Stykker ikke rørte dem saa meget, ſom en Beſkrivelſe af ſamme Art i et levende Sprog. Hine have opløftet de Gamle over de nye; diſſe de nye over de gamle, uden altid at betænke, at Aarſagen til denne Forſkiel ikke altid bør ſøges i Skriſterne, men ofte i den Forſkiel, ſom der er imellem de Tider, i hvilke de ere ſkrevne, og de, i hvilke de læſes.

Den berømte Addiſon har viiſt denne Forſkiel i en Afhandling om den gamle og nye Litteratur, hvoraf jeg her vil give et Udtog, ſom viſer os de fornemmeſte Fordele og Mangler, ſom de gamle have fremfor de nyere, og tillige kan forebygge adſkillige Feil, ſom i Almindelighed begaaes ved diſſe ſkienne Verkers Læsning.

Iblant de Gamles Fordele nævner han først denne: At Læſerne levede paa ſamme Tid og Sted med Forfatterne, og kunde derfor have mange Efterretninger om de beſynderlige Aarſager og Henſigter af det, ſom de ſagde, ſom nu

mere ere til. De kiendte f. Ex. alle de Per-
r og Handlinger, paa hvilke en Skribent sig-
. De forstode fuldkommen alt hvad, der an-
Sæderne og Levemaaden, hvilke og derfor i
leste Verker kuns løselig bleve berørte, for ei
ige Ting, som da vare saa almindelig bekiend-
Nu derimod forstaae vi ofte af alt dette ikke
e, end der kan passe sig paa alle Folk til alle
er. Saaledes mener han, at Homer under
on af Thersites har sigtet paa en af hans Fien-
; at Nestor har været en bekiendt gammel og
ærdig Patriot, Paris en ung Skionhed, U-
s en gammel Statsmand, og Patrocles en
nd, som var bekiendt for hans Oprigtighed i
skab; at han under Navn af Agamemnon
forestillet en vis stolt og modig Prinds, og
er Ajax, Hector og Achilles nogle af de Ti-
vandrende Riddere. Denne Gisning stad-
r han derved, at det af Homers Historie er
endt, at han ved sit Heltedigt søgte at for-
e sig de berømteste Folk i hans Tid, og at
e sit Fædreneland Ære. Nogle, som Ty-
s og Mentor, nævner han ved deres rette
n. Disse Folk levede virkelig med Homer;
første var en ærlig Skoemager, som havde
t ham adskillige Tieneste, og derfor nød den
e, at laane sit Navn til den Haandverksmand,
giorde Achillis Skiold; den anden var en

fornemme Mand paa Øen Ithaca, som for sin Viisdom og Godhed, som han beviiste Hamet, fik den anseelige Plads i Odysseen, at være Ulmaks Lærer.

Om Virgil formoder han det samme, endskient han har fulgt Homer for neie til at kunde have havt saa mange besynderlige Hensigter til de Tider, paa hvilke han selv levede.

Det samme gielder endnu mere om de gamle Satiirskrivere, og om Forfatterne af Sumtaler og Skuespil. Hvor lidet kunde vi f. Ex. forstaae af Aristophanis Skyer, uden at kiende nøie Carakteren af den Person, som han vil giøre latterlig, og hvor ufuldkomne ere ikke de Efterretninger, som vi have derom? Theophrast maae efter Addisons Meening endelig i sine Carakterer have sigtet paa visse Personer. I de fleste ere mange Træk, som ingen Forbindelse have med den almindelige Dyd eller Last, som han vil afmale; han maae derfor have fæstet sin Agtsomhed paa visse Personer, i hvis Carakteer saadan en Blanding ofte findes, og vi, som ikke kiende disse Personer, ansee ofte saadanne af hans Carakterer for Vanskabninger, hvilke de Gamle have betragtet som fuldkomne Portraiter.

Den anden Fordeel, som de Gamle have havt for os, er, at de kunde see for deres Øine de prægtige Billeder, som deres Digtere have

ſalet. Da Phidias havde giort en Stotte af Jupiter, og Tilſkuerne undrede ſig over hans Konſt, ſvarede han, at den kuns var en Efterligneſe af det Monſter, ſom fandtes i den første Bog af Ilias. Og naar Virgil ſiger i hans Eneis:

Furor impius intus
Sæva ſedens ſuper arma, & centum vinctus aheneis
Poſt tergum nodis fremit horridus ore cruento.

Skulde diſſe Vers afſkildre den Stotte i Jani Tempel, ſom foreſtillede den fangne Grumhed, *Furor*. Hvor ſkionne maae de ikke have været for dem, ſom kunde ligne Billedet med Monſtret? Juvenal ſiger, at en Hykler ikke undſeer ſig ved at ligne de ſletteſte Skuldre med dem, hvormed Hercules oploſtede Anthee fra Jorden. Denne Talemaade ſkulde ſynes meget fattig, derſom man ikke tillige vidſte Hiſtorien, og Juvenal dermed ſigtede paa en Stotte, ſom foreſtillede diſſe tvende Kiemper, og ſom ſtod paa et offentlig Sted. Man ſeer endnu i Rom en Stotte med omvikkede Marmorſlanger, hvilken ſaa tydelig foreſtiller Laocoon, at den enten maae være en Efterlignelſe af Virgil, eller Virgil have taget den til Monſter.

De Gamle have og, for det tredie, i deres Tiders Verket kundet fornøie ſig over adſkillige Daarskaber

eller andre Træk, ſom ſigtede paa viſſe Ord og Talemaader af en eller anden Skribent, ſom vi nu ikke mere forſtaae, enten fordi Skribenterne ikke mere ere til, eller fordi de beſynderlige Begreber, ſom man har forbundet med ſaadanne Ord, ere uddede tillige med Sproget. Iſær maae de lyſtige og muntre Skrifter have tabt meget derved. Den fiine Skiemt, ſom var ſkiult under ſaadanne Træk, og ſom var forſtaaelig for dem, ſom levede paa ſamme Tid, er nu ofte uforſtaaelig for os. Vore Lærde maae derfor, uden at merke det ſelv, ofte giøre mange latterlige Sammenbindelſer, iſær de, ſom, for at tale altid claſſiſk og reent Latin, bruge uden Forſkiel, endog i de alvorligſte Materier, Talemaader af ſkiemtſomme og comiſke Forfattere.

De Gamle ſaae for deres Øine alle de Billeder, ſom deres Poeter malede. De ſaae deres eget Land beſkrevet i Ilias og Æneis; de kunde beſkue Helicon, Parnas, diſſe fortryllende Egne, ſom oplivede Digternes Indbildning. De ſaae for deres Øine den Soe, i hvilken Furierne nedſtyrtede ſig; og den, hvor Æneas gik ned til Helvede. Hvor megen baade Rimelighed og Nødighed maae ikke diſſe Tings Betragtning have givet Poeternes Digt? Hvor maae det ikke have forlyſtet en Romer, ſom ſaae for ſig Capitolium

de offentlige Bygninger, at læse følgende Be-
velse hos Virgil:

ac ad Tarpeiam ſedem & capitolia ducit
ream nunc olim ſylveſtribus horrida dumis &c. &c. &c.

De gamle Digtere udſøgte deres Helte
nt deres egne Landsmænd, og hvor meget
itte denne Betragtning alene ikke have forneiet
Græſk eller Romerſk Borger? Baade deres
elige og deres ulykkelige Skiebne maatte in-
ſſere dem mere end noget andet Folk. Af
ne Aarſag har Indbyggerne af Ithaca uden
vl agtet Odyſſeen mere end Ilias; Myrmi-
erne have været ſtolte af deres Achil, Bor-
ie af Pylos have ventelig vidſt at opregne den
Neſtors Samtaler, ja Agamemnons Lands-
nd have vel ikke lidet hovmodet ſig af denne
ts Fortrin fremfor de andre Konger, ſom ſtre-
mod Troja. Et fremmed Folk kan ikke læſe
Beſkrivelſer med den ſamme Paſſion. Mil-
har derfor været lykkelig i at vælge ſaadanne
ſoner i ſit forlorne Paradiis, ſom ſtaae i ſaa
en Forbindelſe med det hele menneſkelige
n, at vi ikke alene maae anſee dem ſom fælles
ældre, men og ſom Hovedmænd, Forlovere
Fuldmægtiger, paa hvis Opførſel al vor Lyk-
ghed beroede.

Især maae de gamle Talere have fundet et besynderligt Bifald iblant deres Landsmænd. Enhver Bye, enhver Stand, enhver Forsamling var paa de Tider opfyldt af Folk, som forstode alle Talekonstens Hemmeligheder. Disse have merket mange Skiønheder i Demostenes og Cicero, som deres Fortolkere endnu ikke have opdaget. De, som regierede baade Grækenland og Rom, vare selv store Talere; hvorfor blev Cicero saa beundret af Cæsar, og Demosthenes igien af Cicero, uden fordi de selv vare saa store Mestere i denne Konst? Nu derimod, da Folk saa lidet kiender denne Konst, skulde Cicero, som i sin Tid vidste at drage de Største og Mægtigste paa sin Side, med al sin Veltalenhed neppe vinde en eneste Stemme i en Forsamling.

Den sidste Omstændighed, som giorde, at de Gamle kunde læse deres egne Forfattere med mere Fornøielse end vi, er, at de vidste Tonen, og følede Harmonien af deres Sprog. Ethvert Folk har noget eget i Tonen, som behager det, enten det kommer af Climat, eller af herskende Tilbøieligheder og Vaner. Disse Vaner ere Aarsag til den Svaghed, som yttrer sig hos hele Nationer, at de helee alt hvad der synes dem skurrende. Vores Maade at udtale det Græske og Latinske, er uden Tvivl saa adskilt fra den, som de

Gamle brugte, at de neppe ſkulde kunde forſtaae os, eller troe, at de vare de ſamme Sprog.

Diſſe Fortrin, ſom de Gamle havde fremfor os, finder nu enhver Nation, ved at læſe ſkionne Verker i ſit eget Sprog, fremfor dem, der ikke have andre end gamle eller fremmede. Men havde de Gamle det Fortrin, at kunde læſe deres egne Verker med mere Fornoielſe, ſaa havde de og den Uleilighed, at alle Mangler og Ufuldkommenheder faldt dem mere i Øinene end os, for hvilke diſſe Feil oſte ere lige ſaa ſkiulte, ſom Skionhederne. Hr. Addiſon kalder dette de Nyeres Fortrin fremfor de Gamle; Fortrin, ſom beſtaae deri, at vi læſe de Græſke og Romerſke Forfattere med mindre Misbag end de, ſom levede i deres Tider, og at mange af de Feil, ſom de Gamle have begaaet, merkes nu kuns i vore egne Landsmænds Arbeider, og forringe diſſe derfor oſte i vores Tanker mere, end de fortiene.

Det første Fortrin er, at vi i de Gamles Verker ikke let kunde merke det, ſom man kalder nedrige og gemene Talemaader. Mange Ord, ſom i ſig ſelv ikke ere uædle, tabe deres Værdighed ved en Misbrug i den daglige Tale, ſom gior dem ubeqvemme til at udtrykke høie og alvorlige Ting. Denne Misbrug uddøer med Sproget, og iblant Ord, ſom alle ere os fremmede, ſom vi ikke kiende uden af Læsning, kunde vi ikke merke

den Forskiel af ædle og uædle, udsøgte og gemene Ord, som saa meget vanhelde Stilen i vort eget Sprog. Ovidius og Lucanus have uden Tvivl af denne Aarsag Alderdommen af deres Verk meget at takke for deres Biefald. Uden dette Skiul af Tiden skulde de tabe meget af deres Pris; thi naar man forandrer Stavelsemaalet, falder mange af deres Vers i en nedrig Prosa. Claudianus og Statius derimod falder til en anden Yderlighed; de ere paa en tvungen og unaturlig Maade opskruede. Virgil og Horats gaae Middelveien; de vide at forbinde det Høie og det Naturlige, og om man end forandrer Stavelsemaalet i deres Vers, bliver Stilen dog altid høi, prægtig og majestetisk nok til at fortiene Navn af Poesie.

Vi merke ikke heller i de Gamles Verker det Anstødelige, som der er i at nævne visse bekiendte Personers eller Stæders Navne. Cato, Pompejus, Marcellus, Agamemnon, Hector, Achil, som for de Gamle, kunde have været lige saa almindelige, som mange af vore sædvanlige Fornavne, have nu som fremmede en besyndelig Værdighed og Velklang i vore Øre, fremfor Navnene af de berømteste Mænd, som leve til vore Tider. De nye Forfattere vælge derfor enten gamle eller opdigtede Navne til deres Helte-Digte og Romaner, og Virgil har giort det

ime i Henſeende til Stammefædrene af de tre
iemmeſke Romerſke Familier; i Stedet for
s rette Navne, Sergius, Memmius og Clu-
us, kalder han dem Segeſte, Mneſthee og
ante, endſkiønt de ſidſte Navne nu ikke klinge
re i vore Øre, end de første.

Endſkiønt Poeterne undertiden toge ſig
Friehed fremfor Talerne, at forandre Per-
rnes Navne, maatte de dog begge beholde
vnene af Stederne. Hvor ſlet maae Navnet
n Landsbye eller et andet ringe Sted have klin-
i deres Øren, ſom kiendte det? Og hvor man-
ſaadanne Steder nævnes ikke af Virgil og Ho-
? Det ſamme gielder og om Navnene af Dyr
Planter. Naar Virgil f. Ex. beſkriver Mer-
s Tyvagtighed, ved at ligne ham med en
randfugl, mener man, at han med Villie har
lukt det Ord *Mergus*, fordi det ſyntes ne-
t.

Ligeſom Alderdommen ſkiuler det Nedrige
Almindelige i Stilen, ſaa legger den og et
ke over det Tvungne, det Unaturlige, det
ſtige, Uſædvanlige og Nye. Et Ord, ſom
den Tid, da Forfatteren ſkrev, ſtødte Læſe-
, enten fordi det var gammelt og gaaet af
ig, eller og fordi det var nyt, kommer os nu
mere underligt for end andre. Cicero brug-
mange ſaadanne Ord, ſom han ſelv har giort,

og hvis Brug han undſkylder. Men iſær have de driſtige Talemaader, af hvilke der hos de berømteſte Forfattere findes nogle, ſom ere meget tvungne og lidet naturlige, vundet ved den Forandring, ſom Tiden har giort i Sproget. Det er ſaa langt fra, at vi bemerke diſſe Feil, at vi vertimod beundre de Gamle, jo mere opſkruet og indviklet Stilen er. Ganſke anderledes dømme vi derimod om de nye, hvilke en anſtændig Hoihed og en fornoden Forandring i Ord og Vendinger ofte legges til Laſt.

No. 143.

Mandagen den 31 Maji, 1762.

Iblant alle de Bøger, ſom ere ſkrevne til Forſvar for Religionen, har Origenis Skrift mod Celſum i mine Tanker ſaa ſtore Fortrin, at jeg ønſkede, at det var overſat i alle levende Sprog, og at Religionens Lærere iſær vilde giøre ſig Indholdet deraf bekiendt, for at kunde forſvare de aabenbarede Sandheder med lige ſaa megen Grundighed og Beſkedenhed mod dem, ſom i vore Ti-

der

angribe dem med samme Vaaben, som de he-
ke Philosopher.

De Forsvarsskrifter for Religionen, som
skrevne i de nyere Tider, kunde ikke vel for-
alle de Fuldkommenheder, som findes i dette
k. Den Christne Religion læres nu omstun-
stelden med den Reenhed og Enfoldighed,
hvilken den blev prædiket paa de Tider, da
havde ingen andre Vaaben at forsvare sig
, end dens Sandhed og Kraft, baade til at
bevise Forstanden og røre Hiertet. Christen-
en er deelt i en Mængde af Sekter, hvilke
ofte er mere magtpaaliggende at forsvare sine
Meeninger og Tillæg, end at redde Religio-
s Sandhed og Ære. Saadan en menne-
ig og kiødelig Nidkierhed giør, at mange af
e Stridsskrifter mere skade end gavne Reli-
gen. Ligesom en Gudsfornægter først af Na-
ens Lys bør lære at kiende en alle Tings Aar-
, førend man taler om en Aabenbaring, saa
og de, der ikke antage anden Religion end
naturlige, først overbevises om Skriftens
ndighed og den Christne Religions alminde-
Grundsandheder, førend man indlader sig i
nderføge de besynderlige Meeninger, som dele
istenheden i saa mange Sekter. Denne sid-
Undersøgning er i vore Tider ikke nær saa nø-
ig som den første. Den Protestantiske Kirkes

Lær-

Lærdomme har i Fornuftighed ſaa ſtore Fortrin for den Romerſkcatholſke, at ingen Naturalift eller Deiſt længe kan betænke ſig paa at forelegge den, naar han først er overbeviiſt om Skriftens guddommelige Oprindelſe. Dette er Hovedſagen, og alle andre Underſøgninger maae ſættes til Side ſaa længe, indtil denne er afgiort. I de ſleſte nye Forſvarsſkrifter blander man derimod ofte diſſe Ting tilſammen, og giør Hovedſagen derved ofte meget vanſkelig. De første Chriſtne lærne holdte ſig til denne alene; havde de undertiden, ſom Origenes, beſynderlige Meeninger, ſaa paanødte de dog ingen dem. De maatte vel, ſiger man, bruge den Forſigtighed, fordi de havde med Hedninger og Vantroe at giøre; men er Kirkens Tilſtand nu omſtunder ikke faſt af ſamme Beſkaffenhed? De gamle Lærere havde ſelv været Hedninger; hverken menneſkelig Myndighed, eller verdslig Ære, eller Opdragelſe, eller en Philoſophie, ſom var lempet efter Religionen, havde nogen Deel i det Samtykke, med hvilket de antoge Religionens Sandheder. Hos os derimod, ſom ere opfødte i Kirkens Skiød, giøre alle diſſe Ting ſaa megen Virkning paa Sindet, og blande ſig ofte ſaa meget i Religionens Beviſer, at det er vanſkeligt at adſkille dem ſaa nøie ſom det behøves, naar vi ſkulde overbeviſe Folk, der ikke antage andre Grunde end de, ſom kunde beviſes

uvilde

middelbar af den ſunde Fornuft. Snart anſee vi ſaadanne Sætninger for almindelige og klare nok, om hvilke vi ſelv aldrig have tvivlet; ſnart bruge vi ſaadanne Beviſer, ſom ſætte Skriftens Myndighed forud, og ofte, ja ſaare ofte laane vi af en ſlaviſk opdigtet Philoſophie ſaadanne Grundſætninger, ſom for den ſunde Fornuft ere langt vanſkeligere at ſatte, end de Sandheder af Religionen, ſom vi deraf vilde beviſe. Denne forudſattede Tillid til vore egne Grundregler og Fornemmelſer, tillige med den Høiagtelſe, ſom Verden endnu, i det mindſte udvortes, beviſer Religionen, gior, at vore beſte Forſvarsſkrifter ofte røbe en vis enten kiødelig eller aandelig Hovmod, og derfor ikke kunde giøre den Virkning ſom et Verk, der er ſkrevet af en Mand ſom Origenes, hvis Troe var grundet paa en foregaaende og upartiſk Prøve, og ſom med Sagtmodighed og Beſkedenhed ſøgte at overbeviſe andre.

Jeg vil i dette Blad giøre Læſerne bekiendte med nogle Stykker af dette vigtige Skrift.

Den Philoſoph Celſus forfaldt i de Indvendinger, ſom han giorde mod Religionen, ofte til den ſamme Modſigelſe, ſom hans Efterfølgere endnu ſaa ofte begaae. Snart forkaſtede han alle Underverker ſom Virkninger, der vare Gud uanſtændige, der ſtred mod hans Viisdom, giorde Vold paa Naturen, og hvorved han ned-

brød

Øvrighed. De Mirakler, som Hedningene tillegge deres Guder eller berømte Mænd, ere snart latterlige Handlinger, som kuns forøge den menneskelige Nysgierrighed, og tiene til at føde Menneskes Stolthed og Forfængelighed; saa ere de Følger af Menneskets Vrede og Hævn, som misbruger den Klogskab og Magt, som er ham given. Ingen har forbundet nogen Lærdom dermed, som kunde oplyse, trøste og forbedre Menneskene. Christi Gierninger ere derimod alle viise og gode; de komme af Kierlighed; han helbreder Syge, giver Blinde og Døve deres Sandser igien, opvækker Døde, hævner sig over ingen af sine Fiender, læger endog Malchi Øre, forbyder sine Disciple at hævne sig; han gior alle sine store Gierninger med en Sagtmodighed og Selvfornægtelse, som forkaste al Anledning til at forhverve en verdslig og forgiengelig Ære, og han gior disse Tegn alene for at opvække Menneskene til at give Agt paa en Lærdom, som gior dem selv bedre og lyksaligere.

I Henseende til Lærdommen selv gior Celsus den Indvending, at man ikke kan vente meget af en Religion, hvori de fleste Bekiendere 1) ere eenfoldige Folk, som 2) lærer Menneskene at foragte Viisdom, og 3) tilstaaer Syndere et Fortrin for Dydige og Retfærdige.

Troen

Troen paa Jesum, siger Origenes til Svar paa det første, er baade en Virkning af Guds Naade og af Overbeviisning. Der er altid noget i vores Kundskab, endog naar vi betragte alene de menneskelige Videnskaber, som vi ikke kunde tilskrive os selv, og som vi maae anse for en Slags Lykke. Grækerne selv skulde tilstaae, at saadan en Lykke har megen Deel i de Omstændigheder, som har dannet deres største Viise. Det er Lykken f. Ex., hvilken de maae tilskrive den Leilighed, som de have havt til at blive undervidste af den eller den gode Lærer, og at omgaaes viise og dydige Folk. Det, som man kalder Lykke og Ulykke, har saaledes ofte i de største Genier giort meget til at stembringe det, som forskaffer dem saa megen Anseelse i Verden, og til at give dem det gode Sindelav, som man siden anseer for en Virkning af deres Fornuft alene.

Vi holde os derfor forbundne, siger han videre, at lempe os i Underviisningen efter de Eenfoldiges Begreber. Det første, som vi gjøre, er at indprente dem Foragt for Afguder. Dernæst opløfte vi deres Siele til den sande Gud, og formane dem, at ikke give Skabningen den Ære, som alene tilkommer Skaberen. Endelig lære vi dem at kiende en Forsoner, og vise dem, hvorledes saa mange Prophetier om Messias ere opfyldte i Christo. Dersom de ere stærke nok, føre

vi dem videre. — Vi underſtaae os ikke, ſiger han et andet Sted, at forklare i vore offentlige Taler det, ſom er det allerhøieſte og meeſt gudommelige i vores Lærdom. Vi fortie og ſkiule ſaadanne Ting for dem, ſom endnu trænge til den Lærdom, ſom man kalder Melk.

Til den anden Beſkyldning: At de Chriſtne foragte menneſkelig Viisdom, ſvarer Origenes: At, ſom nogle Chriſtnes Laſter ikke kunde tilſkrives Religionen, ſaa bør Chriſtendommen og ikke anſees ſom en Fiende af den menneſkelige Viisdom, fordi nogle, for at ſmykke deres egen Vankundighed, om ikke aabenbare forkaſte, ſaa dog ringe agte Videnſkaberne. At Religionen ikke er Aarſag dertil, det beviſer han af det gamle Teſtamente ved Moſis og Salomons Exempler; af det nye med Chriſti Ord, Matth. 23, v. 34. Jeg vil ſende Eder Viiſe og Lærere; men nogle ſkulde J ſlaae ihiel, o. ſ. v. at Apoſtelen 1 Cor. 12, v. 8, 9. ſætter Viisdom og Kundſkabs Gave for Troen; at han udkræver af en Biſkop, Tit. 1, v. 9. at han ſkal være dygtig til at overbeviſe dem, ſom modſige, og med ſin Viisdom bringe dem til at tie, ſom fortælle gamle Fabler og forføre Siele.

Der er to Slags Viisdomme, een, ſom forbiegaaer de aandelige, evige og uſynlige Ting, og ſom holder ſig alene ved de Sandſelige, ſom

troe

kuns Legemer, og nægte høiere Væsener.
ne falske Viisdom er det, som Paulus kal-
ɔeune Verdens Viisdom, som forgaaer. Der
i anden Viisdom, som oploſter Sielene fra
rdiſke Ting til Gud og det høieſte Gode, el-
ſter Skriftens Talemaade, til Guds Riges
ighed. Den kaldes derfor den Almægtiges
ighedś Straale, til hvilken intet Ureent kan
ne, det evige Lyſes Glands, Guds virkende
ſtes ubeſmittede Speil, og hans Gudheds
ede, ſom indgives i de hellige Siele, og be-
r dem til Guds Venner og Propheter, Viis-
. 7. v. 25. 26. 27. Apoſtelen kalder den
s Viisdom; han foragter ikke de hedenſke
es Opfindelſer; han tilſtaaer endog, at de af
uſtens Lys havde kiendt Gud; men ſiger til-
at de ikke havde æret ham ſom en Gud. Det
ſtid godt at være viis, thi Viisdom er Veien
Dyd; men de græſke Philoſopher vilde ſelv
regne dem for viiſe, ſom fulgte falſke Grund-
ler. Deres Viiſe, deres Lovgivere forbøde
ſaadanne Bøgers Læsning, ſom kunde for-
e Tænkemaaden og Sæderne. Derſom den
gt for Videnſkaberne, ſom man tillegger os,
han videre, beſtaaer deri, at vi raade Folk
it høre ſlette og forargelige Skueſpil, at læſe
s, ſom ere opfyldte med en grov og nedrig
:nt, da ſkamme vi os ikke ved at tilſtaae det.

Alle Folk ere ikke skikkede til at læse de hedenske Poeter uden Anstød; naar Børn have fornustige Lærere, som vide at bruge saadanne Skrifter med Forsigtighed, saaledes, at de Unge kunde lære noget fornustigt og nyttigt deraf, tillade vi det gierne, og vi søge kuns at bringe dem endnu videre.

Til den tredie Beskyldning: At den Christne Religion giver Syndere et Fortrin for andre, svarer Origenes, at Religionen indbyder alle fromme Siele, for at faae den Lægedom, som de behøve, og de Sunde for at faae nærmere Oplysning om de guddommelige Ting, og for at giøre mere Fremvext i det Gode. Endskiønt Christendommen indeholder Lægedomme for syndige Siele, lærer den dog tillige, at de ikke blive Gud behagelige uden en alvorlig Omvendelse og Bedring. Saavidt Christendommen er et Middel til denne Bedring og Omvendelse, er Christus fornemmelig sendt for Syndere, ligesom Lægen for de Syge; men Christi Lærdom er derfor lige saa lidt en Støtte for Laster, som Lægekonsten kan ansees for at anbefale Sygdomme og en uordentlig Levemaade. Endskiønt alle Mennesker ikke ere Syndere i den Meening, at de begaae grove, udvortes og forsætlige Synder; saa er der dog en vis Fordærvelse, som er saa almindelig for alle, at endog Religionens Fiender selv maae

maae tilstaae det. " Hvor finder man et Men-
" neske, siger Celsus selv, som er fuldkommen
" retfærdigt og uden Synd? Saa vist er det,
" siger denne hedenske Philosoph videre, at det
" hele menneskelige Kion har en naturlig og hem-
" melig Tilbøielighed til det Onde. „ Det fuld-
komneste Menneske maae erkiende, at han har al-
ting af Gud; ingen kan derfor stole paa sin egen
Fortieneste, og Religionen har Aarsag nok til at
anbefale alle Ydmyghed.

No. 144.

Fredagen, den 4 Junii, 1762.

De største Konster beroe ofte paa meget faa Grundregler, som kunde beviſes af klare Erfaringer. Jeg vil forsøge, om det er mueligt i et Blad at bestemme de vigtigste af dem, paa hvilke Opdragelsens store Videnskab er bygt. Det var ikke nok til Menneskets Lykſaligbed, at denne vigtige Forretning havde, lige saavel som andre, fornuftige Grunde; Grundene til en Videnskab, som bør være almindelig for alle Huus-Fædre, maae tillige være klare og korte.

Jeg siger, den bør være almindelig for alle Husfædre. Det vigtigste i Opdragelsen kommer i de fleste Omstændigheder an paa Forældrene selv, og denne Regel er en af de første. Den spæde Alder, i hvilken Sindet og Legemet dannes, udkræver en bestandig Omhyggelighed, fordi de mindste Ting da ofte gjøre saadanne Indtryk paa begge, som siden ikke kunde udslettes. Den bestandige og daglige Omgang giver Forældrene mere Leilighed til denne Opmærksomhed, og deres egen Ære tillige med den naturlige Kierlighed burde gjøre den lettere for dem end for andre, som leies dertil. Om disse og have Redelighed nok for at opfylde saa moisommelig en Pligt, hvilken kun faa Forældre have Formue, og endnu færre Villie til at belønne, er det dog umueligt, at de kunde udrette noget, dersom ikke Forældrene og andre, med hvilke Børnene omgaaes, handle efter de samme Grundregler.

Den daglige Erfarenhed viser, at Børn have en stor Begierlighed til at efterligne alt hvad de see, især naar de ikke tvinges dertil, og at det er ved denne Tilbøielighed, at de lære det meste baade Ondt og Godt. Modersmaalet, tillige med de første almindelige Begreber og deres Sammenhindelse læres alene ved at høre andre tale det, og paa samme Maade legges den første Grundvold til Tænkemaaden, Tilbøieligheden, Sæderne,

Ge-

Bebærderne og Vanerne. De fleſte Feil ere af
en Beſkaffenhed, at de naturligviis mere ſtøde
nd behage, iſær i en Alder, da Fornuften end-
u hverken beherſkes af onde Vaner eller af hef-
ge Begierligheder; men hvoraf kommer det da,
t Børn, ſom man ſiger, ere mere tilbøielige til
t efterligne det Onde end det Gode? Det førſte
:e og høre de oftere; Folk af fordærvede Sæder
ɔreſige dem tuſinde Daarligheder med en kildren-
: Fornøielſe og en kaad Latter, ſom bevæger
Børnene til at anſee det for noget behageligt. Det
Gode derimod ſee de ſielden, det ſiges ofte med
t ſuurt Anſigt og en truende Stemme; Foræl-
rene og Lærerne tage ſig ikke altid vare for at
iøre ſelv ſaadanne Ting, ſom de laſte hos de
lnge, og diſſe lære derved tidlig at anſee det Go-
e ſom en Tvang, og det Onde ſom en Friehed.
De fatte endog en hemmelig Mistroe til deres
ɔrældre og Lærere, ſom Folk, der ikke mene
vad de ſige, i det de forbyde dem Ting, ſom de
:lv giøre med Fornøielſe.

Derſom man ikke tillod Børn at omgaaes
ıed Tieneſtefolk eller med andre, hvis Exempel
ınde fordærve deres Sæder; derſom Forældre
ʒ Lærere altid gave nøie Agt paa hvad de ſelv
ılede og giorde i deres Nærværelſe; derſom de,
den altid at twinge Børnene til Opmerkſomhed,
ɐd naturlige og utvungne Samtaler ſøgte at giøre

dem de første Grunde til Sandhederne og Pligterne fattelige; ſkulde de uden Tvivl merke, at den naturlige Nysgierrighed og Lyſt til at efterligne, ſkulde giøre Børnene lige ſaa bøielige til det Gode, ſom de ellers ere til det Onde; de ſkulde merke en daglig Forbedring i Tænkemaaden og Sæderne, ſom ſkeede paa lige ſaa let og uformerkt en Maade, ſom den, paa hvilken de ellers, uden Regler og Tvang, ved Omgang og Exempler alene, lære deres Moders Maal. Man bør have den ſtørſte Undſeelſe for Børn, ſiger Juvenal: Det er ikke nok at troe, at man bør have Opſigt med dem; man maae betænke tillige, at de have en langt nøiere Opſigt med os, og at denne Opmerkſomhed aldrig er ſaa ſtor, naar den tvinges med Trudſeler eller Formaninger, ſom naar Forſtanden af ſig ſelv i daglig Omgang bemerker vore Ord og Handlinger, og at det derfor er meget naturligt, at Børn ere mere tilbøielige til at efterligne det, ſom de ſee eller høre af andre i en frie Samtale eller Omgang, end det, ſom befales dem. Denne Undſeelſe for Ungdommen, ſom udkræver en beſtandig Opſigt over ſig ſelv, er det allervigtigſte i Børnetugten, men tillige det vanſkeligſte for dem, ſom ſelv ikke have en god Tænkemaade, rene Sæder, og kiedes ved ſmaa Omhyggeligheder, ſom Børnetugten udkræver.

Stelen

Sielen har lige saa naturlig en Drift til at tænke, som Ilden til at brænde, og det er derfor en stor Vildfarelse at troe, at Ulyst til Videnskaber er en naturlig ond Tilbøielighed hos Menneſket. Det er Beſværligheden af Kræfternes Anvendelſe, og ikke Kundſkaben ſelv, ſom afſkrækker. Den naturlige Nysgierrighed, ſom er en Følge af Sielens Liv og Virkſomhed, er tvertimod saa ſtor, at Børn, ſom ikke allerede ved en flet Omgang ere fordærvede, have en umættelig Begierlighed til at høre og lære alt hvad de uden ſtor Møie og Tvang kunde begribe. De forlange alle Øieblikke, at man ſkal fortælle dem noget, og ſaavidt det er mueligt, at opfylde denne Nysgierrighed, uden at ſpende deres Tænkekraft og Hukommelſe alt for meget, ſaavidt kan man altid være vis paa at blive hørt, iſær, derſom man veed at giøre de Ting, ſom man foreſiger dem, ikke alene lette, men og behagelige, og deri beſtaaer en af Opdragelſens ſtore Hemmeligheder. De vigtigſte Sandheder lade ſig beviſe af meget klare Grunde og Erfaringer. De tydelige Begreber, ſom Videnſkaberne give os om Tingenes almindelige Egenſkaber, lade ſig oplyſe ved Exempler af de fleſte Ting, ſom vi ſee for vore Øine. Sielens Kræfter og Tilbøieligheder fornemmes i os ſelv, og vi lære deraf let at giøre os almindelige Begreber om tænkende Væſener, og

Gud, os selv og andre. Sædelæren grunder sig paa klare Begreber. Det kommer kun an paa, at vi foredrage disse Ting paa en Maade, som er skikket til at vedligeholde den naturlige Ulydighed; at det skeer ved Samtaler, Exempler, uden at trette Agtsomheden eller bebyrde Hukommelsen; at de samme Grunde foreskilles ofte ved adskillige Anledninger og under nye Exempler; at vi benytte os af de ringeste Leiligheder, og af almindelige Erfaringer til at giøre Grundsætningerne klare, og vænne Fornuften til at anvende dem; men for alting, at vi lempe os efter deres Begreber, prøve hvad vi sige efter den sunde Fornuft, og omgaaes Børn som fornuftige Kreaturer, uden at undertrykke Fornuftens Brug ved Myndighed, Foragt eller Bebreidelser. Mange lære aldrig at bruge deres Fornuft, fordi man beleer eller laster enhver Feil, som de begaae, da derimod andre, som aabne deres Tanker uden Frygt, udvikle ofte i deres spæde Aar, ved Hielp af den sunde Fornuft, saadanne Sandheder, som koste en gammel, men tillige fordærvet eller undertrykt Forstand Møie at begribe. For at bevare denne sunde Fornuft, den Reenhed i Forstanden hos Børn, uden hvilken al Lærdom mere skader end gavner, maae man vogte sig for, at ikke foresige dem noget med en større Grad af Vished end den, med hvilken man antager det selv;

man

n maae altid baade med Venlighed modtage med Tydelighed besvare deres Indvendinger; naar det er Ting, som de enten endnu ikke de begribe, eller som ikke fuldkommen kunde ses, maae man heller sige dem reent ud, at a ikke veed det, eller at de endnu ikke kunde e det, end tilfredsstille dem ved Skingrunde, Falskhed de siden kunde indsee, og som da s nytte til at forvilde deres Forstand, og at deres Tillid. Forstandige Forældre eller re, som have sund Fornuft og Erfarenhed, de derfor ofte ved daglige og jevne Samtaler e mere til at dyrke deres Børns Forstand, end e Folk, som selv ere indtagne af forudfattede einger, som i den Mængde af Begreber, med ke de have opfyldt deres Hukommelse, ikke at adskille det Sande og Nyttige, og som n ikke kiende Mennesket nok, for at vide at pe sig efter de naturlige Kræfter, eller holde deres Høihed for nær, at fornedre sig saa dybt at tale med Børn. Denne Stolthed kommer eenlig af en Vankundighed, som er almindelig blant Studerende, at de vide ikke selv, hvor de vide, og at de ere vante til at skiule deres nkundighed med mørke Taler og Konstord. i Philosoph, som holdt det for den største sdom, at vide, hvor lidet det er, som et Menne kan vide; Socrates, han kiendte den rette

Fors

Fornuftlære, den Konst, at lede Forstanden fra bekiendte Sandheder til ubekiendte. Disse bekiendte Sandheder vare ikke altid de allerførste Grunde af Videnskaberne, saaledes som de forudrages i vore Systemer, da de ofte ere vanskeligere at bevise, end Slutningerne selv; det var bekiendte Erfaringer, Exempler, almindelige Begreber, som tiente til at giøre andre klarere, den Maade at tænke paa, som en fornuftig Siel der først skulde udsøge Sandheder, vilde følge, og ikke den, som man bruger, naar man først længe har tænkt. Naar man undtager nogle faa af de Socratiske Samtaler, som Plato har bevaret os, ere de andre af den Beskaffenhed, at man kan læse dem for et Barn af 8 eller 10 Aar uden Frygt for at blive uforstaaelig.

Det er saa rart, at de, der omgaaes med Børn, iagttage disse to vigtige Stykker af Opdragelsen, at give noie Agt paa hvad de selv sige og giøre, og ved jevnlige og bequemme Samtaler at opvække den naturlige Tænkekraft, uden at tvinge Forstanden. Det er saa rart, siger jeg, at de benytte sig vel af de tvende naturlige Drifter, som findes hos Børnene, Lyst til at efterligne, og Nysgierrighed, at jeg just derfor saa længe har opholdt mig ved disse to Ting, fordi jeg holder dem for de allervigtigste i Opdragelsen. Det første er af alle Midler det bequemmeste til

at

at danne Hiertet, og det andet til at dyrke Forſtanden.

Det, ſom meeſt afſkrækker Børn for Videnſkaberne, er, at man bebyrder deres Hukommelſe med Ting, ſom de ikke kunde begribe. Jeg veed vel, at der ere Ting, ſom man ikke kan bevise af Grunde, og ſom heller ikke naturligviis kunde fornøie Sielen, ſom dog maae læres i Ungdommen, f. Ex. Ord, Navne og Tal; men hvorledes lære vi vores Modersmaal? At man dog engang vilde agte paa denne klare Erfarenhed, og ikke indbilde ſig, at et latinſk Ord, et Navn eller Aarstal i Hiſtorien var i ſig ſelv vanſkeligere at lære, end den Lyd, med hvilken vi betegne Tingene i det Sprog, ſom vi kalde vort eget. Diſſe Ting ere ikke ſaa vanſkelige, ſom de ſynes, naar man ikke bebyrder Hukommelſen med alt for mange nye Ord paa engang, naar de læres efterhaanden ved korte Samtaler, i Forbindelſe med andre lette og bekiendte Ting. Hukommelſen er og gemeenlig i denne Alder ſaa ſtærk, at naar den ikke afſkrækkes, lærer den let mange Ting, ſom for vorne Folk vare vanſkelige at beholde. Dette Fortrin, ſom Ungdommen har, bør man bruge, men efter Tingenes Vigtighed og Nytte, og ikke tvinge dem, uden naar Villiens Feil hindre Forſtandens Brug. Dorſkhed, Egenſindighed og Vildſkab ere altid ſtraſværdige Feil.

Men

Men en Mangel af Agtsomhed, en Kiedsommelighed, som undertiden kan giøre os visse Ting ubehagelige, en Glemsomhed, ere saa naturlige Feil, at de fuldkomneste Mennesker ofte begaae dem, og at Børn derfor hemmelig skulde bebreide dem, dersom de derfor bleve straffede.

En af de vigtigste Grundregler, som man bør søge at indprente Børn, er en almindelig Ærbødighed for alle dem, som have mere Indsigt og Erfarenhed end de. Den er vigtig baade for Opdragelsen og for deres hele Liv. De kunde ikke altid være under deres Forældres eller Lærernes Øine, og naar de siden komme ud i Verden, skal det ikke alene tiene til at giøre dem elsket af fornuftige Folk, men og bevare dem fra mange af de Vildfarelser og Laster, i hvilke Ungdommen forfalder, fordi den ikke vil troe andres Erfarenhed.

For alting maae Forældrene og Lærerne søge at beholde deres Tillid, og at befæstke dem ved deres Tale og Opførsel i den Tanke, at de hverken med Ord eller Handlinger bedrage dem, at de ikke forstille sig, ikke love eller true mere, end de agte at holde, ikke give noget ud for vist, uden hvad de selv ere aabenbare overbeviste om, og at de ikke vilde overtale Børnene til at troe, at noget er ondt eller godt, uden ved deres Opførsel at vise, at de holde det for at være saaledes. For-

stillelser og Bedragerier kunde kuns nytte for en kort Tid, og de spilde siden al den Troeværdighed, paa hvilken den beste Myndighed skal grundes, nemlig den, som bør vedvare, endog naar Tvang ikke mere kan bruges. Den haardeste Medfart er derfor et mindre Onde, end at lokke dem ved falske Forestillinger.

Alle heftige Passioner maae hastig undertrykkes, uden at give dem Tid til at rodfæste sig i Sindet; men man maae selv være uden Passion, og handle med en Koldsindighed, som viser, at man ikke gior det af Vrede eller Svaghed.

Gudsfrygt, Nøisomhed, Menneskekierlighed og Ære ere fire Hoveddyder, som man især bør søge at indprente dem. Naar de have lært at kiende Gud, som alt det Godes første Aarsag, og som det hele menneskelige Kiøns øverste Fader og Lovgiver, maae man ved korte og eenfoldige Bønner, og især ved sit rette Andægtigheds Exempel lære dem at kiende og elske dette Væsen. Nøisomhed er vigtig, baade fordi Kielenskab og Overflødighed svækker deres Helbred og Styrke, og opfylder dem med en Mængde af Begierligheder, som siden hindrer dem i deres Pligter, og formindsker deres Lykkalighed. Ingen Lykke er saa høi, og ingen Stand saa stor i Verden, at man jo kan komme i mange Tilfælde, hvor man maae undvære Bequemmeligheder. Menneske-

Kier-

Kierlighed er ikke vanskelig at opvække i en Alder, da man saa gierne vil elskes, og er saa tilbøielig til at elske. Man maae styrke denne Tilbøielighed ved Forestilling af den naturlige Lighed, af de almindelige Følelser, som alle Mennesker have tilfælles, af den Nytte, som vi have af andres Arbeide, og den Fordeel og Ære, som man vinder ved deres Kierlighed. Naar Børn dele det Gode, som de have, med andre, eller giøre noget for at fornøie dem, maae man rose og belønne dem derfor, og benytte sig af alle Leiligheder, for at vise dem, hvor meget Vrede, Misundelse, Grovhed og Haardhed vanhelder endog det Udvortes af Mennesket. Æren, som er baade det stærkeste og almindeligste af alle menneskelige Baand, kan ikke nok indprentes og bruges. Den er den mildeste af alle bevægende Grunde, og naar den føles, behøver man sielden enten at skrække dem ved Straffe, som forbittre og nedtrykke Sindet, eller at lokke dem ved Fornøielser, som formere skadelige Begierligheder. Men de maae tillige lære at kiende den sande Ære, at agte det ringeste fornuftige Menneskes Bifald høiere end alle udvortes Æresbeviisninger, at ikke bekymre sig om deres Domme, som ikke have gode Sæder; og for alting maae man nedtrykke den Stolthed, som er bygget paa det Udvortes alene, paa en smuk Skabning, skiønne Klæder, eller

andre

andre Legemsøvelser. Man maae hellet forsømme disse Ting noget, og ved alle Leilighedet vise, at man agter den Flid, som anvendes derpaa, uendelig ringe mod den mindste af Forstandens og Hiertets Fuldkommenheder.

No. 145.

Mandagen den 7 Junii, 1762.

Jeg veed ikke, hvoraf det kommer, sagde engang en Patriot til mig, at vore Landsmænd altid have havt saa megen Lyst til lærde Stridigheder. Af Kierlighed til Videnskaberne og Skrivelyst alene kan det umuelig kommes thi vi maatte da iblant vore lærde Fægtere tælle lige saa mange, der havde vovet sig for at opreise nye Bygninger i Videnskaber, som dem, der have søgt at giøre sig udødelige, ved at nedbryde hvad andre have opbygget. Men i hvor mange Videnskaber, naar vi undtage Astronomien, kunde vi rose os af at have opfundet noget Nyt? eller at have lagt noget vigtigt til det, som andre Nationer have opfundet for os? I de fleste have vi ikke taalelige Lærebøger en-

" gang, og vort eget Sprog, hvor [illegible]
" ikke været dyrket? „ Det er ikke Under, [illegible]
de jeg, naar man betænker, hvor meget [illegible]
gets snevre Grændser, de lærde Monopoler [illegible]
andre Ting indskrænke Videnskaberne her i [illegible]
det. Dermed, sagde han, haver I tit nok [illegible]
at undskylde Eder; men dersom disse Ting [illegible]
lig indskrænkede vore Genier saa meget, som I
troer, hvor skulde de da være dristige nok til at
angribe de største Forfattere, som leve i deres [illegible],
uden at have giort noget selv, som kunde [illegible]
tige dem til at tale i saa hei en Tone? At man
skriver lidet i et Land, sagde han videre, det kan
have mange Aarsager. En fornuftig Beskedenhed, en grundig Lærdom og en sin Smag kan
ofte holde Folk fra at udgive Skrifter, som de
selv ikke holde vigtige og udarbeidede nok; men
saadan en fornuftig Beskedenhed kan man vel for-
mode, at den er Moder til bittre Stridsskrifter
mod berømte Forfattere, hvis Fortienester alle
slebne Folk i Verden ere eenige i at beundre?

Jeg forlangte Beviis for disse Beskyldnin-
ger. Beviis? sagde han; er der skeet [illegible]
vigtig Forbedring i Philosophien, Lovkyndighe-
den, Veltalenheden hos andre Folk i Europa, og
man ikke i Stridsskrifter, i offentlige Tidender
har angrebet Forfatterne af saadanne Verker;
som Kiettere og Oprørere? Thomasius kunde ikke

ſige i Tydſkland en Sandhed, der er ſaa klar baade af den ſunde Fornuft og Erfarenhed, ſom den, at Regiering er grundet paa Pagt, han kunde ikke tale om de første Grunde af Sædelæren og den borgerlige Ret, uden at blive beſkyldt af vore Lærde i offentlige Stridsſkrifter for ugudelige og oprøriſke Meeninger. Det er endnu i alles Munde, hvad Bevægelſer en offentlig Lærer her i Landet gjorde for at beſkiemme denne Mand ved en Handling, ſom vi nu ønſkede at kunde udſlette af vores Hiſtorie. Den Wolfiſke Philoſophie blev ikke ſaa heftig fordømt, førend den endelig blev antaget med det almindelige Bifald, hvormed man tilſidſt antager alle Moder, ſom man i Begyndelſen allermeeſt har udleet. Hvor mange af dens ivrigſte Forfegtere findes, der ikke endnu iblant os, ſom til en Tid have ſkaanet Leibnitz og Wolf lige ſaa lidt, ſom de ſiden have ſkaanet andre, der have havt det Uheld, at være blevne først bekiendte paa en Tid, da diſſe ſamme Lærde endelig have beſluttet, at ikke forandre noget mere i deres Lærebegreber? Jeg forties de nyeſte af diſſe blodige Scener, af diſſe lærde Ødeleggelſer, ſom kuns viſe os ikke ſaa bedrøvelige Ruiner, ikke ſaadanne afhugne Stykker af fore Mænds Verker, ſom de, hvilke vore vankundige Forfædre, Gotherne og Longobarderne, efterlode ſig, da de plyndrede den Deel af

Verden, hvor Videnskaberne og Konsterne da havde deres Sæde. Jeg vil tegne alt dette, sagde han tilsidst, iblant de almindelige Feil og Skrøbeligheder, hvoraf der findes nok hos alle Folk, dersom vi ikke giorde os saa megen Umage for at blotte dem selv, og ved alle Leiligheder fremviiste dem med en triumpherende Mine, som de store og fast eeneste Beviser af vore Fortieneſter i Videnskaberne. Jeg vilde troe, at vi havde disse Feil tilfælles med de store Genier, dersom vi vare lige saa dristige til at opbygge, som til at nedbryde, og dersom vi havde lige saa megen Høihiertighed til at taale, at man forbedrede noget i vort Sprog, som vi have Frækhed nok til at laste alle de store Mænd, der have skrevet i andre.

Men hvorfor, sagde jeg til min Ven, vil I bebyrde mig med alle disse Bebreidelser? har jeg nogen Tid forkiettet Thomasius, Leibnitz, Wolf? — jeg har sagt engang, at nogle af vore gamle berømte Verker ikke kunde anſees for Mønstre i Sproget, og at de fleſte Læreboger, hvori Grundsandhederne af det Wolfiske Syſtem saa ofte igientages, hverken tiene til at forøge Videnskaberne, eller til at udbrede dem. Heri, min Herre, bestaaer al den Friehed, som jeg har taget mig til at criticere indenlandske og udenlandske Verker, og dette kan ikke synes Dem saa un-

derligt,

igt, især i et Land, hvori det efter Deres egen
Iaaelse ikke er rart at angribe offentlig de stor-
Mænd.

Det er ikke Dem selv, svarede han, men
Brev, som jeg har lovet at levere Dem, der
sat mig i denne Iver. Her haver De det.
fatteren beder, at De vilde indrykke det i Til-
ren. Jeg har sagt ham, at det var urime-
at forlange, at De skulde forlade Deres Plan,
pholde Deres Læsere i fire Uger med et Strids-
ift; men det hialp ikke; han vil endelig, at
skulde læse det. Men for at spare Dem den-
Image, eller i det mindste lette Dem noget,
eg sige Dem kortelig Indholdet deraf. Det
t Stridsskrift, sagde han, som er Svar paa
ndet Stridsskrift, hvilket igien er Svar paa
tredie. Det tredie Stridsskrift, som er Op-
elsen til den hele Trætte, er skrevet af en
vst her i Landet mod nogle Steder i Mos-
is Heilige Reden, hvori Provsten mener at
fundet nogle Vildfarelser, som han kalder
e og ugudelige, uden dog at berøve den be-
e Forfatter den billige Roes, som ham til-
ner for hans Genie og Veltalenhed. Mod
Stridsskrift, der er forfattet med saa stor Be-
nhed, har en Candidatus Ministerii under-
t sig at udgive et andet Stridsskrift til For-
for Mosheim, hvori han, uden just at be-

skylde Provsten for grove eller ugudelige Vildfarelser, siger temmelig reent ud, at Hans Velærværdighed har taget Feil, og at han mener at kunde bevise, at Mosheim har forstaaet hvad han siger bedre end Provsten. En Person, som er Provstens gode Ven, og som finder, at det er for dristigt, at en Mand uden Carakteer, en blot Candidat, modsiger en Provst, har igien paataget sig dennes Forsvar i et nyt Stridsskrift, som er denne liden Afhandling paa 4 Ark, hvilken jeg har den Ære at levere Dem. Stederne i Mosheims Tale, som have givet Anledning til disse tre Verker, udgiøre tilsammen omtrent ti Linier, og Hovedhensigten af det sidste Skrift er ikke saa meget at undersøge Sagen selv, som at bevise for hele Publikum, hvor dristig og uanstændig en Gierning det er, at en Candidat vil skrive mod en Provst, og hvor stolt og forfængelig saadan en Person maae være, førend han kan understaae sig at modsige saadan en Mand. Dette er mestendeels understøttet ved de samme Grunde, som De haver læst i Cammeeraad Svends Indlæg mod Etatsraad Honorius, i det 45 Blad af der Fremde. Forfatteren citerer dette Skrift overalt, og han slutter det ligesom [illegible] Ansøgning med disse Ord: "At alle de, som beklæde samme Værdighed som Provsten, bør forene deres Bøn med hans, og forestille, hvor

" gan-

" uanstændigt det var, om det blev tilladt at sige;
" at saadanne Folk kunde feile, og dersom de ikke
" tillige med andre Frieheder ogsaa nød den, at
" ingen maatte sige dem imod.

Forfatteren af dette Stridsskrift, sagde han tilsidst, formoder, at det skulde tiene meget til at giøre Tilskueren bekiendt og antaget iblant vore Lærde, hvilke for saa rart et Verks Skyld skulde giemme Eders Blade blant andre Strids-Skrifter i deres rare Bogsamlinger, naar ingen mere læser Mosheims Prædikener.

Jeg havde nok af dette korte Udtog, som min Ven gav mig, og jeg troer, at Læserne have og nok deraf. Nogle skulde maaskee finde det selsomt, at Forfatteren kan ansee det for saa stor en Dristighed, at modsige en Provst, siden han selv tillige med hans Provst skriger i saa myndig en Tone mod Mosheim. De skulde holde dem berettigede til at maale Provstens Verker imod Mosheims. — — Jeg vil ikke sige mere, for ei at give Anledning til nye Stridsskrifter. Jeg vil heller søge at forlige alle Parter, og dertil giøre følgende Forslag. Siden den Mand, som har skrevet mod Provsten for at forsvare Mosheim, synes ikke at have anden Hensigt, end at forebygge saadanne Mistanker, som kunde afskrække Folk fra at læse denne lærde Mands opbyggelige Taler, og Provsten selv tilstaaer, at

Koldsindighed nok har undersøgt Tingen for at adskille Misbrugen fra Brugen. Det menneskelige Forstand er derfor gemeenlig saadan en Yderlighed i en anden, og intet uden en lang Erfarenhed og mange Forsøg har kunnet lære den at gaae Middelveien; et bedrøveligt Bevis, at denne Forstand ikke kan have saa megen Deel i de store Forandringer i Verden, som man indbilder sig.

Naar de Protestantiske Historieskrivere betragte det Pavelige Monarkie, tillige med alle de Misbruge i den Romerske Kirke, paa hvilket det er bygt, som en Virkning af Geistlighedens Trædskhed og Herskesyge, giøre de deres Modstandere uden Tvivl lige saa megen Uret, som disse giøre os, naar de ansee Reformationen alene for et Verk af Luthers Hevngierrighed og de Protestantiske Fyrsters Politik.

Den Maade, paa hvilken den hellige Ambrosius udøvede Kirkecensuren mod Keiser Theodosius, var baade grov og uforsigtig, og man har al Aarsag til at betragte dem som en ond Virkning af en Nidkierhed, der ikke var forenet med Viisdom og Sagtmodighed; men den var just derfor alt for ubesindig og upolitisk til at ansee den som en Følge af den Plan, efter hvilken Geistligheden da allerede skulde have begyndt at legge Grund til det Monarkie, som i Tiden skulde

Kirker og Kloſtere, have deres Oprindelſe fra de eenfoldige Tider; Grunden til nogle er lagt under Forfølgelſerne ſelv; man har taget Anledning dertil af Chriſtendommens Lærdomme eller Raad; og de første Misbruge ere komne mere af Overtroe end af Tredſkhed. Pavernes Politik har ikke opfundet dem; men efter at de allerede vare indførte, har den brugt dem, tillige med adſkillige uformodentlige Hendelſer, til at opreiſe et Syſtem, ſom var alt for konſtigt til at være en Virkning af nogle hundrede Aars Overlæg. Det er ikke i Kirkehiſtorien alene, men og i den verdslige, at man ofte begaaer den Feil, at domme akting efter Udfaldet, og at betragte de ſtore Tildragelſer ſom Virkninger af en dyb Politik alene. Denne Politik har man tilſkrevet meget, ſom ved nøiere Underſøgning findes at have ſin Grund i Eenfoldighed, Svaghed og uformodentlige Hendelſer, og tillagt Menneſkene ſaadanne Henſigter, ſom de enten ikke vare viiſe og gode, eller ikke troſke og onde nok til at giøre ſig forud. Nogle ere derved paa lige ſaa uforſkyldt en Maade blevne anſeete for Tyranner og Forrædere, ſom andre uden deres Fortieneſte ere agtede for ſtore Statsmænd og Helte. Men den værſte Følge deraf har været, at man har bekymret ſig ſaa meget om Henſigterne, ſom i alle menneſkelige Handlinger altid | ere noget urene, at man ikke med

Koldsindighed nok har undersøgt Tingen selv, for at adskille Misbrugen fra Brugen. Den menneskelige Forstand er derfor gemeenlig faldet fra en Yderlighed i en anden, og intet uden en lang Erfarenhed og mange Forsøg har kunnet lære den at gaae Middelveien; et bedrøveligt Beviis, at denne Forstand ikke kan have saa megen Deel i de store Forandringer i Verden, som man indbilder sig.

Naar de Protestantiske Historieskrivere betragte det Pavelige Monarkie, tillige med alle de Misbruge i den Romerske Kirke, paa hvilke det er bygt, som en Virkning af Geistlighedens Tvedskhed og Herskesyge, giøre de deres Modstandere uden Tvivl lige saa megen Uret, som disse giøre os, naar de anse Reformationen alene for et Verk af Luthers Hevngierrighed og de Protestantiske Fyrsters Politik.

Den Maade, paa hvilken den hellige Ambrosius udøvede Kirkecensuren mod Keiser Theodosius, var baade grov og uforsigtig, og man har al Aarsag til at betragte dem som en ond Virkning af en Nidkierhed, der ikke var foreenet med Viisdom og Sagtmodighed; men den var just derfor alt for ubesindig og upolitisk til at anse den som en Følge af den Plan, efter hvilken Geistligheden da allerede skulde have begyndt at legge Grund til det Monarkie, som i Tiden skulde op-

opfluge og undertvinge alle de andre. Vankundighed og Passioner havde saa megen Deel i disse gode Læresædres Handlinger, at man aldrig kunde beskiemme Statskonsten mere, end dersom man kunde bevise, at saa liden Forstand var tilstrækkelig nok til at bygge med Overlæg saadant et Monarkie, som det Pavelige.

De verdslige Regentere have af egen Tilskyndelse giort langt mere til at udbrede Geistlighedens Magt, end Geistligheden selv, og de havde efter Tidernes Omstændigheder meget gode Aarsager dertil. Der behoves altid i Staten en Censur, det er, et Middel til at forbinde Menneskene til at iagttage saadanne Pligter, til hvilke de ei kunde tvinges. Saadan en Censur er især fornoden, naar et Folk enten er forbærvet ved herskende Laster, eller naar det endnu ikke er poleret. I den første Tilstand var det Romerske Monarkie, og i den sidste de Nationer, som siden ødelagde dette Monarkie, og som opreiste de nye Stater i Europa paa dets Ruiner. Intet Baand er kraftigere baade til at forbedre og formilde Sæderne, end Religionen, naar den forbinder stærke bevægende Grunde med en reen Sædelære. Den Christne besad begge Fuldkommenheder i den høieste Grad; den udøvede en Censur, som var grundet paa en broderlig Kierlighed og Undseelse, og ved Hielp af denne Censur giorde den forbær-

vede Mennesker til gode Borgere, og Barbaren til milde og sædelige Folk. I det Romerske Monarkie viiste den sin Styrke ved at indskrænke Vellyst og en umaadelig Begierlighed efter Rigdomme, og iblant de Nordiske Nationer ved at hemme den Stolthed og Grumhed, som giorde, at disse Folk ikke erkiendte andre Love, end Æren og Overmagten. Hisset var Religionen den eneste Grændse for Laster, her for Ødeleggelse; og dette gik saa vidt, at Seierherrerne selv ikke vidste andet Middel til at holde disse tappre, men tillige vilde Folk, i Tomme, og at forebygge de idelige Indfald, som de giorde hos Naboerne, end at tvinge dem til at antage den Christelige Religion. Dette var den vigtigste Aarsag baade til de Krige, som Carl og Otto den Store førte, for at udbrede Religionen, og til den Høiagtelse, som de viiste for Geistligheden. De betragtede Religionen baade som den eneste Barriere mod Naboerne, og som det beste Middel til at indføre Fred, Orden og Sædelighed iblant deres egne Folk; og under disse store Konger var det fortiennelig, at der blev lagt Grund til den Magt, som Geistligheden siden saa meget misbrugte. Geistlighedens Ophøielse og Lehnenes Indretning ere saa væsentlige Stykker af Carl den Stores Plan, at man ikke kan kiende Grundreglerne af dette Monarkie, som da var et Mønster for alle an-

men en offentlig Beskiemmelse, som berøvede Menneskene alle borgerlige Rettigheder i Staten, og udelukte ikke alene fra de Troendes Samfund, men og fra Menneskers Selskab. Disse Misbruge gik saa vidt, at man tilsidst afskaffede al Censur, og at den Ret til at udelukke forargelige Syndere af alle Stænder fra Naademidlernes Brug, denne Ret, som var saa ypperligt et Middel til at forbinde baade de Mægtige og de Ringe til de Pligter, hvortil disse sielden og hine aldrig kunde tvinges, blev tilsidst kuns et Baand for de Fattige, en verdslig Straf, som sielden og ikke uden store Indskrænkninger kan udøves, og som er lige saa farlig at betroe i Geistlighedens Hænder, som Ret over Folkes Liv og Ære.

Munkelevnet, som nu er en af de største Støtter for Pavens Myndighed, kan, naar man betragter Oprindelsen dertil, lige saa lidt ansees for en Virkning af Pavens Politik, som for en Følge af Apostelens Raad. Man ansaae den eenlige Stand som et Middel til at opnaae en høiere Fuldkommenhed. Adskillige Geistlige udvalgte den især i Forfølgelsens Tid, for des mere uforhindret at kunde opofre sig alene til Religionens Øvelse og Forplantning. Paa det Niceniske Møde blev allerede handlet om at giøre dette Apostelens Raad til en Kirkelov, som dog blev indført i den latinske Kirke, med den Indskrænk-

ning,

oplyste Tider, ikke vare nok til at bevæge Mængden, tillod han Lærerne at paalegge Straffe og Bøder. For at give Geistligheden Anseelse i Staten, og sætte dem i Ligevægt med de andre Stænder, gav han denne Orden en anseelig Rang tillige med Stemmer i de offentlige Forsamlinger, og for at skaffe den Formue til at understøtte sin nye Værdighed, paalagde han den Skat, som var Aarsag til hans ulykkelige Skiebne.

Kirkecensuren, som siden har været den fornemmeste Støtte for det Geistlige Monarkie, har saaledes sin Oprindelse i den største Nytte, som Religionen kunde giøre til at forbedre Menneskene, og til at bevæge dem til saadanne Pligter, hvortil de ikke kunde twinges. Den er Grunden til de Europæiske Nationers Sædelighed, og dens Nytte har til en Tid i Verden været saa stor, at og den verdslige Øvrighed har betragtet den som Grunden til sin Sikkerhed. Siden blev den ved Øvrighedens Uforsigtighed, og ved Geistlighedens Herskesyge, saaledes misbrugt, at den ikke mere var et Baand paa Samvittigheden, men en større Tvang end alle verdslige Straffe, ikke mere en bevægende Grund til Dyden og Menneskelighedens Pligter, men en virkelig Tvang, som blev misbrugt til at ophæve alle menneskelige Forbindelser, ikke mere en kierlig og broderlig Formaning, som opvakte Fortrydelse uden Bitterhed,

men

jave ſiden bygt deres Statsſyſtem paa den-
ndvold, ſom Enfoldighed, Hendelſe, O-
og Nidkierhed allerede havde lagt længe
man kunde tænke paa at giøre Kirken til
ant Monarkie, og den verdslige Hiſtorie,
n os ikke lige ſaa ſtore Prøver af den men-
e Svaghed i de ſtørſte Tildragelſer? Hvor
ve Hendelſer og Feil ikke været Aarſa-
ler i det mindſte Anledningen til ſaadanne
orandringer, ſom vi anſee for Virkninger
yb Statskonſt? Der ere faa ſtore Tildra-
Verden, ſom den menneſkelige Forſtand
ſkrive ſig ſelv, baade fordi Udfaldet i de
ilfælde beroer meeſt paa Paſſioner og Hen-
og fordi de faa Kloge, ligeſom de gemeene
e mindre Paſſioner end andre, ſaa have
for meget Forſtand til at bygge enten paa
Paeſioner eller paa Hendelſer. En vis
ghed og Overilelſe har gemeenlig paa Verd-
Side den ſtørſte Deel i alle de ſtore baade
g onde Forandringer i Verden. En liden
id har med gode Henſigter ofte giort mere
i Verden, end en ſtor Forſtand med onde
ter; og Menneſkene ere ſielden enten kloge
)dige, eller laſtefulde nok til at have havt
Henſigter, ſom deres Handlinger, men
bfaldet deraf, giver os undertiden Anled-
l at formode.

No. 147.

Mandagen, den 14 Junii, 1762.

Kuns faa Blade have været saa lykkelige som det 134. Forſlaget til en nye Calender for ſkikkelige Folk har fundet saa almindeligt et Bifald, at mange af mine Landsmænd baade mundtlig og ſkriftlig have tilbudet mig deres Hielp til at befordre dette vigtige og nyttige Verk, ſom de behage at kalde det. Deres Breve giøre mig saa megen Ære, at Beſkedenhed ikke tillod mig at bekiendtgiøre dem, derſom jeg uden Utaknemmelighed mod mine Velyndere kunde fortie diſſe Beviſer af deres Godhed. Men da nogle ildeſindede Mennesker ikke aflade at beſkylde vore Lærde og andre brave Folk for Mangel af Smag og Nidkierhed for Videnſkabers Udbredelſe, troer jeg, at Nationens Ære ikke tillader mig at tilbageholde saa vigtige Prøver af mine Landsmænds Iver for det Grundige og Nyttige, ſom følgende Breve indeholde. Billige Læſere, ſom vide, hvor liden Tak jeg ved andre Arbeider har fortient af de ret oplyſte Patrioter og Konſtdommere, ſkulde ikke misunde mig den Lykke, at kunde, ſom

Almanakſkriver, vinde noget igien af den Yndeſt, hvilken jeg har tabt ſom Tilſkuer. Havde jeg dog, i Stedet for dette fortredelige Arbeide, ſom i nogles Tanker ingen Nytte har giort, og ſom efter andres Meening har været til ſaa ubodelig en Skade for den ſande Lærdom, ſtrax faaet det Indfald, at giøre Almanaker; hvor megen Umage kunde jeg da ikke have ſparet? thi hvor liden Fortieneſte jeg end har af diſſe Blade, kan jeg dog oprigtig forſikre, at de fleſte have koſtet mig mere Hovedbrud end en Almanak. Saa viſt er det, at de letteſte og nyttigſte Ting ere ikke altid de, ſom vi ſørſt falde paa.

Herr Tilſkuer!

Derſom I er lykkelig nok til at fuldføre den Forbedring af Calenderen, ſom I føreſlaaer i Eders 134 Blad, ſkulde vore Hiſtorieſkrivere og Tidsberegnere hereſter regne Eder for den tredie efter Julius Cæſar og Pave Gregorius den Trettende. Scaliger og Petav blive kuns ſmaa Folk mod Eder. Men jeg frygter — — I lever ikke i ſaa lykkelige Tider, ſom hine. Der er intet almindeligt Monarkie mere i Verden, enten geiſtligt eller verdsligt. Den ſtore Enighed, ſom det Romerſke Monarkie, det Romerſke

Pavedom og det Romerſke Sprog ſtiftede fordum imellem alle Folk af den lærde og oplyſte Verden, er ſønderbrudt. Vi leve i et nyt Babel. Saa mange Hoveder, ſaa mange Tænkemaader, og ſaa mange Tunger, ſaa mange Sprog, ſaa mange Slags Smag. Denne Adſpredelſe er og endelig kommen til os. Forgieves have vore Lærde ſøgt at afværge den ved deres Monopoler, ved deres gamle Forfædres og deres egen Myndighed. Enhver holder ſig berettiget til at tale ſit eget Sprog, at domme efter ſin egen Fornuft, og at følge ſin egen Smag. Folk, der ere vante til ſaa ubændig en Friehed, ſkulde de lade ſig foreſkrive, til hvad Tid de ſkulde ſpiſe? Og i et Land, hvor Smagen allerede er ſaa adſkillig, hvem ſkulde der have Myndighed nok til at indføre en almindelig Middag? I veed ſelv, at hvor meget man end har talt om det Franſke Univerſalmonarkie i Europa, har det dog ikke været mægtigt nok til at bringe andre Folk til at drage Middagslinien igiennem Ferrøe. Hollænderne ſætte den endnu til Trods ved Pico. Jeg ſiger det ikke for at afſkrække Eder. I ſtore Ting er det nok at ville, og jo vanſkeligere et Forſlag er, des ſterre Ære fortiener den, ſom udfører det. Kunde I ved Eders Almanak ſkaffe os en almindelig Middag, har I giort det i Dannemark,

mark, ſom Ludvig den Trettende og Richelieu ikke kunde giøre i Europa.

Et Selſkab af nidkiere Patrioter, ſom længe have arbeidet paa at ophæve al Uenighed i Tænkemaaden og Smagen, og at indføre igien den Eenighed i Verden, ſom befordrede ſaa meget Videnſkabernes Opkomſt og Staternes Tilvext, paa den Tid, da alle Lærde talede kuns et Sprog, og havde kuns een Smag, tilbyder ſig at underſtøtte Eder i et Arbeide, der har ſaa meget tilfælles med deres, og ſom ſigter til at ſkaffe dem alle kuns en Middag.

Selſkabet er fuldkommen eenigt med Eder, ſaavidt I paaſtaaer, at man i alle Indretninger bør følge Moden og ikke Naturen. Her ſpørges kuns, om den almindelige Middag ſkal beſtemmes efter den gamle eller efter den nye Mode? Selſkabets uforgribelige Tanker ere, at det Gamle i alting bør have Fortrinet; thi uden denne Grundregel kan ingen Eenighed være, ingen Myndighed beſtaae. I Følge af denne uforanderlige Grundlov, har det igiennemſøgt alle gamle Documenter og Brevſkaber, ſom findes i vore Archiver, og ved en Mængde af Exempler beviiſt, at det for 200 Aar ſiden var almindelig Middag her i Landet Klokken 10 om Formiddagen. Aftensmaaltidet blev paa ſamme Tid holdt Klokken 5 om Eftermiddagen, og foruden diſſe to Maal-

Pavedom og det Romerſke Sprog ſtiftede fordum imellem alle Folk af den lærde og oplyſte Verden, er ſønderbrudt. Vi leve i et nyt Babel. Saa mange Hoveder, ſaa mange Tænkemaader, og ſaa mange Tunger, ſaa mange Sprog, ſaa mange Slags Smag. Denne Adſpredelſe er og endelig kommen til os. Forgieves have vore Lærde ſegt at afværge den ved deres Monopoler, ved deres gamle Forfædres og deres egen Myndighed. Enhver holder ſig berettiget til at tale ſit eget Sprog, at dømme efter ſin egen Fornuft, og at følge ſin egen Smag. Folk, der ere vante til ſaa ubændig en Frihed, ſkulde de lade ſig foreſkrive, til hvad Tid de ſkulde ſpiſe? Og i et Land, hvor Smagen allerede er ſaa adſkillig, hvem ſkulde der have Myndighed nok til at indføre en almindelig Middag? I veed ſelv, at hvor meget man end har talt om det Franſke Univerſalmonarkie i Europa, har det dog ikke været mægtigt nok til at bringe andre Folk til at drage Middagslinien igiennem Ferroe. Hollænderne ſætte den endnu til Trods ved Pico. Jeg ſiger det ikke for at afſkrække Eder. I ſtore Ting er det nok at ville, og jo vanſkeligere et Forſlag er, des ſterre Ære fortiener den, ſom udfører det. Kunde I ved Eders Almanak ſkaffe os en almindelig Middag, har I giort det i Dannemark,

den lærde Verden. Man har i de nyere Tider paalagt lærde Folk adſkillige Byrder, uden at forbedre deres Indkomſter, og nogle letſindige Menneſker troe endnu, at vi enten ikke have nok at giøre, eller ikke giøre alt hvad vi burde. Læſetimerne ere i de latinſke Skoler fordoblede. Man tilſtaaer os kun 3 tre Timer til Middag, og om Eftermiddagen begynder Skoletiden igien, førend ſkikkelige Folk endnu gaae til Bords. De ſaa kalte Ferier ere indſkrænkede til 14 Dage eller 3 Uger om Aaret. Derſom man og indførte den ſamme Skik ved de høie Skoler, hvor bleve da alle de *Otia literaria*, ſom have forſkaffet os ſaa mange ſtore og grundlærde Mænd, fremfor de Lande, hvor en offentlig Lærer maae anvende al ſin Tid paa at underviſe Ungdommen, og ſkrive Bøger?

En Calender, hvor alle Ferier noie vare optegnede, kunde ikke giøre lidet til at bevare de Friheder, ſom have giort ſaa meget til den ſande Lærdoms Fremvext. Jeg har noie erkyndiget mig om alle de Privilegier, ſom de ældſte Skoler i Europa have nydt fra deres første Stiftelſe af, og med ſtor Møie derefter forfattet et fuldſtændigt Regiſter af alle Ferier, Feſter og Helgenes Dage, tillige med en vidtløftig hiſtoriſk Beretning om enhver Helgen, ſom har forhvervet Skolerne ſaadanne Friehedsdage, og om Aarſa-

gerne til diſſe Dages Helligholdelſe; iſær haaber jeg, at have ſat den hellige Mortens og da hellige Dionyſii Bedrifter i et ſtort Lys. Diſſe Mænd have begge ſaa ſtore Fortieneſter, at man i tvende hele Uger har helligholdt deres Hukommelſe ved et *pium Otium*, ſom desværre nu paa nogle Steder er gaaet af Brug, tillige med de Foræringer af Høns, Gies og Penge, ſom Præſter og Skole-Lærere indſamlede til diſſe Tider. Alle diſſe *Collectanea*, Domine Spectator, vil jeg meddele Dem, ſom *Subſidia* til Deres nye Verk, uden at forlange andet *Honorarium* derfor, end at De i den nye *Calendario* vilde tegne alle Dage i Aaret, ſom bør ferieres, med røde Bogſtaver. For at giøre Dem diſſe vidtloftige *Subſidia* endnu brugeligere, vil jeg give Dem et kort *Conſpectum* deraf.

I hver Uge bør, foruden Søndagen, udſættes til Ferier i det mindſte Fredag Formiddag og Løverdag Eftermiddag, tilſammen ugentlig tvende hele Dage, ſom Aaret igiennem udgiør 7 Uger. Efter Skolernes gamle Privilegier burde Onsdag Eftermiddag ogſaa være frie. Sommerferierne vare fire Uger; i Julen ere tre, ved Paaſke tvende, og til Pindſefeſten en Uge frie. I Faſtelavns, Michels, Mortens og Dionyſii Uger bør ikke læſes. De Dage, ſom anvendes til offentlige Overhørelſer, bør og tegnes med røde

Bog-

ıstaver, hvilke ved de høie Skoler, hvor man saadanne Prøver bruges, aarlig i det mindste be sig til tvende hele Maaneder. Jeg for- aaer en Deel andre Dage, som visse borger- Høitider, Tamperdage, lærde Forsamlinger v. Efter den allerbilligste og lemfældigste regning udgiøre alle Ferier hele Aaret igiennem t mindste 6 hele Maaneder, og et akademisk bør derfor i en rigtig Calender kuns være halv langt som det naturlige eller borgerlige. Det er desuden fornødent til de Studerends Efter- ning, at anmerke i saadan en Almanak, at middagstimerne ikke ere meget bequemme for de Folk, som sidde længe oppe om Aftenen, og de efter Middagsmaaltidet ligeledes bør have god Deel af Dagen frie, fordi megen Efter- ke og Betragtning hindrer Fordøielsen, hvor- lærde Folk, i Mangel af Bevægelse, behøver gere Tid end andre.

Ved saadanne Forbedringer skal Deres *lendarium* blive et af de brugeligste Verker, man har *in re literaria*. Jeg er ꝛc.

Monsieur!

Jeg lover Staten megen Nytte af Deres Calender. En af de første Forbedringer skal

vist være at afskaffe de fleste af vore Helligdage, og Følgen deraf bliver, at en Herremand faaer mere Gavn af sine Bønder og Tienestefolk end tilforn. Saadanne Folk taale ingen Friehed. De fortære om Søndagen hvad de fortiene hele Ugen. Det var bedre, at de aldrig kom i Kirken. De fleste gaae der kuns af Ladhed. Gode Huusholdere blive hiemme og arbeide for sig selv. Hvorfor kunde de ikke lige saavel giøre Hoverie? Min Præst holder for, at alle Høitider, tillige med Maaneds Bededagene, gierne kunde afskaffes uden mindste Skade for Kirken. Foruden Sabbaten, som dog ikke udtrykkelig er anordnet i det nye Testamente, mener han, at det var nok, at helligholde den første Dag af de tre store Høitider. Alle de øvrige, siger han, tillader den christelige Friehed gierne at forvandle til Hoveries Dage, og dette var jo en reen Gevinst for Herremanden? Jeg længes meget efter at vide, hvorledes I vilde inddele de syv Dage om Ugen for skikkelige Folk; de fire blive jo dog som tilforn udsatte til Spektakler, og to til Opvartninger? og naar man har anvendt saa megen Tid paa Societetet og det Almindelige, kan man vel behøve at have den syvende for sig selv. I tillader derfor vel, at skikkelige Folk bruge den første Dag i Ugen til at medicinere, eller til andre Forretninger, som de kunde have hiemme i Huuset. Jeg er o. s. v.

No.

No. 148.

Fredagen, den 18 Junii, 1762.

Af alle de virkelige Breve, som jeg har faaet som Tilskuer, har intet saa meget fornøiet mig, som følgende. Rummet tillader mig ei at besvare det denne Gang; men jeg skal i mere end et Blad vise, hvor meget jeg holder det for min Pligt, at opfylde de Læseres Ønsker, der tænke som Forfatterinden af dette Brev.

Herr Tilskuer!

Hvorfor handler De saa sielden i Deres Blade om Børneopdragelsen? De haver jo selv givet Anledning til at formode, at det skulde blive et af Deres fornemste Hiemeed.

Jeg er et ungt Fruentimmer, som haaber *) engang at have den Lykke at blive Moder: derfor

*) Denne Talemaade kan ikke synes anstødelig uden for de Mandspersoner, hvis Kierlighed ikke er ædel nok at ønske at blive Fædre, og et Fruentimmer, som kan

vist være at afskaffe de fleste af vore Helligdage, og Følgen deraf bliver, at en Herremand faaer mere Gavn af sine Bønder og Tienestefolk end tilforn. Saadanne Folk taale ingen Friehed. De fortære om Søndagen hvad de fortiene hele Ugen. Det var bedre, at de aldrig kom i Kirken. De fleste gaae der kuns af Ladhed. Gode Huusholdere blive hiemme og arbeide for sig selv. Hvorfor kunde de ikke lige saavel giøre Hoverie? Min Præst holder for, at alle Høitider, tillige med Maaneds Bededagene, gierne kunde afskaffes uden mindste Skade for Kirken. Foruden Sabbaten, som dog ikke udtrykkelig er anordnet i det nye Testamente, mener han, at det var nok, at helligholde den første Dag af de tre store Høitider. Alle de øvrige, siger han, tillader den christelige Friehed gierne at forvandle til Hoveries Dage, og dette var jo en reen Gevinst for Herremanden? Jeg længes meget efter at vide, hvorledes I vilde inddele de syv Dage om Ugen for skikkelige Folk; de fire blive jo dog som tilforn udsatte til Spektakler, og to til Opvartninger? og naar man har anvendt saa megen Tid paa Societetet og det Almindelige, kan man vel behøve at have den syvende for sig selv. I tillader derfor vel, at skikkelige Folk bruge den første Dag i Ugen til at medicinere, eller til andre Forretninger, som de kunde have hiemme i Huuset. Jeg er v. s. v. No.

No. 148.

Fredagen, den 18 Junii, 1762.

Af alle de virkelige Breve, som jeg har faaet som Tilskuer, har intet saa meget fornøiet mig, som følgende. Rummet tillader mig ei at besvare det denne Gang; men jeg skal i mere end et Blad vise, hvor meget jeg holder det for min Pligt, at opfylde de Læseres Ønsker, der tænke som Forfatterinden af dette Brev.

Herr Tilskuer!

Hvorfor handler De saa sielden i Deres Blade om Børneopdragelsen? De haver jo selv givet Anledning til at formode, at det skulde blive et af Deres fornemste Diemeed.

Jeg er et ungt Fruentimmer, som haaber *) engang at have den Lykke at blive Moder: derfor

*) Denne Talemaade kan ikke synes anstødelig uden for de Mandspersoner, hvis Kierlighed ikke er ædel nok at ønske at blive Fædre, og et Fruentimmer, som

for troer jeg mig berettiget til at æske Underviisning af Dem i saa vigtig en Post.

Men at jeg skriver Dem til, skeer fornemmelig for at faae at vide, om de Usynliges Selskab agter min Søster værdig til Ordenstegnet: For de gode Modre. Dette Ordenstegn er jo ingen Caracteer, ingen falsk Ære: og det er altsaa ei heller straſværdigt, at anſøge derom for en velfortient Moder.

Min Søsters Opdragelse har været saa om og kielen, som noget Fruentimmers, og, da hun var af et sygelig Helbred, blev hun fremfor os andre holdt fra alle de Haandgierninger, som ellers giøre Legemet stærkt og hærdet. Hendes Forældre, hvilke jeg tør kalde fornuftige og dydige, have ei sparet noget for at give hende det, som man kalder en artig Opdragelse, hvilken dog aldrig kom uden for den ægte Velanstændigheds Grændser.

Kort: min Søster begav sig i Ægteſtanden, da hun ei var meget over 20 Aar. Hun blev frugtſommelig, og var i den sidſte halve Deel af hendes Frugtſommelighed saa sygelig, at hun ſielden havde de Kræfter, der udfordredes til at være oven Sengen. I al denne Tid maatte hun

kan haabe at blive Moder, agter saadanne Mands-Perſoners Domme lige saa lidt som deres Kierlighed.

Min Søsters Haab slog hende ikke feil. i fik Melk, men lidt. Maaskee mere havde været tienlig. I de første otte Dage udstod i alle de Smerter, som nogen Amme kunde laae. Barnet fik en Sygdom i Munden, i foraarsagede, at Huden gik af hendes Bry- . Hver Gang Barnet diede, randt Taare- hende paa Kinderne, og Smerten tvang hen- il at bide i Læberne. Baade hun og Barnet Dag fra Dag svagere.

Alle, som saae dette Syn, sagde: hun antage en Amme; thi det er dog bedre, at f deres Liv frelses, end begge skulde omkomme.

Ved disse Ord faldt min Søster i Afmagt, da hun kom til sig selv igien, bad hun græden- at hun dog maatte beholde sit Barn; thi at ige hende den Fornøielse, var at berøve hen- livet. I see vel alle mine Smerter, sagde , men ingen af Eder føler de behagelige Be- jelser, som langt overgaae det Onde, jeg lider, værer forsikrede, at jeg nu har overstridet de ste Vanskeligheder.

De Omstaaende, som herved bleve bevæ- , lovede, at vilde endnu nogen Tid see det og lade hende imidlertid have sin Villie.

Dagen derefter begyndte baade hun og rnet at komme sig. Moderen fik Melk i rflodighed og saa god Helbred, som hun aldrig til.

men da jeg troer, at det er umuligt, at mit alt for svage Legeme kan taale, at Naturens Virkninger blive hindrede, uden derved at bersves Livet, har jeg fast besluttet, at giøre hvad Naturen og Pligterne befale mig, stillende min Sag i den Almægtiges Haand, da jeg haaber ei at forshnde mig mod Naturens store Mester, som veed, at jeg handler efter Overbevisning, om jeg end skulde tage Afskeed fra Verden.

Lægen sagde fremdeles: om hun end faaer Melk, som jeg ikke troer, vil hun da vel have det paa sin Samvittighed, at Fosteret skal ved den indrikke i sig mange farlige Sygdomme?

Ja, jeg vil, svarede hun; thi jeg troer, at den Føde, som den milde Natur har tillavet hos mig til mit Foster, er den sundeste og meest skikkede for mit Barn; jeg troer endog, at en sundere Melk, en min, skulde være mit Foster skadelig.

Lægen blev vred og kaldte hende egensindig. Og jeg blev saa vred paa Lægen, at jeg ønskede, at de Usynliges Selskab vilde beordre Dem, Hr. Tilskuer, at skrive et Blad imod ham.

Endelig blev min Søster efter megen Smerte forløst, og alle Tilstædeværende vaklede imellem Haab og Frygt om begges Liv; men efter nogen Tids Forløb havde vi mere Haab end Frygt.

Min

Min Søsters Haab slog hende ikke feil. Hun fik Melk, men lidt. Maaskee mere havde ei været tienlig. I de første otte Dage udstod hun alle de Smerter, som nogen Amme kunde udstaae. Barnet fik en Sygdom i Munden, som foraarsagede, at Huden gik af hendes Brysster. Hver Gang Barnet diede, randt Taarene hende paa Kinderne, og Smerten twang hende til at bide i Læberne. Baade hun og Barnet blev Dag fra Dag svagere.

Alle, som saae dette Syn, sagde: hun bør antage en Amme; thi det er dog bedre, at et af deres Liv frelses, end begge skulde omkomme.

Ved disse Ord faldt min Søster i Afmagt, og da hun kom til sig selv igien, bad hun grædende, at hun dog maatte beholde sit Barn; thi at betage hende den Fornøielse, var at berøve hende Livet. I see vel alle mine Smerter, sagde hun, men ingen af Eder føler de behagelige Bevægelser, som langt overgaae det Onde, jeg lider, og værer forsikrede, at jeg nu har overstridet de største Vanskeligheder.

De Omstaaende, som herved bleve bevægede, lovede, at ville endnu nogen Tid see det an, og lade hende imidlertid have sin Villie.

Dagen derefter begyndte baade hun og Barnet at komme sig. Moderen fik Melk i Overflødighed og saa god Helbred, som hun aldrig

til.

tilforn havde havt. Barnet voxer lige saa vel, som om det havde havt den stærkeste og sundeste Amme; og min Søster troer for vist, at hun i denne Time havde levet, dersom hun ei havde fulgt Naturens Forskrift.

Foruden de uudsigelige Fornøielser, som min Søster nyder ved at opvarte sit Barn, har hun dog Leilighed til baade at imodtage sine Venners Besøgelser, og at besøge dem igien: Ja hun tager endog ud paa Landet i Selskab med sit Barn, for at nyde Foraarets rørende Forlystelser. Der sætter hun sig ned paa den grønne Mark, og giver sit Barn die: Naar Solestraalerne blive dem for varme, begive de sig hen under Bøgetræets Skygge, og imidlertid forlyster hun sig ved Fuglenes ukonstlede, men liflige, Sang.

Al den Uleilighed, hun har, bestaaer i hendes Mands smaa Knur, naar han, hvilket dog sielden hender, opvækkes ved Barnets Græden. Han gaaer undertiden saa vidt, at han tør sige til min Søster: (som ikke vilde være Dronning, naar hun ei maatte være sit Barns Amme) dette skal Du aldrig oftere faae Tilladelse til. Hvor lidt kunde dog Mænd opofre!

Endskiønt jeg frygter for at blive vidtløftig, kan jeg dog ei efterlade at fortælle Dem noget, som jeg troer er til mit Kiøns Ære.

Et

men vi bør i det mindſte høre, hvad I haver at ſige til Eders Undſkyldning.

Jeg er mine Læſere af alle Stænder, ſvarede jeg, endnu meget ſkyldig, men ingen mere, end de gode Mødre. Hvad jeg hidindtil har giort, er mere Forberedelſer, end virkelig Opfyldelſe af de Henſigter, ſom jeg har havt ved at fremtræde paa Skueplads̃en. De ſamme Aarſager, ſom tilbageholde Dem, ſagde jeg til de ugifte Damer af Selſkabet, fra at bære offentlig Tegnet af en Orden, hvis Love De agte, have ofte hindret mig fra at tale om mange Ting. Den Modſigelſe, ſom jeg har fundet i Henſeende til ſmaa Forandringer i Tænkemaaden, har lært mig, at det endnu ikke er Tid at tænke paa vigtigere. De Afhandlinger, hvormed man kunde ſtøde mange, og kuns gavne faa Læſere, bør i det mindſte endnu ikke tryktes. For at viſe Selſkabet, at jeg ikke har været forſømmelig i en Pligt, ſom jeg holder for en af de vigtigſte, vil jeg overlevere det diſſe Papirer, ſom maaſkee kunde være til Nytte for de gode Mødre; men for ni Læſeres Skyld behøve de ikke at tryktes. Diſſe Papirer indeholdte nogle faa Grundſætninger af Videnſkaberne, foredragne i ſaadanne Samtaler med Børn, ſom den, hvilken jeg har indført i det 41 Blad. Det er det vigtigſte af alt hvad jeg ſelv veed, lagde jeg til, men enhver Skolemeſter her i Landet ſkulde

No. 149.

Mandagen den 21 Junii, 1762.

Jeg læſte det foregaaende Brev i de Uſynliges Selſkab, ſom eensſtemmig dømte Forfatterindens Søſter værdig til den Orden, hvilken det har ſtiftet for de gode Mødre. Hun er den niende Moder, ſom bærer et Æresteegn, hvilket endnu aldrig er givet til Uværdige.

Nogle gifte Fruentimmer i Selſkabet foreſlog, at ſtifte en nye Orden for dem, ſom ønſkede at blive gode Mødre. Forfatterinden ſkulde tillige med de Ugifte i Selſkabet være de førſte; men diſſe undſkylde ſig alle dermed, at Mandfolkenes Tænkemaade var endnu for ſlet til at bære offentlig ſaadan en Orden; den uværdigſte Mandsperſon, ſagde de, vil anſee den for en Kierligheds Erklæring.

Merker I vel, ſagde en af Selſkabet til mig, at dette Brev er en Klage over Eder ſelv. Den værdigſte Deel af vores Kiøn beſkylder Eder for, at I ikke holder hvad I har lovet. I fortiener vel denne Gang Forladelſe, fordi I er ærlig nok til at bringe ſelv denne Klage for Retten;

men

som kommer fra Hiertets Inderſte, opſtige til Gud; ſnart kaſter hun diſſe Øine ned igien paa det diende Barn, i hvis Anſigt den første Morgenrøde af en ſkion Siel frembryder. Ligeſom en Skytsengel, omgiven af himmelſk, ſkiønt uſynlig Glands, anſeer dig, ſkiønne C**, naar du, bevogtet af din Uſkyldighed, ſover ved den eensomme Kilde, han betragter ubevægelig Herligheden af den fromme jomfruelige Siel, ſom fremſkinner igiennem en yndig Skabning, ligeſom igiennem den reneſte Chryſtal; ſaaledes ſmiler den dydige Moder til hendes kiereſte Barn, og glæder ſig ved at kunde forøge Tallet af Guds Tilbedere, Chriſtne og tilkommende Engle.

Nu betænker hun allerede, hvorledes hun engang, naar dets ſpæde Legeme bliver ſtærkere, og den unge Siel har udviklet ſig af dens første ſøde Dunkelhed, hvorledes hun da vil fremlokke og danne de Drifter, ſom Skaberen har nedlagt i den, hvorledes hun vil ophøie hans Kielenſkab til Menneſkekierlighed, hans Stolthed til Ædelmodighed, og hans Nysgierrighed til Sandheds Kierlighed. Hun optænker angenemme Fabler og rørende Fortællelſer, hvori hun vil indklæde Sandheden, at dens blindende Glands ikke ſkal ſkade den ſpæde og uerfarne Siel. Hun lover at vaage ſtedſe over ſig ſelv, at ingen Mine, intet Ord, ingen Handling ſkal

beleemig, om jeg tilstod det. Dette agtede jeg endda kuns lidet, dersom jeg ikke tillige frygtede samme Skiebne, som min Forgienger, den Nordiske Tilskuermand, at blive forfulgt af den hykkelske Nidkierheds Aand, som regierer saa stærkt iblant os, at endog Christi egen Læremaade ikke er sikker for at blive forkiettret.

For dem, som finde nogen Smag i den Mesters Læremaade, som lod smaa Børn komme til sig, og ved Lignelser underviiste dem, hvilke det endnu ikke var givet at vide Guds Riges Hemmeligheder, har jeg oversat følgende Stykke af Wielands prosaiske Skrifter. Vore Konstdommere, hvis Critiker gemeenligen ere et Echo af visse udenlandske Tidender, vilde behage at erindre sig, at denne Forfatter endnu ikke er bleven beskyldt for noget Kietterie. De gode Mødre skulde finde deres eget Portrait i den Carakteer, som han har afskildret og de, som haabe at blive saadanne, skulde anse den for et følgevardigt Mønster.

Hvor glad smiler ikke denne Moder til den unge Søn, som spiller iblant Lilierne af hendes kydske Barm. Snart opløfter hun henrykt sine Øine til Himmelen, for at lade den stille Bøn, som

ſom kommer fra Hiertets Inderſte, opſtige til Gud; ſnart kaſter hun diſſe Øine ned igien paa det diende Barn, i hvis Anſigt den første Morgenrøde af en ſkion Siel frembryder. Ligeſom en Skytsengel, omgiven af himmelſk, ſkiønt uſynlig Glands, anſeer dig, ſkiønne C**, naar du, bevogtet af din Uſkyldighed, ſover ved den eenſomme Kilde, han betragter ubevægelig Herligheden af den fromme jomfruelige Siel, ſom fremſkinner igiennem en yndig Skabning, ligeſom igiennem den reneſte Chrystal; ſaaledes ſmiler den dydige Moder til hendes kiereſte Barn, og glæder ſig ved at kunde forøge Tallet af Guds Tilbedere, Chriſtne og tilkommende Engle.

Nu betænker hun allerede, hvorledes hun engang, naar dets ſpæde Legeme bliver ſtærkere, og den unge Siel har udviklet ſig af dens første ſøde Dunkelhed, hvorledes hun da vil fremlokke og danne de Driſter, ſom Skaberen har nedlagt i den, hvorledes hun vil ophøie hans Kielenſkab til Menneſkekierlighed, hans Stolthed til Ædelmodighed, og hans Nysgierrighed til Sandheds Kierlighed. Hun optænker angenemme Fabler og rørende Fortællelſer, hvori hun vil indklæde Sandheden, at dens blindende Glands ikke ſkal ſkade den ſpæde og uerfarne Siel. Hun lover at vaage ſtedſe over ſig ſelv, at ingen Mine, intet Ord, ingen Handling ſkal

giøre noget ſkadeligt Indtryk paa det blode Hierte. Hendes Levnet ſkal viſe ham hvad Dyden er, og hvor elſkværdig den er. Ak! med hvilken ſød Forundring, ſaaledes tænker den hellige Moder, ſkal han høre mig, naar jeg ſiger ham, hvad Menneſket er, i hvad for en Verden det er ſat, og at en ubeſkrivelig god Aand har ſat det deri. Naar jeg leder ham i de blomſterfulde Enge, naar han med en glad Munterhed hopper fra et Blomſter til et andet, og med en taus Beundring ſammenligner deres adſkillige Skabning og Farver, naar hele Naturen ſynes at ſmile til ham, naar han fuld af Henrykkelſe inddrikker Roſens ſøde Uddunſtninger; da vil jeg ſætte mig ved Roden af en blød Bakke, og trykke den unge Sen op til mit Bryſt, og ſige: See! mit Barn, diſſe ſkiønne Enge vare for faa Uger ſiden bedækkede med Snee, diſſe grønne Træer ſtode uden Smykke ligeſom fortørrede; denne ganſke Egn ſyntes at være forſmægtet af Kulde, og vi ſkulde alle have forſmægtet i den. Men en god kierlig Aand, en Konge, ſom boer oven over denne Himmel, og hvis Glæde det er, at opfylde alt det, ſom lever, med Glæde, har havt Medlidenhed med os, og givet os den varme og vederqvægende Soel igien. Saaſnart han med et naadigt Øie ſaae til Jorden, grønnedes Træerne, og tuſinde Blomſter fremſkiøde af det ſpæde Græs,

for

for at vederqvæge vores Syn og vores Lugt, og for at beſpiſe tillige med os en' utallig Mængde af Dyr. Og hvorfor elſker den ſtore Herre af Himmelen os ſaa meget? Hør, mit Barn, hvor ſtor vores Salighed er! Alt hvad du ſeer her omkring dig, Himmelen og Jorden, er denne Guds Eiendom, (thi med dette hellige Navn nævne vi vor ſtore uſynlige Velgiører.) Alle diſſe behagelige Ting, diſſe Enge, diſſe grønne Skove, diſſe ſaa liflig ſyngende Fugle, diſſe Dyr, og vi Menneſker, alt hvad du ſeer, alt hvad der er og lever, har engang ikke været til; og vi vare endnu ikke til, ligeſom du for ſaa Aar ikke var, derſom ikke denne Gud havde giort os og alt hvad der er om os. Og nu elſker han os, fordi han er vores Fader, og han har lovet os, uden Ophør at giøre os ſtedſe mere og mere godt, derſom vi elſke ham igien, og ſtræbe ſelv at blive gode. Han har for en Tid ſat os i denne angenemme Boelig, og giver os der alle Dage nye Prøver af ſin Godhed, at vi ſkulde elſke ham, og ſtedſe ſtræbe at blive bedre, at han kunde giøre os endnu meget mere godt; thi, da han ſelv er lutter Godhed, kan han ikke heller taale det Onde — — Paa denne Maade vil jeg give den unge efter Kundſkab begierlige Siel ſin Føde, men kuns Sandheds Melk, ſom det ſikker ſig for denne Alder. Jeg vil vænne hans Hierte til at elſke

kuns Sandhed og Godhed; dette er den beste Maade, paa hvilken man kan berede den menneskelige Siel til Religionen, som er den høiste Fuldkommenhed af vores Natur, og Kilden til Lykkaligheb. Den, som elsker det Gode, maae og elske Gud, og den, som elsker Gud, forag-ter alt, hvad der ikke fører ham til Fuldkommen-heb; fordi, jo fuldkomnere han er, des mere kan han elske Gud. Og saaledes skal jeg giøre dig, mit allerkiereste Barn, skikket til enhver Fuld-kommenhed, naar jeg fra din spæde Ungdom af lærer dig at elske Sandhed, Orden og Godhed. Heri skal min moderlige Kierlighed ingen Grænd-ser have. Jeg vil ikke, som de barnagtige Pi-ger, der for tidlig blive Mødre, og førend de end-nu selv ere optugtede; jeg vil ikke af Kielenskab og Svaghed skaane dine Tilbøieligheder, saasnart de kunde have den allermindste skadelige Følge i Tiden. Min moderlige Kierlighed skal være streng i Henseende til alle Feil, hvortil jeg mer-ker nogen naturlig Tilbøielighed hos dig, og ikke skaane de mindste Følger af den naturlige Van-art. Jeg skal aldrig glemme, at endskiønt jeg er din Moder, er du dog ikke min Skabning, men mig betroet af Gud, til hvilken jeg skal føre dig igien. Hvilken Triumph skal det være for mig, at fremstille dig paa denne store høitidelige Dag for din Skaber, hvis Naade understøtter mine

Viisdom udøvede den lovgivende Magt over de Nationer, som de undertvang, at Efterkommerne af hine Gother, fra hvilke den Æres og Frigheds Aand, som regierer Europa, nedstammer, at disse Folk skulde endnu have bevaret nogle af deres Fædres Grundregler, at de skulde læse deres Bedrifter og randsage deres gamle Love og Historie i en ædlere Hensigt, end for at stille en Nysgierrighed, oplyse et gammelt Ord, en eller anden ubetydelig Sag. Det haaber, at Nordens Indbyggere ved grundige Undersøgninger i denne saa nyttige Deel af den menneskelige Kundskab skal giøre Verden større Tieneſter, end de sydlige Folk ved alle deres skiønne Verker og vittige Opfindelser. Selskabet har derfor ønsket, at dets Plan maatte bekiendtgiøres i et Nordisk Ugeskrift; i hvilken Hensigt den er bleven sendt til en af mine Venner, tillige med en Efterretning om de Priisspørgsmaale, som ere udsatte for Aaret 1763.

Titelen af dette Skrift, hvorved Selskabet underretter Publikum om dets Hensigter, er (*Plan d'une Societé des Citoyens*) en Plan til et Selskab af Borgere. Jeg behøver vel ikke at erindre, at det Ord *Citoyen*, som jeg ikke kan oversætte uden ved Borger, er i det Franske Sprog værdigt nok til at indbefatte alle Lemmer af det borgerlige Selskab, fra de Ypperste

af

af indtil de Ringeſte, og til at anſees ſom en Vrestitel endog for den gode Konge. Læſerne kunde ſelv domme videre om Selſkabets Hensigter af følgende Overſættelſe.

* * * * * * * *

Der er intet Selſkab til, ſom ſigter fornemmelig til at forbedre Sædelæren og Lovgiver-Konſten; vi have tænkt, at ſaadan en Indretning kunde blive lige ſaa vigtig for det menneſkelige Kiøn i Almindelighed, ſom for Fædrenelandet iſær. Philoſophens Indſigter blive ikke altid indſluttede i hans Skrifter, og i en mørk Kreds af nogle grublende Siele; de udbrede ſig undertiden i Verden, og man har nogle Gange ſeet dem trænge ſig ind i en dydig Miniſters Cabinet, at indklædes i en prægtig Stiil af en patriotiſk Taler, at giøre Ungdommen ſelv nidkier for at fortplante dem, og at overvinde en heel Nations Fordomme. Mange Menneſkers Levetid er vel anvendt, om den og kuns tiente til at iverkſætte en eneſte Tanke, ſom var nyttig for det menneſkelige Kiøn, eller til at afſkaffe en eneſte Skik, ſom giorde det mindſte Skaar i et Folks Velſtand, og dette er uden Tvivl en Nytte, ſom Selſkabet, uden at haabe for meget, kan love ſig.

Dets

Dets Henſigter ſtrække ſig lige ſaa vidt ſom Sædelæren, hvilke i vore Tanker bør inddeles i den naturlige eller philoſophiſke, og den poſitive eller hiſtoriſke Sædelære. Denne er faſtſat, og hiin burde være det.

Den naturlige Sædelære maae lære os at kiende Menneſkene, ſaaledes ſom de bør og kunde være, tillige med de Love, ſom ere meeſt bequemme til at forſkaffe dem den ſtørſte Lykſalighed, ſom de kunde tage imod.

Denne Videnſkab ſtrækker ſig videre end til de almindeligſte Begreber, og til Underſøgningen af de Regler, ſom kuns ere grundede paa de Egenſkaber af den menneſkelige Natur, ſom alle Folk i alle Lande og til alle Tider have tilfælles. Sædelæren bør, uden at forſømme ſaadan en Betragtning af Menneſket, ſom viſer os dets almindelige og væſentlige Egenſkaber, ſøge iſær at gavne Menneſkene, ſaaledes ſom de virkelig ere. I det den ſøger alle Nationers Beſte, maae den lempe de Forſlag, ſom den giør til at befordre deres Lykſalighed, efter den uendelige Forſkiellighed, ſom der er i deres Omſtændigheder; og naar en Mængde af uovervindelige Vanſkeligheder hindre det Gode, ſom den ønſker at forſkaffe Menneſkene, ſøger den i det mindſte at kunde formindſke deres Onde, eller at forſkaffe

dem

dem ſaa megen Lykſalighed, ſom deres Tilſtand tillader dem at haabe.

Levereglerne, eller Lovene af den naturlige Sædelære, angaaer fornemmelig tre Ting. Nogle beſtemme vore private Handlinger, hvilke udgiøre den naturlige og private Ret. Andre angaae Regieringen, og deri beſtaaer den naturlige Statsret, og endelig den tredie Claſſe af Love beſtyrer de frie Nationers indbyrdes Handlinger, hvilket er den naturlige Folkeret.

Man var i forrige Tider lige ſaa driſtig til at bygge Stater, ſom til at ſkabe Verdener. Man foreſkrev baade Naturen og Menneſket Love, uden at kiende enten Menneſket eller Naturen. Den menneſkelige Forſtand plager ſig forgieves med ſaadanne Underſøgninger, ſaa længe den ikke af Hiſtorien og Erfaringer kiender de Omſtændigheder, paa hvilke den bør bygge ſine Grunde. Den opdager ved alle ſine Sætninger og Hierneſpind kun Vildfarelſer.

For at bringe den naturlige Sædelære til Fuldkommenhed, eller for at udfinde de Love, ſom ſkikke ſig beſt til Menneſket i alle de Omſtændigheder, i hvilke enten Hendelſe eller Overlæg har ſat det, maae man kiende Menneſket ſaaledes, ſom det har været, og ſaaledes, ſom det er; man maae betragte det til alle Tider, paa adſkillige Steder, og i mange Slags Omſtændigheder;

man

man maae udgrunde dets Maade at virke paa, og underſøge de Love, ſom virkelig ere givne over alle Arter af vore Handlinger, deres Indflydelſer paa Menneſkets Tilſtand, deres Forandringer og deres Aarſager.

Dette er Øiemerket af den poſitive eller hiſtoriſke Sædelære, ſom er det andet Maal for Selſkabets Arbeider. Intet Folk, enten det er lykkeligt eller ulykkeligt, vildt eller ſædeligt, gammelt eller nyt, maae forglemmes, og baade Menneſkenes Dyder og Laſter, baade deres Indſigter og deres Vildfarelſer, deres Viisdom og deres Daarligheder give os alle nogen Underretning. Saadan en Kundſkab ſkal lære os at indſkrænke adſkillige Regler, ſom nu omſtunder holdes for almindelige, at udvide andre, ſom hidindtil have været alt for indſkrænkede, med faa Ord: at opdage Sandheder, ſom efter vores Alders Fordomme endnu ſynes enten latterlige eller farlige.

Indſigten i den poſitive eller hiſtoriſke Sædelære ſkal vel altid blive meget ufuldkommen. Ikke des mindre er det viſt, at Hiſtorien har bevaret os et anſeeligt Tal af Tildragelſer og udførlige Efterretninger, ſom ere bequemme til at oplyſe en Lovkyndig. At ſamle diſſe koſtbare og opbyggelige Stykker, at forbinde dem, og giøre dem bequemme til at bruges i den philoſophiſke Sædelære, dette bør være Henſigten af alle Hi-

ſtorie-

skrieskriveres Arbeider, og det er kuns saadanne historiske Undersøgninger, som anstilles efter denne Hiepunkt, der henhøre til Selskabets Plan. Man kan inddele dem i tre Hovedclasser: Den første lærer os at kiende de private Sæder og Love, eller den private positive Ret. Den anden angaaer den positive Statsret, og den tredie den positive Folkeret.

For at bringe disse Indsigter til mere Fuldkommenhed, vil Selskabet iagttage følgende Methode:

Man har allerede nogle smaa Afhandlinger over de Materier, som vi have nævnt, og som fortiene baade at bevares og at blive mere almindelig bekiendte. Selskabet vil indføre dem i dets Beretninger, efter at have giort de fornødne Forkortninger.

Der ere, for det andet, adskillige Verker, som ere fulde af ypperlige Anmerkninger, men som tillige ere skrevne med alt for stor Vidtløftighed, og indeholde adskillige Ting, som ikke henhøre til vores Maal; man vil give Udtoge af saadanne Verker, og ved en nøiagtig Anmeldelse af det Nyttige betage Læseren den Umage, at læse Verkerne selv.

Der findes, for det tredie, et Slags Skrifter, som ere Mesterstykker i deres Art. Udtoge skulde kuns vanskabe dem; man maae læse dem

ofte,

ofte, og have dem ved Haanden. De blive derfor kuns anmeldte efterhaanden, som de komme for Lyset, og man nævner med faa Ord Aarsagerne til den Værdie, som man tillegger dem.

Man vil og, for det fierde, indføre Originalstykker, som fremsætte Priser for vigtige Spørgsmaale, over hvilke Selskabet modtager Afhandlinger, som ere skrevne i Fransk, Tydsk, Engelsk, Latin eller Italiensk.

Af alt dette vil man med Tiden giøre en Samling under følgende Titel: Beretninger af et Selskab af Borgere: *Memoires d'une Societé des Citoyens.* Enhver Afhandling skal blive trykt i Originalsproget, og man vil siden udgive alle Stykker tilsammen i et Sprog.

Vi indsee allerede Størrelsen og Vigtigheden af dette Forslag, og vi havde ikke dristet os til at giøre det, dersom vi ikke haabede, at alle oplyste Borgere af andre Nationer vilde understøtte os i dets Iverksættelse. Vi vente, at Kierlighed til Fædrenelandet, og en sund Philosophie, skal foreene alle Nationers Kræfter, og vi indbyde alle vise Menneskevenner til at forbinde sig med os, for at befordre det menneskelige Kiøns Oplysning og Lyksalighed.

Man kan sende os Originalverker eller Uddrag i de fem Sprog, som vi have nævnt, og enhver Forfatter ombedes, at ikke lade trykke andensteds det, som han bestemmer til os, og som Selskabet finder tienligt at indrykke i sine Beretninger.

Det er enhver tilladt at nævne sig, om han vil, paa Titelen af sit Verk, eller og at blive ubekiendt, ved at sætte derpaa alene de første Bogstaver af sit Navn. Vi anse det for ligegyldigt, efterdi vi ville, at alt det, som af os bekiendtgiøres, maae være skrevet med den forsigtige Beskedenhed, som alene kan lede os til vores Maal. Der er i Verden mere Friched, end man i Almindelighed troer; man tør sige alle Sandheder, men man bør sige dem med Forsigtighed, og, uden at vilde forstaaes af alle Daarer, maae det være nok, at man kan begribes af de Vise.

Endskiønt vi stedse agte at bruge denne Forsigtighed, holde vi det dog endnu fornødent for Selskabet, at ikke giøre mere deraf offentlig bekiendt; vi ville arbeide i Taushed og Stilhed, saa længe vi kunne, og vi bede alle dem, til hvilke vi sende denne Plan, at de ikke tale videre derom.

De

De Priisſpørgsmaale, hvis Beſvarelſe Selſkabet forventer til den 1 Junii 1763, ere:

1) Ved hvilke Midler et Folks fordærvede Sæder beſt kunde forbedres, og hvad en Lovgiver derved fornemmelig maae iagttage.

2) Er der Fordomme til, ſom fortiene at agtes ſaa meget, at en god Borger maae vogte ſig for, offentlig at angribe dem?

3) Hvilket Folk i Verden har været det lykkeligſte?

4) Det fierde Spørgsmaal, ſom alene angaaer den Schweitzerſke Statsforfatning, er: Hvorledes man kunde ſtifte mere Fortroelighed og et nøiere Venſkab imellem Borgerne og Landfolket i nogle Cantoner?

Priſen for ethvert Spørgsmaal er tive Dukater. Skrifterne indſendes poſtfrie til det typographiſke Selſkab i Bern, ſom beſørger dees videre Befordring. Forfatternes Navne

bestaaer ikke saa meget i at vide mange Ting, som i at ville det Gode. Th. Alle Mennesker ville jo gierne det, som er dem godt? Ph. De har Ret; men hvorfor giøre de det da ikke altid? Th. Fordi de ei vide det. Ph. Undertiden er dette vel Aarsagen; men naar de mangle intet uden Oplysning, og vilde tage mod gode Raad, ere disse ikke saa vanskelige at faae. I store Forretninger kan den Klogeste ikke see alting selv. Har De selv aldrig giort noget, som De vidste var ondt, eller esterladt noget, som De vidste at være godt? — bliv ikke undseelig, min Hensigt er ikke, at bebreide Dem nogle forbiegangne Feil; jeg ønskede kuns at forebygge langt større i Fremtiden; endnu ere Forseelser ikke saa skadelige for Dem selv eller for andre, som de kunde blive. Jeg forlanger kuns Svar paa det Spørgsmaal: om det er nok at vide det Gode, uden at giøre det, og om det, for at giøre det, er nok at vide det? Th. Nei — Ph. De har Lyst til Videnskaberne, De agter dem, De lærer hastig, og beholder vel hvad De lærer. De kunde endog allerede begribe baade Grunden og Nytten til de Ting, som De lærer; men hvoraf kommer det, at De dog til visse Tider ikke har al den Agtsomhed, som De dog veed, at De burde have? Th. Det skeer, enten fordi jeg til saadan en Tid ønskede mig en Fornøielse, eller fordi det, som jeg skal giøre, synes mig tungt—

Ph.

Ph. De har Ret, kiere Theages; og alle Mennesker i Verden, som forsømme en Pligt, som efterlade det Gode, som de vide, gjøre det af en af disse Aarsager, enten for at nyde en Fornøielse, eller for at undgaae et Arbeide, som de holde for besværligt. Saa længe disse Hindringer ikke overvindes, hielper det ikke, at de vide, hvad de bør gjøre. Men maaskee, naar man tillod Dem en lang Tid at fornøie sig, og at legge alt Arbeide bort, da skulde De være mere munter, mere villig dertil, naar De først begyndte det igien.— Theages betænkte sig lidet. Begyndelsen, sagde han, vilde nok blive vanskeligere, naar jeg havde i lang Tid havt Frihed, og ikke været vant til Arbeide. Men naar jeg først kom i dermed— og naar jeg bliver ældre, og har lært meget, kan jeg bedre overvinde mig selv.— Ph. Lært meget? De begriber jo allerede, kiere Theages, at det er ikke nok, at vide det Gode. Man gjør det derfor ikke, dersom man ikke er stærk nok til at overvinde Begierlighederne og den Moisommelighed, som Arbeidet fører med sig. Mener De, at Deres Begierligheder tage af, naar De bliver ældre? de formere sig tillige med Legemets Kræfter, og ophøre ikke uden ved Alderdom og Sygdom. Saadan en Svækkelse i Naturen, som formindsker Begierlighederne, berøver Dem tillige Kræfter til at gjøre det Gode, og mener De, at det er Tids nok

at ville det Gode, naar De ikke mere kunde gjøre det? Naar De nu undertiden ikke kunde overvinde Dem selv, for at gjøre det, som Deres Forstand allerede er oplyst nok til, at erkiende for en Pligt, da tvinges De af andre dertil; men naar denne Tvang engang ophører, og Begierlighederne blive stærkere, hvad skal da regiere Dem? Hvad skal bevare Dem fra at begaae Feil, som for Dem selv og for andre ere tusinde Gange vigtigere end alle de, som De nu kunde begaae? At De har lært meget, at De veed hvad der er godt; det nytter kuns til at plage Deres Sind med hemmelige Bebreidelser, naar De ikke gjør det; og til at gjøre det, kiære Theages, veed De jo allerede, at der behøves meer end Videnskab. Th. Hvad er da dette? Ph. De veed det jo allerede af Deres egen Erfarenhed og Tilstaaelse. Det er, at overvinde Lysterne og ikke frygte for Arbeide. Th. Men, siden De siger, at det er ingen Videnskab, hvorledes kan jeg da lære det? Ph. Det eneste deri, som er en Videnskab, er at kiende, at det er fornødent, og at Videnskaben ellers ikke nytter os. Men dette veed De jo allerede, og det øvrige kommer an paa en tidlig og daglig Øvelse. De har ikke tilstaaet, at, naar De længe har fornøiet Dem, og været frie for Arbeide, er den første Begyndelse tungere; det koster Dem mere Umage, at overvinde sig. Naar Deres Dandsemester f. Ex. vil

rette en Feil i Deres Gang, ſom De længe har været vant til, falder det Dem da ikke meget beſværligt at forandre den? Vil De vel ſelv gierne have ſaadan en Feil? Th. Nei, jeg vil ikke gierne giøre noget, ſom lader ilde. Ph. Derſom De øvſatte denne Øvelſe indtil De blev ældre og ſtærkere, ſkulde det maaſkee blive Dem lettere at rette Deres Feil? Th. Det blev nok vanſkeligere. Ph. Sindets Vaner og Færdigheder ere af ſamme Beſkaffenhed. Naar De længe har vænt Dem til at udtale et Ord urigtig, eller ſige et i Stedet for et andet, falder det Dem da ikke oſte i Munden, naar De ſelv gierne vilde tale rigtig? Th. Jo, det har jeg tidt erfaret. Ph. Jeg har derfor meget ofte ſagt, og af adſkillige Erfaringer beviiſt Dem, at, naar De ikke giver vel Agt paa en Ting den første Gang, ſom den ſiges Dem, koſter det Dem ſiden meget mere Umage at fatte den ret. Th. Jeg har ſelv tidt forundret mig derover; der ere viſſe Ting endnu, ſom ere meget lette, ſom jeg veed ganſke vel, og ſom jeg dog af den Aarſag ikke kan ſige ret, uden at betænke mig først. Ph. Saaledes, kiere Theages, er det og beſkaffen med den ſtørſte af alle Færdigheder i Sielen, ſom beſtaaer deri: at man, uden at tilbageholdes af Begierlighederne og af Arbeidets Beſværlighed, vil altid det, ſom Fornuften ſiger os at være godt. For at naae denne Færdighed, maae man vel ſig tidlig

og daglig deri. Th. Er da al Lyst ond, og Arbeide alene godt? Ph. Nei, saadan en Philosophie vil jeg ikke lære Dem; den er lige saa falsk, som den er bedrøvelig. Al Lyst er i sig selv noget Godt, og Arbeide, saavidt det trætter og besværer, er altid noget Ondt. Ingen Lyst er ond, uden naar den berøver os et større Gode, og Arbeide er ikke godt, uden saavidt det er fornødent til at skaffe os en vis Fuldkommenhed; men ingen Fuldkommenhed, indtil Sundhed og Fornøielse selv, kan naaes uden Arbeide. Th. Fornøielse ikke heller? Mig synes, at Arbeide og Fornøielse ikke kunne bestaae tilsammen. Ph. Naar De udvælger en af de skiønneste Sommerdage til at fornøie sig, giør da Varmen og Bevægelsen Dem ikke omsider trøt? Naar De ikke studerer, tænker og bestiller De da slet intet? Naar De spiller, giver De sig da ikke ofte stor Umage for at bruge alle Deres Siels Kræfter? Sætter det ikke ofte Deres Sind i en hestig Bevægelse? Naar De læser eller hører andre nyttige Ting, som ellers virkelig fornøier Dem, thi Deres Siel, kiære Theages, er skabt til at være stedse beskæftiget, falder Dem da ikke ofte saadant et ufuldendet Spil ind, og giør, at De ikke uden stor Møie fatter det, som ellers var Dem let? — Th. Jeg kan selv ofte være fortrydelig derover; men det falder mig ind mod min Villie, og naar jeg først tænker derpaa, kan jeg ikke saa let glemme

det

det igien. Ph. De seer altsaa, at Deres Siel er skabt til Arbeide, at De uden Arbeide ikke kunde nyde den mindste Fornøielse; tvertimod, saadanne smaa Fornøielser, især naar De vilde dele Deres Tanker imellem mange Ting, og drage dem fra et til et andet, koster Dem ofte meget mere Arbeide, end at fatte en vigtig Sandhed, naar De tænker kuns paa den alene. De veed og, at det Arbeide, som De giver Dem selv, er Dem ikke nyttigt; det forvolder Dem undertiden nogle ubehage Øieblikke, og det, som for et Hierte, som Deres, bør være det allerubehageligste, de Folk, som elske Dem og søge Deres Beste, blive misfornøiede. Endda fornøier dette Arbeide Dem, hvorfor, kiere Theages? Dette kan De ikke besvare selv; men De kan forstaae mig, naar jeg siger Dem det: fordi denne Spillelyst da regierer Deres Siel. Th. Men er den Lyst da saa ond? Ph. Nei, tvertimod, den er i sig selv ganske uskyldig; naar De ikke har noget bedre at giøre, maae De gierne søge Deres Fornøielse i saadanne Beskæftigelser, hvorved De dog altid tænker noget. Men denne uskyldige Lyst er ond, saasnart den hindrer Dem i noget, som Deres egen Fornuft siger Dem at være vigtigere. Th. Denne Lyst kan dog ikke skade mig i Tiden; thi den ophører, naar jeg bliver ældre. Ph. Den ophører, men for at giøre Plads for andre, som endnu ere farligere; og dersom De ikke har lært at overvinde

hiin, skal De ikke heller overvinde disse. Men hvilken af disse to Ting, som jeg har viist Dem at være de vigtigste af alt hvad vi lære, holder De mi for vanskeligst, enten at vinge sine Lyster, eller at paatage sig villig det Arbeide, som Pligterne udkræve? Th. De ere vanskelige begge; men mig synes dog, at det er ikke saa vanskeligt at lade noget, som man har Lyst til, som at giøre noget, hvortil man er tvunget. Ph. Arbeide holder De altsaa for det tungeste? men jeg har jo viist Dem, at De altid arbeider, at Deres Siel virker allermerst, naar den synes at være ledig og frie. Naar man en hel Dag igiennem forbod Dem al Lerg og Forneielse, og tillod Dem tillige, om De vilde, at være frie for at studere, hvad vilde De da giøre? Th. Jeg vilde studere; De veed jo, at jeg i saadanne Omstændigheder tidt har forlangt det. Ph. Saa meneligt, kiere Theages, er det for Sielen at være ledig. Den Virksomhed, som Pligterne udkræve, skal aldrig falde os tung, naar vi kuns først kunde overvinde de Lyster, som kalde os fra Pligterne, og disse koste os stelden saa megen Møie og Besværlighed som hine. Th. Skal man da reent afleggе alle Lyster? Ph. Ingenlunde, jeg har jo viist Dem nyelig, at de i sig selv ikke ere onde: de ere det kuns, naar de stride mod en Pligt, og ligesom de ofte ere til Hinder for Pligternes Udøvelse, saa kunde de og undertiden befiske dem. Th. Disse

Lyſter, ſom ere ſaa ſkadelige, kunde og være tilla-delige, og undertiden gavnlige? Ph. Naar man, for at opmuntre Dem til Flid, lover Dem en For-lyſtelſe, giør De det da ikke med en dobbelt Iver? Th. Jo. Ph. Er denne Lyſt ſkadelig eller gavn-lig? Th. Den er gavnlig. Ph. Men derſom De giorde det Gode alene for at nyde ſaadan en For-lyſtelſe, ſkulde De da ikke lade det lige ſaa ſnart, ſom De kunde nyde Fornøielſen, uden at giøre det Gode? Naar De ſlet ingen Lyſt havde til at ſtu-dere, uden for ſiden at kunde lege, ſkulde De da vel vilde ſtudere, ſaa længe der var ingen, ſom hin-drede Dem fra at lege? Th. Nei, naar jeg ſtu-derede derfor alene; men det giør jeg ikke. Ph. Hvorfor da? Th. Fordi det er godt i ſig ſelv, og fordi det virkelig forøier mig. Ph. Jeg har no-gen Aarſag til at troe hvad De ſiger; men er den-ne Fornøielſe alene ſtærk nok til at bevæge Dem altid? Theages lod, og Philemon ſagde, uden at opvække hans Svar: Hvilken Lyſt, hvilken Fornøi-elſe mener De da, at man kunde lægge til, for at giøre den ſtærk nok? Naar De fik Tilladelſe at le-ge, eller man gav Dem noget, ſom ſmagte Dem vel? Th. Maaſkee. Ph. Men De kunde dog ik-ke altid ſpiſe; De ſeer af andre vorne Folks Ex-empel, at der kommer engang en Tid i Deres Liv, da De ikke finder mere Smag i ſaadant, og da De ikke ſkiøtter om at lege, hvad Kald da bevæge

Dem?

den ædelste Deel af Deres Væsen skulde blive en evig Slave af nedrige Lyster, og Kundskaben selv ikke nytte, uden til at forføre og fordømme Dem. At vide hvad der er ret og godt, kiære Theages, det koster vel nogen Møie, men det er dog meget lettere, end at overvinde den allermindste onde Tilbøielighed. De vorde allerede saa meget, at De skulde blive lykkalig og æret nok i Verden, om De efterlevede det. Og jeg tvivler ikke paa, at De jo i faa Aar kunde komme saa vidt, at Videnskaberne ikke mere skulde synes Dem vanskelige og kiedsommelige; men dette skulde lidet hielpe Dem, dersom De ikke tidlig havde lært at tvinge Deres Lyster, og hertil veed jeg, kiære Theages, intet andet Middel, end daglig Øvelse og en ærbødig Hengivenhed i det Væsens Forelskelser, som alene er mægtig nok til at bestyrke Dem i det Gode, og at bevare Deres Dyd fra alt for store Fristelser.